Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

ELIN

VINDEN VÄNDE BLADEN

WÄGNER

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

* fr. 58/302

ELIN WÄGNER

VINDEN VÄNDE BLADEN

ELIN WÄGNER

VINDEN VÄNDE BLADEN

7 kus.

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonniers förlag 1947

Sjunde tusendet

Stockholm. Alb. Bonniers boktryckeri 1947

I

Aneholm

Sjön Smalen rispar en djup skåra i det småländska höglandets fårade gamla ansikte. Nära sydspetsen ligger en ö som till formen liknar en mångflikig blomma. De smala och djupa vikar, som skiljer blombladen åt, har använts till båthamnar ända sedan den första ekstocken brändes ur och sattes i sjön.

Enligt gammal tideräkning förflöt 3941 år mellan den dag då åren började med att Gud sade: varde ljus, och den då Kristus föddes i Betlehem. Om vi följer den som de gamle smålänningarna, då bör jättemön Ana ha bott på ön vid pass 5000 år efter världens skapelse. Långt efter hennes död började man kalla henne jungfru, med vad rätt eller mening är det ingen som vet.

Folket omkring Smalen sade om henne att hon var vän och släkt med de väsen som bor i källor och träd, i de underjordiska flodernas rike, i mullens och rötternas rike, vilket har sin motsvarighet i rymdens rike och dess himlakroppar som lyser på fästet om natten.

Därför hade hon makt med naturens ting och man måste vädja till henne för att vinna gunst hos mörkrets makter och nattens ljus. Emedan hon förstod djurens språk och de hennes, lönade det sig att betala henne tribut för att hon skulle förmå vilddjuren att fara varligt fram bland tamboskapen.

Öster om Smalen går, likaledes i riktning norr och söder, en vattenled som fyller en annan rynka i höglandets ansikte.

En dag kom en viking vid namn Assar seglande uppför denna och landade vid Asasjöns nordspets där en uråldrig boplats låg på södersluttningen. Han gjorde anspråk på den emedan hans förfäder skulle

odlat de små skålformiga tegarna en gång. Sjöröveri lönade sig inte längre så bra som förr, och han hade därför övergivit det yrket. Hans avsikt var att använda de rikedomar och trälar han vunnit till att bygga upp en rik gård och en stark maktställning. Han trodde att det var en smal sak, ty han var den förste som förde vapen av järn till denna bygd. Men invånarna förstod inte vilken kraft som låg i järnet och rådde honom att söka hjälp hos Ana, emedan hon var den som bäst kände hemligheten att få kornet att spira och sätta ax. Han hade inte förut trott att han skulle behöva lita till sådana konster, ty den enögde, spjutbärande, korpledsagade gud som börjat det första folkkrig i världen, hade hittills på det hela taget skänkt honom lycka. Men god äring kan man inte tvinga fram med järn. Den som ämnar bli bofast bonde får göra sig vän även med mörkrets makter.

Han tog sig alltså fram den besvärliga vägen över åsar, genom dalar, förbi vattendrag till Smalen och hämtades där av Anas folk. Innan han trädde inför henne måste han lägga av sina vapen, men det ångrade han på, när han fann fem vargar vilande vid hennes fötter.

Ana tyckte inte om denne småväxte, mörkögde, livlige man, vars språk var annorlunda än hennes. Men han hade sädeskorn med sig och genom åtbörder lät han henne förstå att han inte begärde henne själv utan hennes hjälp till att välsigna sådd och skörd. Hon biföll hans begäran, dels för att det var skick och sed att stå nykomlingar till tjänst, dels därför att hon ville visa honom att hon hade större makt än han. Men hon lät honom förstå att när hon kom, fick intet järn vara framme och fred måste råda på hans gård.

När hon reste omkring för att beveka jorden att lämna skörd, brukade en ljuv domning sänka sig över henne till tecken att kraft lämnade henne och mottogs av mylla, sädeskorn och djur. Men när hon äntligen med sina vita oxar nådde Asa, kände hon endast en dov och outhärdlig oro. Assar försäkrade henne att fred rådde på gården och att intet järn var framme, men hon kände genom alla lemmar att förstämning rådde i naturen.

Hon började likväl den högtidliga ceremonien, men den var för-

gäves. Förbindelsen mellan henne och jorden var avskuren, den lät sig varken betjänas eller välsignas. Utan att hon sagt ett ord till de trötta oxarna, vände de västerut igen.

Asabonden blev besviken, rasande och rädd. Han hade velat skryta inför jättemön med sin lycka och rikedom, sitt drakskepp, sina silverskodda springare, sina vapen, smycken och vävnader, trälinnor och trälabarn. Han hade tänkt visa henne gården som var under byggnad och offerlunden helgad åt Oden, dit korpar kommit från östan och västan och byggt bo. Han trodde att det var något märkvärdigt, att korpar församlade sig, där de väntade as.

Ana hade vägrat att ta emot någon gåva för sitt besvär och avsagt sig allt ansvar för den missväxt som måste komma över hans jord. Men då kornet växte det året på Asa, och djuren och kvinnorna fick avkomma där som annorstädes, minskade hennes anseende samtidigt med att hans steg. Enfaldiga människor förblandade honom rentav med hans gud Oden som en gång stulit makten av Valan.

Asabonden fick mod att göra sig löjlig över att Ana var längre och grövre än han och påstod att hennes ansikte var kullrigt som ett stenrör.

Ana var utrustad med ett luktsinne så fint, att inte ens de vilda djurens kunde mäta sig därmed. När Asabonden blotade till Oden och vinden låg på österifrån, kände hon blodlukt och stank av as ända ut på ön. Den lukten gav Ana förklaring på den gåta hon grubblat över. Hon visste nu varför jorden varit så vred den gången då hon kom för att beveka den att bära frukt. Det var jorden som ägde djuren och de skulle dö endast för de ändamål och i den tid som deras moder bestämde. Asabonden var en tjuv när han offrade åt en främmande gud det som inte var hans. Jorden hade visserligen inte givit sin vrede till känna genast, som Ana trott att hon skulle göra. Men hon var långsint och dess värre skulle bli hennes hämnd.

Vinden låg på österifrån vecka efter vecka, och Ana tydde detta så att det icke var henne tillåtet att glömma jordens vrede. Det var ett dåligt varsel, och hon undrade vad som härnäst skulle ske.

Men en dag vände vinden och började blåsa västerifrån. Med den

följde främmande män av annat kynne, män som förenade mildhet med styrka. Ana hälsade dem med glädje, ty de syntes henne vara sända till ett tecken och en hjälp. De berättade för henne att det vidriga blotandet nu blivit onödigt, ty långt borta och för länge sen hade en gud kommit till världen som offrat sig för världens synder en gång för alla. Talet om synd gjorde intet intryck på Ana, ty hon visste inte vad skuldkänsla var. Det viktiga var för henne att dessa män fördömde offrandet av djur åt Oden som ett hedniskt och djävulskt bruk. Hon lät underrätta sig om denne Gud som kommit till djurens hjälp och fick veta att han var mäktigare än Oden, ehuru han, så som nu hans lärjungar, varit obeväpnad den tid han vandrade på jorden. Hon förklarade sig då villig att tillsammans med sitt folk bygga ett tempel åt honom och hans moder. Ur sin boskapshjord som betade söder om Smalen, utvalde hon två helvita oxar, de fick driva vart de ville och när de slutligen lade sig att vila, tog hon märke på platsen. Där började hon att bygga ett tempel åt vite Krist och den heliga jungfrun, hans moder, ty hon visste att där djuren finner ro, där kommer guden och hans tillbedjare att trivas. Platsen var dessutom skönt belägen i en krök av det vattendrag som bortförde Smalens överflöd söderut.

Vad som därnäst hände var att Asabonden blev upprörd över de kristna missionärernas förbund med Ana och lät mörda dem alla. Deras gud beskyddade dem inte mot hans utskickade, men till allmän bestörtning hände märkliga tecken vid deras gravar, och dessutom förblev hans jord, hans djur och kvinnor ofruktsamma året efter detta dåd. Han förstod då att vinden hade vänt och att Ana varit klokare än han. Även sedan missionärernas huvuden fallit, fortfor hon med att låta sitt folk släpa sten till kyrkan och resa dess murar i väntan på att Kristus skulle sända nya budbärare till trakten. Det gjorde han också, men de var av ett annat sinne än de första och hade tagit lärdom av det öde som drabbat dem. De försummade Ana som var deras första konvertit och sökte i stället på alla sätt vinna den fruktade Asabonden.

Han visade sig också ångerfull och beredvillig att göra bot. En dag red några män ner till kyrkbygget, och det sades efteråt att de

var klädda i kvinnokåpor och inte yttrade ett ord under vägen. De hade hört att om Ana ställde sig in på att lyssna, kunde hon höra allt som sades under bar himmel i en vid omkrets och de visste inte riktigt *hur* vid den var. Hon hörde också när missionärerna hälsade sina gäster välkomna, men sen blev det tyst emedan värdar och gäster krupit in under tak.

Hon rodde då över sjön och befallde sitt folk som arbetade vid bygget att välta en sten över rökfånget på missionärernas hydda. Strax hörde hon män hosta och klaga över att de så när blivit kvävda av rök, därpå ljudet av hästhovar och förbannelser vilka försvann österut.

Nästa dag meddelade Anas folk henne vad hon redan visste, nämligen att missionärerna undanbad sig hennes hjälp vid kyrkbygget. Ana måtte inte ha förstått att de kristnes gud bodde i himlen, eftersom hon drog omkring och besvor jorden att bära frukt. De hade också hört att hon tog emot tribut från folket omkring Smalen för att hon bevekte vilddjuren att inte skada tamboskapen. Detta var mörksens gärningar som inte hövdes en proselyt. Ana kände en bitter sorg över att hennes förbindelser med missionärerna brutits på detta sätt. Hon hade räknat med att de och hon tillsamman skulle som bundsförvanter utrota Asaläran som hon avskydde. Det var en storpolitisk spekulation, och den hade misslyckats.

Samtidigt blev Asabondens förbindelser med missionärerna allt livligare. Han lät döpa sig och erbjöd sig att sätta fart på omvändelseverket. Det rätta sättet vore, menade han, att ställa smålänningen inför valet: "låt döpa de, ella slå vi ihäl de." Missionärerna tvekade men då sade Asabonden hotfullt: en kan ju också vänna på at å sä: "äss du lätte döpa de, så nog finns det folk som har makt och förmåga te å slå ihäl de för det du blett kristen."

Ana upplevde nu att folk blev kristna i förskräckelsen, och att de som höll på det gamla miste livet. Det var som om framtidens vägg brast, hon såg århundraden framåt och visste att slaktandet icke som hon trott hade upphört därmed att Kristus offrat sig en gång för alla.

Nu fattades endast *en* sten så var kyrkan färdig. Hon ångrade nu bittert att hon hjälpt till att bygga den och skickade iväg sitt folk med order att riva ner den under natten.

I gryningen satt hon längst inne i en av sina vikar under ett valv av blommande rönn och väntade på att få se sitt folk landa efter väl förrättat värv, men de kom inte. I stället hörde hon söderifrån en klang av klockor. Det var den första morgonmässan som ringdes in.

Hon förstod nu att hennes egna svikit henne och att hennes tid var ute. Det var en stilla morgon, men ensamheten kom svepande över henne som en storm och förflyttade henne utanför tidens gräns. I soluppgången, när hymnerna till Kristi och Guds moders ära flöt ut över vattnet, tog hon en flintkniv och riste upp sitt liv med den. Kniven föll ur hennes hand ner i vattnet, vågorna sög upp blodet och förde det bort. De fem vargarna lät inte Ana ligga där ovan jord till en syn för hånfulla fiender och avfälliga tjänare. Ingen fann ett spår efter henne, ty djuren hade krafsat en grop, där de gömde benen av henne som förstått deras språk.

Där Ana farit omkring med sina vita oxar, där tågade snart prästerna i procession med Guds moders bild för att välsigna årsväxten.

Prästerskapet som skulle öva själavård bland det snabbkristnade folket kring Smalen, klagade ständigt för sin bisp i Linköping. Denne visste sig slutligen ingen annan råd än att sända en budbärare till Clairvaux och be dess berömde abbot om hjälp.

Den helige Bernhard hänvisade inte som man kunnat vänta till de ordnar som begynt missionsverket i Småland. Han svarade ja och sände några mångkunniga och oförfärade bröder upp till nordanland med order att grunda ett kloster även i utkanten av linköpingsbispens stift. Han visade intet förbarmande, han tog ingen hänsyn till sina andliga söners beroende av honom eller till den kärlek varmed de omfattade moderklostret. Varför? Bröderna visste svaret. Den helige Bernhard hade erfarit sanningens sanning om alltings enhet i Gud. Vem är Gud? Gud är Han som Är. Man kunde resa dagar och nätter utan att ha uttömt det svarets djup och hemlighet. Gud Är. Han är Här. Man kan befinna sig uppe i Småland

vid världens ända och likväl vara i gemenskapens mitt. Gud är Här bland dessa ytkristna och vidskepliga smålänningar, Han Är på denna tysta, övervuxna, namnlösa ö i en långsmal sjö under de skogklädda höjdernas skugga.

När det var oro å färde brukade prästen i Smalsjö stänga in sig i den kyrka som Anas folk hade byggt, men för cistercienserna räckte den ej. Han rådde abboten att slå sig ner på ön i Smalens mitt. Ingen annan än Gud gjorde anspråk på den och där skulle de vara skyddade.

Abboten visste ingenting om den rädsla folket hyste för ön sedan Ana så gåtfullt försvann. Han ansåg att prästen menat, att vattnet skulle vara de främmande munkarna ett skydd mot överraskande och ovälkomna besök, innan de hunnit skaffa sig hus med lås och bom. Ur detta misstag växte emellertid en välsignelse som tog bort förbannelsen över ön.

När kloster och kapell, sjukhus och gästhem så småningom reste sig där, fick Aneholme ett nytt namn och kallades Helgeandsholmen. Innanför murarna som omgärdade komplexet, anlades en trädgård i vars mitt låg en djup och outsinlig källa. Här växte ur frön från Clairvaux många läkeväxter som genom Guds makt förlänades stor kraft och verkan.

Många gamla och sjuka avhände sig allt vad de ägde mot det att de skulle få sluta sina dagar på Helgeandsholmen där Guds närhet gjorde sig förnimbar tack vare kormunkarnas oavbrutna böner.

Klostret sträckte småningom sin spira vida ut över vattnen, över landet kring Smalen, och lekbröderna fick på så vis stora domäner att förvalta, vilket de gjorde med insikt och omsorg. De odlade nya sädesslag och införde skiftesbruk. De nedlade ett stort arbete på att förädla traktens brokiga kreatursstam som bar sina vita fläckar till ett minne av Anas helvita djur. Det var deras förtjänst att de spridda donationsjordarna samlades till ett fast organiserat självhushåll.

För detta heliga hushåll var fisket vid Smalens utlopp ytterst begärligt, och cistercienserna gjorde flera påstötningar hos den höge och rike riddersman som var dess ägare. Men denne hade skänkt nyttjanderätten till en skön dam som han älskade. Då han icke kun-

de ge henne namn och heder av husfru ville han åtminstone inte beröva henne ålkistan vid Smalen. Munkarna hade större tur med den vackra damens son som i brist på annat namn kallades Vänesteson. Han förstod att hans moder måste ha det mycket svårt i skärselden och skänkte fisket åt klostret mot vederlag av själamässor till evärdlig tid.

När denna överenskommelse gjordes, var reformationen redan på väg. Som en väldig våg bröt in över landet en längtan att bli fri påvedöme, ordensväsen och samvetstvång. Sverige hade en ny kung som förstod att använda kraften i denna rörelse för sina syften. Det gick med klostret på Helgeandsholmen som med alla andra: dess egendomar indrogs till kronan. Byggnaderna på ön förstördes under anfall och försvar. Själamässorna tystnade och Helgeandsholmen blev Aneholme på nytt. Vänesteson övergick till den rena evangeliska läran, blev fogde på Aneholms kungsgård, skötte fisket och levererade ål i föreskriven mängd till Gustaf Wasas hushåll.

Folket i trakten följde hans exempel ehuru icke utan motstånd likväl. På trots försökte de gömma de munkar som undgått ödet att bli dränkta i Smalen. Det sades om en av prästerna att han räddat livet, emedan han kunde gå på vattnet likt Kristus. Han var den siste som kunde läsa mässan och många sörjde honom när han flydde söderut. Han tröstade sina vänner med att den latinska mässan skulle komma igen före domen, och hans ord bevarades genom sex konungars tid och en drottnings.

Under århundradenas lopp förvandlades denna förutsägelse till ett olycksvarsel.

När Karl X Gustaf gav Aneholm i förläning åt sin utländske kammartjänare Christoph Lagarfe som sades vara papist, började man därför vänta världens undergång kring Smalens stränder. Men när den nye ägarens son så småningom uppenbarade sig, visade han sig heta Stiernborg och vara ivrig svensk och lutheran.

Hans enda intresse var att snabbt förse Aneholm med sådana byggnader som var nödvändiga för att det skulle erhålla privilegier som säteri. Han visste ingenting om hur man byggde hus i hans nya nordliga fädernesland. Men fogde och frälsebönder på Aneholm

däremot, de kunde konsten. De gjorde klart för honom med all underdånighet och envishet att snabbt kunde ingenting ske.

Grova ekar och furor till fotaträ och väggtimmer till dörrposter och fönsterkarmar fanns nog, men de skulle fällas i rättan tid och de måste torka innan bygget kunde börja. Stiernborg sade emot, men hans hustru som var svensk herrgårdsflicka, höll med folket och då uppdrog han åt henne att se till bygget, vilket hon gjorde.

Hon trivdes bättre på Aneholm än mannen. Hon lät inreda huset och förse det med tunga bord och bänkar, skåp och sängar av ek. Hon odlade lin och ökade ut fårstammen, hon satte gårdens kvinnor att spinna, färga och väva. Utrustningen av linne, sängomhängen och dynor var av enklaste slag, men den dugde för henne och hennes två döttrar när de kom ner till Aneholm för att leva på dess förråd av fisk, kött, smör, gryn och mjöl, frukt och nötter. Stiernborg följde inte med på dessa provianteringsresor, han höll sig troget vid hovet. Kammartjänarens son som blivit kammarherre var livligt medveten om risken att bli bortglömd, när man inte höll sig framme.

Hans hustru födde till sist en manlig arvtagare till namnet, varpå ätten Stiernborg blev introducerad på riddarhuset under Karl XI:s regering. Det avgjordes att lille Johan skulle bli hovman, redan innan han fyllt tio år. Han hade ett gott utseende och visade redan tidigt naturlig fallenhet och undfallenhet. Hans utbildning lades från början så att den skulle utbilda de färdigheter som en furstetjänare behövde äga, och som avslutning på sin träning skulle han enligt tidens sed göra pagetjänst vid ett främmande hov.

Hans mor fick nu bråtta att rusta ut honom, men de garner som färgades, vävdes och stampades på Aneholm fick hon inte använda, ty han skulle ha dräkter av lika fint utländskt kläde som drottningens kammarpager. Hans halsdukar och manschetter skulle vara av dyra franska spetsar, samma sort som unge kungen haft innan han drog den karolinska uniformen på.

— Men var rädd om dem, sade fadern, ta inte efter den vårdslöse kungen. Han brände jämt sönder sina fina krås, därför att han var

så klåfingrig på ljusen. Han måste leka med lågan innan han ännu börjat leka med döden.

På slottet skvallrades om att Nordenhjelm dristat sig säga honom att hans vålnad var alldeles lik en käringasjäl. Detta besynnerliga tal hade Stiernborg inte förstått förrän han fått veta att käringasjäl var namn på en gråmal som surrar kring ljuset tills den bränt vingarna av sig.

Vid den tid då kammarherren reste med sin unge son till ett hertigligt hov i det sjudande Mellaneuropa, var det ingen som tänkte på att käringasjälen skulle bränna vingarna. Det svenska namnet var vid denna tid en trollformel som den franskfödde Stiernborg väl förstod att använda. Det tyska hertigparet mottog honom med allra största uppmärksamhet och välvilja då han introducerade sin son. Den vackra hertiginnan lovade att anta honom som sin page och lära upp honom i allt vad en hovman bör kunna.

Fadern reste hem i den tron att en god, om också inte lysande, karriär väntade hans vackre och intagande gosse. Det var inte förutsett att han skulle bli officer i Karl XII:s armé, men när sonen meddelat att han valt krigarens bana i stället för hovmannens, tog fadern det med ro. Han drömde ju inte om att svenska armén var på väg till Poltava.

II

I fångenskapen fri — i friheten fången

En sentida ättling av Johan som fått Christophs Minnen i händerna står till en början helt oförstående inför överskriften: "I fångenskapen fri", och förskräckes över den mänskliga föränderligheten. Först efter mycken begrundan och möda tror man sig ha genomträngt den livssyn som ligger bakom och vet ändå inte om man förstått Christoph rätt. Men så mycket har man fattat att man vet varför han över sin skildring av Johans liv på Aneholm satte orden: "I friheten fången". Den domen över fadern fick stå kvar, när den senare delen hänsynslöst stympades av en ättling som själv trodde sig fri och inte hade en aning om hur konventionellt bunden han var.

Christoph Stiernborg var ett nederlagets barn, född i Moskva, son av en fången fader och en fången moder. Hans barndom förflöt i sibirisk fångenskap, han upplevde i Sverige frihetstid, envälde, statsvälvningar, framgångar och farsoter.

Såvitt man nu kan förstå, dog han innan han hunnit fullfölja sin berättelse längre än till faderns död. Det är därför fadern som står i berättelsens centrum och det är på honom han måtte ha tänkt när han formulerade sitt motto:

I fångenskapen fri — i friheten fången.

Det mesta som Christoph har att meddela om sin fars historia före fångenskapen, har han från drängen Jöns Värdig. Jöns älskade Johan Stiernborg från det ögonblick då han såg honom första

gången, och intill dess han satt vid hans dödsbädd, ja sitt största offer för sin herre gjorde han efteråt. Hans herre hade inga fel utom att han var för beskedlig och gemen, men ödet var emot honom, så att han råkade ut för dåliga fruntimmer i början och slutet av sin bana.

Fast ämnet var ömtåligt, eller kanske det inte var så ömtåligt då, kunde Värdig inte låta bli att skryta litet för sin herres son över att den vackre svenske pagen vunnit hertiginnans gunst i högre grad än hertigens. Det var en så livsfarlig gunst att han måste fly för att rädda sitt unga liv. Detta och inte längtan till krigarlivet var den verkliga orsaken till att han uppenbarade sig vid det svenska fältlägret i Sachsen en dag år 1705.

Värdig var dräng i tjänst hos översten vid Smålands kavalleriregemente. Han var tillstädes när en ung mörkögd och mörklockig herre i dyrbar men oborstad dräkt anlände ensam utan dräng och tross. Han hörde honom flämtande ge till vakten ett namn som han väl kände igen från sin hemtrakt. "Och från den stunden hörde vi liasom ihop om en får så så."

Stiernborg fann behag inför översten. Vid denna tid stod den svenska stjärnan som högst, och det var inte brukligt då att en svensk adelsman och officer bröt sig ett torftigt bröd, lade sig på jordgolvet i sitt tält med fältkappan över axlarna och en glödgad järnkula till kamin.

Översten hade en vidlyftig utrustning och en väldig tross. Lägret var omsvärmat av främmande beundrare och spioner, svensken måste traktera de vänner han bjöd till sitt bord lika tappert som de fiender mot vilka han gjorde attack.

Stiernborg hade under sina år som page förvärvat sig sinne för alla slags höviska seder, han förstod sig på vad som menades med ett gott bord och ansågs därför lämplig att föreslå överstens hushållning.

— Men hur skulle han kunnat reda opp at, sade Värdig, om han inte haft mig vid sin sida? Han kunde nog sätta hop ett tjog rätter i rad, men vem skulle skaffa sogel och tillbehör? Han kunde bestämma vilka rätter som passade samman med rhenskt eller med

ungerskt vin, och parlera på olika språk med leverantörerna, men Värdig måste se till att vinfaten inte tullades för kraftigt av betjäningen. Någon måste också svara för att överstens silver och linneförråd inte stals, slarvades bort eller glömdes vid hastiga uppbrott, och Johan hade inte nog respekt med sig. Däremot var han oumbärlig då det gällde att räkna inventarierna, ty Värdig kunde inte läsa förteckningen.

Under detta samarbete blev de två så goda vänner som husbonde och tjänare kan bli. Värdig berättade och bredde på om Aneholm, där skulle de båda sitta en gång när segern var vunnen och freden sluten, jaga och fiska, bruka jorden och ge stora gästabud. Ja, hade Johan sagt, men först sedan han dansat menuett i Frankrike och rökt Virginiatobak i London.

Intill det han blev tjugu år hade Stiernborg trott att man redde sig i livet med fina manér och vackra ögon. Han hade aldrig varit i livsfara utom de par dagar då han ännu befann sig inom räckhåll för den ursinniga hertigens utskickade. Den nya brokiga omgivningen hjälpte honom att glömma hertiginnan och den läxa han nyss hade fått.

Hjältekonungen fick han aldrig se annat än på avstånd och var därför opåverkad av hans magnetism. Om framtiden visste han inte mer än att han skulle få vara med och besegra ryssen och ta ett oändligt byte. Han hade då ännu aldrig dödat någon, men tänkte att det fick han väl vänja sig vid, han som så många andra. Han skrev hem till sin moder att han trivdes mycket väl med krigarlivet.

Allt blev annorlunda när kungen bröt upp ur Sachsen för att gå mot tsaren år 1707. Kärrpelle var en feg fiende, tycktes det, men han var feg på ett så förargligt sätt. Han vek när Karl skulle velat slåss, och han höll stånd bakom kärr och moras som svenskarna inte kunde forcera.

Härvägen mot Moskva gick genom härjat land och de förråd som svenska hären räknat med kom på villovägar.

Det översteg fullkomligt Johan Stiernborgs förmåga att fouragera under sådana förhållanden. Lyckligtvis hade Värdig, som han sedan inpräglade i sin herres son, fått gåvan att reda sig i alla lägen. I

Sachsen var han med om att befästa svenskens rykte för ridderlighet och ädelmod, särskilt bland de vackra, hulda och godtaliga sachsiska kvinnorna. Men dessa dygder hade han ingen användning för under marschen in i Ryssland. Om bönderna i svenskens väg händelsevis hade fått behålla några kreatur, tog Värdig dem med sig. Han letade upp den tröskade säden, om den så var gömd i jorden och fann han ingen, tog han de mogna kärvarna på fälten. Det var lett då barnen grät och kvinnorna ömsom bad och ömsom knöt näven, men krig är krig. Värdig svor, förbannade och magrade men skötte löjtnantens syssla, för att denne inte skulle komma i onåd. Då Johan vände åter från sin första sammanstötning med fienden, skötte Värdig om hans blessyr som var så ofarlig att fältdoktorn inte brydde sig om den. Han skröt vitt och brett över att hans herre nu ränt pliten i sin första ryss.

När kungen nödgades vika av från vägen till Moskva och bege sig söder ut med sin hungriga här, försökte Värdig trots onda aningar hålla humöret uppe. Han stod vid sin herres sida då svenska armén kapitulerade efter nederlaget vid Poltava och kom med bland dem som utvaldes att vandra upp mot Moskva för att paradera i tsarens triumftåg.

När svenskarna började den tunga oändliga vandringen mot norr, var de så förvirrade, att de knappast visste vad som hänt. De skulle ju marscherat mot Moskva med kungen i spetsen och dikterat freden där. Och så plötsligt hade tusentals goda kamrater stupat vid Poltava, den oövervinnlige kungen hade sårats och flytt med 2 000 man och lämnat resten av den ärorika svenska armén hos Kärrpelle. Krigslyckan skulle förstås vända sig och ryssen få plikta hårt för sin triumf, men Gud allena visste hur många män som innan dess måste lämnas kvar på främmande jord, medan fångatåget drevs vidare.

I dag ihjälsköt sig under sjukdom Johan Hägg, i går dog Ål och Geting av sina frostskador, och Cupido från Ancholm bad att få bli kvar där han var och frysa ihjäl. Värdig och Tving måste släpa honom med sig, fast han blev tyngre och tyngre allteftersom dagen led och mörkret föll.

Värdigs gälla småländska överröstade stövelknarret mot snön, de tunga andetagen och de undertryckta suckarna.

... å då så sa jag te den dära inställsamma och horaktiga sachsiskan, som jag halp med sysslorna på gården, att kyckling, det äter inte en svensk var dag i var veke, och minsann fe hon inte slakta sitt största svin, men det hann aldrig ble så salt, att en kunde sätta fram at åt översten, inga vi bröt opp. Då fe jag order att lämna at kvar, för vi trodde ju att vi skulle träffa större svin hos moskoviterna, och jag lydde order men det ankar jag på. Vi hade allt haft at annorlunda äss de höga herrarna tänkt mer på maten, för se den är det viktigsta utå allt i ett krig.

Detta sade han för att liva kamraterna till ett värmande gräl, vilket också lyckades. De andra frågade vad han ville göra med en stoppmätt här utan vapen, ammunition och befäl, men han hade ett svar tillreds.

I vet väl, sa han, att kungar, kurfurstar och kejsare lydde våran kung i smått och stort, så länge vi hade mat. I vet vad kejsaren av Österriket svarade, när påven trätte på han för att han lytt kungens order att ge lutheranerna i sitt rike frihet att hålla gudstjänst på svenskt vis. Jo, sa kejsarn, jag är glad att han intet befallde mig att bliva lutheran för då hade jag blivit det ock. Och sen då maten tråt, och vi fick smörj, och kungen gav sig i väg att söka hjälp hos hundturken, var det någon som trodde att det var noga med den rena läran längre?

Men Cupido rosslade fram att det var kungens — Gud skydde honom — förakt för Kärrpelle som vållat olyckan. Han hade hållit sig själv så mycket för mer än sin fiende att han inte gjort sig någon möda att säkra sig segern vid Poltava. Cupido hade från bästa källa att det första tsaren hade gjort, sedan han dödat eller tillfångatagit svenska hären, hade varit att tillkalla fältmarskalken Rensköld och skälla ut honom. Trots att kungen stod mot en armé som var överlägsen i antal och höll en bättre position, hade han slarvat till den grad, att segern blivit tsaren alldeles för lätt. Kärrpelle kände sig förolämpad över svenskarnas ringaktning och lät det gå ut över de fångna generalerna.

Kamraterna hoverade sig mitt i sitt elände över detta svenska högmod, men Värdig blev så arg, att det var med de argesta jag nånstins vatt, sade han sedan till Christoph. Och han trodde nog att svordomar och förbannelser var det sista som den stackars Cupido hört i livet, ty innan Värdigs förråd ännu var uttömt, sjönk kamraten ihop och var död. De bar honom som en säck tills marschen var slut för dagen, och prästen läste över honom, men de orkade inte bryta genom den stenfrusna jorden, så de lämnade honom under ett hölje av granris. Värdig trädde på sig hans skinnvantar. Om det var något kvar av dem, när han kom hem skulle han ge dem till ett minne åt hans hustru, den vackra Gunnel vid stampen.

Sen gick Värdig tyst i Cupidos vantar och grunnade över det där högmodet och slarvet med maten som vållat att Gunnel blev änka. Han hade tävlat med Cupido om Gunnel en gång.

När man fram i december nalkades Moskva, rätade Värdig på ryggen och blev sig lik igen. Inte skulle moskoviten få förmärka att svensken förtröt sitt högmod, tänkte han, och så sjöng han hela tiden medan han hjälpte till att timra och resa triumfbågarna. Han hörde till dem som var allra lägst i rang och därför skulle gå i spetsen för fångatåget i Moskva.

Nu gällde det, lät befälet meddela, att visa hurusom svensken kunde skicka sig med oklanderlig hållning under denna prövning. Svårt är att säga om Värdigs hållning var oklanderlig, men han tydde ordern så att svensken skulle göra spektakel av moskoviten, eftersom denne lade an på att göra spektakel av svensken. Värdig var enligt Christophs beskrivning en liten karl med ett brett grin och så spetsig näsa att man kunde sticka sig på den. Om han ville kunde han ställa sig så befängd att även den sorgsnaste måste dra på mun, och den dagen ville han det.

En hel dag hade svenskarna att vandra på ömma och frusna fötter och med hungriga magar, innan även kungens tomma bår, som kom sist i tåget, hade passerat genom den sjunde triumfbågen. Och lika länge höll moskoviterna ut som åskådare, de kunde visst inte heller riktigt fatta, att det var sant att här gick den fruktade svensken, här framfördes hans artilleri, hans pukor och fanor.

De skrattade, dansade, sjöng och begabbade och visade på äreportarna som var prydda med smädliga målningar: se se, där leder en ryss det fångna svenska lejonet i bojor! Sägen oss var eder konung är!

— Glo ni igen, luar, sade Värdig till kamraterna enligt sin egen berättelse. Ser ni inte att lejonet har svansen fri att slå moskoviten om truten med?

Vid varje äreport var det präktigt uppdukat med mat och dryck åt tsaren och hans garde, för att svenskarna skulle känna det särdeles svårt att vandra hela dagen utan mat.

— En får glädja sig, sade Värdig, att när tsaren tagit sig till bästa sex gånger, så ramlar han av hästen innan han hinner genom den sjunda triumfbågen. Och om jag får något att sä te om, då vi för han in i svenska huvudstaden genom Norrtull, så nog ska vi supa han full, tess han kommer te kungliga slottet.

När Värdig hela dagen gjort sin plikt, sådan han fattade den, stod han om aftonen och väntade på sin herre, men Stiernborg var inte på sin plats i ledet. Det spreds då ett rykte att Stiernborgen lyckats trassla sig med, när de högst uppsatta svenska generalerna inbjudits att vila i ett hus vid vägen, dricka ett glas vin och kyssa tsarens systrar på hand.

— Ja om så är, sade Värdig, så har han förvridit huvet på di, för maken te grann karl har di förståss allri sett. Och di grebborna kommer inte te ge Kärrpelle nån ro, innan han beviljat oss stora favörer för löjtnantens skull. Men kamraterna iddes inte ens skratta åt Värdig, och det gjorde inte heller Johan Stiernborg. Hans läppar var stela och han hade en bitter smak i sin mun.

När han och hans kamrater släpat sig till det tomma hus, där de fått sig anvisat sitt första läger i Moskva, föll de på knä på jordgolvet och avlovade all yppighet, lustspel, musik och dans jämte stora kollationer. Och Värdig han tänkte: nu lovar löjtnanten mer än han kan hålla, för rätt nu blir han inbjuden till tsarens systrar på kalas.

Men Johan fick inte svårt att hålla sitt löfte. Det blev inget umgänge mellan tsarens familj och de svenska fångarna. Tsaren hade

ju hoppats att få ta i sin tjänst svenska förmågor som kunde organisera förvaltningen efter svenskt mönster. I så fall hade hans systrar säkert gärna låtit svenska adelsmän kyssa sina händer i fortsättningen. Men parollen till de svenska fångarna lydde: "hellre dö i evig fångenskap än synda mot vår höga överhet", och den följdes av alla så när som på några få, vilka utkastades ur gemenskapen och omhändertogs av djävulen. När segrarens frikostiga anbud avvisades med förakt, ändrade tsaren sin inställning. Var svenskarna för sturska att träda i hans tjänst, då kunde de slita i hans gruvor, skeppsvarv och svavelbruk. Kung Karl som inte togs med att han förlorat och vägrade att resonera om fred, kunde gärna få veta att hans eget folk släpade sten till en stad som skulle byggas vid Neva på svensk mark.

Johan hade turen eller oturen, hur man nu vill ta det, att få anställning vid svenska kansliet som handhade fångarnas angelägenheter under excellensen Pipers ledning. Han hade ju ett arbete, han slapp att som andra förnöta tiden på klagan, fåfänglighet och revoltplaner, men han befann sig i bekymrens mittpunkt. De svenska fångarnas ledning klämdes, som Christoph uttryckte det, mellan två typer av envälde: ett lagiskt, benhårt och oböjligt, ett rörligt, självsvåldigt och oberäkneligt med kastningar mellan välvilja och grymhet. Tsaren var sårad av svenskarnas förakt och blev högst besvärlig att ha att göra med. Den svenska regeringen där hemma var omöjlig på sitt sätt. Det var uppgjort att vardera regeringen skulle sörja för sina officerare i fångenskapen, medan gemene man skulle underhållas av det land där de var fångna. Johan fick stor övning i att sätta upp suppliker och underdåniga påminnelser om överenskommelser som de två regeringarna träffat och brutit. Han måste föredraga för sin chef nedslående svar som gick ut på att när svenska regeringen inte fyllde sina förpliktelser, behövde inte heller den ryska göra det och vice versa.

— Trösta dig som är menig och ska få din nödtorft av ryssen, sade Stiernborg till Värdig.

— Och trösta sig han löjtnanten som ska lita till svenska kronan, svarade Värdig. Sådant tal skulle man inte få föra, sade Stiernborg,

hade kanhända inte kungen i sin landsflykt skickat hem bud och befallning att hans fångna officerare skulle få halva sin lön utbetald från Sverige? Jo, det trodde nog Värdig att kungen hade gjort, men så stor makt torde han inte ha att den befallningen blev åtlydd. Stiernborg sade emot, men den misstrogne lille smålänningen fick rätt, ty svenska regeringen vägrade mycket riktigt att lösa in de växlar som excellensen Piper ställde ut. Det utbredde sig så småningom den uppfattningen bland fångarna, att de herrar som hade hand om statskassan därhemma trodde att den tillhörde dem.

Excellensen Piper själv och hans ståndsbröder i fångenskapen fick dra på sina egna förmögenheter därhemma för att avhjälpa den allra värsta nöden. Om Piper, som det sades, hade förtjänat orättfärdiga rikedomar på att hjälpa Karl XI att utarma adeln under reduktionen, så kom de nu till stor nytta. Hans medlidande med medfångarnas jämmer och elände övervann hans kärlek till gods och guld. Men frågan var om hans rikedomars mängd och hans grevinnas tålamod skulle stå bi, till dess frihetens dag randades. Ingenting tydde på att den var nära.

Ovissheten inför framtiden hindrade emellertid inte de unga ogifta svenskarna där ute från att söka sig hustrur bland de damer från östersjöprovinserna som redan tidigare råkat i rysk fångenskap. Johan Stiernborg gifte sig vid 22 års ålder med den 25-åriga Helene von Ruden, en dam av god familj som lyckats rädda med sig någon kontant förmögenhet från sina baltiska gods. Christoph minns ännu i ålderns dar hennes rena och ädla anlete med den höga breda pannan. Hon var, säger han, en väluppfostrad och tystlåten dam. Hennes valspråk var: Schweige, leide, meide. Hon var mycket ödmjuk men även så stolt att hon aldrig täcktes visa hur förälskad hon var i sin unge make. Han i sin tur var så rädd för henne, att han för intet pris ville röja hur durkdriven i kärlek han blivit genom sitt förhållande till hertiginnan. På grund av ett ömsesidigt missförstånd som varade äktenskapet ut, blev detta därför en mycket korrekt och trist affär. Christoph påstår att Värdig var den ende som kunde lätta upp humöret i det stiernborgska hemmet.

Johan blev nu förvaltare av en liten förmögenhet, och hans äre-

lystnad gick ut på att tära på den så långsamt att den skulle räcka fångenskapen ut och litet till. Det unga hushållet levde sparsamt men led i motsats till andra ingen nöd. Mången gång var det därför pinsamt för Johan att stå inför excellensen, föredraga fångarnas böner om hjälp men aldrig låtsas om att han själv hade möjligheter att bispringa de olyckliga. Det hade varit bättre för honom om han vetat hur mycket Helene gav bort, men det anade han ej. När Helene nedkommit med en son, som döptes till Christoph, fick Johan ett nytt skäl för sparsamhet, men samtidigt blev nöden större och bönerna mera hjärtskärande. Johan hämnades för de samvetskval han led genom att förtörnas på sitt oresonliga klientel.

Kansliet hölls väl underrättat om all svält, nakenhet och hård behandling som svenskarna måste utstå i sina förläggningar, men fångarna teg om sina flyktförsök och stämplingar mot tsar Peter.

En dag kunde det hända att tsaren var välvillig, och excellensen fick löfte om pengar att dela ut bland menige man, men innan understödet hunnit utbetalas, hade en komplott bland fångarna blivit upptäckt, tsaren blev rasande och svenskarnas liv inte värt en kopek. Men det räckte inte med att fångarna förstörde det för sig själva. Svensk politik tycktes inte ta minsta hänsyn till de återverkningar den fick på fångarnas läge.

Christoph säger att när man ser händelserna på avstånd, kan man bättre förstå hemmaregeringens svårigheter dessa år. Men han anser att vilka provokationer som ryssarna än bedrev, borde svenskarna orubbligen ha behandlat de tusen ryssarna väl, som de hade i sitt våld. Om ett rykte nådde tsaren att hans undersåtar for illa i Sverige, då svor han att hämnas, inte bara sju för tu utan femton för en, vilket han ju också kunde.

Men svårare än allt annat var svenske kungens hållning mot den fångna armén, denna gisslan som tsaren hade i sitt våld. Räknade han inte alls mera med dessa män som fortfarande dyrkade honom och drömde om nya segrar under hans befäl? Det var ju för att återförenas med honom som de satte allt på spel med upprorsförsök och vilda kupper. Betydde hans gåtfulla likgiltighet att han avskrivit dessa tusenden av sina bästa bussar som en förlust? Tänkte han

blott på de ynglingar som därhemma mognade till män? Vem kunde förstå hans tankar och värderingar medan han ansträngde sig att sätta tsaren i klämma?

Johan upplevde ett par fruktansvärda dagar och nätter den gången då turkarna inneslutit tsaren vid Prut. Tsaren visste väl att kung Karl var anstiftaren och gav order om masslakt på hela svenska armén. Varje minut väntade Johan att kommenderas ut till avrättning och förstod för första gången hur rädd för döden man kan vara. En karolin hade lärt att se döden i ögonen på slagfältet men inte att möta den med bakbundna händer. Men så kom tsarens kontraorder: "om ni inte verkställt min befallning, så sprid fångarna så långt från varandra som möjligt i små förband och bevaka dem strängt."

När Johan fick order att bryta upp till Sibirien, kunde han inte se någon mening däri, men Herren vände detta till sin ära och fångarnas eviga väl, sade Christoph. Då Johan inte lyckades få ordern återkallad, bad han Värdig att ta hand om hans hustru och son, men hustrun anhöll att få följa med, och så begav sig hela det stiernborgska hushållet med de andra dömda åstad på den långa resan.

De färdades över höga berg, genom grova skogar, på öppna och frusna floder. Till slut var de resande benägna att tro att Tobolsk, Sibiriens nya huvudstad, var en myt, och att de färdades mot världens ände och sin egen död. Men en dag när de lyfte upp sina trötta ögon, såg de den ligga där på sin kulle. Ett bålverk av trä med vakttorn på jämna avstånd slöt sig beskyddande kring kyrkor och kloster, kring de världsliga myndigheternas palats och kaserner. Först när resenärerna kommit närmare, upptäckte de den oansenliga förstad som låg nedanför kullen, omgiven av två sammanflytande floder. Den bestod mest av små enkla trähus, där svenskarna var inhysta hos hantverkare och handelsmän. Här fanns dock en kyrka även här, en liten kyrka av trä som svenskarna byggt och invigt sistlidne advent.

Johan Stiernborg blev nu medlem av den svenska församlingen. I kyrkan tyckte han sig först möta idel främlingar, han kände inte

ens igen sina egna regementskamrater, så hade Sibirien förändrat dem. De tyckte för sin del att han verkade bortkommen och försökte sätta honom in i vilket liv han nu gick tillmötes. Här måste man antingen försörja sig med sina händers arbete eller leva på nådegåvor, och till båda delarna behövdes både påhittighet, skicklighet och flit. Men arbetet kunde inte rädda en från svårmod eller frestelser. Hemsjukan satte åt en svårt ibland, likaså ångesten över att ens liv förspilldes. Det värsta var att inte veta sin fångenskaps tid, att inte kunna räkna dagarna till mötet med den trolovade eller hustrun och barnen därhemma. Rykten gick om missväxt, fattigdom och pest i Sverige. Kanhända for livet lika hårt fram med ens käraste eller värre? Skulle man visas till pestkyrkogården då man frågade efter de sina vid hemkomsten? Eller skulle man komma hem som en gubbe med iskallt blod och möta en gumma med förtorkat hjärta? Sådan fruktan blandade sig allt oftare in i längtan efter hemlandet. Man försökte stå anfäktelsen emot, men lyckades inte alltid, man sökte lättnad hos kvinnor, hos krögare, i spel, dans och fåfängliga upptåg, ja meningslösa tvister om ingenting.

Men Stiernborg skulle därför inte tro att man föraktade ordning och skick. Även om man inte varje minut levde efter 1686 års kyrkolag så ville man ändå att den skulle upprätthållas, och man erkände prästerskapets rätt att å kungens vägnar utdöma straff för brott mot den. Den andliga överheten, som var satt att utöva det kungliga enväldet över undersåtarnas odödliga själar, klämde till med nit, ty den visste sig vara värd samma fördömelse som de ohörsamma, om den underlät att straffa dem. Den utdömde ständigt kyrkplikt och stockstraff för illegala förbindelser, svordomar, tobaksrökning vid kyrkan, dueller, mord och uppsåtlig gensträvighet att inhämta kristendomens huvudstycken. Och de dömda fann sig utan protester ty när man utstått sitt straff så var man skuldkänslan kvitt för den gången. Och så skamligt som därhemma var det ändå inte att sitta i stock här, det kunde man trösta Stiernborg med.

Nåja, han som hade hustru riskerade väl inte att avvika från dygdens väg. Han var väl också förmögen eftersom han kom med dräng?

Men Johan sade genast att han nödvändigtvis måste finna något sätt att försörja familjen. Dock kunde han inte förfärdiga snusdosor av mammutben eller pungar och handskar av läder, ej heller lära sig till guldsmed och slipa sibiriska ädelstenar. Marknaden i Moskva var för resten redan betungad med fångarnas alster, han hade själv bekymrad skakat på huvudet då den sibiriska kuriren anlände med dem. Inte heller kunde han virka silkestapeter åt den ryske guvernören eller bli perukmakare, färgare, sadelmakare, pälshandlare. Han förstod sig inte på att bereda apoteksvaror eller plåstra med sår. Och att bränna brännvin för utminutering åt befolkningen kunde ju inte komma i fråga, helst som man riskerade guvernörens onåd och sin själs salighet därvid. Han hoppades att hans vana att föra räkenskaper och uppsätta skrivelser kunde bli till nytta, men hade inte beräknat att här fanns tjugu fångna fältpräster som inte ville veta av någon konkurrens. Om nykomlingen ville skriva av psalmboken, vore det tacknämligt, men någon betalning kunde han inte vänta sig därför.

Värdig erbjöd sig att ta tjänst hos ryska polisen och fånga in rövare mot betalning per styck, men det gick inte an. Fiska däremot kunde han göra eftersom det var tillåtet, men man kunde inte i det oändliga äta fet stör och kaviar. Det återstod alltså att leva på Helene von Rudens förmögenhet så länge den räckte. Den var minskad till hälften nu.

Den ljusa årstiden hade inträtt, men det var ännu kallt. Johan och Helene hade svårt att vänja sig vid att ligga på ugnsmuren som ryssar, ty de trodde på att bäddade sängar var oumbärliga. Christoph berättar med tacksamhet att närmsta grannkvinnan, fru Beata Huusgafwel, kom in till hans mor med en liten jacka av fårskinn åt honom och en björnskinnsfäll till den äkta sängen. Beata levde i ett fritt, med flera barn välsignat förhållande till en adlig officer men kunde inte få vigas vid honom emedan hon inte kunde förete bindande bevis på att hennes förre make var död. Av denna anledning var hon exkommuniserad, men Helene tog emot presenterna ändå, och gjorde i tysthet upp med henne om att få arbeta i hennes bageri, något som Johan aldrig fick veta.

När Johan lärt sig att ligga på ugnen, kunde man inte få honom därifrån. Den tyska protestantiska församlingen i Moskva hade med fångtransporten skickat en gåva till en viss kapten von Wreech, och uppmanat Johan att göra dennes bekantskap, men han lät Helene gå i sitt ställe. von Wreech frågade lite skarpt varför inte löjtnant Stiernborg kommit själv. Helene rodnade och svarade att han blivit svårmodig sedan han kom till Tobolsk. Han behövde arbete men ingen hade användning för hans kunskaper, tyvärr. Vilka kunskaper? Hon räknade upp dem, och då svarade von Wreech att hennes man tycktes på alla sätt lämpad att undervisa i hans skola. Eftersom det (märkvärdigt nog) inte fanns någon kommoditet för undervisning av de svenska barnen i Tobolsk, så hade von Wreech tagit sig det ansvaret uppå att upprätta en internatskola, dit fångarna kunde skicka sina barn. Han ville från början säga fru von Ruden att de fångna svenskarna ansåg det förnedrande att bli skolmästare. De officerare vilka i fångenskapen intog en värdig hållning var alldeles ense i den frågan med dem som tillåtit sig att inreda ett komedihus och uppföra narrspel till fångarnas förströelse. Ja, det var mera ståndsmässigt att supa och roa sig med att göra guvernörens tama björn till alkoholist, än att undervisa barn i matematik.

Men von Wreech hade innerligt bett Gud om en lärare i de profana ämnena, och om löjtnant Stiernborg vore Guds svar på dessa böner, då skulle Densamme veta att riva upp och ödmjuka hans hjärta, så att han funne sin glädje i att göra denna ringa och föraktade tjänst.

Helene var från första ögonblicket viss om att von Wreech hade rätt. Men hon framförde förslaget till Johan utan att på något sätt söka övertala honom och blev inte alltför bedrövad, då han svarade ett surmulet nej. Hon var övertygad att denne soldat och skolmästare som hon just träffat, denne chef för den pietistiska plutonen var utsedd att rädda dem och till slut skulle göra det.

Johan rådförde sig med sina officerskamrater för att få deras stöd för sitt avslag, och de varnade honom för den där von Wreech. Den ene av dem hade en tid deltagit i hans andaktsstunder men dragit sig därifrån, ty dessa svärmare som med egna ord fram-

trädde för nådastolen var illa ansedda i församlingen. Undersåten borde inte disputera om rätt eller orätt mot den höga överheten utan lyda förbudet mot enskilda conventicula även om det föreföll ogrundat.

Johan fortfor att ligga på ugnen. Denna sysselsättning tycktes honom bättre passa hans adelskap och charge.

von Wreech väntade några dagar, så begav han sig till Stiernborgs kvarter.

Christoph meddelar inte varför denne högättade tyske officer en gång lämnat sitt hem och familj för att träda i svensk tjänst vid d'Albedyhls värvade regemente. Aldrig hade han väl tänkt sig att lyckan så snart därefter skulle överge de svenska vapnen, och att han skulle råka i rysk fångenskap, men han prisade nu i dag detta hårda öde. Det hade fört honom till insikt om hans eländiga tillstånd och om vägen att vinna Guds förlåtelse.

Han sade Johan att man kunde till det yttre vara en fri man och ändå fången under djävulen, liksom man kunde vara fånge hos ryssen och ändå känna sig fri. Han sade att Stiernborg ännu befann sig i en dubbel fångenskap.

Johan värjde sig av alla krafter. Han var, påminde han, uppfostrad i den enda rätta läran om rättfärdiggörelse genom tron, och han trodde också fullt och fast att Kristus, Guds son, dött för syndare. Han hade bett och fastat med den övriga fångna svenska menigheten på den besynnerliga faste-, bot- och omvändelsedagen år 1710.

Hade han då ändrat sitt liv efter den där botdagen? Nej, men vad skulle han egentligen ha ändrat på?

— Fråga icke mig, sade von Wreech, löjtnanten vet det själv och vet det alltför väl. Och då slog Johan ned sina ögon, ty han kom ihåg hur hårt han hållit om Helenes pung, när han stått inför kamraternas svåra nöd.

När von Wreech gick, lämnade han kvar den bok som hjälpt honom själv att inse sitt verkliga tillstånd. Det var den första av Arndts fyra böcker om den Sanna kristendomen, den som handlar om hur Adams fall drog alla hans efterkommande med sig, så att

människan föddes ond till en ond värld, levde och dog i sin synd om hon inte förändrade sitt leverne och sökte räddningen hos Kristus.

När Johan läste i denna bok insåg han att dess författare visste allt om mänsklig ondska och dess straff. När han läste att Gud väpnade alla ting mot de ogudaktige, så att himmel och jord, eld och vatten stred emot dem, tyckte han att detta gått i uppfyllelse på svenskarna. Hur ogudaktige måtte de då inte ha varit! Johan var varken den förste eller den siste som genom Arndt kommit in på syndakännedomens väg, vilken för till förkrosselse och nåd. Tusenden före honom hade trampat upp vägen och tusenden skulle följa i deras spår. Arndts ord: "du skall inom dig själv finna en hel värld av onda djur", tycktes honom hårda men sanna. "Är icke människans avund och omätliga girighet en hund och vargaart, är icke vår orenlighet och omåttlighet svinets art?"

Johan tänkte på sin egen girighet och grymhet, på den orena lusta som hållit honom kvar vid det hertigliga hovet, på den svaghet för mat, vari han trots sina fina manér säkerligen liknade ett svin. Han hade hållit på utvärtes anständighet, han hade vänt bort sitt ansikte från andras lidanden, men dragit synd över Värdig genom att låta honom fouragera utan barmhärtighet.

När von Wreech kom tillbaka, fann han Johan förvandlad och förkrossad. Han hade, sade han, känt igen sig själv i beskrivningen på den naturliga människan, och förstod att han givit sina onda anlag i arv åt sin son. Genom döpelseakten hade väl den onde anden blivit utdriven ur lille Christoph men den hade kommit tillbaka och var nu farligare och värre än förut. Pojken slog Beata Huusgafwels lilla flicka med den piska Värdig skänkt honom att tukta trähästen med, han stal bröd och förnekade det.

Då tog von Wreech Christoph i sina armar som en herde sitt lamm och sade att han med Guds nåd ville föra honom till Frälsaren. Johan bad von Wreech att ta pojken med sig till skolan och rädda honom ur förtappelsen. von Wreech svarade att han kommit för att hämta hela familjen. Johan sade att han var ovärdig att komma dit. Han var en så stinkande syndare att han inte kunde

söka rening vid den källa som upprunnit vid Kristi kors, emedan han skulle förorena den för andra.

von Wreech genomskådade honom: Du förnekar Guds kärlek och makt att förlåta och frälsa, emedan du inte vill ta upp den svåra kampen mot synden, emedan det är något, min broder, som du inte vill avstå från.

Johan svarade icke ett ord.

Nästa morgon sade Helene: du ska inte låta tanken på mig hindra dig att lämna våra pengar till von Wreech. Du talte om dem i sömnen i natt. Så hade hon undanröjt det sista hindret vid vilket hennes man klamrat sig fast, och Johan var på en gång tacksam och otacksam. Plötsligt föll också hans egenviljas motstånd. När han med Helenes välsignelse gick till von Wreech med pengarna, fanns inte en rubel kvar i huset.

von Wreech lyste upp då Johan kom, men han kunde inte förmås att ta pengarna till sin skola, hur väl han än behövde dem. Johan fick gå med dem till kyrkoherde Laureus och överlämna dem till utdelning åt de behövande. Kyrkoherden tackade men frågade om det kunde anses klokt av en familjefader att avhända sig all sin egendom, vartill Johan svarade att det var en lösepenning som han måste erlägga för att bli fri. Kyrkoherden varnade då för svärmare och talade om plikten mot konung och kyrka, men Johan hörde inte på, så otålig var han att återvända till skolan som nu var hans andliga och lekamliga hemvist.

Trots von Wreechs kristliga ödmjukhet fanns i hans väsen något som skapade ett avstånd mellan honom och de övriga preceptores. Han kunde inte heller nu ägna Johan så mycken tid, men han uppdrog åt sin älsklingslärjunge capitain Carl Uggla att ledsaga nykomlingen på vägen över egenvärdets förintelse mot den fullkomliga friden och vissheten om Guds förlåtelse.

Uggla var liksom Johan en lågadlig svensk godsägarson, men han hade kommit direkt från sin faders egendom till armén. Hemma hade han i vardagslag gått omkring som en sörmländsk bonde, här gick han som en rysk musjik i blus, vida byxor, höga stövlar, långt hår och ett långt blont skägg. Johan skulle förr sett ner på en sådan

typ, nu såg han upp till honom och tydde sig till honom som till en, vilken hade en rikare erfarenhet än han själv.

Uggla var sysselsatt med att gå igenom den packe av brev och fromma skrifter som Johan haft med sig från Moskva.

— Du har hungrat och törstat medan du utan att veta det haft med dig den ljuvligaste dryck och spis på resan, sade han. Och han visade Johan ett brev från en av föreståndarna i den tyska lutherska församlingen i Moskva, vilken betraktade den lilla gruppen i Tobolsk som sin dotterförsamling och efter förmåga sörjde för dess andliga och timliga väl. Hör här: *"Herr Isendorff wird auch die von einem frommen och reichen Jüngling Ihn anvertrauten 100 Rubel mitsenden, sonstens weiss ich diesmahl nichts mehr hinzuthun als meinen herzlichen Wunsch dass Sie täglich im Guten wachsen und immer völliger werden mit Wachen und Beten anhalten und also laufen dass Sie das Kleinod ergreifen ..."*

Om du min broder Johan skulle känna dig ensam och utstött bland våra medfångar här i Tobolsk, så kom ihåg att du är omsluten av en brödraring.

Vid denna tid höll den plötsliga stormande sibiriska våren intåg efter den långa vintern. Men den var inte att likna i väldighet och makt vid den sol, den nåd, den glädje och fröjd som nu genomflödade Johan. I flera dagar kunde han inte företa sig något annat än lovprisa Gud. Hans nya bröder i Kristus, som deltog i hans glädje, måste till slut leda honom in på arbetet, där han så väl behövdes.

von Wreech gjorde nu upp med Johan att han skulle bli preceptor i skolan och undervisa i läsning, skrivning, tyska, matematik och geografi. Helene åtog sig de tre småflickor som hamnat i internatet och lovade undervisa dem. Christoph, nu fyra år gammal, skulle inskrivas som skolans yngste elev och lära vad han kunde. Därmed var hans livsinriktning bestämd. Sedan han vid sju års ålder genomgått sin väckelse, måste han röra sig i samma dimension mellan himmel och helvete som hans lärare och kamrater. Om han någon gång förtörnats över att han aldrig fick vara ett barn, så nämner

han ingenting därom i sina memoarer. Han ser vid livets slut på dess början med en lärjunges ögon.

Värdig visade inte minsta tecken till botkamp, han var bara nöjd att hans herres svårmod var överståndet. Någon egen skuldkänsla förmådde han inte åstadkomma, ty han visste med sig att han fyllt sin plikt som tjänare och litet till. Vad han har syndat, det har han syndat till mitt bästa, och därför har han ett så förstockat samvete, sade Johan till Uggla.

Värdig var mycket villig att göra nytta i skolan och han gick med på att på lediga stunder sitta bland de minsta eleverna för att samman med dem undervisas i räkning, skrivning, innanläsning och kristendom. Han blev förfärad över det stränga och hårda liv barnen måste föra och bland dem även hans herres lille son. Inte nog med att de läste och sjöng, bad och lärde utantill psalm och katekes dagen i ända, de måste också lyssna till högläsning av bibeln medan de klädde på sig om morgonen och under måltiderna. Detta skedde för att de inte skulle komma åt att tänka världsliga tankar, men Värdig visste med sig att det hann man alltid med. När det lästes högt om manna och vaktlar som regnade över Israels barn i öknen, tänkte han på bröd och sogel, och nästa dag begav han sig ut för att skaffa skolan mat. Det måste lärarna överse med, ty den som haft den posten förut hade avsagt sig uppdraget.

När Christoph kommit ur abc-klassen och började läsa matematik, tyska och latin, satt Värdig fortfarande då och då bland de minsta eleverna. Men han tittade ibland in till de större, när von Wreech var i annalkande, och såg till att alla var vakna. En gång fick han väcka själve löjtnanten, som satt och sov mitt under en geografilektion.

von Wreech gjorde två gånger dagligen en inspektionsrond i klasserna. De elever som på något sätt försyndat sig blev kärleksfullt förmanade att bättra sig. Han gjorde dem uppmärksamma på att prat och lek kommer av att man inte erkänner Gud som det högsta väsendet, och att översteprästen Elis bortskämda söner hade blivit slagna av filistéerna. Det var von Wreechs heta åstundan att få föra

barnen till deras frälsare. Och för dem liksom för de vuxna var syndmedvetande en nödvändig förutsättning för frälsning.

Hur kan barn känna syndmedvetande? Den frågan besvarar Christoph utan att själv ställa den. Lärarna använde mot eleverna samma metoder som tillämpats på dem själva. Barnen hölls under så strängt regemente och ställdes inför så stora krav, att de i sitt naturliga barnsliga tillstånd icke kunde uppfylla dem. De gjorde i hemlighet uppror och med upproret följde syndmedvetande. De fick en utgångspunkt från vilken de kunde förstå arvsynden och började ängslas för sina själar. När en elev kommit därhän, bad von Wreech med honom och talade så gripande om Jesu kärlek att barnet greps av en häftig genkärlek. Christoph säger att Guds ord stundom gjorde så stora nådeverkningar bland oss barn, att de äldre blygdes därvid. Själv var han vid sju års ålder mogen att överlämna sitt liv åt Gud och börja att omvända andra. En gång gick han ut på gatorna i Tobolsk, hejdade vuxna män och förehöll dem deras syndiga leverne. Detta är den enda antydan han ger att schemat medgav eleverna någon tid att röra sig i friska luften.

Han besökte Beata Huusgafwel i ett ärende från sin mor och föreställde henne vådan av att leva så att hon måste löpa exkommuniserad omkring. Beata körde ut honom och sade: skall jag inte bara ha de stora herrarna i konsistoriet över mig? Skall också småpojkar som jag givit så många kakor bröd sätta sig till doms över mig? Hälsa du din moder att jag lämnar inte min flicka i den skolan.

Den svenska församlingens kyrkoherde som var skolans inspektor höll dagslånga ingående förhör på examen. Han försökte snärja barnen och frågade om det inte räckte med att tro att Kristus dött för syndare utan att man därför själv behövde föra ett så heligt liv. Men Stiernborgs lille gosse, som hade lätt för att lära, var så bibelkunnig att han slog inspektorn på fingrarna, varvid alla förundrade sig. På frågan om man skall bedja för sina fiender, svarade en av de äldre eleverna ja, men då inspektor undrade om någon människa verkligen gjort det, blev det Christoph som fick frågan och sade: Ja, Stephanus som sade: "Herre, tillräkna dem icke denna synd."

Just som Christoph yvdes över sina riktiga svar, mötte han före-

ståndarens blick och förstod att högmod och självbelåtenhet stått tecknade i hans anlete.

När examen var över, ledde Johan Stiernborg in sin son i von Wreechs enskilda kammare. Där föll de alla tre på knä, och von Wreech bekände att han denna dag känt avundsjuka mot Johan Stiernborg och bitterhet över att Gud givit honom endast andras barn att leda. Johan och hans son måste tillsamman med honom avbedja sitt högmod. Själva var de intet, allt var Guds synnerliga nåd.

Men jag visste så liten jag var, säger Christoph, att det var en farlig nåd, ty den som blivit upplyst om sanningen och faller ur nåden skall lida många hugg.

Christoph, som bodde på internatet, var mindre utsatt för faror, än de kamrater som reste hem till sina föräldrar under ferierna. Särskilt jularna var en stor påfrestning för dem. Även om en fader hade bättre förstånd än att locka sin son till synd med julsupen, julölet och de fåfängliga jullekarna som utmynnade i pantlösning och kyssande, så fanns det alltid någon ungkarl bland julgästerna som föll för detta nöje.

När kamraterna återvände till skolan medförde och utbredde de den uppfattningen att endast inom dess murar var det möjligt att bevaras i nåden. Detta berodde inte på att uppsikten var så sträng och att man hölls så sysselsatt att man inte hann med att synda. Det berodde framför allt på att denna skola stod i ett särskilt förhållande till Gud och att Han höll sin hand över den.

Denna tro skapades fram genom den ena förunderliga händelsen efter den andra, och sedan drog tron till sig nya underverk. Guds ingripande gav det hårda arbetsamma livet inom skolan en mäktig spänning, medan man väntade på vilken nåd Gud härnäst månde täckas att bevisa den. Man lärde så småningom känna hans tillvägagångssätt. Han lät skolan komma i trångmål, han prövade dess lärare och elever genom att tillåta att de led brist på det nödvändigaste, utsattes för eldsvåda, sjukdomar, lusplåga, illvilja och förtal. En gång förde han skolan till undergångens brant, det var den gången

då guvernören, knes Gagarine, befallde att alla ogifta officerare, även von Wreech och Uggla, skulle förflyttas till annan ort.

Men eftersom räddningen alltid kom i sista stund, vande sig barnen vid att räkna med underverk. På den punkten var de lättsinnigare än skolans ledning.

Värdig intog en särställning inom denna skola. Själva von Wreech fick nöja sig med att smålänningen lade bort svordomar inom skolans väggar och iakttog utvärtes anständighet. Både elever och lärare betraktade honom som skolans oumbärlige, oefterrättlige Gamlejöns. En gång, långt efter det att han återvänt till Ancholm, sade han:

— Gud höll sin hand över skolan, och ett av Guds ringa redskap därtill var jag.

Därmed syftade han på sitt uppdrag att resa omkring på landsbygden och upphandla vad som behövdes för skolans förplägnad. Den sysslan medförde vissa frestelser, ty den gav honom tillfälle att se sig om på egen hand och knyta bekantskap med kvinnorna som sålde ägg och höns.

von Wreech misstänkte nog att Värdig inte avvisade alla frestelser. Men han litade på honom ändå. Han visste att smålänningen inte fördärvade skolans anseende bland hedningarna.

Han härjade inte längre i fiendeland, han uppträdde hövligt då han gjorde sina affärsresor, han föraktade varken landet eller människorna. För Christoph kunde han berätta att bortom floden, där växte liljor så sköna som i Saron, där mötte man kameler som de vise männen red på samt åsnor och åsninnors fålar, sådana som Vår herre begagnade sig av. Han hade också sett sobelkatten som betingade ett så högt pris. En kvinna som sålt höns åt honom hade sagt att man skulle skjuta den på nosen med en trubbig pil så att skinnet förblev oskatt.

— Var det en lika horaktig kvinna som den du bodde hos i Sachsen? frågade Christoph oroligt, men då blev Gamlejöns ond.

Upphandlingsturerna var egentligen ett stort nöje och fulla av omväxling.

På landsbygden omkring Tobolsk bodde ortodoxa ryska nybyggare som tog härliga skördar ur Sibiriens jungfruliga jord. Tatarerna som ägde stora hjordar av tamboskap, var hedningar liksom samojeder och ostiaker, vilka levde av jakt och fiske, men fick likafullt räknas till tsarens undersåtar. Värdig graderade inte sina handelsförbindelser efter leverantörernas renlärighet utan efter deras villighet, hjälpsamhet och redlighet i affärer. Hans uppgift var att se till att det kom sogel på bordet i skolan. Om han förehållit de grekiskt katolska att det var orätt att korsa sig inför jungfru Maria, så skulle de inte levererat honom spannmål. Muhammedanerna ville inte höra att deras profet var en falsk profet, de ville ha besked om han kunde betala 80 kopek för en gödoxe. Det var väl en människas ensak om hon ville buga för solen om sommaren och för måne och polstjärna om vintern. Jägarfolken hade sin stora dag en gång om året, då de offrade åt Gud ett djur av varje känd art och utgöt över jorden en dryck av jäst mjölk som de gärna hade velat dricka själva, men inte var det rätt att kalla dem djävulsdyrkare för det. Om jorden också var svart som fan själv, så kom ju ändå från den det bröd som bröts i skolan under tack och pris till Gud i himmelen. På den tid då Gud blott var Israels Gud, hade han själv mottagit offer på sitt altare i Jerusalem.

De sibiriska hedningarna påstod att deras Gud kom till dem i skogarna och rådde dem om deras jaktfärder eller också flammade han till som en låga, så att de förlorade medvetandet av skräck. Men israeliternas Gud hade också vandrat på jorden, språkat med Abraham, hållit till godo hos honom i Mamre lund och skrämt Moses från vettet, då han uppenbarade sig i den brinnande busken.

— Du är mer bibelkunnig än jag trodde, sade löjtnanten när han en stund lyssnat på Värdigs ordflöde till hedningarnas försvar. Och Värdig svarade att han nog hållit öronen öppna och lyssnat till bibelläsningen medan han plitade med att lära sig bokstäverna i skolsalen. Dessutom hade han det bästa beviset på att hans leverantörer i alla fall hade vördnad för de kristnas Gud, eftersom de gav kredit på hans försäkran att Gud såg till att skolan kunde betala. Emedan

det hittills alltid hade skett så, hade de fått respekt för skolans Gud och nu gällde det att se till att de behölle den.

Löjtnanten suckade. Han skulle gärna bett von Wreech tala med Värdig, men drog sig därför. Han som stod föreståndaren så nära visste bäst hur svårt denne hade det just då.

När preceptorn nästa dag väckte barnen, meddelade han dem att det fanns mat till frukost och middag i huset, men inte mer. Den innersta brödraringen av lärare hade slutit sig inne för att be Gud ge ett tecken om skolan skulle stängas eller ej. Och medan de ännu framhärdade i sina böner och lyssnade efter svar i sitt inre, nalkades en förnäm tatar i gråverksbesatt pälsmössa och lång pälsbrämad rock. Han var en berest man som gjorde affärer med Kina och hade sett mycket av världen. Nu önskade han få se denna fångskola, ty ett rykte (som härstammade från Värdig) hade nått honom att Gud hade synnerlig omsorg om den. Han medförde egen överstepräst, och von Wreech hade ett samtal i religiösa frågor med denne.

— Tror ni på Gud i himmelen? frågade von Wreech. Ja, det medgav översteprästen, något osäker på om himmelen var hans boning.

— Har ni hört talas om Kristus, världens frälsare?

De visste att det levat en profet med detta namn, men de kände inte närmare till hans gärningar.

— Vet ni av att ni har en odödlig själ?

Översteprästen såg på von Wreech och svarade: en själ som föds och dör och kommer tillbaka.

von Wreech försökte förklara att människan föds en enda gång, ett enda är hennes jordeliv, då hennes öde avgöres för evigheters evighet.

Översteprästen svarade att han förstod sig inte på svenskens tro, men att man på denna skola dyrkade Gud i anda och sanning, det hade han sett. De kristnas tro sitter annars mestadels här, sade han och vidrörde tungspetsen med sitt finger.

Skolans folk fick ingen aftonvard den dagen, men nästa dag skickade tataren dit en stor present av vilt jämte två svanvingar av vilka barnen skulle skära sig pennor. Christoph säger att han tog sin svan-

penna med till Sverige. Om den blivit bevarad, hade hans efterkommande kunnat skriva ner legenden om skolan med sagans egen fjäder.

Underverken upprepades gång på gång. Gåvor från trosbröderna i Moskva och i Halle kom fram just i rättan tid. En ung student i Frankfurt am Main, som testamenterat 500 taler till skolan, dog och arvet kom fram ackurat då von Wreech tänkte skicka hem alla eleverna, emedan han inte hade någon mat åt dem.

En annan dag satt en rysk fordringsägare i skolan med svart uppsyn och vägrade att gå förrän han fått betalt. von Wreech hade inte ett öre och ingen kredit längre, men ryssen satt där han satt. Då uppenbarade sig två andra ryssar som sökt honom för att betala honom pengar som han hade att fordra. Därav förstod han, att Gud inte önskade att han skulle kräva svenskarna, och han avskrev deras skuld.

Ibland när Gud icke var i sitt bästa lynne var underverken enligt elevernas mening tråkiga och besvärliga, liksom osynliga, och man fick tvinga sig att tacka för dem. Det var förvisso ett underverk, när Gud gav vatten och bröd en sådan kraft att skolans folk i veckor kunde hålla sig friska och arbeta på denna kost. Barnen blev ändå mycket glada, då von Wreech en dag hittade fyra dukater i en sparbössa, och de prisade Gud för att han lagt dit dem. Men von Wreech själv deltog inte i den allmänna tacksägelsen.

Det var ungefär vid den tiden som Värdig blev bekymrad över fru Helenes blekhet, vilken ingen annan såg. Han visste att hon ofta måste vänta i timmar på sin man, sedan alla skilts åt efter aftonbönen och han berättade detta för Christoph. Pojken frågade henne varför, och Helene svarade att von Wreech hade två lärjungar som han älskade mest, nämligen Christophs far och Carl Uggla. Han kvarhöll dem långt in på natten i sin kammare för att få tala med dem. Om vad? Ja, därom måste Christoph fråga sin far. Hon tillhörde inte den inre ringen och levde mest för sig själv med sin älskade lilla dotter Kristina, född första året i Tobolsk. Säkerligen talade de om höga och uppbyggliga ting, sade hon. Christoph gick

till fadern och begärde besked om dessa höga och uppbyggliga ting.

— Du får vänta, sade fadern, än kan du inte förstå.

Det skulle dröja många år innan Christoph upprepade sin fråga. Men sista gången han träffade sin far i livet hade varit ett upprört tillfälle, lämpligt för förtrolighet. Han hade då passat på att åter fråga vad som avhandlats under dessa nattliga timmar som hans mor talat om. Johan hade endast med möda och pina återkallat allt detta i minnet men Carl Uggla hade varit närvarande vid samtalet och hjälpt Johan att ge Christoph ett svar.

Han hade sagt att samtal och bön oftast gällde dagens bekymmer eller någon av skolans interner som visat tecken på att kallna i tron och längta ut till världen. Men stundom, ja ofta, hade von Wreech kommit över till Guds avsikter med detta stora krig och detta bittra nederlag. Gud hade på ofattbara vägar frälst några svenska officerares själar som annars troligen blivit förtappade. Han hade låtit dem göra den överväldigande erfarenheten att än gällde Jesu löfte: "varest två eller tre är församlade i mitt namn, där är jag mitt ibland dem". Men omöjligt kunde Guds avsikter stanna där? Om överallt, överallt, två eller tre församlade sig, då skulle till slut dessa små hopar bli så många, att de smälte ihop till en stor enhet. Och då randades för detta förödmjukade svenska folk en ny storhetstid med uppgifter om vilka det ännu ej börjat drömma.

von Wreech hade avsett sin skola till andligt exercisfält och högkvarter, emedan han trott sig se Guds linje dragen genom det förflutna, närvarande och tillkommande.

Sedan han och hans kamrater upplevt vilken underbar befrielse det gav att slippa förbi mänskliga myndigheter och deras lagar och få göra upp direkt med Gud om synd, förlåtelse och arbete i hans tjänst, hade de inte ryggat tillbaka för någonting.

Men hade det inte så småningom blivit för dem alla så att bönen om det dagliga brödet kommit i förgrunden framför "Tillkomme ditt rike"? von Wreech ville inte göra sig bättre än sina medarbetare, det hade han sagt många gånger, ty eftersom ansvaret vilade tyngst på honom och svårigheterna likaså, hade han kanske ivrigare

än andra bett om bröd, kött, bränsle, tak över huvudet och kredit. Och som man bad, så svarade Gud. Han försåg dem med pengar och mat, han bevekte människors hjärtan i detta hedniska land. Men han sände ingen till dem som kunde återföra dem till den stora tanke som skolan borde tjäna. Varför? De bad inte nog därom.

Johans minne vaknade nu och han påminde sin kamrat om den gången, då von Wreech inte infann sig till tacksägelsen för de fyra dukaterna. Han hade inte förmått det, ty dagen innan, då han på knä med de andra bad om bröd för nästa mål, hade en alldeles tydlig syn skjutit sig in mellan honom och Gud. Eller rättare, han hade sett Gud i Karl XI:s gestalt sitta till bords i sin himmel som liknade Stockholms slott. Kungen hade många gäster som tillhörde de fyra stånden, kunde von Wreech förstå. Kungen åt själv med de andra, men han var mulen, talade inte, såg inte upp från sin tallrik. En man med kappa och kors kom då in i den sal där taffeln hölls, det var biskop Carlsson från Västerås. Kungen märkte det, men låtsades inte se honom. Biskopen sökte sig till den plats, där han brukade sitta då han var befalld till taffel, men eftersom han denna gång inte var buden, åt han intet. Han satt där med knäppta händer och hans läppar rörde sig i bön. von Wreech hörde i drömmen hans tysta bön: han bad att kungens orättfärdiga vrede mot honom måtte avvändas, ty det val av kontraktsprost i Nora som så förtörnat kungen var riktigt. Han framhärdade och framhärdade i bön genom hela måltiden, och till slut, plötsligt, som när solen bryter fram, föll mörkret av kungen, han blev som förvandlad, hans ansikte ljusnade, han höjde huvudet, vände sig mot biskopen, hälsade honom glatt och bad honom ta för sig.

Därmed försvann synen. von Wreech kom sedan ihåg att den måste ha vuxit upp ur en historia om kungen och biskopen som han hört en gång. Men han tänkte med förkrosselse: Vi som fått nåden att kommunicera direkt med Gud, vi som inte vill låta envåldskungen vara herre även över våra själar, vi föreställer oss Gud som kung Karl XI.

Eftersom så många människor skulle förfärats, om de vetat den verkliga anledningen till att han uteblev vid tacksägelsen för duka-

terna, kunde han inte uppenbara den. Endast Johan Stiernborg och Carl Uggla hade fått höra hans suckar och gråt. De stödde och uppehöll sin lärare efter förmåga, de försäkrade honom att Gud endast prövade honom en kort tid med tomhet och torka. Johan ville ge det bästa han ägde för att hjälpa, men hans kärlek var större än hans styrka och bönekraft. Han kunde inte hindra att von Wreech gick till skolans inspektor för att anmäla att han ämnade upplösa skolan.

Av någon anledning fick inspektor för sig att låta von Wreech vänta länge på företräde. Medan han satt där och intalade sig själv att han helt och hållet misstagit sig på Guds avsikter med honom, kom en av hans elever, en liten mongolpojke, rännande med andan i halsen och förklarade att hans far väntade och hade något viktigt att säga. von Wreech gick hem utan att ha träffat inspektor, och i skolan satt mongolen med en guldskål i sitt knä. Han hade känt sig nödgad att gå i borgen för von Wreech och erbjöd denna dyrbarhet som pant för tusen rubel.

Det var som om Gud hade sagt till sin otålige tjänare: är du inte nöjd med vad jag gör? Du ville inte tacka mig för fyra dukater? Ser du då inte att vad jag gör, det gör jag för att du skall fortsätta skolan?

von Wreech sammankallade nu hela skolan, visade guldskålen och berättade om den persiske konungen Kores som gav befallning att judarna, då de återvände ur fångenskapen, skulle få med sig sina gyllene kärl.

Och han läste till slut ur Profeten: "Se de dagar skola komma, säger Herren, då jag skall uppfylla de löftesord som jag har talat till Israels hus."

Skolans folk hade vanligen annat att tänka på än de politiska rykten som cirkulerade bland svenskarna i övrigt. Christoph säger att först när han kom hem, fick han höra talas om Stenbocks olyckliga fälttåg mot Polen, tsarens härjningar i Finland och omständigheterna vid konungens återkomst till fosterlandet. "Kungars och furstars råd och deras hemligheter skall man förtiga, men Guds verk prisa och uppenbara", så lydde von Wreechs regel, och efter denna

rättade man sig. Det blev också Christophs regel som livmedicus, säger han.

Men när von Wreech öppet talade om judarnas återvändande ur fångenskapen, började man undra om han hade fått sig uppenbarat att freden och befrielsen var nära. Kanske var de fredsrykten som ständigt dök upp i staden sanna denna gång!

De vuxna bytte ord av hopp och förväntan och förhörde sig om varandras planer.

Medan de resonerade om möjligheten att få kvarstå i aktiv tjänst under den nye kungens regering, upptäckte de plötsligt att barnen suckade och grät. En elev hade börjat med att säga att han säkert skulle avfalla så snart han kom ut i världen, och nu ängslades de alla. När von Wreech fått dem lugna med bön och psalmsång, gick han in i sin kammare för att utgjuta sin egen oro inför Gud. Då knackade det på hans dörr och till hans stora häpnad kom de små flickorna in, det hade aldrig hänt förr. Han frågade vad de ville, då neg de och knuffade på Anna Huusgafwel som å allas vägnar bad om tillstånd för dem att få dö med en gång för säkerhets skull, medan de ännu var kvar i nåden.

Det kunde inte föreståndaren bevilja, tvärtom, han klandrade denna önskan som på en gång var klenmodig och förmäten.

Den minsta av de små bedjerskorna var Kristina Stiernborg. Han hade just aldrig gett akt på henne, men nu såg han att hon var på väg ur detta tidens rum, hans tillstånd förutan.

— Kristina, sade han då de andra med blandad lättnad och besvikelse stängt dörren efter sig. Är du så rädd för världens frestelser att du inte vågar leva?

— Nej, svarade hon, men mor och jag vi har en sådan längtan att få följas åt till vår Frälsare.

von Wreech slog ner ögonen inför detta barn som redan var märkt med tecknet från en annan värld. Han anade att det försiggått något i hans hus som han borde ha upptäckt för länge sen. När han med Kristina vid handen kom in till Helene såg han hur genomskinlig hon var. Hennes förvåning över hans besök sade honom allt vad han behövde veta om den ensamhet i vilken mor och dotter levat.

Han blygdes över sin egen och Johans försummelse och ledde hem Johan direkt från en matematiklektion. Han syntes föga i skolan under de närmaste dagarna, ty han tillbragte sin mesta tid vid Kristinas bädd tillsamman med hennes föräldrar. En dag då han satt där såg han hur barnet sökte föräldrarnas händer och lyfte dem mot solstrimman som föll in i kammaren.

— Vi är mitt i solen, sade hon.

Det blev von Wreech som svarade henne: ja, vi är mitt i solen.

Han upplevde nu som en oförglömlig verklighet att en människa kan befinna sig på omätligt avstånd från solen och samtidigt mitt i den, insmält i dess kärna. Med den strimma som lyste över barnets händer, över föräldrarnas och hans egna var solen närvarande i rummet. Mellan centrum och periferi var ingen skillnad i detta ögonblick då han genom föränderligheten trängt fram mot oföränderligheten. Han var upptagen och uppsugen i solen och samtidigt medveten därom.

När barnet lät sina händer sjunka, gjorde sig Johan sakta loss och gick för att hämta Christoph. Med honom följde skolans invånare, de avlöste varandra i dörren för att alla skulle få uppleva ett himmelskt besök.

När Kristina dött hölls en fröjde- och sorgegudstjänst och von Wreech försökte förklara betydelsen av hennes sista ord, "vi är mitt i solen", men de förblev en hemlighet. Likväl kände alla verkan av denna hemlighet. Föreståndaren var som en ny människa, allting var annorlunda, iver och kärlek återvände till dem som blivit kalla och tröga under väntans långa år.

Johan försökte tafatt att trösta Helene.

— Vi har fått ge det käraste vi ägde för von Wreech och hans verk, sade han.

— Jag visste inte, sade hon, och detta glömde aldrig Christoph, att Kristina var det käraste du ägde.

Utan att rådfråga Stiernborgs gick von Wreech till Beata Huusgafwel och bad henne att ta hand om flickorna i skolan. Hon blev oerhört förvånad. Hur kunde han veta att hon icke längre var exkommuniserad? Hennes olovliga förbindelse var upplöst och hon

skulle gärna komma så fort hon stått sin kyrkplikt och begått sin nattvardsgång, den första på nio år. För att få njuta denna nåd hade hon tagit tillbaka sitt jäv mot att fadern till hennes barn gifte sig med en svensk flicka av adligt och ogift stånd. Sin förändrade inställning tillskrev hon de ord varmed den sjuårige Christoph förmanat henne. De hade bara tagit lång tid att gro.

När Beata Huusgafwel kom, lämnade Helene tacksamt och stillsamt alla sina plikter.

— Nu skall du vila dig Helene, sade Johan.

— Ja, sade hon.

— Fredsunderhandlingar är i gång, sade han. Snart får vi bege oss på hemväg. Och Helene, hör på, jag har ett hem dit vi kan fara. Värdig säger att Aneholm är en bra gård. Vi ska hjälpas åt att sätta den i stånd åt Christoph, du och jag.

— Gamle Jöns hjälper dig nog med den saken, sade Helene. Jag lär inte orka med det.

De små flickorna som hittills under Helenes ledning varit så försynta visade plötsligt en stor företagsamhet sedan den grova, rödbrusiga och vulgära Beata tagit hand om dem. På sjukhuset som tillhörde anstalten, låg då en 108-årig man som levat hela sitt liv i svordomar, dryckenskap och ondska. Flickorna fick höra talas därom och beslöt att han skulle omvändas före svenskarnas uppbrott. De skrämde och övertalade honom så nitiskt att han började tänka på saken, men han undrade om det var riktigt rätt att lämna kvar sin 139-årige far i djävulens våld? Vem skulle omvända honom? Han som varken såg eller hörde eller fattade mera någonting? Flickorna svarade att föreståndaren kunde åstadkomma märkligare saker än så, ty han hade blivit benådad med nya krafter. Här hade ju legat två svårt sjuka som i veckor stönat under olidliga plågor, det visste väl den som svurit så mycket över dem? Fältskären hade inte kunnat bota dem, han hade sagt att här var hans kunskap som spindelväv, skugga och stoft. Själva var de för illa däran för att kunna bedja, men när föreståndaren bad för dem, befriades de från sitt lidande och blev friska.

Den gamle syndarens omvändelse var en stor glädje och stolthet för flickorna. De förutsatte utan tvekan att föreståndaren skulle göra fru Helene frisk, och det var en stor besvikelse för dem att han inte ens försökte, hur mycket de än bad honom därom. Hon begrovs bredvid Kristina på den svenska kyrkogården, där alla de vilade som gått befrielsens dag i förväg.

Johans sorg ökades därav att von Wreech inte tycktes bry sig om den.

— Men ser du inte, sade Uggla till Johan, att han går omkring med en osynlig ledsagare vid sin sida? Vi måste vänta tills denne släpper oss fram till honom.

Gemensamt läste de båda preceptores Arndts femte bok som beskriver den andliga förmälningen mellan Kristus och själen, vilken går långt över mänskligt förstånd, över all egen vilja och allt äktenskapligt liv. De trodde att von Wreech med brudgummens benägna vilja benådats med ett synnerligt privilegium. De väntade och väntade tills de kände det som om von Wreechs ögon inte längre var så ljusbländade utan kunde varsebliva dem. De bad honom öppna åtminstone en springa in till den värld där han befann sig.

Emedan han benådats med ett synnerligt privilegium måste han meddela dem vad han visste om framtiden. Dessa själar i skolan som han så länge burit på sitt hjärta, skulle de kvarstå i nåden? Hade brudgummen uppenbarat något om den uppgift i historien som blivit tilldelad fångar och besegrade och svenska folket genom dem?

von Wreech svarade inte på deras frågor. Framtid och drömmar om framtid hade förlorat sin mening för honom sedan han upplevt en verklighet som hittills varit honom fördold. Han kunde inte uttrycka den bättre än med det döende barnets ord: "vi är mitt i solen". När en gång hans kära bröder i Kristus själva fått bryta igenom in till Guds innersta verklighet, skulle de förstå denna hemlighet även de.

Gamle Jöns Värdig tillbragte sina sista år i en egen stuga vid Smalens västra strand. När han lämnade sin syssla som uppsyningsman på Aneholm hade Johans svåger baron Pendrich, som nu ägde

gården, upplåtit åt honom ett bra stycke jord, givit honom stock att bygga hus och fähus, jämte tillstånd att ta ved i skogarna, släppa fyra svin där och dessutom fiska i sjön. Hans efterkommande skulle ärva dessa förmåner, med villkor att de inte bleve talrika som sanden eller rovgiriga som gäddorna. Den dag Värdigas inte mer kunde lämna det friherrliga hushållet tio skäppekorgar fisk, skulle rätten tas ifrån dem, ty det skulle betyda att de fiskat slut i Smalen, sade han.

Om vintrarna satt gubben i storstugan vid spiseln och band på sina nät. Hustrun rörde i gröten eller raspade med kardorna och hans barn i båda äktenskapen sysslade med spånad eller slöjd. Man sjöng psalmer och visor för att inte somna, men ibland fick man gubben att berätta om allt märkligt han upplevat i sina dar. Och han talade om löjtnantens far, han som byggt mangårdsbyggnad, fähus och magasin, som haft så bråttt att få det färdigt och inte haft förstånd på att ekekärnen till fotaträ och furustockarna till väggarna måste torka innan man kunde börja bygga. Och om hur arg han varit när han kom ner till takresningen, och arbetsfolket vägrade att slå en spik i vägg, så länge braxenleken varade. Ville Stiernborgen att braxen skulle försvinna från sina lekplatser för evig tid då?

— Dumt prat? Varför tror då kammarherrn att fisken dragit sig till oss i södra ändan av sjön? Jo därför att för väl tjuge år sen ringade di i kyrkeklockorna borta i Norrände socken en söndag då braxenleken började där.

Folket tyckte inte så väl om den Stiernborgen, han var så obildad som det hördes. Har fiskar minne? vilken fråga. Och det viskades om att han skickade gårdsfolkets söner ut i kriget, men utstyrde sin egen son till en grann kavaljer som bar värja blott för ro skull.

Men unge herr Johan, han tog sig allt till armén han, och inte bar han värjan för ro skull! Det visste väl Gamle Jöns som skött om hans sår då han ränt pliten i sin första ryss. Och så berättade han hur vacker löjtnanten varit och hur han med sin fina uppfostran och ädla börd och sitt förnäma skick stuckit av från de andra svenska fångarna. Värdig hade varit glad då han gift sig med den högättade

fröken Helene von Ruden, så kunde då tsarens systrar inte ha något hopp längre.

Om gamle Jöns Värdig var på dåligt humör, när han skulle berätta om fångenskapen, då beskrev han mörkret och kylan, ödsligheten och de vilda djuren och människorna i Sibirien, och hur man kände sig vara vid jordens yttersta kant. Men en annan dag var Sibirien ett underland, där det fanns så gott om sogel på land, i vatten och i luft, att folket gärna delade med sig för en billig penning. Då hade till och med kattorna där ett mjukt skinn som betaltes så dyrt att folk utstod vad som helst för att komma åt det. Då gick kvinnorna omkring i sobelbesatta kjolar, med silverbälten om livet och smycken och band i håret. Då var de så sköna och glada som kvinnorna i Smalsjö endast var en gång i livet, den dag då de gick i brudstol.

Men likafullt, sade han med en blick på sin hustru som torkade sina rinnande ögon, så längtade alla svenskar hem igen. Du mor och ni ungar skulle ha varit med den tjugeandra söndagen efter Trefaldighet, när bud kom att fred var sluten mellan Sverige och Ryssland efter tjuge års krigstillstånd. Den tacksägelsegudstjänsten skulle ingen glömma som lyssnat till hur menigheten sjöng Te deum till Guds ära och pris. I den stunden glömde alla sorgen över att freden köpts så dyrt, vilket annars var ett stort bekymmer. Herr Christoph till exempel hade intet hopp att få ärva sina morföräldrars gods, sedan Östersjöprovinserna övergått till Kärrpelle med hamnar och allt.

Äldste sonen i andra äktenskapet frågade far hur *han* själv känt det, och eftersom Gamle Jöns visste att pojken redan var underrättad om ett och annat, svarade han: varför frågar du när du redan vet?

— Jag vet inte mer, sa pojken då, än att I far försökte få ta med en sibiriska hem till Aneholm. Men Värdig frågade då hur ofta han skulle förklara att något sådant hade han aldrig satt i fråga. Det svenska prästerskapet förtröttades ju inte att predika över det stället i Esras bok, där det stod med Guds klara ord: "I haven varit otrogna, i det att I tagit till Eder främmande kvinnor och därigenom

ökat Israels skuld. Men bekännen det nu, Herren, Edra fäders Gud till pris, och gören Hans vilja: skiljen Eder från de andra folken här i landet och från de främmande kvinnorna."

Om far hade bekänt? Om far hade lytt Guds klara ord? Det var då märkligt, ens egna barn hade inte ens ett fiskaminne. Kom de då inte ihåg vad de hört så ofta, att deras far gått till föreståndaren för skolan och begärt att få någon lön för de sju år han tjänat på skolan, så att han kunnat köpa sig en sibirisk kvinna, gifta sig, stanna i landet och jaga kattor? Mindes de inte att föreståndaren sagt att eftersom han inte räknat Gamle Jöns med bland dem han måste betala innan han kunde få resa hem, finge Jöns allt vänta till dess man sett hur det gick ihop sig. Under tiden skulle Jöns inte besvära löjtnanten som sörjde sin hustru och dotter och oroades för skilsmässan från sina trosbröder.

Skolans affärer redde upp sig bättre än man väntat. Guvernören köpte skolhus och sjukhus, folk efterskänkte sina skulder, förnäma ryssar som haft sina barn i skolan betalte mer än de var skyldiga. Ingen behövde förlora på föreståndaren, men ingen behållning fick han heller. När von Wreechs skara äntligen gjorde sig färdig till uppbrott och sade farväl till dem som ännu inte var klara att fara, då kom föreståndaren bort till Gamle Jöns som stod och packade en släde och sa: Inte förrän jag kommit tillbaks till mitt gods, kan jag skaffa pengar att betala dig med.

Värdig teg, föreståndaren fick stå där och vänta på svar. De visste båda två att Jöns blivit lovad guld och gröna skogar om han ville gå i tjänst hos den nye guvernören. Om han stannade, skulle han säkert snart nog tjäna in lösepenningen för kvinnan.

(Vad säger du Brita, menar du att jag var en sådan som betraktade kvinnan som en oxe eller åsna som köpes och säljes man och man emellan? Vad det angår att köpa, så hade ju han, Jöns, fått ge skänker åt Brite föräldrar och henna många syskon innan han blev antagen som fästman, eller hur?)

I alla fall, där stod de, von Wreech och drängen, och slutligen frågade Jöns klenmodigt om kaptenen trodde att Beata Huusgafwel skulle ta hand om löjtnanten och unge herr Christoph, när de kom-

mit tillbaka till hemlandet? Och då smålog kaptenen och försäkrade, att det hade hon nog inte en tanke på. Och därför, sa han, är det tvång att du tar hand om dem, Gamle Jöns.

— Tvång? sade Jöns. — Nå order då! — Order från vem, herr kapten? von Wreech lyfte sitt huvud mot höjden för att drängen skulle förstå.

— Men hur kan kapten tro att jag skulle lyda order från himlen? Kapten som har ansett mig för en syndare och en hedning?

— Även en hedning kan lyda order från högsta ort, sade då von Wreech till Värdigs förvåning. Det finns hedningar som icke hava lagen men ändå göra vad lagen bjuder, och dit hör du.

— Ja då får väl jag visa att jag inte är sämre än di andre hedningarna, sade han.

Det hade varit svårt att avstå från kvinnan och sobeljakten, men något lättare gick det, då löjtnanten blev så lycklig att han föll drängen om halsen och grät av lättnad.

Mellan svenskarna på hemväg och den tyska församlingen i Moskva blev ett rörande återseende. Det tycktes inte ha oroat von Wreech och hans vänner att dessa tyskar arbetade åt tsaren. Endast svenskarna skulle riskera sin eviga välfärd om de nu tog den sista möjlighet som tsaren erbjöd dem och gick i hans tjänst. Och tyskarna andades inte om att en svensk borde stanna. Tvärtom, de bad tillsamman med de frigivna om att dessa måtte kunna fortsätta det goda verket och hålla sina fötter på rätta vägar, då de spriddes på olika håll i sitt utarmade fädernesland.

Den 30 juni landsteg von Wreech och hans följe på svensk botten, och nu var den stund kommen då dessa som hållit ihop om skolan måste skiljas åt. Johan Stiernborg var den som tog det hårdast. Tårögd kom han med sin son till föreståndaren och drog honom avsides.

— Du som varit min lärare och sett mig alla dessa åren och känner min svaghet, kan du verkligen tro att jag, som du sagt, ska kunna försvara Gud som bor i min själs borg, nu då jag blir utan förstärkning och råd?

von Wreech smålog igen. — Har jag sagt det? frågade han. Ja, det var väl därför att jag tänkte på din vapensköld med dess torn, omgivet av stjärnor. Men ack, min son och broder, alla våra liknelser duger till ingenting. Inte är du ensam i ett torn och inte ska du kämpa eller försvara Gud. Du är mitt i solen och vi skils inte åt då vi skils, hur medvetna vi än kan vara om avsked och skilsmässa. — Återser vi varandra då aldrig? frågade Johan med darrande läppar. — Hur ska vi kunna återses, om vi aldrig skils åt?

Gamle Jöns var så rörd när han talte om avskedet från lärarna och barnen vilka han levt med under hela tiden i Tobolsk, att han alltid måste sluta för dagen när han kom så långt. En annan gång kunde han berätta om hemkomsten till Aneholm och om överraskningen med den nya vägen, som blivit lagd av ryska fångar från stora kungsvägen fram till trampeplanen. Han kunde också berätta hur de rustat upp på gården och om de planer löjtnanten haft för framtiden. Men där slutade han, och när barnen en annan gång bad honom berätta vidare, tog han historien från första början igen.

Man förstod nog på barnens nyfikenhet att Brita talt om ett och annat om vad som hände sedan, han misstänkte att hon givit en skev bild av historien, därför att hon visste både för lite och för mycket, likväl förmådde han inte öppna sin mun. Men efter ett gräl mellan hans barn tvang han sig slutligen på sistone därtill. De yngre barnen hade blivit så vuxna och morska, att de ville ta fiskerätten från den äldre halvbrodern, emedan hans moder blivit avrättad av mästermannen. Då röt gubben som ett lejon och sade att det var *han* som tjänt in fiskerätten åt sig och sina efterkommande, och nu skulle de få höra hur det gått till. Om de sen bråkade vidare, var det han som skulle lämna tillbaka alla rättigheterna till baronen.

Det lär väl från början ha varit luckor i Värdigs berättelse och blivit fler under tidens lopp, men den behöll en prägel av ärlighet och sanning. Den som skriver ner detta måste säga som sin mening att när den ställdes bredvid det som fanns känt och bevittnat från andra håll, visade den sig hålla provet. Det dunkla och motsägelsefulla som låg hos berättelsens mittfigur Johan Stiernborg, det kunde

inte Jöns förklara, men ingen annan heller. Där hjälpte inga bemödanden.

Emedan familjen Värdig var begåvad med den förmögenhet som kallas minne, vandrade historien från generation till generation. Aldrig ett ord blev nedskrivet, men en bleknad tradition fanns kvar ännu efter tvåhundra år.

Gamle Jöns barn i andra giftet lade av namnet Värdig och kallade sig Johannesson efter hans förnamn i kyrkboken. Trotsiga, förorättade och motvilliga arbetade de och deras efterkommande åt Aneholms ägare som torpare, djurskötare, hantverkare, skogshuggare och kolare. Om en av dem berättades, att när godsägaren ville aga honom för en förseelse, lyfte han herremannen i höjden och slängde honom ner på hans egen soffa. Detta betraktades som ett större hjältedåd än något som utförts i fält under segrar eller nederlag.

Det var en sensommarkväll då den lilla karavanen av befriade fångar nalkades Aneholm. Värdig hade förberett sin herre på att sista biten var kort men besvärlig, och glädjen blev stor då de upptäckte att vägen var nylagd runt Anekulle upp mot husen. Något hade ändå förbättrats i det gamla hemlandet, och det var ett gott tecken. Äntligen såg Johan Aneholms branta säteritak mellan hamlade lindar, som liknade stora leda sneda troll med väldiga hårbuskar.

I en klunga runtom karaktärsbyggnaden låg kokhus, bagarstuga, kölna, ladugård och stall, visthusbodar och jordstugor, men det verkade som om där varken funnits folk eller fä. Endast en mager bandhund kom utrusande ur sin koja och gav sig till att skälla på de främmande.

— Där det finns hund och hamlade lindar, där finns det också folk, sade Värdig tröstande. Husbonden hörde inte på honom. Han gav Värdig sin klövjehäst att hålla, gick rakt fram till den arga hunden och löste den, ty nu skulle inga bojor vara mer. Värdig blev rädd i första ögonblicket, men såg sen att hund och husbonde förstod varann. Den hunden följde sen sin husbonde i hälarna i all sin tid.

Äntligen kom ett gammalt trasigt par fram som neg och bockade djupt för Johan och Christoph. Värdig kände igen gubben Cupido och hans hustru Cupido-Lena och hälsade från deras son. Han hade blivit tillfångatagen tillsammans med husbonden och drängen, men till sin lycka sluppit att paradera i triumftågen genom Moskva. De hade hans plit och handskar i sin packning att överlämna till hans föräldrar.

Gumman slog förklädet för ansiktet, men fadern sade att om han fick pliten, borde handskarna lämnas till hustrun Gunnel som vigde sig vid honom för tretton år sedan och inte sett honom sen han drog ut veckan därpå. Gunnel bodde nere vid bäcken, där hon försörjde sig med att hålla stamp och färgeri i gång. Värdig hittade väl dit?

— Ja, sade Värdig, där han stod och höll armen om den halvsovande Christoph, för att han inte skulle falla av hästen, ja, men först skulle han vilja veta var hans herre och hans son kunde få luta sitt huvud om natten.

Gubben Cupido svarade att karaktärshuset stått sig märkeligt bra under åren, men han varnade för att elda där, ty murstock och spisar var dåliga.

Gumman såg sig om och frågade om inte husbonden medförde en fru till sitt hem, ty där vore sannerligen mycket att göra för en husmor. Två gånger efter fredsslutet hade hon fejat huset och nu i sommar vädrat ofta, men luften var unken likaväl. Huset var ingen rätt bostad åt en adelig herre, där fanns mest bara väggfasta möbler kvar, ty lösöret hade husbondens syster, den nådiga friherrinnan Metta Pendrich, tagit med sig till Grönelid — i förvar, då hon gifte sig.

Det där ville Johan Stiernborg inte höra av gårdsfolket, så han gick ett stycke bortom huset och lät sina blickar vandra över höjderna och sjön. Men Värdig frågade otåligt om något hö fanns bärgat på skullen så att han kunde reda sitt herrskap ett läger där. Han ville veta om det var Aneholms korn som stod i skylar på åkrarna och om de där magra nöten som betat i hagen tillhörde gården.

Nu kom husbonden och bad att få bli insläppt i huset. Värdig kom efter sedan han vattnat och fodrat hästarna. Han hade varit

så glad åt att komma hem, men ett sorgset mod kom över honom då han vandrade genom det ena kala rummet efter det andra med tomma sängar, tomma kistor, tomma skåp, tomma bord. Såvitt han kände sin herre, skulle denne aldrig hålla räfst med fru Metta på Grönelid för att få tillbaka vepor och fällar, kittlar och bägare och fat som hon tagit i förvar. Inga pengar att sätta gården i stånd hade han, och inte förstod han det heller.

När Värdig kom upp i övre våningen, vände sig hans herre om och sade: Gamle Jöns, ser du vad det här liknar? Värdig såg en smal sjö som tycktes vinda sig fram mellan Aneholme i öster och Munkudden i väster, och sa att detta var Smalen och den liknade väl ingenting.

— Jo den liknar Tobol, svarade löjtnanten. Det låg som ett ljus i den stunden över hans tärda ansikte, trots skäggstubb och djupa fåror av trötthet. Jag vill ta detta till ett tecken att Gud skall finna användning för mina fäders hus.

När de trädde ut ur huset i den mörknande augustikvällen kom en kvinna gående emot dem klädd i vit tröja och klädeskjol. Hon hade svept huvudet i en stor klut, men Värdig kände ändå igen Stampa Johanne Gunnel nere från bäcken, som varit så grann tös en gång.

Värdig stod bakom löjtnanten då denne med varmt medlidande talade med henne om Cupido, en brav soldat och trofast kamrat. Värdig tyckte att hon allt var grann fortfarande, fast hon nu blivit ett stadigt fruntimmer med något på en gång bjudande och motbjudande över sig. Hennes hals som stack upp ur blaggarnssärken var vit som på en svan, men handen som hon räckte husbonden till hälsning var svart. Det borde man ju inte tillräkna en färgerska, men det var väl ändå inte passligt att hon skulle hålla kvar husbondens hand och granska honom med en blick varmed en kvinna värderar män, samtidigt som hon förhörde sig om Cupidos död och begravning.

Värdig hade hon inte gett en nick en gång, och han beslöt att göra sig påmint.

— Detta är Jöns Värdig, sade han, och vid bättre tillfälle kan jag svara på alla dina frågor om Cupido. Men sä mig nu om ni haft ryssar här på gården?

— Vem har sagt de det?

— Jag tänkte di hade lagt den nye vägen. Så ni har haft gott av di.

— Di höll på en farlig tid med vägen, sade hon. Och kan husbond tänka, di fångade orm, som di stekte och åt. Di kallte han backål.

— Då svalt ni di, sade Värdig.

— Vi svalt själva.

— Du ser inte utsvulten ut, du Gunnel.

Hon vände ryggen åt Värdig utan att svara.

— Jag har sport genom friherrinnan Pendrich på Grönelid att husbonden miste sin husfru i fångenskapen, sade hon och kondolerade i sin tur. Därpå frågade hon om hon finge bjuda filmjölk och bröd till kvällsvard, det var allt vad hon hade.

Sedan Johan efter maten tackat Gud för hans godhet och bett honom välsigna alla som bodde på gården, somnade han helt fridfullt i ängsladan med sin son.

Värdig packade upp handskarna åt Gunnel och frågade vad friherrinnan ytterligare spritt ut om hans herre och hurdant hennes sinnelag mot honom var.

— Ja, sade Gunnel, det hade nog varit bättre för syskonkärleken om han inte blivit så svårt angripen av svärmeri, men det skulle väl gå över nu?

Löjtnanten hade inte i hela sitt liv gjort ett vanligt riktigt dagsverke. Han visste ingenting om det liv större delen av Sveriges invånare måste leva för att ur jorden hämta härens, herrarnas och sin egen nödtorft. Han hade varit page, militär, fånge och skollärare, nu vid trettiofem års ålder måste han gripa sig an med en förfallen gård. Till en början fick han arbeta under Värdigs överinseende med det allra nödvändigaste, släpa hem sörnade träd från skogarna och hugga upp till vinterved.

Värdig hade aldrig sett honom så barnsligt road som den dag då folket gick ut på lövtäkt i ängarna och satte upp kärvar av björklöv längs alla gärdslen så att de såg ut som grönskande häckar, vilka doftade ljuvligt i vissnandets ögonblick.

Men sen när den magra skörden var bärgad, slog han plötsligt om och Värdig såg att hans tankar var långt borta. Till slut en kväll frågade han rentut om Värdig trodde att det skulle bli möjligt här som i Tobolsk att mottaga ynglingar som behövde förkovra sig i Guds ords kunskap och undervisas i nyttiga färdigheter. Inte skulle detta stora hus stå tomt, om det kunde användas till Guds rikes nytta.

Värdig tyckte att detta var tokigt, men han kände sina herrar från Tobolsk och visste att just det som var emot vanligt människoförstånd, det lockade dem som Guds vilja.

— Om vi ska kunna leva över den här vintern själva, sade han, så blir det emedan det är Guds vilja. Vi har inte fått brödsäd så det räcker eller foder till kreaturen. Här är värre än i Sibirien.

— Om du redade det i Sibirien så ska du väl reda dig här med, sade löjtnanten.

— En kunde ha behövt Beata Huusgafwel te hjälpes, sade Värdig, men de orden ångrade han efterpå.

Johan och Christoph besökte Grönelids herrgård som låg två mil västerut. Återseendet mellan Johan och den barska, världsliga, äldre systern blev inte vad det borde ha varit. Naturligtvis skulle friherrinnan Metta och hennes käre herre dela med sig så att Aneholm blev nödtorftigt utrustat, det var sannerligen på tiden att gårdens herre flyttade in i sitt hus i stället för att ligga på höskullen som en löskekarl. Men han måste förstå att längre än till den yttersta nödtorft kunde hon inte gå, så som de haft det och hade det alltjämt. Hon hade inte velat oroa honom i sina brev, men utsugna och pressade av kontributioner hade de varit och saknat folk att bruka jorden. Missväxtår hade de haft och ingenting att falla tillbaka på heller. Barken som folk blandade i brödet hade tagit slut långt innan saven steg om våren, så att man kunde skaffa sig nya förråd. Till slut hade kungen tagit inte bara böndernas utan även adelns hästar

till transporterna för det huvudlösa kriget mot Norge. Grönelids hästar hade aldrig kommit igen, de hade stupat på den femtonde resan. Ja hon visste ju genom hans brev att han under sina korsår lidit hunger, nakenhet, hetta och kyla och andra plågor, men de hade inte haft det lätt här hemma heller.

Johan svarade obetänksamt att han försökt uthärda allt med tålamod, ty han visste sig ha förtjänt ett tusenfalt större lidande. Detta sade han för att visa att han inte alls yvdes över vad han genomgått eller ville tävla med sin syster, men effekten blev motsatt.

Systern kom nog ihåg att han i sina brev bett henne läsa Jeremie klagovisor om judarnas eländiga tillstånd i Babylon, eftersom allt vad där framfördes kunde appliceras på de svenska fångarna. På Grönelid hade de inte haft det för lysande heller som han just hört, men att de förtjänt tusenfalt större lidande ville hon inte gå med på. De hade burit krigets tyngsta bördor, sedan deras adeliga privilegier blivit upphävda. De hade bisprungit folk så lång de kunnat. Och hon ville säga rentut att hon inte tyckt om att hennes bror, när han efter fyra år lät höra av sig, kallade henne för en åsna. Ja, det hade han gjort: "vänta inte med att omvända er", stod där i brevet, "tills ni kommer till Sibirien eller likt hästar och mulor får betsel i munnen och svåra sjukdomar". En syster och en son hade hon förlorat i pesten, det kunde han ju förstås inte veta, men man ska vara försiktig då man skriver.

Johan reste hem utan att ha bett sin svåger om lån att köpa dragare, mjölkkor och utsäde.

Han blev dess vänligare mottagen av tullförvaltare von Wettberg på Hjortsberg. Denne översvallande gamle herre överlät på honom både stutar, kor och får och i en handvändning också sin dotter Ulrika.

Detta visste inte Värdig om, han fick sina misstankar först då han märkte att löjtnanten åter var på gott humör, ivrig att rusta upp sitt hus och se om det från källare till vind. Hans goda humör liknade inte munterheten i ett glatt lag eller extasen efter seger över yttre och inre fiender. Den liknade just ingenting annat än upprymdheten hos en man som friat och fått ja. Och en dag sade löjtnanten,

medan han efter Värdigs anvisning lagade till murbruk till den stora spisen i sovkammaren uppepå, att han hoppades Värdig skulle fästa sig lika mycket vid den nya matmoder han skulle få och bli lika snäll mot henne som han varit mot fru Helene. Den välborna fröken von Wettberg var en klenod av renaste guld, och han kunde inte nog förundra sig över att hon inte förr blivit bortlovad.

— Hon är väl lojer att se på då, hade Värdig sagt med troskyldig uppsyn. Då hade löjtnanten berömt hennes täckhet, inte så som om han själv hade fäst sig så mycket vid den, men för att Värdig skulle förstå att hon inte behövt säga ja till löjtnanten bara för att bli gift. Han trodde att Gud styrt honom en god och kristlig maka som kunde hjälpa honom i det värv som väntade honom.

Värdig visste redan genom Gunnel hur hon såg ut. Hon var väl växt och smidig med små fina drag. Hennes näsborrar syntes gjorda till att på långt håll nosa upp allt doftande och välsmakande. Hennes stora bruna ögon var också ute på jakt och sög sig fast vid det som behagade dem. Hon drog upp överläppen som en vessla då hon skrattade. Till figur och hållning och utseende var hon löjtnantens vederlike, och det var inte utan att de var makalika, sade Gunnel. Då blev Värdig arg, så att Gunnel måste bättra på med att säga att hon hoppades herr löjtnanten hade en fast vilja, ty Ulrika var känd för att ha ett styvt och oregerligt sinne och hade vuxit upp moderlös, bortskämd, utan tukt och seder. Gunnel var tydligen ur humör över giftermålet, men så snart den unga frun kommit till gården, ställde hon sig in hos denna på alla sätt.

Värdig märkte mycket snart att löjtnanten blivit lurad vid de köp han gjort på Hjortsberg och mycket snart förstod han likaså att han blivit lurad vid trolovningen. Men när detta blev klart, var tiden för lysning och bröllop redan utsatt. Värdig teg, ty en seende tjänare kan inte rädda en blind husbonde, helst som denne inte vet att han är blind. Om han sagt sin herre att svärfadern redan pantförskrivit sin gård till äldsta dotterns man, kapten Ekestubbe, och att Ulrikas bror, den unge fänrik von Wettberg, var en oduglig lätting som förtärt både sitt och systrarnas arv, då hade löjtnanten bara blivit sårad och förmanat honom: ”hör du något ont (särskilt skvaller-

vägen genom tjänstefolket) så säg det inte efter. Tiga skadar dig intet."

Trolovningstiden blev så kort, att hela trakten var övertygad om att giftermålet av vissa skäl måste påskyndas. Friherrinnan Metta frågade Johan rent ut hur han ställt det, vilket kränkte honom inte så mycket för egen del som för den försynta, ärbara, ödmjuka fästmöns skull. Hon hade med allra största iver läst den uppbyggliga boken "Guds nåds ljuvliga och kärleksrika modershjärta" som Metta visat ifrån sig därför att den synts henne alltför pietistisk och känslofull.

Så fort det äkta paret kommit samman, upptäckte Johan att Ulrika var lika förtrollande i kärlek som hertiginnan varit. Han grubblade inte över hur denna unga oskyldiga flicka kunde vara så bevandrad, ty han lät sig bäras av den våg av tillbakaträngda ungdomsminnen som vällde upp inom honom. Kärleken till hertiginnan hade varit en stor synd, men han måtte väl ha lov att samman med sin unga hustru njuta den äktenskapliga sällhet som Helene aldrig skänkt honom. Han blev som först betänksam och en smula återhållsam, då han fick ett brev från Carl Uggla, som anspelade på faran att förlora sig i världslig lusta.

Ulrika klagade över att han så fort blivit led vid henne, det hjälpte inte att han förklarade att det förhöll sig tvärtom, hon förstod väl själv att kristliga unga makar måste vara på sin vakt. Då sade Ulrika att hon för sin del var gott betjänt med att få vara i fred, ty hon var redan rådd med barn av honom, och han kunde söka ett annat nattläger. Smekmånaden tog ett brått slut.

Under förvåren red löjtnanten en dag bort i tjänsteärenden, och när han kom hem som pensionerad officer med kaptens karaktär, mötte honom Gunnel i porten. Hon förklarade att barnsnöd kommit så häftigt uppå fru Ulrika att det blivit hon, Gunnel, som måst hjälpa henne. Innan bud kunnat skickas efter fruns syster på Hjortsberg, hade ett foster blivit framfött, tre månader för tidigt och utan förmåga att leva. Frun hade redan repat sig och väntade herr löjtnanten uppe i sovkammaren.

— Kapten, sade Värdig. Jaså, kapten, förlåt, sade Gunnel, neg och ville försvinna, men kaptenen frågade henne var barnet fanns. Gunnel svarade att hon hade grävt ner det intill kyrkmuren, så att det skulle få gott av kraften i vattnet från kyrktaket.

Kaptenen om också ingen annan hade trott på historien och mycket beklagat sin unga hustru för denna snedresa och de kval som varit till ingen nytta. Men han hade opponerat sig mot vidskepelsen att takdroppet från kyrkan kunde ha någon frälsande kraft och undrade om de inte borde köpa en gravplats och sätta ner det döda barnet där. Men hustrun ville inte inviga en familjegrav med ett odöpt foster, det skulle säkerligen bringa otur. Hon tog så illa vid sig att han lät saken bero.

En dag då Johan och hans unga hustru besökte hennes föräldrahem, som nu övertagits av hennes svåger Ekestubbe, tog sig den unge spolingen von Wettberg före att göra narr av Johan. Han påstod att barnet varit fullgånget, men avrådde sin fromme svåger från att forska efter hur och varför det dött. Stiernborg tyglade med möda sin värja och sin vrede och bad sin hustru tysta munnen på sin broder. Då blev Ulrika rasande, men inte på brodern utan på mannen som fäste sig vid ord som sades under rusets inflytande. Efter detta följde en tid av kyla i äktenskapet som plötsligt slog om i hetta och så i kyla igen.

Fru Ulrika var missnöjd med sin mans många skrupler som förtog vällustens nöjen dess behag. Hon var missnöjd med Aneholm som var torftigt i jämförelse med andra större gårdar där hon ägde släkt och vänner.

Hon skämdes för att bjuda sin förnäma släkt till detta hus, innan statrummen åtminstone kommit i skick. Men hon brydde sig inte om hur köket var utrustat, hur folket bodde och hur man levde i vardagslag.

Om hennes man klagade att folket och han själv fick för dålig mat under den stränga skördetiden, då även bönderna bjöd på merafton, svarade hon att hon hushållade som vurnaden var till, men sen kunde hon om några dagar hålla den överdådigaste herdefest ute på Aneholme.

Bad Johan henne att ägna mer tid åt hushållningen och inte överlåta allt åt Gunnel, svarade hon med att be honom att själv ta husbondeväldet från den där Värdig.

Under allt detta var Johan fortfarande förälskad i sin unga vackra Ulrika, så förälskad att hans samvete plågade honom därför. Men han insåg att hon inte besvarade hans kärlek och undrade nu varför hon valt honom och inte någon av de unga herrarna i sin bekantskapskrets. Hon passade ju mycket bättre samman med dessa som inte upplevt kriget eller fångenskapen och inte hade begrepp om vad som verkligen hänt.

De kunde prata helt lättsinnigt om hämndekrig mot Ryssland, men han trodde inte på deras fosterlandskärlek. De kunde till exempel berömma den gamle kyrkoherden i Smalsjö, som under fosterlandets svåraste tid, då de svenska fångarna i Sibirien svalt liksom de ryska på Aneholm, köpte en altartavla för alla pengarna i kyrkkassan, så fort det ryktades att kronans ombud var på väg att låna den.

Christophs anteckningar om Aneholmstiden är som nämnt hårt åtgångna, men enligt traditionen i familjen Värdig såg han för var dag alltmera förbryllad ut och satt till bords med far och styvmor som en levande förebråelse. Johan skaffade åt honom en informator, som hade de bästa rekommendationer och föresatser, men likväl lät förleda sig till ett förhållande med husets unga fru. Friherrinnan Metta underrättade sin bror att man klandrade honom nästan mer än Ulrika, därför att han i all stillhet hjälpte i väg den brottslige informatorn till universitetet. Då svarade Johan att hans syster inte lika väl som han kunde veta hur lätt det gick för Satan att förföra en yngling genom en täck ung fru.

Kapten Stiernborg anställde inte någon ny informator i huset utan gjorde upp med hjälpprästen Arctander i Smalsjö att bereda Christoph till inträde i gymnasiet. Prästfrun lovade att ta hand om patronus unge son, och efter detta bodde ynglingen i prästgården.

Värdig tyckte inte alls om att behöva följa Christoph till Smalsjö prästgård. Det var surt att skiljas från honom även om det var nödvändigt, sedan det där trollet till styvmor kommit i huset, men därtill kom att han inte tyckte om hjälpprästen. Han kunde inte förlåta

honom hans uppträdande mot kaptenen den första gången då de talades vid efter gudstjänstens slut.

Värdig hade hållit hästen på kyrkbacken och iakttagit dem medan de resonerade. Det var ändå skillnad på adel och bondsöner, hade han sagt sig. Mittemot den knytte lille prästen i sin svarta kappa stod hans herre där så fin och rak och vacker som i sin första ungdom (man skulle bara inte syna uniformen för väl i sömmarna). Han var så ivrig att dela kristliga erfarenheter med Herrens tjänare, men denne ville inte höra talas om de svenskes lidanden i fångenskapen eller det nådeverk som Gud utfört bland dem. Att vara fången hos ryssen var väl inte lätt, men att plundras av sin egen kung, hans knektar och ämbetsmän var inte bättre. Ett år hade här varit en brist på 100 000 tunnor spannmål i länet och prästen hade haft ett lett göra med det upproriska folket. Det var som om kaptenen rått för att bondeståndet nu var rent utarmat efter att förut ha varit i tämmelig förmögenhet. Prästens farfar som var skattebonde i Bäckatorps by i Smalsjö socken, hade ägt silverbälten, silverskedar och bägare och kunnat låta en son bekvämligen studera, men hans son hade blivit utfattig på grund av odrägeliga pålagor. En av Arctanders bröder hade tvingats med i ett lag Smalsjöbönder som skulle skjutsa kronans förnödenheter tvärsöver Sverige till norska gränsen. Men när de kom så långt, att de kände igen stora vägen som bar hem, hävde de ut lasten på vägen och körde tillbaka till Smalsjö. Arctander förstod detta, ty vad han själv måst uthärda av umbäranden och förödmjukelser både vid gymnasium och universitetet, det stod säkerligen inte herrar officerares lidanden efter.

Han tålte inte kung Karl, denne vettvilling som brytt sig så illa litet om riket och tillfogat landet så mycket ont, och han tålte inte heller de knektar vilka for fram i eget land värre än fienden. Och allt detta hade kunnat undgås, dundrade prästen, såframt inte ett förbannat högmod och en stor förmätenhet intagit svenska folket. Han hade alltid sagt att de svenskes högmod och förmätenhet vore ett visst omen därtill, att de skulle taga ett fasligt och snart sagt i alla tider ohörligt fall, och så hade också skett.

Kaptenen hade svarat helt saktmodigt, att han och hans kamrater

funnit tröst i den tanken att svenska folket skulle återvända till Gud, sedan det mist sin lysande ställning i världen. Och det kunde ju prästen inte direkt säga emot på, men han tyckte inte om att höra om Guds avsikter av en svensk officer, allra minst av en som hade namn om sig att vara en av dessa svärmare, pietister och kväkare som i alla länder satte sig upp mot överhet och prästerskap.

Johan visste att när han satt Christoph i prästgården hade han lämnat honom åt den stränga observans och bundenhet under kyrklig myndighet som skolans män i Tobolsk befriat sig ifrån, men han hade inte haft något annat val. Han hade dock hos den gamle kyrkoherden förbehållit sig att pietisterna inte skulle smädas i Christophs närvaro, att han skulle få läsa de andaktsböcker han fått med sig och att han inte skulle tvingas mer än nödigt var.

Johan och Värdig for ibland och hälsade på ynglingen, men far och son hade inte mycket att säga varandra. Sonen var distraherad av sina studier, fadern av sina äktenskapliga svårigheter, sin ekonomi, sin vacklande hälsa och en växande känsla av vanmakt. Christoph klagade inte alls över prästgårdsfolket, någon gång for det för Johan att de trots allt var mindre stränga än vad von Wreech hade varit, och att pojken kanske inte förstod eller brydde sig om att den första sortens stränghet han fått pröva på ledde till frihet och den andra till trälaktig lydnad under kyrka och stat.

En gång då Johan och hans Gamle Jöns red hem från prästgården sade han: minns du Gamle Jöns vad vi menade oss kunna uträtta på Aneholm?

Det var den sista antydan han gjorde om sina planer på en skola, och sista gången på länge som han talade förtroligt med sin tjänare. Ty kort därpå kom Värdig och påminde kaptenen om att han lovat att hjälpa honom med att sätta eget bo, så snart han funnit den han ville ta till hustru. Nu hade han funnit henne och han förstod nu varför Gud och von Wreech hindrat honom från att få sin vilja fram den gången i Tobolsk. Kaptenen hade lyst upp och sagt att om det var Brita Andersdotter han kommit överens med, så hade han gjort ett gott val. (Detta var en passus i historien som Värdig aldrig fick hoppa över.) Men Värdig hade inte tyckt om att höra

detta, ty sant var ju att han förut kastat sina blickar åt det hållet. Men han svarade nej, de var inte hon. Nåja, hade då kaptenen sagt, bara du funnit en redlig kvinnsperson, så ville han vara nöjd. Och då hade Värdig helt trotsigt förklarat att Gunnel färgerska var redlig nog för honom, och därmed ordentligen skrämt sin herre. Jöns kände ju sin herre väl och i hans ögon läste han fruktan att han efter detta inte heller skulle kunna lita på sin Jöns. Men han kunde inte säga något ont om Värdigs käresta utan att samtidigt anklaga sin egen hustru, vars förtrogna hon var.

— Tänk dig för, Gamle Jöns, sade han bara. Är det för sent? Ja, då må Gud hjälpa dig så att det blir du som förvandlar hennes sinne och inte hon ditt. Ska du lära till färgare nu eller sköta stampen?

Detta sårade Värdig djupt. Han hade ju själv en gång misstänkt Gunnel för att ha kastat sina blickar på hans herre, men han visste ju nu hur orätt han gjort henne. Och var det så, så nog kunde de flytta till färgeriet, men ännu hellre från gården.

Men fru Ulrika ville inte höra talas om någon annan förändring än att det nya äkta paret skulle få en egen stuga i närheten av karaktärsbyggnaden. Hon var så nöjd med giftermålet att hon gav Gunnel 50 daler silvermynt, en bäddad säng, en ko, ett får och fyra silverskedar. Värdig fick av sin husbonde fulla persedlar och därtill en unghäst, men någon riktig glädje med gåvorna blev det varken för herre eller dräng. Fru Ulrika gjorde emellertid ett så präktigt bröllop att det mycket fort blev larmande, uppsluppet och oanständigt. Hon drillade det så att både mannen och styvsonen fick för mycket till bästa både av mat och dryck och talade vitt och brett om varför de låg till sängs under annandagskalaset.

Efter detta försämrades förhållandena stadigt på Aneholm. En gång då kaptenen legat sjuk i flera dagar, hade han farit ut mot hustrun och sagt att hon förgiftade honom med skämd mat, emedan hon inte unnade honom att leva. Sedan hade han ångrat sig och bett hustrun om förlåtelse, men Värdig förstod mycket väl på hans uppförande att misstanken satt kvar. Ibland åt han ingenting, ibland lät han av sin hunger förleda sig att äta för mycket, och som Gun-

nel sade, det var förstås därför hans eget fel att han blev sjuk. När han var ute i skogen med Värdig åt han så glupskt av drängens grova bröd och torkade sogel att denne måste säga till om dubbel matsäck.

Fast kaptenen misstänkte Gunnel som stod för maten att ha fått order att plåga ihjäl honom, kunde han ändå komma och be henne om en dekokt som tog bort samma plågor. Värdig var åt henne att neka att ge honom något, men det mente hon var ogörligt.

Vid den tiden började det talet gå att unga frun önskade livet ur sin sjuklige och ledsamme man. Värdig omtalade för sin hustru dessa rykten och bad henne vara på sin vakt. Men Gunnel bara skrattade och sade att om fru Ulrika var rädd om något i denna värld, så var det om sin egen hals.

— Men jag vill inte att du ska bli indragen i herrskapets misshälligheter om det händer något, sade han. När herr Christoph blir färdig att fara till Uppsala academie, så följer vi med honom.

När tiden kom att herr Christoph skulle resa, påminde Gunnel sin man om hans ord:

— Res du, sade hon, och forska ut om där är någon framtid i Uppsala för dig och mig. Men då hade det gått så långt att kaptenen enligt tjänarens mening dagligen och stundligen var i livsfara. Värdig vågade inte lämna honom, kärleken satt för djupt.

Frun hade haft en rad kavaljerer som i tur och ordning tröstat henne den ene över den andres försvinnande. Men det var först sedan hon blivit kär i sin systers svåger, löjtnant Ekestubbe, som hon lade av all yttre anständighet. Löjtnanten bodde hos sin bror och svägerska på Hjortsberg och hade i fredstid inte annat att göra än bedriva rävjakt, vilket renderade honom en halv daler silvermynt per djur i skottpengar. I sin kärlekshandel med Aneholmsfrun var han lika djärv och omdömeslös som hon.

Hans drev gick ofta in över Aneholms skogar, och Värdig var rädd att denne galning skulle ta fel på hans husbonde och en räv. Han trodde inte heller att husbonden, så bedrövad som han var, skulle veta att akta sig, och därför måste Värdig vara med honom.

Kaptenen hade inte längre något hopp om att kunna förbättra

gården. Planerna på en smedja vid kvarnbäcken fick förfalla och endast grunden lades till salpetersjuderiet. När Värdig frågade honom något om gårdens skötsel, svarade han: det vet du bäst, Gamle Jöns. Det enda som låg honom varmt om hjärtat var Christophs studier och för att få medel till dem lånade han gärna pengar av svåger Pendrich. Den unge mannen var begåvad, och redan vid denna tid önskade han att studera till läkare för att kunna hjälpa sina medmänniskor. Den tanken var Johans sista världsliga glädjeämne.

När Värdig föreställde honom att om han höll på att låna så här, skulle hela gården snart gå över i Pendrichs ägo, svarade han: varför skulle jag inte kunna bli ett nådehjon hos människor? Det högsta jag begär i mitt liv är att få bli ett Guds nådehjon. Men Värdig trodde inte att han riktigt förstod vad som skulle kunna hända honom. Han nämnde aldrig ett ord om det som hela trakten talade om från Brita Andersdotter i köket till landshövdingen i Växjö.

De rykten som gick om Johan Stiernborgs oförmåga att hålla tukt och ordning i sitt hus, nådde till slut även hans medlärare Carl Uggla och han sände från huvudstaden en enträgen bön till Stiernborg att besöka sina trosbröder i huvudstaden. Johan frågade Gamle Jöns om han hade lust att följa med.

— Ser du, Gamle Jöns, jag ville be mina vänner där uppe att ta sig an Christoph och bevara honom i tron, sade husbonden. Han sköt sonen framför sig alldeles som den gången då han var nykommen i Tobolsk. Christoph kunde räddas, själv var han förlorad.

Men han hade inte räknat med sina vänner och ej heller med Guds oändliga långmod.

En dag fick fru Ulrika ett brev från sin man där han skrev och bekände att han inte varit som han skulle mot henne. Ekestubbe, som nu tillbringade sina dagar i Stiernborgs skogar och sina nätter i hans hustrus sovkammare, ville riva sönder den skenheliga skrivelsen, men Ulrika gömde den väl.

Johan och Värdig var på något vis förändrade då de kom tillbaka. Det var som om de levat i en annan värld. — Vad är det för

hemligheter de har med varandra? frågade Ulrika sin Gunnel. Värdig hålls ju jämt uppe hos Stiernborg på kvällarna, och jag hör dem mumla hela tiden. — Jag vet inte, sade Gunnel, men jag tycker inte om at.

Kort efter hemkomsten reste Johan till Grönelid och erbjöd Ulrika att följa med. Johan berättade att han i Stockholm fått till låns en bok där allt som hänt på den märkvärdiga skolan i Tobolsk stod beskrivet och tryckt. Han ville gärna läsa ur den för Pendrichs, och så kunde ju Ulrika få höra på samtidigt.

Ulrika vågade inte svara så ohövligt som hon kunde haft lust till. Det var något kusligt med Johans vänlighet och fördragsamhet sedan han kom hem från huvudstaden, tyckte även hon. Inte ett ord hade han sagt om att hon sålt ett gödsvin, hon hade inte behövt använda en enda av de lögner hon tänkt ut för att förklara vad köpeskillingen använts till. Därför svarade hon blott att hon var så ledsen över sin otur, i dag hade hon just tingat Tvingakäringen och Cupido-Lenan för att få hjälp med att svepa och solva en väv.

Friherrinnan Metta underrättade sig om hans hälsa, om vistelsen i Stockholm, men hans husliga förhållanden nämnde hon ej. När Johan började läsa om fångarna i Tobolsk, vilka *zum Theil kräftig zur Busse erwecket worden*, somnade friherren genast. En ung porträttmålare som var beställd till Grönelid för att avkonterfeja herrskapet tog sig ögonblickligen för att teckna Johan och hörde inte ett ord. Han var så fördjupad i Johans ansikte, att han blev riktigt ledsen, när friherrinnan reste sig och bad sin bror följa henne in i kabinettet näst intill.

— Måtte inte hennes broder ta illa upp, sade hon, om hon rådde honom att först ta bort bjälken ur sitt eget öga, innan han ägnade sig åt grandet i sin broders. Ju mer man hörde om den stränga ordning och gudsfruktan som rått bland fångarna i skolan, dess värre blev det att tänka på det skamliga levernet på Aneholm, som höljt det stiernborgska namnet med vanära. Den dag då Johan lyft den lymmeln Ekestubbe utanför gårdens rå och rör och satt skräck i sin hustru, som förslösade det lilla som var kvar av hans egendom,

ja då kunde han komma tillbaka och läsa vidare om de underbara nådeverkningarna bland lärare och lärjungar i den svenska skolan.

Johan hade trott att bjälken i hans öga blivit förtärd när hans återuppståndna världsliga jag i Stockholm nyligen utsattes för Guds fruktansvärda eld. Men han sade ingenting och till systerns förargelse lovade han ingen utrensning på Aneholm. Eftersom han ofrivilligt retade människor med von Wreechs bok, som han trott skulle bli ett medel till mångas omvändelse, vågade han inte visa den för Arctander, som han nyligen utnämnt till kyrkoherde i Smalsjö pastorat. Däremot besökte han regelbundet kyrkan under fastan och fick lika regelbundet höra en varning från predikstol till herrgårdsbänk mot att negligera förra årets konventikelplakat som förnyat förbudet mot sammankomster för enskild uppbyggelse. Det var inte bara prästen utan även Johans grannar i Smalsjö som höll upp denna förordning som en sköld mot honom. Jaså, de pietistiska kretsarna i Stockholm bröt tveklöst mot lag och förordning? Man hoppades att överheten skulle finna möjligheter att göra slut på all självtagen andlighet.

Mera är skrivet och vittnat om de sex sista dagarna av Johan Stiernborgs liv, än om alla hans sex år på Aneholm från 1722 till 1728. Palmsöndagen kom han in i sakristian efter gudstjänsten och anmälde sig och sitt hus till skriftermålet skärtorsdagen. Kyrkoherden uppmärksammade hans plågade utseende och frågade efter hans hälsa. Johan blev så rörd över denna skymt av vänlighet, att han satte sig på en stol och började berätta om en påskvecka i Tobolsk för många år sedan, då han och hans son natt som dag försökt följa Jesus i spåren. Hans avsikt hade varit att nu ensam göra om denna vandring, men han förvillade sig så lätt i evangelierna och akterna. Var det som i morgon, måndag, som Maria smorde Mästaren med kostbar nardus och han tackade henne för att hon gjort det till hans begravning? Sedan hade han frågat efter vad som hänt alla dagarna och kommit med alltför egendomliga funderingar.

Han undrade varför Kristus *red* in till Jerusalem på tisdags-

morgonen i stället för att vandra dit som annars. Hade han bråttom att få utföra tempelreningen eller var han helt enkelt trött att vandra upp och nerför de branta höjderna, det kan man också bli.

Kyrkoherden hade då undrat om kaptenen, efter att nyss ha hört hans egen utläggning av palmsöndagstexten, redan hunnit glömma att Kristus red in i Jerusalem emedan han skulle hyllas som konung. Men Stiernborg förnärmade honom med att säga, att han trodde inte Kristus märkt att de ropade Hosianna, Davids son, så fördjupad som han var i tankarna på sin förestående död. Han frågade om kyrkoherden trodde att Kristus sovit en blund under hela den sista veckan? Skulle inte han i sin ande ha förnummit de hemliga rådplägningar mellan översteprästerna och Judas som hölls natten till onsdagen, och hade han inte då morgonen grydde mött Satans triumferande blick i Judas ögon?

Kyrkoherden tyckte att mannen framför honom drog ner passionshistorien och förmanade honom att i helig vördnad endast följa på avstånd. Varje steg Kristus tagit och varje ord han talat, hade ju skett i samförstånd med Fadern för att profetiorna skulle fullbordas. Vi kunde endast förstå detta endels. Det som evangelierna utelämnade, borde vi inte försöka dikta till, sådant gjorde papisterna.

När de brev till sist hittades som Johan själv skrivit till Christoph efter besöket i Stockholm, visade det sig att han söndag, måndag, tisdag, onsdag levat i Tobolsk, i Jerusalem och Aneholm på en gång.

Hans inre medvetandes scen föreställde samtidigt Jerusalem, den högtbelägna staden, Tobolsk på sin kulle och Aneholm på höjden ovanför Smalen. Samma vatten flöt i Kidron, i den stora floden Tobol och i den lilla Kvarnbäcken. Dramats personer var Mästaren, hans apostlar, och hans vedersakare i Höga rådet, men också von Wreech, hans lärjungar samt hans och hans lärjungars vedersakare. Liksom Kristus hört sin faders röst ur skyn på förklaringens berg, så hade von Wreech vid Kristinas dödsbädd benådats med insikt om alltings dolda verklighet. I båda historierna förekom en irrande lärjunge som blev sin Mästare till skam.

Natten till onsdagen satt Johan uppe för att avsluta sin översätt-

ning av *"Die Wahrhaffte und umständliche Historie von denen schwedischen Gefangenen in Russland und Sibirien"*. Därunder skrev han namn, datum och klockslag och tillfogade: "om denna välsignade och uppbyggliga bok tidigare kommit i mina händer, hade den måhända kunnat bli vad min lärare ämnade den till, nämligen en rigel som vi skjuta för oss själva för att inte åter komma i den arga världen. Att min rigel blev uppbruten och fienden trängde in i min själs rum, vill jag inte skylla på någon annan, ty även en ensam man bör kunna försvara en fästning om han håller kvar Gud inom dess murar. Nu har Gud i sin stora barmhärtighet tagit hand om fästningens försvar under den korta tid som återstår till dess murarna nedbrytas."

Det blev en mycket kort tid.

Varje dag betänkte Johan med ödmjuk vördnad det avstånd som skilde honom från Frälsaren, vilken frivilligt gick i den av översteprästen utlagda snaran för att sålunda befria människosläktet från Guds vrede. Och ändå var det ögonblick då han trodde sig förstå vad Jesus känt, då det blev honom klart att en av hans allra närmaste utsetts att förråda honom.

Johan hade inte varit ur kläderna, när Värdig på dymmelonsdags morgon kom för att övertala honom att följa med ner till Smalen och vittja ryssjorna i vikarna. Gäddleken hade börjat och om fångsten blev stor, kunde inte Värdig klara den ensam, påstod han.

Kapten gick i förväg och Värdig följde hans svarta fotspår i den smältande snön. Han skyndade sig att hinna fatt honom och fick se honom gå nerför stentrappan som var infälld i nedre terrassen. Kapten måste ha varit alldeles borta i sina tankar, eftersom han lät den långa nya slängkappan, som Gunnel stampat och färgat, sopa över de våta trappstegen så att den blev genomblöt en aln uppåt. Vid trappans fot vände han sig om och lät sina blickar fara över Aneholm. Härifrån syntes endast takåsen och skorstenarna. Han visste att hans hustru vid ömtåliga tillfällen brukat skicka upp Gunnel att hålla utkik efter husets herre genom gluggarna i avsatsen på husets branta takfall, men när han hunnit så långt ner mot sjön, var all vakt förgäves. När Värdig hann upp sin herre stod

denne och stirrade in i den grå tjockan som låg över sjön, men att ekan var borta det hade han inte märkt. De vandrade på kavlabron tvärsöver Munkudden och fann båten i Kvarnviken. Vem som haft den, behövde de inte tveka om, ty den luktade räv och där fanns blodspår i bottnen, men ingen av dem talade därom. De gladde sig gemensamt åt att Christoph över påsken var hos kapten Uggla, och de skämtade litet om vilket bryderi Värdig haft sista påsken i Tobolsk med att skaffa salt fisk till långfredagsmiddagen.

När de kom upp till kokhuset med den första byran fisk, stod frun resklädd och var mycket ivrig att komma åstad till Hjortsberg. Han lade märke till att hon blivit fylligare över barmen, hon hade fått lätta på snörningen i sitt snibbliv, alldeles som när en ros skjuter undan skärmbladen, då den slår ut. Johan bad henne ursäkta förseningen och sade sig önska färsk gädda till middag, ty han mådde inte väl och längtade efter lätt, hälsosam föda. Men frun svarade att hans måltid redan stod framdukad på bordet. I dag fick han nöja sig med den sista gädda som saltades in efter förra vårfisket, ty en husmor skulle ju alltid först tömma de gamla förråden, innan hon började på de nya. Det härskna skall möta det färska, hette det ju. Härsken var gäddan visst inte, men salt förstås, och det passade väl honom, ty det var ju gammalt bruk att späka sig med salt fisk i påskveckan?

Till helgdagarna skulle det bli sogel, sade hon, bara hon komme i väg till Hjortsberg för att hämta den slaktmat som hennes syster lovat henne. Hon borde suttit i sadeln för länge sen, men hon måste ju vänta tills han kom hem.

Johan var inte van vid att hon offrade så många ord på honom, så han såg upp och frågade: varför det?

Jo, hon hade varit orolig när han dröjde, han kunde ju ha gått ner sig i sjön. Han hade visst gjort det, kappan var ju genomblöt, och han huttrade som om han fått frossan.

Nu måste han lova henne att ta väl vara på sig så att han inte bleve sjuk i påsk. Hon frågade om han hade något emot att hon tog med sig något av den rika fångsten till sin syster som vederlag för vad hon skulle få med sig hem. Johan hade nu sådana plågor att

det kvalde honom att höra talas om mat. Han hade ju hört genom Värdig att det var Aneholms gödsvin som svägerskan skulle dela med sig av, men han svarade bara: gör som du vill. Hon tackade och frågade om han ville göra henne till viljes i en annan sak och låta Värdig ledsaga henne fram och åter. I skogarna var vägarna hala, men överallt där solen kommit åt bottenlösa och jäsande. Det flög genom Johans huvud en undran varför inte Ekestubbe kunde ledsaga henne som vanligt, men han fullföljde inte denna tanke. Han svarade varken ja eller nej, varpå hon återigen tackade honom och lovade att de skulle komma snart tillbaka. Ville han inte äta alls? Då skulle han åtminstone ta en drick som fördrev olusten och satte blodet i omlopp. Annars kunde han bli dödsens sjuk av sin oförsiktighet vid fisket.

Johan tog bägaren som hon räckte honom. Han hade redan så ont att värre kunde det inte bli, tänkte han. Ibland hade Gunnels starka drickar dövat hans plågor. Hans hand och mun sträckte sig efter bägaren tvärtemot hans vilja och förstånd och det löfte han avgivit i Stockholm. Han tömde den i botten och stapplade upp till sin sovkammare.

Ulrika hade knappt lämnat gården innan Johan förstod att denna gång var det en dödsdryck han fått.

Han hade många gånger önskat sig döden, men inte just nu, inte en sådan död! Nu måste han fort, fort få mjölk i sig, det var enda möjligheten att rå på giftet. Han lyckades komma ur sängen och vacklade mot dörren, men invid spiseln föll han ihop i ett svårt krampanfall. Hans hand famlade förgäves på den vitkalkade spiselmuren efter stöd. Än en gång krympte han sig i smärtor som drev fram ett skrik ur hans förbrända mun, men intet svar kom, inga steg hördes. Ulrika måtte ha tagit med sig både Värdig och hans hustru på färden till Hjortsberg. Gud allena visste i vilka ärenden hon skickat det övriga husfolket. Det föll honom icke in att någon kunde höra hans rop utan att komma honom till hjälp.

Brita Andersdotter som rensade gäddor i kokhuset, skyndade över till stora huset och sporde Gunnel om hon inte hört herren ropa. Gunnel satt i godan ro i salen utanför herrens sovrum och putsade

en tennbägare med ett skinn, Brita lade märke till att den skiftade i regnbågens färger, vilket var ett säkert tecken till att där varit förgift i den. Alla visste att Gunnel hade läkeörter och giftörter lika väl som färgväxter i sin odling nere vid bäcken. Brita begrep nu att det varit ett djävulskap som Gunnel stött i morteln ute i kölnan i går afton, då hon hade gömt sig i ett hörn för att inte bli sedd.

Gunnel hade visst hört herren, och hon satt ju här för att passa på honom. Han hade fått vad han behövde, och Brita kunde packa sig i väg. Men hör du då inte att han ropar på mjölk! Trösta dig om du inte ger herren det han begär!

— Gå då efter ett stop, sade Gunnel. Men annars så vet jag nog bättre råd mot hans onda.

Det var först på gamla dar som Värdig yppade de skäl som förmått honom att mot fruns befallning lämna Hjortsberg före gryningen på skärtorsdagsmorgonen. När Värdig tillfrågades därom av domaren, sade han bara att hästen vrenskats och skulle sparkat sönder spiltan, om han inte löst honom och ridit hem. Och sant var att drängarna som låg vägg i vägg med stallet blivit väckta gång på gång av hästens dundrande hovar. Men Värdig hade upplevt något som hans svärjande stallbröder inte förmärkt och domaren inte kunde förstå. Han hade förstått att hästen ville hem och hade skäl för det. Då hade han sadlat honom, lyft på huvudlaget och tittat ut genom springan. Och då hade han, fullt vaken och medveten om var han var, sett sin hustru och hennes fru lika klart som han sett dem i går, då de stod ute på gården och frun gav sina order före avresan. Och nu tolv timmar senare hörde han dessa order som då undgått honom, emedan de sänkt rösterna, då han kom med hästen. Han förstod vad Gunnels bifallsnickar betydde och visste att kaptenen svävade i yttersta fara. Han hade skällt kapten för att vara blind, men själv varit så förblindad som någon kan bli. Nu hade hans ögon blivit öppnade, men vad han såg, det såg han som genom en dimma av blod. Han förstod att nu skulle något fullbordas som länge varit påtänkt och förberett. Gunnel var nu nära att utfå den belöning som hon fått förskott på då hon gifte sig med den dumme

Jöns som trott sig vara så klok. Hon hade skickligt växlat mellan skadliga, läkande och dövande drycker, så att det arma offret lätt skulle förmås att ta en dödsdryck. Kanske var det för sent att rädda kaptenen från döden och Gunnel från stupstocken? Allt berodde på när det blivit utfört. Kanske var det ändå inte för sent, eftersom hästen sköt i väg som en pil.

Det var alldeles tyst på gården när han kom. I kokhuset höll Brita Andersdotter på att göra upp eld, hon släppte in honom genom gången från kokhuset. Så glad att se honom hade hon inte varit sedan han vände sitt sinne från henne till Gunnel. Hon berättade att husbonden blivit illa sjuk kort efter det frun rest, och de hade hört honom ropa så hjärtskärande på hjälp hela eftermiddagen. Gunnel hade suttit i salen utanför och inte tillåtit någon av tjänstfolket att komma in till honom, hon påstod att han yrade. Ett par gånger under nattens lopp hade Brita lyssnat utanför hans fönster och hört honom jämra svagt. Sedan klockan fem hade hon inte hört något alls. Hur månde det nu stå till? Vad hon inte berättade var att hon vid denna tid på eget bevåg sänt en dräng med bud till kyrkoherde Arctander om att herren till Aneholm befann sig i dödsnöd.

Värdig rusade uppför trappan och slet upp dörren till salen, där Gunnel höll vakt. Där satt hon i en karmstol med slutna ögon, men sov hon? Troligen höll hon ögonen slutna medan hon funderade ut hur hon skulle ställa sig nu, ty denna snara återkomst hade hon inte väntat.

Hon låtsades vakna till och bad Värdig i viskande ton att inte störa husbonden, ty han hade fått ro nu på morgonen efter en attack av sitt gamla onda, en som varit värre och långvarigare än vanligt.

— Varför har du tagit ur nyckeln till hans rum? röt Värdig. Ge hit den. Hon hade den i sin lomma, och efter en mycket kort strid måste hon lämna den ifrån sig. När han satte nyckeln i låset, hörde han husbonden ropa på Gamlejöns.

Och aldrig, sade han till sina barn och barnbarn, hade han sett en sådan syn, inte ens under ryska fälttåget då nöden och sjukdomarna härjade som värst. På golvet bredvid spiseln låg kaptenen

i de kläder han burit under dagen, nedsölad av sina stinkande uppkastningar. Han var gulblek i ansiktet med blåa fläckar och inte till att känna igen. På spiselmuren syntes tydligt ett rött avtryck av hans hand. Värdig befallde Gunnel viskande att skaffa varmt vatten, handkläde och en ren skjorta, sedan gick han in till sin herre, slog armen om honom och hjälpte honom upp i en stol.

— Jag trodde jag skulle dö i min träck, viskade Johan.

— Förlora inte modet, husbond, bad Värdig.

Han skulle strax sända bud efter provinsialdoktoren som väl kunde giva något läkemedel.

Men kaptenen skakade på huvudet.

— Om jag bara fått mjölk i tide, sade han, nu är det för sent. Ack Gamlejöns, jag har varit alldeles ensam i Getsemane. Ingen har hört mig, ingen har vakat med mig.

När Gunnel kom in med en tvättskål och en ren skjorta på armen, såg den sjuke alldeles förvirrad ut. For då inte Gunnel med frun till Hjortsberg? Eller hade de båda redan återvänt hem?

— Den nådiga frun kommer senare, sade Gunnel och började tvätta av de intorkade uppkastningarna från den sjukes ansikte. Värdig kunde inte se på henne. Han förstod att hon suttit så orörlig utanför plågolägret att husbonden inte anat hennes närvaro.

Tysta hjälptes man och hustru åt att befria den sjuke från kläderna, tvätta honom ren och lägga honom till sängs. Då de tvättade händerna, lade Värdig märke till att det inte fanns något blod på den handflata som lämnat det röda avtrycket på muren. Nu frös kaptenen, Gunnel försvann och kom tillbaka med varma krus. Medan Värdig lade dem till rätta i sängen, sysslade hon med att göra rent vid spiseln där kaptenen legat. Därpå nappade hon till sig de tillsölade kläderna, och Värdig förstod att hon ämnade tvätta bort spåren även från dem.

— Fly me krukan du har ståandes därute! ropade Värdig efter henne.

När kaptenen märkte att det var mjölk i krukan, slog han till den som om mjölk varit det dödligaste gift.

— Hade hon den ståandes därute! Och jag som ropade i timmavis på mjölk! En gång trodde jag att Brita kom, gjorde hon det?

— Ja, sade Värdig.

— Men någon hindrade Brita att ge mig mjölken! Min Gud, min Gud!

När sammanhanget dagades för den sjuke greps han av ett nytt häftigt krampanfall. Värdig hade all möda i världen att hålla honom kvar i sängen.

När det var över viskade den sjuke.

— För henne som hindrade Brita att komma in, hade det varit bättre om en kvarnsten hängts om hennes hals.

— Vi skulle haft två kvarnstenar i går och tatt med oss båda fruntimmerna i båten och sänkt dem, sade Värdig.

— Skaffa då två kvarnstenar, sade husbonden.

— Vad menar husbond med det?

— Rättvisan skall ha sin gång.

— Hur ska det ske?

— Det får du styra med när jag är död.

— Hur kan jag det? En dräng!

— Du far till min svåger Pendrich och berättar allting.

— Är det inte bäst att jag far efter honom nu på stunden?

— Nej, du får inte lämna mig. Inte ett ögonblick, hör du . . . Och så om en stund: skaffa mig vatten, men låt ingen komma in.

Jöns berättade att han bara varit borta ett ögonblick, men när han kom in stod Gunnel vid husbondens säng med en bägare.

— Jag svär, sade hon, att denna drycken ska ge ro för plågor om bara husbonden får behålla den!

Värdig ville rycka den från henne, då sade hon: jag kan själv dricka först, så förstår du att jag talar sant. Men det var Värdig inte tillfreds med, ty en trollpacka med motgift i kjortelsäcken kan dricka vad som helst utan att ta skada. Nej, han ville se om hon hade mod att låta sin man dricka därav. Visserligen förstod han nu att det varit på fru Ulrikas önskan hon börjat kasta så kärliga blickar på honom att han glömt Brita, men han visste också att hon just nu i detta sitt farliga läge och därtill i väntande dagar, inte skulle

våga sig på att förgifta sin egen man. Hon räckte honom drycken och han tömde bägaren till hälften.

Medan Gunnel stod där orörlig och väntade satt Värdig en stund bredvid sängen. När han kände att drycken gav en domning och stor sömnaktighet, sade han: drick av den husbonde, den kan intet skada.

Sen måtte Johan ha somnat av en stund, ty han hade inte märkt att Gunnel försökt att skrapa bort den röda handen med en kniv. Samtidigt med att hon gjorde rent hade hon vittat över den med kalk men strax lyste den lika röd igen, och det, berättade hon sen, kunde hon ej stå ut med. Men medan hon försiktigt skrapade bort vittnesbördet om husbondens ångestnatt hörde hon hans röst som sade: det är fåfängt göre, Gunnel. Det gick inte med kalk och det går inte med kniv. Och sedan: Herre, jag kan intet sända ut två män och hämta in dig att äta påskalammet här, ty här är icke tillrett för dig.

När hon lämnade rummet såg hon genom fönstret att kyrkoherren Arctander kom ridande in på gården. Hon vågade inte möta honom utan flydde upp till vinden där hon brukade postera för fru Stiernborgs räkning. Där satt hon medan hennes stora dårskap klarnade för henne och begäret att söka förlåtelse blev henne övermäktigt och drev henne ner igen.

Resan till Aneholm skärtorsdagen var det förunderligaste kyrkoherde Arctander varit med om.

Drängen som hämtade honom lät sig inte tysta förrän han förklarat, att tjänstfolket inte rådde för att kapten fått ligga och plågas nära ett dygn utan hjälp. Gunnel hade inte lämnat sin vakt utanför kaptenens rum, och när Värdig var borta fanns det ingen som vågade sig på henne. Hon var så slängd i konsten att nedsätta folk, så de aldrig blev gifta, eller på annat sätt tillfoga dem skada, som kyrkherrn ju visste. Kyrkoherden kunde inte banna drängen, ty han tyckte nog att han själv hörde till dem vilka lämnat kaptenen utan hjälp. Han hade tagit med sig nattvardstyget för att kunna tillsäga en döende förlåtelse innan han gick in i evigheten, men kunde vilja be om förlåtelse själv. Varför hade han inte tagit reda på vad som

låg bakom Stiernborgs egendomliga frågor på palmsöndagen, varför hade han alltid varit så tvär och fördömande mot honom?

Det brann en stockvedsbrasa i sjukrummet då han kom, och Gunnel hade bränt örter som skulle förta den onda lukten.

Kaptenen hade starkt förändrats på dessa få dagar. Arctander såg genast att han kom nätt och jämnt i tid.

Den sjuke blev glad att se prästen. Han talade flämtande och med avbrott, vilka plågade honom emedan han var så ivrig att få viktiga saker uträttade.

Han pekade på bordet där originalet och översättningen av von Wreechs bok låg, och bad att de med säkert bud skulle skickas till hans son i Uppsala med hälsningen därtill att sonen skulle läsa det kapitlet i Apostlagärningarna som berättade om martyren Stephanus. Han skulle då erinra sig en examensdag i skolan, och hur han svarat på frågan om det stod i en människas makt att förlåta sina fiender.

Kyrkoherden hann inte fråga om han finge ta del av boken, innan han sände den till Uppsala, ty Gunnel färgerska kom störtande in, föll på knä mitt i rummet och tiggde om husbondens förlåtelse, ifall hon gjort honom något ont. Den sjuke tillgav henne hastigt allt vad hon felat, så visst som han själv behövde förlåtelse men bad henne lämna honom ensam med sin själasörjare. I rummet utanför lyssnade Värdig och när han hörde med vilken likgiltig mildhet husbonden förlät den som han nyss velat sänka i havets djup, förstod han att husbonden nu var så nära evigheten att allt som varit förlorade sin betydelse, även kvalen han genomlevt och upptäckten av det grymma förräderi för vilket han varit offer. Nu hade han bara tanke för det som skulle göras under de viktiga minuter som återstod innan evigheten oåterkalleligen slöt sina portar bakom honom.

Johan bad prästen skriva ner en hälsning till hans son Christoph och förmana honom att hålla sig till Uggla och att noga betänka von Wreechs bok och det stora ansvar som låg på alla dem, vilka genom honom lärt känna synden, förlåtelsen och Guds stora nåd. Han visste nog vilket ansvar som tryckte på honom själv, och att han endast hade Guds outgrundliga barmhärtighet att hoppas på. Han

önskade att om hans unga hustru inte hunne hem före hans död, prästen skulle försöka ta sig an henne och säga att han tog på sig skulden för det som inte varit som det borde mellan dem. Vad skulle en ung kvinna tänka om en man som än föll offer för hennes förförelse, än skydde henne som en skamlig frestelse? Vad skulle hon tänka om den tro han bekände? Han hade från början bedragit henne om de verkliga skälen till att han begärt henne till äkta, liksom hon bedragit honom. Han hade inte ens för sig själv velat erkänna, att han begärde henne därför att hon påminde honom om en dam som åratal före hans första äktenskap invigt honom i den köttsliga kärleken.

Och plötsligt hade hans tankar vandrat över till fru Helene som han lämnat på svenska kyrkogården i Tobolsk. Varför, klagade han, fick jag inte dö i fångenskapen och begravas med henne och vår lilla dotter? Ack ve, att han aldrig fått vittna om barnets lyckliga död i Kristo! Detta lilla barn hade fått föra många själar till himlen, medan han själv trots vackra föresatser blott länt sina närmaste till förargelse.

Kyrkoherden måste till sin egen stora förvåning föra den sjukes talan mot honom under själva skriftermålet. Han avkortade det med tanke på skriftebarnets svaga tillstånd och botfärdiga sinne, varefter han på vår Herres Jesu Kristi befallning tillsade Johan Stiernborg syndernas förlåtelse. Den döende sträckte sig som en hungrande och törstande mot Herrens lekamen och blod. När han mottagit dem, sjönk han tillbaka mot huvudgärden och hans händer knäpptes i tacksamhet. — Jag följer dig, Herre, viskade han.

Uppe från sin vaktpost såg Gunnel när Hjortsbergsvagnen kom. Där satt kaptenskan Ekestubbe och de två fröknarna Flintensten som skydd och eskort åt fru Ulrika. Gunnel förstod att Värdigs försvinnande oroat frun, annars skulle hon dröjt till mot kvällen, då Gunnel lovat att allt skulle vara förbi.

Gunnel hörde att frun frågade efter henne och att Brita Andersdotter meddelade att kyrkoherden var uppe hos kaptenen för att ge honom nattvarden. Frun blev då mycket förvånad. Hon hade ju kommit hem i tid, så att de tillsamman skulle kunna fara till skrif-

termålet i kyrkan. Vad stod på? Var alla från vettet på gården? Varför kunde ingen ge ett redigt svar?

I salen utanför sovrummet satt Värdig på vakt, där inne sjöng prästen en psalm med sin kraftiga bas.

Hon hotade Värdig med ridpiskan, då han hindrade henne att gå in, men han vred den med lätthet ur hennes hand. Hon måste stå där och vänta till dess kyrkoherden stack ut huvudet och bad Värdig komma in. Då trängde hon sig före, under högljutt beklagande att inte någon av de underlydande haft förstånd att hämta henne, då hennes käre herre hade insjuknat. Stiernborg påminde, att hon ju ändå kommit i tid att säga honom farväl, men hon bad honom att inte lämna henne ensam i världen. Därvid böjde hon sig över honom som om hon velat kyssa honom på pannan, men han värjde sig, ty, sade han, fridskyssen är förbjuden den dagen då Judas förrådde sin Mästare med kyssande. Men han ville tacka henne för var dag de levat tillhopa och be henne ställa sig så, att hon kunde frimodigt möta sin död.

Hon torkade sina ögon med fickduken och bad honom inte tala om att dö. Hon skulle strax ge order om att skicka efter läkare.

Kyrkoherden bevittnade under tystnad och begrundan detta kärliga avskedstagande.

— Nu, sade den unga frun, nu skall jag inte vika från min herres sida förrän han ... återvunnit hälsan.

Men då blev den döende genast orolig. Nej, sade han, hon måste fara till kyrkan och närvara vid skriftermålet som avgjort var. Gamle Jöns skulle vaka hos honom under tiden. Hon hade ingen annan råd än att följa med prästen ur rummet, ehuru de båda två väl visste att hon inte kunde lyda den befallning den döende givit i sin förvirring.

När kyrkoherden packade ihop nattvardstyget sade husbonden något till honom på latin. Det var ett av Kristi ord som han yttrade till lärjungarna: Etenim ea quae sunt de me finem habent. Och så bad han om församlingens förbön.

Värdig sade sedan, att fast han i tretti år grunnat på det samtal husbonden fört med sin hustru, så begrep han inte vad det skulle

betyda. Och jag måtte ha sett dum ut när jag kom fram och satte mig vid sängen, för husbonden han sannerligen drog på mun åt mig för sista gången i livet. Han brukte å sä att det var inte ofta jag såg dum ut, men *när* jag var dum då var jag så illa befängt dum som ingen annan.

Men sen så sa han: förmår du nu vaka med mig intill änden? Och jag ville inte svära och bedyra som Petrus så jag svarade: ja om inte Gunnels drick tar överhanden.

Så sa husbonden att det var synd att jag inte lärt mig att läsa, ty han hade gärna velat höra berättelsen om vad Jesus gör och lider före sin bortgång. Och då sa jag att läsa det kunde jag inte, men väl komma ihåg detta som jag hört läsas på skolan så ofta. Och så berättade jag för honom om blodsvetten i Getsemane, om hugsvalelsen genom ängelen, Judaskyssen, fängslandet, domen, begabbelsen och korsfästelsen. Och husbonden följde med och höll noga reda på allt som skedde timme efter timme: klockan sex: ställd inför Kaifas, sju: inför rådet, åtta: hudflängd, nio: bespottad, tio: törnekrönt, elva: ställd inför Herodes, tolv: dömd till döden, ett: bar sitt kors, två: tröstar rövarna och sin moder.

En gång sade han: Herre, tillräkna henne inte denna synden. Då frågade Värdig: om vem av dem talar husbonden? Men han svarade inte, sade bara: berätta vidare, och när Värdig hunnit fram till judarna som slog sig för sitt bröst och vände om hem sedan Kristus givit upp andan, då märkte jag att husbonden inte hörde mera . . .

— Ja, om vem talade han, för vem bad han? Värdigs barn visste det genast. Inte bad han för Gunnel, han bad för sin kärring förstås.

Men han nämnde aldrig Ulrika vid namn under den sista timmen. Han nämnde: Kristina, Helene, Christoph, Stephanus . . .

Johan Stiernborgs lekamen hade knappast kallnat, innan fru Ulrika bad in de tre damerna för att besiktiga den.

— Ja, sade de, han har haft ett svårt invärtes lidande, det kan man ju tydligen se, men du bör ändå se till att få detta bekräftat

av provinsialdoktoren. När de fått se den röda handen på spiseln, hade de skyndat ut hasteliga.

Värdig kunde spottat efter dem.

Fru Ulrika befallde strax Värdig att rida åstad till doktoren, men han svarade att hon hade väl andra drängar att befalla över. Hon frågade om han inte visste att han var skyldig henne lydnad, och han svarade att herr Christoph nu vore hans herre, om han ville ta honom i sin tjänst.

Hon frågade om han hade bud och hälsningar från sin döde herre till hans son, och han svarade att han inte fått order att redogöra för något som hans döde herre sagt honom.

Då sade hon att Värdig väl borde tänka på sin hustru, och han svarade att det gjorde han.

Ännu nära trettio år senare var det svårt för honom att tala om den närmaste tiden efter Johan Stiernborgs död.

Han hade varit så upprörd och söndersliten att någon sorg inte fick rum inom honom då, den inträdde först senare.

Den förfärliga vrede han känt mot Gunnel hade dämpats när hon självmant begärt sin herres förlåtelse inför själve kyrkoherden. Hon skulle inte ha sagt: "ifall jag gjort husbonden något ont", men det är inte lätt att avge en bekännelse som skulle föra till stupstocken. Han sökte henne i stugan, hon fanns där inte, och då gick den möjligheten upp för honom att hon försökt att fly. — Sök nere i färgeriet, sade Brita Andersdotter.

På vägen dit mötte han löjtnant Ekestubbe som kom med jaktväskan utspänd av räv. De två männen stannade och stirrade på varandra, så gick Jöns vidare. Löjtnanten skulle bara vetat vilket uppdrag Jöns Värdig fått av sin husbonde, då skulle Värdig stupat med en kula i ryggen. Ja, jag är ute i farliga ärenden, tänkte han.

Gunnel stod i färgeriet och stoppade ner tygbuntar i en klövjesäck.

Frun hade varit rasande över att hon bett herren om förlåtelse, befallt henne att fly och gett henne hundra daler silvermynt. Hon

hade sagt att herren inför Gud i kyrkoherdens närvaro vittnat om vilken god hustru hon varit, så själv hade hon intet att frukta.

Det blev Värdig för mycket.

— Hon ska inte vara för säker, den horan och mörderskan, sade han. Om jag förmår något, så ska hon få sitt straff.

— Om du anklagar frun, handlar du mot husbondens önskan, sade Gunnel skrämd. Han förlät, han ville inte att det skulle hända henne något ont. Han var Kristi efterföljare, det har du själv sagt.

— Själva vår Herre Kristus utpekade Judas inför elva vittnen, svarade Värdig då. Han hindrade inte Judas från att hänga sig, måtte du veta. Och vad angår husbonden så gav han mig order att fara till Grönelid och tala om allt som hänt, så snart han var död.

— Då var det inte sant att han förlät mig!

— Det är för sent att fråga han, men order är order!

— Ja, hon däruppe hon har gett *me* order å ge me iväg!

— Hon kan inte driva bort de, om du stannar här i färgeriet. När folk börja fråga varför Gunnel färgerska flydde, vad skulle frun då sä?

— Att jag mot henna vilja strypt henna barn och grävt ner at vid körkmuren. Hon sa att bara för det kunde jag mista livet. Jöns du, du ser att det står en dyrt att lägga sig i höga harrskapers affärer. Ge de inte te Grönelid, utan ta me på hästen å hjälp me å komma undan!

Hon tiggde och bad.

— Det hade varit lättare att stå emot Gunnels böner, sade sedan Värdig, om en vetat vad som var husbondens sista vilja. Nog att hans order var tydlig och klar: res till Grönelid, hade han sagt. Men en hade ju själv hört att han tackat frun i körkherrens närvaro, och vem kunde då veta vad han menat därmed?

— Jag visste inte va jag skulle svara Gunnel, så jag gick bort och lyfte på klövjesäcken, där hon plockat ner gårdens tyger som hon haft till beredning. Jag tyckte den var för tung för hästen, och det sa jag. Och då trodde Gunnel att jag gett efter för henne. Hon kom och tog bort en tygpacke. Så där ja, sade hon, nu rår nog hästen me at. Jag kan gå bredvid jag me. Glöm inte havre när du hämtar

hästen. Jag ska laga matsäck åt oss. Och skynda på du, för vem vet vad hon kan finna på med din häst, hon där uppe. Jag kan många konster, men hon är värre.

Men Gunnel hade triumferat för tidigt.

När Jöns kom på hästryggen höll han inne ett ögonblick, vände sig om och betraktade huset där hans herre låg död. Sen for han åstad till Grönelid. Order är order.

På vägen dit tänkte han: tänk om di inte tro me. Då har jag ändå uträttat va jag skulle. Men de trodde drängens berättelse och blev bestörta över den. Det rörde dem också att han utfört husbondens order, fastän det gällde hustruns liv.

Nu när det var så dags, ångrade de bitterliga att de avspisat Johan med beskäftiga råd och inte ens unnat honom att läsa högt för dem ur sin bok. Det enda de nu kunde göra var att uppfylla hans sista önskan. Värdig försökte få fram att han inte visste om det var husbondens sista önskan eller hans näst sista. — Men han hade ju inte återkallat sin order? Nej, men om han kanske glömt bort den? Det, menade baronen, hade man ingen rätt att förutsätta. Om Jöns var rädd att bli skjuten eller förgiftad, så kunde han stanna på Grönelid. De behövde en ryktare i sitt stall.

Baron Pendrich begav sig på påskafton till Växjö för att rapportera för landshövdingen vad som hänt på Aneholm. Det var en hart när otrolig historia, men landshövdingen trodde den. Han tövade inte utan begärde genast att Smalsjö häradsrätt skulle inkallas till extra ting för att taga detta högmål under laga omprövning. Fiskalen instämde fru Ulrika Stiernborg inför rätten och anklagade henne för att ha vållat sin makes död. Då svaranden bestämt nekade till kärandens anklagelse uppsköts målet för vidare bevisning och vittnens hörande.

Allt detta skedde så hastigt att Johan Stiernborg ännu inte hunnit bli jordfäst. Fru Ulrika hade skaffat sig intyg från provinsialdoktoren att dödsorsaken inte kunde fastställas och sedan bisatt den döde på Smalsjö kyrkogård, medan hon motvilligt satte i gång med att rusta till begravning.

Men friherrinnan Metta hade blivit så skakad att hon inte kunde uthärda tanken på att hennes brors mörderska skulle ha hand om hans lik och begravning. Hon for till Aneholm och meddelade att hon själv önskade ordna så att hennes bror kom hederligt i jorden, och fru Ulrika hade ingenting att invända däremot.

Gamle Jöns ville gärna berätta om begravningen. Pendrichs hade ett gravkor invid sin kyrka och där skulle nu Johan Stiernborg få sitt vilorum. Baronens hade inbjudit den dödes tjänstfolk, jämte torpare och frälsebönder, men fru Ulrika var inte bjuden, ej heller någon av hennes släkt och umgänge. Värdig berättade hur massor av nyfikna trängts med varandra på vägarna den vackra vårsöndagen, men hur ensam han själv gått, behövde han inte tala om, det förstod hans lyssnare ändå.

Kyrkoherde Arctanders likpredikan blev vida berömd, sedan tryckt och utdelad som ett minne. Det var intet bombastiskt äreminne, men han sade, att den som varit närvarande vid kaptenens sista stunder aldrig kunde glömma hans kristliga mildhet och hans brinnande böner om förlåtelse.

Alla hade gråtit mycket vid detta tal.

När Arctander vid nästa rättegångstillfälle skulle berätta vad han visste hänt och sant vara, kom hans vittnesmål att utfalla till fru Ulrikas förmån, vilket, så trodde alla, var vad den döde önskat och förutsett. Arctander formulerade visserligen sin uppfattning om hennes uppträdande så som om hon "ställt sig" mycket sorgsen inför mannens död. Men låt vara att hon förställde sig, kunde det tänkas att den döende inte menat vad han sade då han tackat henne för var dag de levat tillhopa och tagit ett kärligt avsked av henne? Å andra sidan, hur kunde hans tack varit allvarligt menat, om han vetat att hon vållat hans eländiga tillstånd och död?

Det fanns många bland de underlydande på Aneholm som inte begärde bättre än att få gå ed och vittna, men frun lyckades få dem förklarade jäviga. Brita Andersdotter kunde ha avgivit ett förkrossande vittnesmål, men hon ströks emedan det styrktes att hon ansett sig tillbakasatt för Gunnel färgerska och därför varit sin matmors uppenbara ovän. Jöns Värdig, såsom den där utspritt ryktena

om att hans herre blivit mördad, kunde inte höras under ed. Hans försäkran att han åtlytt sin herres befallning då han rest till Grönelid och berättat hur Stiernborg blivit hanterad, kunde därför inte räknas som bevis. Någon konfrontation mellan Gunnel och hennes matmor ägde aldrig rum, den unga frun hade mäktiga gynnare både i underrätt och överrätt. Fiskalen hade svårt att få fram två vittnen som samstämmigt kunde vittna att Johan Stiernborg blivit förgiftad på sin hustrus befallning. Otvetydigt framkom däremot hennes skamlösa leverne samman med löjtnant Ekestubbe, såväl under hennes makes livstid som efteråt. Käranden gav ändå inte upp, men det gjorde inte heller svaranden. Hur rädd hon var för döden, det visades bäst därav att hon i fem år kämpade för sitt liv och aldrig frångick sitt hårda nekande.

Med stor skicklighet förstod hon att vända upp och ner på alla vittnesmål och bortförklara alla besvärande omständigheter. De som ville frikänna henne kunde därför ställa sig så som om de blivit övertygade. Hon skyggade för ingenting. Hon visade inför rätten det brev, där hennes man tagit på sig skulden för att hon inte varit lycklig i sitt äktenskap. Han syftade, sade hon, på de orättvisa misstankar han hyst att hon velat förgöra honom. På frågan hur hon då ville förklara sin mans död, svarade hon att så svårt som det än var att säga sanningen, så måste hon omtala att han dött av ett lidande som han pådragit sig genom sin omåttlighet i mat och dryck. Han brukade passa på att ta sig för mycket till bästa, då hon någon gång reste bort, och därför hade hon ålagt Gunnel färgerska att neka honom alla hetsiga drickar, ifall han skulle begära sådana medan hustrun befann sig på Hjortsberg skärtorsdagen. Att Gunnel hade behandlat honom grymt och nekat honom vatten och låtit honom ligga utan hjälp över natten, berodde på att Gunnel själv från första början kastat kärliga blickar på den döde och förtrutit att han icke besvarat dem.

Då Gunnel själv rannsakades visste hon inte om detta husmoderns förräderi. Då hon tillfrågades om hon tillrett en dödligt verkande dryck åt sin herre, erkände hon detta. Men då hon ansattes av åklagaren att komma fram med skälen till en så ryslig handling,

då teg hon. Varför frågade herrarna om något de redan måste veta? Varenda en som kunde jämföra de två anklagades uppträdande visste vem som var mest skyldig. Men giftblanderskan, trollpackan Gunnel hade inga mäktiga beskyddare hon.

Fru Ulrika nekade inte till sin böjelse för löjtnant Ekestubbe. Då hon blev överbevisad att ha rest tillsammans med honom till Skåne, förklarade hon att hon visserligen kommit samman med honom, men först efter mannens död och som ogift person. Hon avvisade med förtrytelse anklagelsen att hon i hemlighet skulle ha fått ett barn mellan två rättegångstillfällen.

Hennes släkt bad och förmanade henne att under denna kritiska tid hålla Ekestubbe borta från Aneholm både för sin egen skull och hans, men det förmådde hon inte. Hennes syster försökte få folk att tro att detta i och för sig otillbörliga uppförande vittnade om hennes oskuld i den stora huvudanklagelsen, medan friherrinnan Metta sade att hennes beteende framför allt vittnade om fräckhet och om tro på en mild dom. Men folket på gården de visste att när skräcken för döden tog henne i sitt grepp, så sökte hon glömska hos honom som kunde ge henne den. Hans släkt hade inte behövt vara orolig för honom. Det faktum att löjtnanten var inblandad i en giftmordsprocess hindrade inte hans befordran till kapten.

Folket i trakten väntade att de två mörderskorna skulle dömas samtidigt och avrättas samtidigt. Men hovrätten tog fru Ulrikas sak för sig och resolverade att Gunnels skulle tagas upp vid nästa ting.

I utslaget förklarades till mångas förtrytelse att fru Ulrika, som då redan i tre år varit kaptenskan Ekestubbe, inte genom fullkomliga skäl blivit övertygad att hava sin förste man genom verklig förgöring livet avhänt. I anseende till andra besvärande omständigheter och ett uppförande som inte anstod en ärbar hustru, dömdes hon emellertid till tre veckors fängelse vid vatten och bröd. Vad huvudanklagelsen angick, så ställdes den på framtiden. Denna framtid räckte i tio år och när fru Ulrika Ekestubbe avled i en invärtes kräveta, hade ingenting hänt som kunnat föranleda att målet togs upp igen. Domen sköts ut över tidens gräns in i evigheten.

Hovrättens utslag kränkte många människors rättsmedvetande,

även deras som aldrig skulle drömt om att närvara vid kaptenskan Ekestubbes avrättning.

Och Värdig? Han som borde blivit mer kränkt än någon annan, kände endast lättnad, ty nu var han säker att Gunnel skulle slippa stupstocken och han tyckte att hon blivit straffad nog allaredan. I fem år hade hon måst förbida döden, och under de åren hade hon förändrat sitt sinne. Hon fördrog tåligt att hennes son togs ifrån henne och överlämnades till Brita Andersdotter. Hon nekade inte till sin gärning och upplät inte sin mun mot mannen som likväl satt hela processen i gång genom att rida till Pendrichs i lydnad för sin herres order.

Var det verkligen hans sista order? Den saken skulle bli klar först vid de dödas uppståndelse. Men det som var gjort kunde inte ändras. — När du blivit frikänd, tar jag emot dig som min hustru igen, sade han till Gunnel.

Men vid höstinget år 1733 blev Gunnel dömd att mista livet enligt paragraf 17 missgärningsbalken, enär hon själv erkänt att hon tillrett gift åt sin husbonde. Hon svimmade när utslaget upplästes, men då hon kom till sans förklarade hon att hon inte önskade överklaga. Hon begärde endast att kyrkoherde Arctander skulle få god tid på sig att bereda henne till döden.

Han hade tidigare haft namn om sig att skrämma de livdömda från vettet med hot om helvetet, om vilket han visste gott besked. Men han hade genomgått en sinnesändring efter Stiernborgs död, och var nu mycket efterfrågad av de livdömda, ty han hade blivit begåvad med nåden att kunna försona en ångerfull livdömd med sitt öde. Han var nu ledare av en väckelserörelse som höll sina förbjudna möten hos Pendrichs på Grönelid.

Det friherrliga herrskapet bekände sig till pietisterna med hela sitt hus, och friherrinnan tog till förebild de fromma judiska kvinnor som tjänat Jesus och hans lärjungar. Särskilt tänkte hon då på den Maria, enligt legenden moder till evangelisten Marcus, som öppnade sitt hus för lärjungarna även efter Jesu död, då de rättrogna judarna var efter dem. När hon bar en liten sondotter till dopet, gav hon henne namn efter dörrvakterskan hos Maria, hon

som blev så glad över att få se aposteln Petrus komma från fängelset, att hon rusade in för att förkunna hans ankomst och glömde att öppna. Efter detta blev Roda släktnamn i familjen.

Skaran av fromma som samlades till andakt på Grönelid ökades med några av dem som gripits av Gunnels vittnesbörd om Guds nåd och hennes frimodiga död. Ännu skulle det dock dröja länge innan väckelsen spred sig med samma hast som springkornets frön när mognadens tid är inne. När detta skedde då var Johan Stiernborg glömd. Rörelsens ursprung leddes tillbaka till den fromme Arctanders omvändelse år 1728.

När Värdig kommit så långt som till kaptenskans frikännande och Gunnels död, såg han på Gunnels son och sade att hans mor fått den bättre lotten av de två kvinnor som bragt hans husbonde om livet.

- Som I säger far!

Värdigs barn av båda äktenskapen hade annars haft svårt att samsas, men de enades om att bestrida den gammalmansblödiga föreställningen att Gunnel fått det bättre än herrgårdsfrun.

Det kom till en förlikning dem emellan om fisket, emedan Britas barn i sin fattigdom och sitt förakt för lag och rätt och herrskap plötsligt kände sig vara på samma sida som Gunnel och hennes pojke.

Mycket var obegripligt i denna historia, men det besynnerligaste av allt var att en femti års karl som deras far, som sett så mycket av livet, verkligen kunnat gå där och vänta på en dom som behandlade adelsdam och tjänstepiga lika.

Värdig försvarade sig med att det var lätt att säga för dem som visste utgången. Det var allt stor skillnad att låta bli att hoppas det bästa när man stod i väntan på en dom.

Men barnen och även Brita menade att redan före utslaget i detta mål så visste den fattige att likhet inför lagen inte existerade i Sveriges land. De ansåg att innan far gav sig åstad till Pendrichs på Grönelid, kunde han ha räknat ut att den horaktiga fru Ulrika skulle gå fri även om det styrktes att Stiernborg fått gift och att ingen annan än hon kunde ha fördel av hans död. De tyckte att han

borde vetat att Gunnel skulle få böta med livet både för sin egen gärning och sin matmors.

Värdig drog fram sin erfarenhet av officerarna i Tobolsk, som varit rättvisa så långt de förstått. Han kunde ännu göra skillnad på olika slag av herrskapsfolk, men det kunde inte hans barn och barnbarn. De höll envetet på att gubben far varit dummer och beskedlier i allt som rörde hans herre.

De var ju själva fattiga och tvungna att tiga och släpa och lyda, de hade inte sett sig om i världen som Jöns, men åtminstone visste de bättre än att lita på rättvisa för fattigt folk. Alla som härstammade från Värdig fick den övertygelsen i arv tillsamman med Gamle Jöns historia. En dag föddes i rallare Värdigs påtvungna äktenskap med en Cupidos Dorra en son som fick för sig att nu kunde man börja ändra på förhållandet mellan rikt och fattigt folk. Han fick dö en bråd död, han med.

Gamle Jöns uppgav försöket att övertyga sina barn om att han handlat rätt då han lydde order. Han sade att när han nu fått pojkarna att samsas om fisket, fick han lämna därhän vilket eftermäle de gav honom. De hade inte upplevt natten till skärtorsdag på Aneholm, då Gunnel stoppat fingrarna i öronen för att inte höra sin herres rop på hjälp. De visste inte att Gunnel så plågats av sin synd att hon gärna sonade den på stupstocken. Gunnel hade dött frimodigt, men fru Ulrika skulle ha plågats länge och sett djävulen komma med eldfrustande hästar för att hämta henne. Vad de än sa, så hade frun haft det värre än tjänstepigan, ty Gud frågar inte efter adelige privilegier och är inte rädd att stöta sig med dem som äger världslig makt och rikedom.

Herr livmedicus han var ense med mig, sade Gamle Jöns. De två möttes en gång då Christoph kom ner för att göra upp affärer med sina kusiner Pendrich som nu ägde hans fädernegård. Karaktärsbyggnaden stod öde alldeles som den gången då de sibiriska fångarna kommit hem i augusti 1722.

Den röda handen hade jagat bort fru Ulrika och den skrämde Pendricharna från att slå sig ner i huset. Sen hade det också hänt att jordälven en dag höjt sig ur gårdsbrunnen, forsat ut över tram-

peplanen, blivit driven tillbaka med fjäderbolstrar och sedan försvunnit för alltid, så att dricksvatten måste hämtas långt ifrån.

Värdig hade haft en slags uppsyningssyssla på gården. Han hade haft hand om nyckeln till det rum där hans herre dött och höll ögonen på dem som kom för att se blodsmärket på spiseln. Om man inte passade folk var de kvicka att ta upp en kniv och försöka skrapa bort märket, för de kunde i denna onda tid inte tro utan att pröva.

Gamle Jöns berättade ofta om hur blek herr medicus blivit då han fick se det röda avtrycket efter sin faders hand inne i det djupa hål som många knivar hade gjort. Men han fann det inte förvånansvärt att faderns hand lämnat detta avtryck. Märkeligare var då, hade han sagt, att inte världen var full av sådana blodsmärken.

— Handen har bleknat på di här årena, hade Gamle Jöns sagt, och då hade livmedicus svarat att det nog var människors syn i stället som blivit skum i denna upplysta tid.

Du Gamle Jöns, hade han sagt, vet du att när jag står här så inser jag att jag själv icke förmått göra det som far och von Wreech och Carl Uggla väntade av mig och mina kamrater på skolan. Du vet att vi fick i uppdrag att lära svenskarna vad Guds avsikt varit med att föra dem genom nederlag och fångenskap och ta ifrån dem rykte och välde på jorden. Vi skulle ju sagt och oavlåtligt predikat att detta hade Herren gjort, för att vi ska upprätta ett nytt rike och visa jordens folk vägen som leder till frälsning.

När Christoph sen skrev sina minnen avslutade han dem på följande sätt:

"De år som gått sedan skolans lärare fostrade sin lilla ungdomshär har svenskarna använt dels på misslyckade försök att återvinna förlorade landområden och militärt anseende, dels på att skapa ett blomstrande näringsliv. Själv har jag vårdat kungliga personers hälsa men icke kunnat hindra dem att fördärva den.

I de kretsar där jag lever ser jag sällan någon av kamraterna från skolan. De jag träffar vet inte mycket om de andra som behållit levande minnet av von Wreech och försökt att uträtta hans uppdrag bland sina landsmän.

Bleknar då allting? Gudsmännens syner, deras lärjungars syner liksom de stora ångestnätternas blodsmärken?"

Denna fråga hade besvarats knappa hundra år senare genom en efterskrift av en annan Stiernborgs hand. Den lydde:

"Allt det där är förgånget. Det är sant att vi nu har uppgivit att återupprätta ett stormaktsvälde och återfå våra forna gränser. Men vi har upptäckt att Sverige är de stora möjligheternas land, och vi är både sakligare och skickligare än fysiokraterna på Christoph Stiernborgs tid.

Järnvägen stryker förbi Aneholm. Människan är inte bunden vid den fläck där hon födes, hon kan ge sig ut i världen även utan att kallas in till krig. Snart har folkskoleväsendet nått sin fulla utbyggnad, varigenom okunnighet och vidskepelse utrotas liksom osunt syndmedvetande och helvetesskräck. Vi kanske inte är så förmätna som von Wreech och hans medhjälpare, vilka trodde sig förstå vilken mening högre makter haft med att leda svenska folket genom så bittra öden. Men vi har själva satt upp ett mål som duger: pplysning, stigande välstånd, fri och fredlig samverkan med alla folk som delar vår framtidssyn. Vi kan ofta tycka att vi inte kommit så långt ännu, men sannerligen, då man läst Christoph Stiernborgs minnen, inser man att vi ändå hunnit ett gott stycke på väg mot en ljus och lycklig framtid."

III

Herrgårdsrosor

Kammarherre Alexander Stiernborg tog med en lätt bugning emot Aneholms lantmäterikarta som baron Pendrich räckte honom, rullade ut den och fördjupade sig i dess åsyn. Den hade fått ett nytt intresse nu när köpehandlingen var underskriven och allt detta var hans.

Friherrinnan, som kom in med sitt äppelvin för att markera högtidligheten, undrade i sitt stilla sinne om den här lite pösande unge possessionaten hade en aning om att han skulle få lov att köra vattentunnor ner till sitt kök söndag och vardag genom hela livet.

Hon sade: ser kusin att Aneholms ägor liknar en jätte som ligger framstupa med sitt huvud ett stycke ute i vattnet och med båda händer fattar om Smalen som ett dryckeskärl? Hon visade honom på Munkudden som var huvudet, på Svinaskogen som var den vänstra armen och remsan på östra stranden med ängar, hagmarker och åkerlappar som kunde liknas vid den högra armen.

— Tja, tja, sade baronen, det är viktigare att du förstår betydelsen att äga hela strandrätten och inte släpper den från dig. Om man undantar den där lilla biten i norr så äger du hela sjön. Du har gjort en fin affär, och om inte min andre pojke nödvändigt velat träda i statens tjänst, så hade jag aldrig sålt. Skål och lycka till!

— Tackar, tackar, sade Alexander, nöjd med den lätta skiftningen av ånger i säljarens tonfall. Men vad skall jag göra med den stora bruna lappen som jätten har fått på tröjan? Och kan man få köpa till hans ben?

— Ånej pass, här låg gamla skattehemman, här bodde bönder som inte sålde. Men Aneholm hade nog med odlad jord ändå.

Pendrich medgav att torvmossen var värdelös, men skogen dess värdefullare. I hela Småland fanns inte sådan kärnfuru. Kusin kunde bygga om vartenda hus på gården...

— Ja, det torde bli nödvändigt...

...utan att det märktes i skogsmarkerna.

Alexander Stiernborg låtsades inte om att han ämnade skatta skogen på slipers till banan, som inom kort skulle komma söderifrån och stryka genom den så kallade jättens högra arm. Pendrich var ju fanatisk motståndare till allt järnvägsbygge och statens allra helst. Han hade offentligen å Riddarhuset gjort sig löjlig över dem som trodde att de skulle åka rätt in i himlen med ett järnvägståg, på vilket Alexander svarat, att det inte var fråga om att åka in i evigheten utan att förlänga människolivet genom att förkorta avstånden och sålunda även tiden för handlingar som förutsätta rörelse. Därför gjorde han sig nu inte något samvete av att behålla för sig själv vetskapen om att det västliga statsbaneprojektet var övergivet. Järnvägen skulle komma att gå längs Smalens östra strand, det var hans förslag och förtjänst.

Säljaren och hans hustru lade märke till att köparen var intresserad av sjön och skogen och torvmossen, av åkrarna som täckte jättens breda skuldror och hals men inte alls frågade efter folket som bodde och arbetade på hans ägor. Men de tog inte upp ämnet, ty de kände ju till att Gamle Jöns ättlingar avskydde namnet Stiernborg, och det kunde han få komma underfund med själv.

Högst belåten lade Alexander Stiernborg pengarna på bordet och drog sig tillbaka med kartan till sitt rum så fort som hövligheten tillät. Han studerade den sedan länge och slutligen skrev han på baksidan:

Aneholm

förlorat under Fredrik I, återvunnet av Alexander Stiernborg under Karl XV.

Sedan rullade han ihop kartan, sköt in den i dess kapsyl och gick till sängs för att fundera över var han skulle placera ättens vapen på det nya corps de logi han ämnade bygga i modifierad nyklassisk stil. Innan han somnade kom han till klarhet: det kunde sitta över de tre fönstren i frontespisen och omgivas av två lagerkvistar med blad och bär. Kapitälerna på båda sidor om porten skulle prydas med utskurna brinnande facklor. Han ville bli en ljusbringare, en fackelbärare i denna ålderdomliga, efterblivna trakt. Ännu ett par år och han skulle kunna sitta i sitt eget nya hus och höra tågen fara förbi. En ny tid hade börjat.

När kammarherren återköpte Aneholm hade ingen herreman bott där på 130 år. Det väckte därför en väldig uppståndelse bland folket på gården när det spordes att en av Johan Stiernborgs avkomlingar skulle slå sig ner där. Ingen förvånade sig över att han gjorde om den gamla manbyggnaden till magasin och byggde sig en ny, ty det var ju klart att ingen kunde bo i det där spökhuset. Men de tyckte det var för tokigt att han stakade ut grunden i sluttningen ner mot sjön. Och de murrade över att kammarherren liksom alla Stiernborgar hade så bråttom när han skulle bygga. Virket fick inte torka ordentligt, och han lejde extra för sådant arbete som hans egna karlar mycket väl kunnat utföra om de fått tid på sig. Inte väl hade han fällt de stora träden som tog emot nordanvinden från sjön, förrän han lät plantera nya på båda sidor om huset. Dessutom lät han sätta lönnar ända från den nya husgrunden förbi ekonomibyggnaderna och ner till stora landsvägen. Till den allén gick åt hundra träd och många dagsverken.

Fast han inte hade några grannar på långa håll lät han sätta en dubbelhäck av gran och alm norr och söder om Anekulle. Vid foten av kullen placerade han bänkar och bord, han anlade en båtbrygga och beställde två båtar. Det var annat det, än när gamle Stiernborgen kom utfattig från Sibirien och måste gifta sig till några magra kor och foder och utsäde. Den här måste vara mycket rik, det sades att hans far och farfar och farfars far hade samlat ihop pengar i

Stockholm som han nu måste förstöra. Men måntro folket skulle få gott av hans rikedom? — Ja, det kunnen I spörja, hånade Gamle Jöns efterkommande.

Bygget följdes med det största intresse, inte minst träsnidarens arbete med de konstiga figurer som målades i brunt och nitades fast på den pärlgrå fasaden.

När vagnarna med herrskapets möbler anlände, hade varenda kärring snokat omkring i huset under ledning av dem som tvättade golv och fönster. De kom alla överens om att rätt om virket varit torrt, vilket det inte var, så skulle allt herrskapet fått frysa bra. Fönstren var ju alldeles på tok för många och för stora, särskilt på norrsidan mot den blåsiga sjön. Och tänk vad lyse de skulle bränna om vintermorgnarna innan solen gick upp ovan Anekulle och om eftermiddagarna då hon försvann bakom Munkudden.

Men den dagen då familjen kom åkande rådde strålande högsommar. Nordanvinden svepte smeksamt genom trädkronorna medan ljus och skugga lekte på marken. Höjderna skiftade i blått och Aneholme speglade sina granna trädkronor i sjön.

Kammarherren hade sörjt för att hustru och barn endast behövt resa ett par mil den dagen då de kom fram. De var därför muntra, glada och nyfikna. De skrattade åt gårdens ungar som först slogs om att öppna grindarna och sen om småslantarna som herrskapets barn strödde ut över dem. De genade resvagnen, följde den från betäckning till betäckning och stannade först bakom brygghuset, varifrån de betraktade herrskapets högtidliga intåg i det nya huset.

— Han tog och lyfte ner nådan som en docka, berättade de. Och hon kysste han mitt i skägget!

Kammarherrinnan ville gärna ha lagt sig när hon fått barnen i säng om kvällen, men Alexander hade inte ro till det. Josephine hade uttalat sin förtjusning över den vapenprydda fasaden med dess sirater som gjorde att huset såg förnämt ut fast det var av trä. Hon gillade de två köken, handkamrarna och pigkamrarna, matsal och vardagsrum, sängkammare, barnkammare och gästrum, men hon hade ännu inte haft tid att beundra sommarnatten från empiresalongen i övre våningen.

Alexander, denne framstående politiker och betydande framtidsman, han var då sugen på beröm som en barnunge, tänkte hon. Man måste säga honom att han handlat klokt som lagt huset på säkert avstånd från lagårdslukt och flugor. Och tänk så bra att vattentunnorna är tomma när hästarna ska dra dem uppför backen. Parken var en ljuvlig idyll, skyddad av den stensöteklädda skifferbergväggen på ena sidan och vildmarken på den andra. Utsikten var högst intagande och exquise. Sjön låg där och lyste som en vit ros strimmad i rött av solnedgången och lutade sitt huvud mot ett grönt blad. En ö? Å, jaså, då var det säkerligen själva Lycksalighetens Ö!

— Så då är du nöjd med allting?

— Ja, kära vän, allt är som en dröm, bara jag inte vaknar ur den när tågen börjar komma!

På vägen hade hon passerat vajande sädesfält — och hon hoppades att han inte skulle förhöra en stackars stockholmsflicka på vad som var korn, havre eller råg —, nyslagna ängar och blommande åkerrenar, men hon hade också korsat den röjning som markerade stambanans sträckning och hon kunde inte begripa hur det skulle bli, när tågen skulle pusta upp och nerför Anekulle.

Men Alexander förebrådde henne för att hon tvivlat på hans förmåga att ordna även den saken. När tåget nalkades huset skulle det försvinna ner i bergknallen, den skulle skäras igenom precis som en vetebulle. För att se röken av tågen måste hon klättra ända upp på Anekulle! Stationshuset skulle ligga ungefär en halvmil norr om gården. Av det skulle de bara ha fördelar och inga nackdelar. När banan bara blev färdig, skulle en resa till Stockholm bara ta två dar, hon kunde övernatta i Linköping, där hon ju hade släkt. Om vintern skulle hon utan vidare besvär kunna besöka Stockholm för att få sina kläder sydda, träffa sin familj och sina vänner. Hon fick gärna bjuda ner dem på sommarbesök. På Ön som hon så poetiskt liknat vid ett grönt blad skulle han sätta upp en paviljong, där man kunde ta sin tillflykt undan hushållsbestyren, musicera, läsa, föra underhållande samtal. Hon skulle aldrig behöva känna sig ensam eftersom ...

"Järnvägarna nedbryta tidens och rummets skrankor", sade hon och vände mot honom sitt söta ansikte som även det liknade en ros.

— Du får lov att medge, min kära vän, att jag hade blick för järnvägarnas betydelse, redan på den tiden då den var fördold för de flesta?

— Ja visst, sade hon. Men jag är så rädd att järnvägen också förkortar tiden som jag har på mig för att få huset i ordning till festen vid det första tågets ankomst!

Han lugnade henne med att hon hade ett helt år på sig, och om hon behövde goda råd angående ett lanthushåll skulle hon säkert få dem av den behagliga friherrinnan på Grönelid.

Pendricharna var ju avlägsna släktingar till kammarherre Alexander, men något så avlägset som den friherrinnan på Grönelid kunde fru Josephine inte tänka sig.

Baron Pendrich hade snart upptäckt att järnvägen skulle gå över Aneholms ägor och misstänkte att Stiernborg med sitt fäktande för det nya fortskaffningsmedlet lirkat sig till denna förmån redan innan han avslöt köpet. Inte för att Pendrichs ville ha järnvägen i sin närhet, de ämnade aldrig frekventera den, och det var dem likgiltigt om de skulle få två eller tre mil till närmsta station. Men det retade dem att de blivit lurade att lämna från sig Aneholm för ett lägre pris än de kunnat få. Kammarherrinnan blev artigt mottagen, men ack, inte kunde Grönelid ha några recept att låna ut åt en dam från huvudstaden, och det var ju inte alls något märkvärdigt med den här osten eller vinbärslikören, äppelvinet eller smörbakelserna.

Kammarherrinnan fick ordna med sin fest bäst hon kunde och bekväma sig att fråga gummorna på gården till råds om hur man gör ett löpe och sköter en ost, mältar säd till dricka och bakar enbärslimpor. — Men du Sandra, sade hon till sin lilla dotter, du ska då få lära dig hushåll från grunden så mycket är säkert.

Det första tåget firades med pomp och ståt. Resenärerna steg av vid Smalsjö station och även de okända mottogs som kära gäster, innan de fortsatte vidare med hästskjuts.

Det var ingen billig fest, och järnvägen betalte den inte tillbaka.

Den gav i början inga inkomster alls så när som på att kammarherren fick sälja slipers. Han hade kostnadsfritt upplåtit mark till stationsområdet, men om han ville ha ett samhälle där, fick han ordna med det själv. För att få handlanden i Smalsjö kyrkby att sätta upp en filial intill stationen och hålla öppet två dar i veckan, måste han bygga boden och lova att bli kund, ett löfte som han dock inte kunde hålla, ty kammarherrinnan föredrog att ta hästarna in till stan och göra sina stora uppköp där. För att skaffa kunder åt affären måste han alltså skapa en industri, men hans pinnstolsfabrik sysselsatte länge inte mer än tre arbetare.

Den egentliga fördelen med banan var att den lättade befolkningstrycket på Aneholm som kvarstod trots rödsoten. Men efter mantalsskrivningen kom den gamle prästen och varnade kammarherren för att i fortsättningen släppa från sig de bästa karlarna. Hellre än att låta dem ge sig uppåt banan borde han försöka ge dem större förmåner, så att de stannade på gården.

— Det kan jag inte, svarade kammarherren, då skulle varenda torpare och backstusittare begära att få ha det som herrskap. De som vill får ge sig av, det lär bli andra tider.

De kom alltför snart. Med de svåra nödåren i slutet på 60-talet ändrades situationen. Den erbjöd ett tillfälle som ägaren till Aneholms steniga åkrar måste begagna, om han så skulle skaffa sig kapital genom lån. Det var nu som folk myllrade fram och erbjöd sin arbetskraft för så billigt pris, att kammarherren kunde få sina åkrar släta och lägga upp de stora stenmurarna omkring dem. Nu sattes de stora utdikningarna och nyodlingarna i gång, kvarnen utbyggdes med en såg, och vägarna förbättrades.

Det blev kammarherrinnans sak att ge kvinnorna arbete och dela ut fri bespisning till dem som inte orkade arbeta. Grytan där svinapotatisen annars kokade, länsades nu dagligen av folk som kom ända från Svinaskogen med kvastar och vispar för att få sig ett mål. De kunde få en kaka bröd med sig hem om de hade skinn av ekorre, räv och mård att lämna, ty kammarherrinnan fick aldrig nog av pälsverk.

Om våren lämnade hon inte ut annat än sättpotatis och utsäde.

— Våga inte äta upp det som ska i jorden, nu då det finns kruskål, nettlor, mella, tallstrunt och björksav att mätta sig med, sade hon.

Folk knorrade bakom hennes rygg, ty de visste att utsädet kommit som gåva från rikare bygder, och man trodde inte att så hårda villkor var fästa vid dem. Men kammarherrinnan var inte så bortkommen längre, de som inte lydde avstängdes från tilldelning.

Folket kände nu också i sin tur kammarherrinnan. Man visste att om man kom med törstickor som dröp av kåda blev hon så belåten att hon kunde skänka bort en palt av eget förråd.

Åren gick. En vinter i början på 80-talet kom friherrinnan Pendrich resande med sin unge son, den blivande diplomaten. Den lilla magra, frusna, rödnästa kammarherrinnan tog emot sina gäster klädd i kofta av gråverk och fårskinnsfodrade tofflor. Hon lät husjungfrun skjuta fram stolar intill brasan i det stora vardagsrummet och lägga på mera ved, ty hur man än bonade om med mattor och draperier, så drog det från väggar och golv. Friherrinnan hade med sig en flaska äppelvin, det hade lyckats riktigt bra och var väl lagrat. Om Josephine tyckte det smakade, skulle hon så gärna få beskrivningen. Kammarherrinnan tackade, men skickade sin unga vackra Sandra efter eget äppelvin av god årgång. Hon ville inte beröva sin gäst några specialiteter, nu hade hon så tämmeligen lärt sig vad som hör till ett lanthushåll. Friherrinnan märkte att hon var sent ute och frågade om Josephine också kände receptet på en medicin som var osviklig om man inte kunde bli varm: konjak och terpentin i lika delar sammanrörda med två äggulor.

— Tack, sade Josephine som nu blivit varm och frejdig av äppelvinet, jag skall komma ihåg det vid yttersta nödfall. Men kusin visste möjligen inte om någon kände Katarina på Älgamossens botemedel mot melankoli, till vilken man icke vet av någon orsak?

— Bevare mig väl, sade friherrinnan, rätt om den trollpackan varit i livet, så inte söker en kristen hjälp och tröst hos mörkrets makter. Och apropos, hade måhända kusin Alexander som patronus redan bestämt sig för vilken han ville kalla till den lediga kyrkoherdetjänsten? Om inte, så kunde man då som allra varmast anbe-

falla den framstående predikanten Fornander, som just hade gåvan att trösta bedrövade själar. En man i Sellergrens anda ...

Hon utbredde sig sakkunnigt över vikten av en god själasörjare så som det hövdes en dam av en familj där fromhet varit tradition i över hundra år.

Stiernborg själv nöjde sig med ett minimum av yttre kyrklighet för att inte väcka anstöt i en trakt där väckelsen ännu ej klingat ut. Han hade intet intresse av vem som kom till Smalsjö, fast nog tyckte han det vore nöjsamt om prästen kunde ta en sup i en trängre krets. Han vädjade i denna fråga till sin fru och hon hade mycket bestämda åsikter. Hon ville ha en lärd man hit, en med höga meriter, med vilken man kunde resonera även om filosofi och litteratur. Diskussionen om besättandet av den lediga befattningen blev så långvarig och ivrig, att den unge baron Pendrich hann med att kurtisera till sig fröken Sandras hjärta utan att någon märkte det.

Kammarherrinnan frös sig genom tre kalla vintrar och måste mer än en gång ta sin tillflykt till terpentin, konjak och äggula. Hennes man försökte uppmuntra henne genom att säga att det började röra sig vid stationen, något som liknade ett samhälle uppstod, och det kom följaktligen in pengar.

— I vår ska vi kosta på oss en lustresa till Stockholm, sade han. Man behöver väl inte vänta på begravning och arvskifte för att fara till huvudstaden. Och i sommar ska du slippa hushållet och låta Sandra sköta det med hjälp av mamsell. Jag ska äntligen sätta upp den där paviljongen på Aneholme och så ror jag dig dit ut när du har lust, där kan ingen besvära dig.

Paviljongen var färdig till det stora sommarkalaset och alla gäster dirigerades dit, jämte båtlaster med tjänstfolk, mat och servis. Kammarherren visade ruinerna från cisterciensernas tid, där rara örter ännu växte bland stenarna, och berättade om jättekärringen Ana som bott här före dem. Hon byggde Smalsjö första kyrka, men då hon blev lurad på entreprenadsumman, försökte hon förstöra den. Hon misslyckades med det och så sprack hon av ilska i solupp-

gången. Ja, så var det inte mer, och han beklagade att han inte hade någon mera originell sägen att bjuda på.

Nästa vinter lade sig kammarherrinnan i lunginflammation och dog trots kraftiga doser av konjak, terpentin och äggula.

Kammarherren sörjde henne uppriktigt men till all lycka var hans tankar mycket upptagna vid denna tid. Det började hända så mycket vid Smalsjö station, vilket berodde på att ett litet geni emigrerat dit från Svinaskogen. Geniet hette Krillanisse, men kallades också Söndagsnisse emedan han arbetade även om söndagarna. Sen blev han handelsman Krill och föräldrarna fick uppleva att han kallades grosshandlaren.

Dessa föräldrar åtnjöt inte något vidare anseende. Inte för att deras grannar på Svinaskogen tänkte på att fråga kammarherren om lov för var gädda de drog upp, var orre, tjäder eller and de sköt ner eller för var ekorre de flådde. Men de satte vissa gränser. Även Värdigas begagnade sig av sin fiskerätt med måtta. Man jagade vid rätta tider, man fällde inte stock till stuga utan att betala i dagsverke. Kvinnfolken lämnade någorlunda så många kannor av hjortron eller tranbär och krösen i kammarherrens kök som räckte till tomthyra. De mest företagsamma sådde några nävar säd bland stenarna och grävde upp potatisland och kålland. De räknade nog med att herrgård och bönder skulle dela med sig åt dem av mjöl, ost, lin och ull, men de stödde inte bara på andra.

Krillasvente och hans pojkar däremot, de tjuvfiskade och tjuvsköt inte bara för eget behov utan till försäljning. De avverkade pälsdjur i så stor skala att de inte vågade sig till Sefframessemarknad med mer än en liten del av sina skinn. Kärringen och flickorna tillät sig en riktig rovplockning av bär, redan innan rätta tiden var inne. Så uppstod problemet hur man skulle avyttra familjens orättfångna produkter i hemlighet, och det var detta som Krillanisse, den yngste, löste med sina täta båtresor och isvandringar från Svinaskogen över till Smalsjö station.

I början blev han lurad av sina avnämare liksom familjen lurade kammarherren, men det dröjde inte länge innan han förstod sig på värdet av vad han hade att sälja. Han insåg också att man inte kan

grunda en affär i stort på orättmätigt fånget gods och lade om sin verksamhet till full öppenhet så långt det kunde gå. Han gifte sig med en av herrgårdspigorna, övertog för billigt pris smalsjöhandlarns filial och byggde till den. Där bytte han allt som lantbefolkningen kom och bjöd ut mot varor som de hade behov av: snus, kaffe, fotogen bland annat. Medan kammarherren ännu skickade smör, säd, rotfrukter och slaktdjur till sina gamla affärsvänner i Växjö, hade handelsman Nils Krill skaffat sig förbindelser i Stockholm. Hans stolthet var att kunna köpa allting emedan han kunde sälja allting: slaktdjur och smör och ägg till Stockholm, krösen och blåbär söderut till tysken.

Men han handlade inte bara med livsmedel och skinn. Med en rostig plog och en utbränd kokspis, som han fick för en strut karameller, hade han börjat en skrotaffär som växte och växte och tog mer och mer plats. Kammarherren förstod så småningom att han haft ett geni på sina ägor och föreslog samarbete, närmast i fråga om möbelfabriken som inte gav någon vinst. Att den snart blev en god affär för båda herrarna var säkerligen inte Stiernborgs förtjänst.

Krills affärer drog till sig folk som såg sig om efter arbete. Möbelsnickarna hyrde ut lägenheter i sina hus åt skräddare, sömmerska, skomakare. Gästgivargården vid korsningen där häradsvägen förenade sig med stora kungsvägen, blev hotell, men räckte inte bättre till för det. En företagsam person begärde av Stiernborg att få köpa en tomt där han kunde bygga ett hus med rum för resande och ett ölkafé. Fru Krill opponerade häftigt mot att få ett ölkafé till granne och övertalade sin man att köpa tomten till ett missionshus.

Alexander Stiernborg begärde dubbelt för tomten av Krill, för se jag tål inte pietister, förklarade han för familjen. Men det skulle han inte ha sagt, ty snart blev han tvungen att inleda underhandlingar med Krill om större köp än så.

Båda hans barn kostade pengar vid denna tid. Han hade givit sin dotter lov att köpa sig allt vad hon behövde och litet till före sitt giftermål med den unge diplomaten Pendrich på Grönelid, men

att det skulle komma så väldiga räkningar på silver och porslin, engelska järnsängar, sidentyger, hattar och pälsfodrade kappor, handskar och bjäfs, det hade han inte trott. Och hur kunde ett bröllop bli så dyrt? Hon skulle ha allting så utsökt den flickan, men det blev Pendrichs sak hädanefter att förse henne därmed.

Ändå var ju utgifterna för Sandra försvinnande små jämfört med vad det kostade att reda upp ende sonens affärer innan han begav sig till Amerika. Det hade alltid varit något alltför mjukt och påverkbart hos honom som han sannerligen inte ärvt efter sina föräldrar. Att tala med honom var som att ta i den ruttna fläcken på ett äpple. Så länge han var hemma, rättade han sig efter fadern, men sedan han gift sig med en skådespelerska rättade han sig efter hennes fordringar på gåslever och champagne och gick i borgen åt vem hon än bad för.

Alexander Stiernborg sålde jättens högra arm ner till armbågen, och den gången var det Krill som gjorde en god affär.

Kammarherrens budget ökade, sedan Sandra skilt sig från sin otrogne baron och flyttat tillbaka till Aneholm med sin lilla dotter Roda. Kammarherren var först förgrymmad över skilsmässan, men han njöt av att ha en så strålande värdinna i sitt hus även om hon ställde stora anspråk på gårdens gödkalvar, ostar, sparrissängar och jordgubbsland. När sen sonen och arvtagaren dog i Amerika och sonhustrun skickade sin femåriga son Alexander i återfrakt med en emigrantångare, då vaknade kammarherrns intresse för gårdens framtid på nytt. Det var tur att Krill ständigt behövde mark och ved och virke till byggen och möbelfabrik. De förblev goda affärsvänner de där två, ehuru de inte litade på varandra mer än jämnt. Till slut blev Krills inbjudna till det stora sommarkalaset på Aneholm.

Hela Svinaskogen satte näsan i vädret den dagen.

Ave Maria mortuorum

Medan samhället på Smalens östra strand utvecklades efter sina egna inneboende lagar, avvecklades fattigfolksbebyggelsen på den västra. En gång hade det myllrat av barn i jordkulor och backstugor. När den lärde kyrkoherden skickade sin mera olärde huspräst till den stuga som kallades Eländet, ansåg han sig böra rikta en allvarlig förmaning till de tre kvinnfolk som kommit dit för att samtidigt stöka undan med kyrktagning och dop.

— Det sär jag er kärringar, sade han, skaffa er inte fler oäktingar och besvära prästen i onödan.

Fia hade då svarat, att söta goa, en har väl utvägar, så en inte behöva besvära pastorn med det.

Men det blev allt sämre och sämre med utvägarna, allteftersom de unga gav sig åt banan. När Fia skulle begravas, kom verkligen den där oäktingen och hjälpte till, men annars fick de gamle bära sina jämnåriga till graven. Den sörjande sonen hade brännvin med sig åt båralaget, ty eftersom modern fått dö ensam, ville han åtminstone hedra hennes minne. Det blev riktigt festligt i Eländet och efter att ha förtärt tre supar på sockerbit, föreslog rackaren på Fördärvet att Fias stuga skulle döpas om till Glädjelyckan. Ja, det var alla med på, men då skulle Fördärvet också ändra namn och kallas för Slottet. Sen fick rackarn heta Kungen, det kunde väl passa, ty som en sådan kände han sig i denna stund. Men i så fall ville gubben på Tuggalite, en av dem som lagt av namnet Värdig för Gunnels skull, också ha ett finare namn på sin stuga. Genast kallades den för Överflödet och han själv för Prosten. Kolarjannes kula

döptes om från Helsiket till Paradiset, och nu undrade man om det inte kunde gå an att döpa om hela Svinaskogen till Pengafällan. Det var väl ett passande namn, efter ingen ägde ett öre.

— Men ingen av oss äger ett svin heller, invändes det och så enades man om att behålla det gamla namnet som ett minne från den tid då här växte bokskog och svinen blev feta på ollon.

De som bodde kvar var avundsjuka på dem som flyttat på andra sidan sjön.

— Te vårt där sker ingenting, men ve stationen händer det alltid nået mellan var gång en vistas dit.

Det föll dem inte in att det var en händelse att Katrina på Älgamossen dog och hennes värld med henne. Med händelse menade de stickspåret till Krills skrotupplag.

Älgamossastuan låg längst upp i Svinaskogen nära gränsen mot Jönköpings län. Alla de många som sökt henne måste ta sig upp och ner för Fjärhanaberget som likt en benpipa går genom Aneholmsjättens vänstra arm. Den branta stigen var besvärlig att finna och följa både för sjuka och sjukas skickebud. Man fick ta märke på en väldig mossig björk som stod allra högst uppe. Om man då hade reda på att den vissnat därför att en man som Katrinan botat dansat kring den i sin glädje så länge att marken blivit stenhård, då fick man nytt mod att ta sig upp och sen ner på andra sidan.

Intill den grå stugan som svackade på mitten under sitt torvtak, stod ett beryktat träd som bar smakliga och hållbara äpplen, vilka höll sig till midsommar. Det sades vara ett naturens eget underverk mitt i ödemarken, det blev moderträd åt telningar i hela trakten och gav dem i arv sin härdighet, fruktsamhet och rika arom.

Även kammarherre Stiernborg hade fått av Katrinans telningar och krabbat med att förädla dem. Till slut måste han emellertid erkänna att han inte kunde få fram en bättre sort.

I skogarna på båda sidor om länsgränsen höll älgarna till, och för den som följde ett drev var det lätt att komma in i ett främ-

mande län. Det hade också varit behändigt att släpa en skjuten älg in på sin egen sida om gränsen — ifall inte Katrinan bott så nära.

Folket från Smalsjö började med att tillfråga henne när någon jägare norrifrån misstänktes för fuffens. Sedan vande sig också Jönköpings län att vädja till henne hellre än att gå till tinget. Hon hade sina egna vägar till kunskap, även om hon inte kunde bedöma var djuret fallit och hennes domslut fick gälla. Hon skulle ha en sådan makt med djur att det lönade sig att betala henne en årlig skatt för att hon skulle freda hönsen för räven och fåren för vargarna.

Hon hade också makt med sjukdomar av alla slag. Det gick hundratals historier om hennes undergörande förmåga, ja, sade man, det enda hon inte har förmåga till, det är att hålla fred med man och barn och ställa väl för dem.

På äldre dar höll hon sin mottagning sittande i sin vepasäng inne i lillkammaren. Utanför satt folk som åt matsäck och väntade på sin tur. De som var sjukast släpptes in först och turen bestämde gumman i sin säng, utan att ha sett klientelet.

Egentligen behövde hon bara hålla i ett klädesplagg som burits närmast kroppen av en sjuk för att säga vad den sjuke led av. Hon kunde skilja på de tjugusex olika sorternas skärva, visste bot för alla slags lyte, för bröstböld och spenböld, brösttäppa, knarr i lederna, urinstämma, dåligt blod, kall och slemmig mage, ja även för det svårmod vars orsak den sjuke själv ej känner. Hon kunde även bota blodgång hos djur genom avkok på johannesört.

Hon botade folk utan föreskrifter och medicin. Ibland när hon hade med klentrogna att göra, öppnade hon skåpet som var inbyggt vid fotändan av vepasängen och hade en dörr som gick att öppna inåt. Rummet fylldes av en bitter lukt medan hon plockade bland sina påsar och mätte till bolmört och malört och vallmo utan våg eller mått.

Hösten innan hon dog hade hon blivit tvungen att säga från sig och skicka bort många sökande, därför att hon inte orkade med dem. Detta spred sig i vida cirklar och slutligen kom bara långväga sjuka som inte hört att hennes förmåga tagit av.

Slutligen blev även de varnade, och det kom en dag då den enda mänskliga varelsen i hennes stuga var den sextonåriga dotterdottern Rina. Hon hade också de som sökte henne, unga män som menade att hon var den vackraste i sju kyrksocknar. Av dem hade hon utvalt en som hette Jöns Värdig och lovat vara trogen i döden.

I tre dygn hade Katrinans svåra andnöd varat. Rina hade passat henne så gott hon kunde, lyft upp henne i sittande ställning, då hon åkte ner bland kuddarna, torkat det breda rynkgenomkorsade ansiktet som dröp av svett, och gång på gång frågat samma fråga: kan I inte sä vad jag kan ge er som lättar? Och varje gång hade hon fått samma svar: vet inte du det, du som vaktat på me allt medan jag botat folk från hela Sveriges land och även Danmark.

Båda två visste, att innan den gamla överlämnat kraften och klarsynen till den unga, så hjälpte det inte mycket vad hon lärt. Men eftersom detta överlämnande var det sista man gjorde, så var det inte direkt tal om den saken. Än.

Flickan visste mycket väl att hon var utsedd att överta mormoderns kraft och gåva som ett arv. Som liten hade hon tagit det som en naturlig och självfallen sak, men hon skyggade nu när stunden mänskligt att döma närmade sig.

En dag hade Rinas mor kommit, arg och trött och blöt ända upp på smalbenen och slängt ner ett par brödkakor och en smörklimp på bordet.

— Jag ville se att ni inte svalt ihäl, sade hon.

— Jaså, var det det du ville, sade modern. Och nu när du har sett det, så gack du hem till ditt igen.

Innan hon gick, varnade hon sin Rina för att ta emot kraften av sin mormor. Prästen hade redan bestämt att hon skulle begravas utan klockringning och det var råken på den skam hon hopat över sina barn. Hennes syndiga själ, den skulle nu störtas ut i mörkret utan hjälp och vägledning av klockornas ljud. Rina borde akta sig så att det inte gick henne själv lika illa en gång. Hon trodde maten i huset skulle räcka tills gumman trutit, och sen var det bäst att flickan gav sig i väg och sökte sig plats, där ingen kände hennes härkomst. Rina talte om detta för Jöns Värdig en gång då hon hört

uggletjutet som var hans avtalade tecken och smugit sig ut till brunnen för att vinda vatten. Och han tyckte att det passade bra, de skulle nog finna ett ställe där man behövde en allehanda karl som han och en duktig piga som hon.

För var gång mormodern lyfte ögonlocken och såg på Rina med sina genomskådande ögon, trodde flickan att den svåra provets stund var inne då hon, som Jöns sa, måste värja sig mot allt sattyg. Ack, hon höll av sin mormor som alltid varit god vid henne. Hon ville inte göra henne sorg, men hon kunde inte låta bli att önska att döden skulle komma så stilla och oförmärkt att hon, Rina, aldrig skulle behöva ställas inför valet att säga ja eller nej till mormodern. Samtidigt var hon rädd för att bara tänka detta och därmed påminna den gamla om något som hon kanske hade glömt inför dödens närhet.

Men Katrina var inte rädd för att dö. Hon kunde ha gett upp kampen att hålla hjärtat i gång för länge sen, om hon inte väntat på det tecken som skulle skingra all räddhåga hos flickan.

Att hennes dotter varit här för att skrämma Rina, det visste hon. Hon hade alltid haft sorg av sina egna barn från det de var små. Kanske hade hon varit hård mot dem också, ty när det gällde dem då hade klarsynen alltid svikit henne. Det hade väl inte varit lätt för dem att, innan de fått äta sig mer än halvmätta, springa omkring till de fattigaste stugorna på Svinaskogen med sogel och bröd som de botade lämnat efter sig i stugan. Längre fram skämdes de för sin mor som var så illa sedd av präst, lärare och doktare, men samtidigt anklagade de henne för att hon inte hjälpte dem som andra. Varför skulle de behöva ha det smått och stjäla och råka illa ut, när deras mor kunde ta så mycket betalt hon ville? Den äldste sonen som blev fast för dråp, han svor och spottade framför henne för att hon fött honom till världen.

Barnen kom aldrig till henne annat än för att pocka och snoka och träta. Den enda gång hon själv besökt ett av sina gifta barn, det var just när den här flickan Rina skulle till världen och hon förnummit att mor och barn inte kunde skiljas åt. Men även då blev hon okvädad när hon kom.

— I kunde ha tagit er hit i går, skrek dottern i fullt raseri. I är då inte som en mor ska va. Men hon hann inte få ur sig mer, ty strax därpå höll Katrina barnet i sina händer. Hon visste redan nu att detta barn var utsett att ta arv efter henne och det kändes som sötma och bitterhet att det var en flicka. Efter det var så, måste hon se till att hon aldrig behövde gå igenom vad Katrina själv hade fått lida för sina fem barn. Hon tog ut henne i köket, snöpte henne och sade: Vår Herre mäter nog ut ditt, antingen det blir med stop eller skäppa. Silver och guld har jag inte, men jag ger dig gåvan att slippa föda barn som spottar och förnekar dig.

När hon kom tillbaka, vände modern sig bort från barnet.

— Jag hörde vad I sa, och nu får I själv ta hand om na, sade hon.

— Kanske handlade jag i blindo även här, tänkte nu den gamla döende kvinnan. Flickan skulle aldrig få barn, men ändå hann hon inte bli mer än sexton år, så började hon lyss efter en man. Hon väntade inte på annat än de hiskliga uggletjuten som inte hörts på tre dagar.

— Du tycker visst det blir drygt, Rina lilla.

— Det är väl I mormor som har det drygt. Och så kom hon med den vanliga frågan om vad hon kunde göra, men denna gång svarade mormodern. Det har liasom lättat av sig själv. Om jag nu är bätter, ella det är som det brukar å kännas inför slutet.

Rina började bedja tyst.

— Herre min skapare på himmelens tron, bad hon invärtes, hjälp I mormor att komma väl och fort hädan och se till att hon inte stannar kvar här hos sin kallnade kropp. Och sänd i din stora barmhärtighet hit Värdigas Jöns, för jag varken tör ble kvar här eller lämna henne ensammen efteråt.

Fader vår som äst i himlom . . .

Hon hade inte hunnit bedja bönen till slut, innan hon hörde ett rop långtifrån: Kattrina, Kattrina, Kattrina . . .

Hon visste ju att mormodern kunde höra hur folk ropade på hjälp milavitt ifrån, men aldrig förr hade detta hänt henne själv. Upptäckten att hon ägde denna förmåga fyllde henne i första ögon-

blicket med häpnad och triumf. Men i nästa ögonblick reste hon sin kärlek till Jöns som ett värn, och mot detta splittrades den lustfyllda maktkänslan till stoft.

— Det är någon som ropar på er mormor, sade hon obetänksamt.

Den gamla hade av egen kraft rest sig upp i sängen, en glimt av glädje upplyste detta tunga, mörknade ansikte, livet återvände i ögonen.

— Svara själv du, sade hon, heter du kanske inte Kattrina du med?

— Inte vet jag vad jag ska svara, när jag inte vet vem som ropade!

— Tycker du det är passligt att börja ljua inför me *nu?* Svara och säg vem det var?

— Han liknade karlen i Lunnagäre på rösten, men det kan allri va han.

— Varför det då?

— Den sjuke stackarn som var här ve midsommar inte kunde han tatt se fram ända in te stuan?

— Nu ljuer du igen. Du vet att han är långt borta, så långt att man inte höre han med vanlig hörsel. Var står han och ropar?

— Inte vet jag det, men jag kan gå ut med lyktan och se om jag kan lysa han in.

— Du vet att du inte behöva lykta, Rina. Kom hit bara, jag ska visa de så du ser han lika klart som jag nu.

Gumman satte handen i sidan och sträckte ut den andra mot flickan. Kom kvickt, han är i stor fara. Du får se till att han bler hulpen, jag tyar inte ensam, vi får hjälpas vid, för det går möen kraft åt.

Men flickan smet bakom sängskåpet och gömde sig.

— Tro du inte jag sir de? frågade den gamla. Kom nu på stunden!

Det sänkte sig en tystnad i rummet så hemsk som vid en grav utan klockringning.

Den gamla kände hur hon svävade i sin kista över gravens rand. Men inte ner i graven än. Inte än.

— Du väntar på Jöns från kvarnen, viskade hon. Men han kommer inte. Du får han allri.

— Men mormor ... det har han då lovat och sagt.

— Jag vet nog det, men han bler gift med en odåjlig mänska som är äldre än han. Hörde du, nu ropade Måns från Lunnagäre för andra gången!

— Jag hörde at inte, svarade flickan. Och jag vet inte va som felar han.

— Om du inte sättar mig så får du en leer gubbe och blir lika leer själv!

Gummans vilja drog till sig flickan som en rännsnara. Hon kom fram, gumman grep hennes hand och ville tvinga henne att böja sig och se genom öppningen mellan hennes arm och sida.

— Titta nu? Titta så ska du se att han står på sin förstubro och ropar, att det rinner blod av han, för di har slagit åder och har inte förstånd att trycka te den redigt utan den går opp för var gång. Och han är bleker som en död och kan inte ropa mer. Kom nu så överlämnar jag gåvan att se allt jag har sett, och du kommer sen te å tycka, att du går bland blinda här i världen.

Rina knep ihop ögonen och höll för öronen.

— Jag tör inte, jag tör inte, jag har lovat Jöns att lä va!

Inte ner i graven än. Ett ord till.

— Barn lilla, vart ska di sjuke annars gå om du inte tar gåvan emot?

— Det är inte min sak. Jag vill inte se mer än Jöns ser, jag vill inte ha med mörksens makter å göra. Ställ inget ont för Jöns, han *har* inte skårat me.

Då tog den döende handen från veka livet och knäppte samman sina händer.

— Ja, så ska jag göra vad jag kan för å stämma blon på Måns, så han får leva kvar hos sina barn. Men kom det ihåg till din sista stund, att när jag gett han min sista kraft, så är det slut med me. Då vänder jag tillbaka till Han som råder över mörker och ljus. Jag hittar dit utan klocker.

Sen fanns inte den gamla mer för Rina. Hon kom aldrig mer tillbaks till sin kropp efter besöket på Lunnagäre, som ligger långt söder ut i socknen bortom Svartegöl.

Begravningen var så skamlig den kunde vara. Gropen var för smal och kistan stod där mellan himmel och jord, medan dödgrävaren vidgade den.

En hel hop nyfikna var närvarande, men på prästens befallning höll sig stollaget nr 3 undan, ehuru det var i tur att ringa.

Dock fanns där en gammal människa som påstod att hon hört hur klockorna i stapeln på eget bevåg ringt den katolska själaringningen: Ave Maria mortuorum.

IV

Kolmilan

När den lille mörkögde och svartlockige sjuåringen Alexander hämtades av sin faster friherrinnan Pendrich på en amerikabåt i Göteborgs hamn hade han ingen aning om vad ett hem ville säga och hade aldrig hört ett svenskt ord. Men aunt Sandra talade engelska med honom och sade att hans grandfather väntade honom med öppna armar. Farfadern och statarbarnen lärde honom snart att tala svenska och att han var en betydande liten person. Innan han kommit upp i gymnasiet visste han, att han var blivande huvudman för en ursprungligen fransk ätt som alltid berömligt tjänat kung och fosterland. De hade stått de svenska kungarna nära som hovmän och livläkare, de hade varit framstående jurister, man hade lyssnat till deras åsikter vid överläggningarna på Riddarhuset, och om farfar fick säga det själv så hade han dragit hit järnvägen och efter återköpet av Aneholm gjort sin insats för modernäringens förkovran.

Nu gällde det för lille Alex att knyta an den stiernborgska traditionen som hans far brutit.

Jaså, hade han lust att bli militär. Mja, militära anlag låg nog knappt i släkten, men naturligtvis kunde han hinna gå igenom Karlberg, flytta över i reserven och utbilda sig till jordbrukare innan hans farfar släppte styret. Hans framtid låg ju redan utstakad, ty Aneholm skulle bli hans med torp och arrendegårdar, åker och äng, skog och sjö, corps de logi och ekonomibyggnader, kreatursstam och redskap. Jo visst hade faster Sandra sin arvsrätt, men alldeles utan likvida medel var inte farfar, och för resten låg det ju så väl till, att när Sandro en dag gifte sig med Roda, kunde de slå ihop igen det som skiftats efter farfars död.

När Roda konfirmerades fick hon av Alexander den yngre ett etui med farmor Josephines vackraste armband, och på botten låg en lapp där det stod skrivet: till min lilla fästmö. Både farfar och sonson var mycket belåtna, då hon flög kusinen om halsen till tack.

Roda för sin del tog inte fästmövärdigheten så värst allvarligt, men hon bad att få se farmor Josephines övriga smycken, hennes annandagsklänning av tjockt ljusgrått siden, hennes brudslöja, brudnäsduk och gråverkspäls. Det var stiligt att allt detta skulle tillfalla henne själv en gång.

Märkvärdigt nog satte sig inte farfar emot att hon fick fara till Stockholm för att ta studenten i Wallinska skolan. Alexander gick då igenom Karlberg, och farfar ansåg det nyttigt för den unge mannen att ha ansvaret för Roda, vem vet om han inte annars skulle bli bortsnappad av någon annan ung fröken, vacker och adlig och förmögen som han var.

Sandra Pendrich var mera tveksam, ty hon visste att Roda ville till Stockholm för studiernas skull och inte särskilt för kusinens. Rodas avsikt var att visa att hon inte var dummare än Sandro fast han var uppkallad efter Alexander den store och hon efter en piga i Apostlagärningarna som inte ens hade vett att öppna för Petrus när han kom från fängelset och knackade på. Sandra var själv en förstklassig husmor, och det undgick henne inte att för Roda var Aneholm ferielandet dit man längtade, där man sov långt fram på förmiddagen, badade, plockade av jordgubbarna allteftersom de mognade, red och överhuvud roade sig, men aldrig tänkte på att göra den minsta nytta.

När kammarherren drabbades av sin första lilla hjärnblödning skickade han efter Alexander och Roda och de växlade vid hans sjukbädd löften, ehuru inte ringar, ty det gick ju inte an för Roda att gå med förlovningsring i skolan. Men hon kände sig ganska viktig och märkvärdig, upphöjd framför alla sina kamrater. Inackorderingstanten invigdes i förhållandet, så att fästmannen fick särskilda privilegier, likaså fick hon tillåtelse att bli Alexanders dam på hans nästa karlbergsbal.

Ännu på sitt sista sjukläger ordnade kammarherren för bröllopet

tillsamman med sonsonen och dottern. Sandra undrade sedan om allt detta sysslande med detaljer, med möblering av sängkammare och sådant, förberedde den ödesdigra händelsen på begravningen, då Sandro plötsligt blev över öronen förälskad i Roda. Men mycket medverkade därtill: den klädsamma sorgdräkten underströk Rodas förvandling till ung kvinna, gemensam sorg och gemensam tacksamhet sammanförde de två ungdomarna. Sandro torkade Rodas tårar med sin näsduk, men ytterligare närmanden avvisade hon besvärad. Det blev nödvändigt för Sandra att erinra brorsonen om att hon var en skolflicka som stod inför sin sista viktiga termin. Hon kände igen det starkt sensuella draget hos Stiernborgarna, som tänt eld på hans lite nonchalanta och förtrogna ömhet för den blivande hustrun. Nu slog elden upp som ur en kolmila och här fanns gott om brännbart material. Hon var dödligt rädd för båda barnens skull att det var kärlekens eld, l'amour fatale, enligt hennes språkbruk, som vållade att Aneholms nye husbonde gick som i feber medan han skötte sitt arbete, räknade dagar, räknade timmar och kom alldeles utvakad in till frukostbordet på morgnarna.

Hon avrådde fästmannen från att oroa Roda genom att komma upp till studentexamen. Sällan hade hon behövt sitt mod så väl som när hon sedan måste förklara för honom varför hon kom ensam tillbaka. Hon tog hela skulden på sig, hon hade snarast uppmuntrat Roda i hennes önskan att få fara till England i stället för att direkt från skolan störta sig i förberedelser till bröllopet. Men hon hade inte använt sina förbindelser till att ordna en flärdfull londonsäsong åt Roda, vilket denna inte heller önskat. I stället hade hon placerat dottern på ett settlement i East End. Trodde inte Alexander att några månader i denna vedervärdiga omgivning skulle ge flickan den rätta bakgrunden för hennes framtid på Aneholm?

Sandro förstod inte den varning som låg i dessa ord. Han anade inte det ringaste av det som fastern förtegat för honom, nämligen att Roda ville känna sig fri från alla band och bett att genast få säga detta rent ut.

— Jag skall tala om för mamma, hade hon sagt, där hon stod framför spegeln och prövade den vita mössan än på nacken än nere

i pannan, att sociala missförhållanden gräver sig allt djupare in i samhällsmärgen.

— Tror du det, sade hennes mor. Kan det ha blivit värre än det var i London på min tid? Du vet att jag älskar Dickens London och museerna och parkerna och Libertys och Kensington Garden. Men jag avskydde de vidriga, illaluktande Mile End Road och Petticoat Lane, där du kommer att bo bland krogar och natthärbärgen. Jag fick nog av en enda kväll då ett middagssällskap av legationsfolk tog mig med för att se det hus där Jack Uppskäraren bott.

— Men mamma, jag tänker inte turista som dina utländska diplomater, sade Roda. Jag vill studera allt det där som du mådde så illa av och fängelser, sinnessjukhus, tvångsarbetsanstalter. Vår klassföreståndarinna anser att kvinnorna inte kan åse eländet utan att anmäla sig som hjälptrupper i striden för bättre förhållanden.

— Nåja, sade modern, du kan få en hel del nytta av dina erfarenheter när du kommer hem. Trots allt vad din morfar gjort, så råder det ganska tråkiga förhållanden på Svinaskogen. Det behövs drägliga bostäder både där och uppe på gården.

— Men det medger du mamma väl själv att det sociala onda är koncentrerat till storstäderna!

Alexander hade säkerligen tagit Rodas utflykt mera hårt om inte unionskonflikten distraherat honom.

När Norge lät bomben springa och avsatte Oscar II, inkallades löjtnant Stiernborg till sitt regemente, ty det gällde nu att i hast öva manskapet och se om materielen. Det rådde en häftig upphetsning på officersmässen, och Alexander lät sig smittas av den. Hur roligt officerarna än tyckte det var att deras kår äntligen skulle få öva sitt gamla yrke, som hade så ärorika anor, så var de förtvivlade över manskapet och materielen. Alexander måste medge att hans egna karlar, ättlingar av karolinerna, mera tänkte på grödan där hemma än på det äventyrliga företag som väntade dem. När den fredlige Alexander i dessa dagar grubblade över historiens — han sade inte Guds — mening med Sverige, såg han den i en marsch mot Norge. Enligt överstens uppfattning som påverkade de yngre officerarna, skulle ett sådant företag knyta an vid de svenska mili-

tära traditionerna, så länge bortglömda. Översten ansåg att Danmark med sin infernaliskt skickliga politik varit Karl XII:s farligaste fiende, och att stormaktsväldet kunnat räddas, om inte kungens död satt stopp för planen att via Norge ge Danmark ett kraftigt slag tillbaka. Den svenska armén var nu kallad att fullfölja Karl XII:s och Bernadottarnas kungstanke, återupprätta Sveriges anseende som krigarstat och vidga dess kringskurna maktområde.

Farfar hade sagt att Stiernborgarna inte någonsin varit krigiskt lagda, men han skulle ha levat och sett sin sonson i dessa dagar! Han fruktade ingenting, inte ens förlupna kulor och döden på slagfältet, bara han först hunnit fira bröllop med Roda och säkerställa henne, helst även ätten. Han telegraferade till henne ett långt telegram och bad henne ta första båt, ty det brådskade. Hennes svar kom ett par dagar innan regementet fick uppmarschorder västerut. Det lydde: Impossible.

Den natten gick han oavbrutet fram och åter i tältgatan, och bassarna undrade om han trodde att de verkligen tänkte rymma, eller vad som gick åt honom. Sanningen var att han höll på att bli galen och galen av fruktan att bli galen. Han hade inte haft en aning om att ett sådant raseri fanns och en sådan förtvivlan. Han var en kolmila som förbrändes ner till jorden. Men gudskelov, tänkte han, den som vill dö, den kan alltid dö när det är krig, och ingen behöver veta annat än att dödsorsaken var berömvärd tapperhet.

Men regementet hade inte hunnit mer än en dagsmarsch in i Västergötland, då det fick order att vända emedan konflikten med Norge hade bilagts genom svenska eftergifter. Snopet och skamset återvände regementet till Långeslätt. Efter förlikningen med Norge fanns intet av den svenska krigsmaktens heder kvar, det ansåg alla, men löjtnant Stiernborg tog det hårdast. Ingen visste att hans värde som civilperson också förintats, och då han nu inte fick dö och därmed tillfoga Roda en chock, visste han inte vad han skulle göra med sin framtid. Under två dagar och nätter övervägde han självmord, men kunde inte förmå sig att möta farfar i en annan värld och meddela att nu hade ätten utslocknat. När Rodas brev kom utlade hon varför hon inte ville fara hem och gifta sig. Hennes studier av de

sociala jätteproblemen hade knappast mer än börjat, men så mycket visste hon, att en paradisisk idyll som Aneholm var inte för henne. Det stod ju dessutom inte för livet, nu sedan Sverige tagit sitt förnuft till fånga. I likhet med sina engelska vänner höll hon med Norge i unionsfrågan.

Alexander trodde inte ett ögonblick på att hon blivit fångad av de sociala problemen. Bakom dem dolde sig naturligtvis en engelsk vän på det där fördömda settlementet. Jaså, tänkte han, det står inte för livet! Det är just vad det gör, och det ska hon få se. Det fanns säkert andra som skulle uppskatta ett giftermål med den urgamla franska ätt som adlats av Karl X Gustaf. Själva översten som lagt märke till hans förtvivlan, hade en passant påmint honom att han ju var ägare av ett gods som genom kammarherre Stiernborgs framsynthet låg nära stambanan och åtnjöt största anseende i jordbrukskretsar. Nu gällde det ju att inte ge sig över utan ta nya tag och visa världen vad Sverige kunde göra av sina rika resurser, sade han.

Översten hade en blond, småsöt och impertinent ung dotter som hette Ulla. Hennes mor var av en förmögen tändsticksfamilj, hon dansade bra och hon hade inte en aning om sociala problem.

Alexander var ett rov för hörselhallucinationer. Den ena rösten invid hans öra sade: om du friar till överstens Ulla blir både hon och föräldrarna förtjusta. Den andra: vänta, du är ju inte ett spår kär i henne, rådgör med faster, kanske går det att tala Roda till rätta.

Han lydde den första rösten, ty han hade råkat i panik. Överstens Ulla *blev* förtjust. Hon visste inte att hon blivit förlovad med en kolbotten.

Friherrinnan Pendrich gick under tiden ensam på Aneholm och hörde ingenting från sina ungdomar. Sedan hon läst Alexanders trolovningsannons i Svenska Dagbladet, hade hon en halvtimme att lugna sig tills den första telefonpåringningen kom.

— Nej, kära tant, sade hon oberörd, det var ingen överraskning. Jag har haft mina små misstankar, ända sedan Alexander kom till

Långeslätt. Fästmön lär ska vara en så söt flicka, broderade hon vidare på fri hand, och husligt intresserad som väl är. Vad *jag* ska göra? Snälla tant, det ska bli så skönt att få avlösning och få min gamla önskan uppfylld att se mig om i Europa igen. Nej, jag ska inte fara till Roda, hon är fullt upptagen av sina studier och har inte tid med mig. Det är inte säsong heller nu. Jag tänker dra nytta av de härliga baden i Wiesbaden. Man blir lite reumatisk i det här kalla huset, som tant vet. Tant kände ju mamma.

Hon gjorde en ansats att berömma godsägarns fästmö för tjänstfolket, men hennes diplomatiska skicklighet var rent bortkastad bland dem. Hon beslöt då att ta itu med att samla ihop sitt dyrbara arvegods som var kringstrött i huset. Var skulle hon göra av det?

Kanske flytta det till Snickartorpet som hennes far gett henne i present då hon återvände hem efter det korta mellanspelet som diplomatfru?

Denna stuga hade uppförts av samme snickare som prytt herrgårdens fasad med träskulpturer i nyklassisk stil, och även här hade han lämnat spår av sin konstskicklighet. Dörren var hopfogad av utvalt ektimmer som bildade två kantställda kvadrater, och i varje mittruta hade han skurit ut ett hjärta. Dörrposterna uppbar ett överstycke på vilket han med stor möda snidat ett ymnighetshorn. Stugan var i utmärkt skick, läget avskilt och romantiskt, men hon hade den gången inte haft lust att slå sig ner ensam i en skog. Hon hade emellertid möblerat upp stugan så att hon där kunde hysa vänner, som inte passade i stora huset, och en gång hade en av hennes trägnaste beundrare bott där inkognito. Nu var hon ännu mindre hågad än för tretton år sen att bo där och inte vågade hon ställa in sina släktklenoder i detta ödsliga, obevakade hus. Sedan hon packat koffertar och väskor med allt vad hon oundgängligen skulle behöva på svenska och utländska pensionat, samlade hon sina möbler, sitt ostindiska porslin, sin kristall, sitt linne och Rodas utstyrsel i ett av gästrummen på tredje våningen, varefter hon skickade sin del av det Stiernborgska matsilvret assurerat för 2 000 kronor till Sandros fästmö. Hon önskade det unga paret all lycka och beklagade att hon inte kunde vara hemma och överlämna huset åt dess

nya härskarinna, eftersom hon måste sköta sin reumatism utomlands.

Nu, tänkte hon, ska väl Alexander märka att faster förmår uppföra sig oklanderligt även under den mest orimliga provokation. Men han undrade bara hur han nu skulle klara sig, när fasters och Rodas pengar skulle utbetalas till nöjesresor och fördömda sociala ändamål.

Roda hade talat så hånfullt om hans paradisiska idyll, men en liten småländsk egendom med 180 tunnland åkerjord, med delvis svåråtkomlig skog, oreparerade byggnader vid huvudgård och torp och en stor inteckning, den var ingen idyll, den var ett helsikes ekonomiskt problem.

Svärfar översten kunde mycket väl ha hjälpt honom genom att lösa in den där inteckningen, men han retirerade bara en antydan gjordes därom. Då började Alex tala om sparsamhet och klok hushållning med sin unga fru som blev i högsta grad häpen, ty hon hade ju gift sig till en stor gård, där det måste finnas överflöd på allt. Sedan började hon bönhöra honom över hövan. Han fick uthärda en våldsam sänkning av sin standard ända ner till margarin på brödet, tunga mjöliga pannkakor, stekta i flott, sill och mört till frukost och trådig söndagsmiddagskalv. Hon väntade att han skulle be om förskoning men det gjorde han ej. Det var som han inte märkte vad han åt. Hon kunde variera med olika försök att fånga hans intresse, det lyckades ändå aldrig. Hon begrep inte hur det var möjligt att hon inte i tid märkt hur torr och saftlös han var. Men allt hade gått så rasande fort. Och hon som trott att han drivit på med giftermålet av iver att få föra henne hem till Aneholm!

Den enda gång han yttrade någon mening om hushållet var då de resonerade om sommarkalaset. Antingen skulle det inställas, men då blev de heller inte bjudna någonstans, eller också skulle det hållas i traditionell stil.

Fru Ulla beställde samma kokfru som friherrinnan Sandra brukat använda och kopierade hennes matsedel. Men den gödda kalven var inte så gödd, burkhummer i omelett var inte detsamma som den

berömda kräftstuvningen, och den nya värdinnan var inte som den gamla.

Faster Sandra hade skapat stämning från första stund var hon gick fram bland sina gäster, rak och smärt, klädd i vitt och med en smula blåelse i sitt silverblanka hår. Hon hade kunnat göra även en regnig sommarfest till en succé med sin glädje, sin älskvärdhet, sin sång och sin dansmusik som satte liv även i de äldsta ben. Nu måste Alexander fylla på glasen i ett kör för att åtminstone få upp ett surrogathumör. Han hörde också hur socknens gamle major efter tre supar prövade på Ulla samma komplimang varmed han charmerade faster Sandra en gång om året: ja, jag säger då det, den småländska herrgårdsrasen går utanpå alla andra, antingen den bor i corps de logi eller i lagårdsbås. Ulla blev stött över denna besynnerliga artighet, hon kände sig inte särskilt smickrad av att liknas vid en ko. Hennes man tyckte också att den var malplacerad, ty hos Ulla kunde inte upptäckas det minsta spår av herrgårdsras, även om hon nu var rätt så söt i sin begynnande grossess.

Ulla väntade att Alex skulle bli särskilt tacksam över att det blev en pojke, det var ju ändå "ett stutavärde mer" som barnmorskan sa. Men fast han var lättad över att allt gått bra, lade en blombukett på täcket och kysste sin fru på hand, verkade han märkvärdigt ointresserad av sin son. Samma dag ackorderade han som vanligt med spannmåls- och virkeshandlare och slaktarn i Smalsjö. Han gick på fattigvårdssammanträde och genomdrev att banvakten Oscar Värdigs klagomål över att socknen fortfarande utackorderade sina fattiga lades till handlingarna. Den gamla omoderna ringen efter farmor Josephine som Ulla fick vid pojkens dop var ingenting att stoltsera med.

— Jag tror inte du tycker om pojken, sade Ulla, är det för att han är lik mig?

— Han lägger ju helt och hållet beslag på dig, svarade Alex.

När en tid gått föreslog hon att de borde skaffa sig en flicka med Stiernborgarnas mörka ögon och markanta sydländska utseende. Alex invände att man varken kunde vara säker på att det blev en flicka eller att hon blev mörklagd, det kunde ju likaväl hända att

de fick en dubblett av Kagge, och det var ju nog med en arvtagare till Aneholm.

— Du ser allting ur ekonomisk synpunkt, klagade hustrun. Barn också.

— Om Kagge blir ensam arvtagare, får han det mycket bättre ställt.

— Herregud, om du åtminstone vore nöjd med att jag sköter hushållet så billigt!

— Det är jag ju också, lilla Ulla, svarade han, och detta svar kostade honom rätt mycken självövervinnelse, ty besparingen stod inte i någon proportion till förlusterna i prestige, trevnad och humör.

Nästa år var det påfallande många som tyvärr hade förhinder, när de inbjöds till sommarkalaset på Aneholm.

— Det är mitt fel, för jag är så tråkig, sade Alexander, ty han hade lärt att förekomma Ulla.

— Du är sur för att pappa inte lämnar ut något förtida arv, sade hon.

— Jag tycker det är synd att du måste ha det mera knalt än du behövde, svarade han. Hon kunde gärna gå vidare på detta villospår. För resten var det kanske inte ett villospår. Visserligen hade han friat till Ulla tvångsmässigt och mot allt förnuft. Visserligen sörjde han över att livet var utan charm så natt som dag. Men visst var han retad över svärfaderns snålhet och av bristen på rörelsekapital. Fastern och Roda tänkte han aldrig på, annat än när han skulle ut med ränta på den inteckning de hade i gården.

Hans tack för den antika silverbägaren som Kagge fått i dopgåva blev så kyligt, att korrespondensen härefter inskränktes till ett och annat vykort från Paris eller Rom.

Det var därför han blev så häftigt upprörd vid åsynen av fasterns stil på ett kuvert som låg bland posten en tidig vårdag år 1909. Vad nu då? Ville hon ha ut sitt kapital? Skulle Roda gifta sig eller kanske hon själv? Jaså, Roda hade fått anställning vid Centralbyrån för socialt arbete och skulle sätta bo i Stockholm samman

med faster. Nå, vad angick det honom, Alexander? Herre, hon ville komma ner och själv packa in sina kvarlämnade ägodelar.

"Det var så länge sedan ... det skulle vara så roligt att återse Aneholm ... hon hoppades ... att den unga frun ..."

Utan att betänka sig eller fundera ut någon taktik gick han in med brevet till Ulla som satt i städförkläde med en klut över sitt burriga hår och putsade matsalstennet till påsk.

— Du säger väl att vi inte kan ta emot så här mitt i vårrengöringen?

— Hur skulle jag kunna bära mig åt så? Detta är fasters gamla hem.

— Men vad tror du hon säger om att vi använt hennes saker?

— Hon är en fin och väluppfostrad dam och kommer inte att låtsas om någonting. För resten går det ju lättare att flytta både spelbordet och barockskåpet från nedervåningen än från vinden.

För en gångs skull var det den unga frun som teg och behärskade sig. Hon visste ju bäst att spelbordet hade fått groggringar och att hon slarvat bort två trärosor som råkat lossna från barockskåpet. Hon visste att de antika tekopparna som slagits sönder vid disken efter sista kalaset var oersättliga, och att friherrinnan Pendrich, så fin dam hon än var, inte skulle tycka om att hennes porslin var kantstött, att vinglasen med Adolf Fredriks namnchiffer var naggade i kanten, och att huven över den antika pendylen dammats sönder.

Det fanns bara *en* utväg för henne: att själv packa in friherrinnans medfarna ägodelar i en lår och därefter resa på besök hos sin mor som måste bli hastigt sjuk.

— Det kvittar väl om jag är hemma och tar emot eller ej, sade hon.

— Så förfärligt tråkigt att du säger så, svarade Alexander och vände sig om för att dölja sin outsägliga lättnad.

Marknadsdagen

Banvaktshustrun Tilda Värdig stod och borstade sin mans ytterrock med kaffesump. Hon hade plockat undan de två äldsta barnens bäddar och skjutit ihop utdragssoffan som annars brukade vänta på mannen när han kom in från nattjänstgöring. Rummet var minutiöst ordentligt, var sak på sin plats, men verkade ändå rent för litet för en så storvuxen kvinna att vända sig i. När hon gifte sig med Oscar hade hon fått lämna sitt hem i Lunnagärde Södergård, där det fanns gott om utrymmen och god vurnad och hålla till godo med den här lilla ödsliga banvaktsstugan. Dessutom måste hon ta sexton timmars grindvakt och passa över trettio tåg om dagen, eftersom ingen annan än en hustru ville åta sig ett så svårt och illa lönat arbete. Men hon var så fullkomligt tillfreds i sitt äktenskap med den glade, envetne och ömsinte lille karlen, att hon aldrig längtade till sitt föräldrahem. Han var henne nog. Hon var stolt över hans kamp för rättvisa åt de ringa i samhället. Hans närvaro, ja, bara tanken på honom, ingav henne en djup trygghet mitt i den otrygghet vari de måste leva, därför att mannen ansågs som en bråkmakare och uppviglare. Hans överordnade avskydde honom och sökte jämt fel hos honom och hos henne, men än hade Värdigas inte blivit knäckta, trots bötfällningar och hot om avsked. Kamraterna som ofta drog sig för att följa Värdig i hans aktioner, brukade skylla från sig med att deras kärringar hade inte fått något arv som stod på sparbanksbok. De skulle hamna på bar backe i den stunden de finge avsked. Men inte var det de där fattiga hundra kronorna som gjorde skillnaden mellan Värdig och de andra, det var hans tro på

att rättvisan skulle segra, allteftersom solidariteten växte inom arbetarklassen. Nog var det sant att Värdig inte löpte fara att omedelbart svälta ihjäl om han blev avskedad, men han hade i alla fall tagit stora risker för sin och familjens räkning med sitt trotsiga uppförande, sina anmälningar, påpekningar och sitt organisationsarbete som var en dödssynd.

Värdigs sträcka på södra stambanan mätte en halv mil norr och söder om hållplatsen Skrineberg. Den löpte intill en mosse där tallarna stannade i växten sedan de nått manshöjd, och där dimman ofta låg tät. Värdig brukade komma huttrande in från nattjänstgöringen med en grå beläggning av fuktdroppar på uniformen. Men han hälsade alltid hustrun med ett brett och muntert grin och det gjorde han också denna morgon. Hon såg ändå genast att han inte var sig riktigt lik bakom grinet, och hon visste också varför.

— Har småherrskapet redan gått te skolen? frågade han medan han drog av sig rocken och skakade av vätan i dörren. Men hur kan det va med de själv, Tilda, och me Livia och Fredrik?

— Jo, det är bra, sade Tilda, låt flickan sova och kom nu och drick kaffe, din våte sudd. Alma lätte hälsa, att du skulle inte köpa ko utan i stället en stor pinnastrut. Annars om dagarna så gnäller hon över att hon ska bära mjölkakrukan hele vägen från skolan och vill vi ska ha ko, men i dag hade hon glömt at. Men Viktor han kom ihåg at han.

— Hon behövade inte va så oroliger, än har vi varken bås eller foder te nån ko, men ko ska här bli till slut, och jag ska arrendera betet på banvallen, äss jag får leva.

Hustrun iakttog honom i smyg medan de drack kaffet. Det gjorde ingenting att han spillde på fatet och byxorna, men hur skulle han kunna raka sig med så darriga händer?

— Kan du inte vänta å raka dig tess du kommer te Alvaryd, sa hon, du har ju bråttom, vet ja.

— När jag aldrig kostat på mig att gå te rakstuga förr, så vet jag inte varför jag skulle göra det nu, sade han. Han ville inte tas med att hans hand var för ostadig för att hålla rakkniven, ty det skulle ju se ut som om han vore rädd. Naturligtvis *var* han rädd

också, men hustrun kunde råka bli alldeles förtvivlad om hon märkte det. Hon var ju visserligen inne i hela komplotten, hon visste att han enkom begärt permission hos banmästaren den dag då det var kreatursmarknad i Alvaryd, för att villa bort sin verkliga avsikt med resan. Men hon kanske ändå inte riktigt förstod hur djärv den här resan var. Han var inte så orolig för egen räkning som för de ledsamheter han kunde komma att dra över sin ömt älskade hustru, över Viktor och Alma, över det fyraåriga älsklingstrollet som låg och sov i sin låda och barnet Fredrik, som skulle komma till världen nån gång efter påsk.

Starka krafter hade hållit honom tillbaka, men än starkare var de som drev honom i väg. Hans känslor av ansvar och trohet mot själva banan var inte mindre än dem som hans stamfar Gamlejöns hyst för sin husbonde kaptenen.

Han var stolt över att tjänstgöra vid Statens järnvägar, ett verk som kunde jämföras med boktryckarkonsten som kulturspridare. Därför upprördes han då olyckor inträffade som kunnat undvikas, om alla känt sitt ansvar så starkt som han. Men samtidigt kämpade han för sina kamrater och för sig själv mot det högre befälet. Han hade läst mycket om arbetarrörelsens pionjärer och visste vad *de* fått gå igenom, innan de skapat Landsorganisationen, till vilken den lägre järnvägspersonalen nu fått ansluta sig. Och han undrade om inte de mången gång känt det så svårt som han gjorde den här veckan före påsk år 1909. Det styrkte honom att tänka på dem och på att fattiga banvakter indirekt tillhörde det stora internationella transportarbetarförbundet. Han skulle passa på att nämna detta då han kom in till advokaten för att meddela att han satt inne med rätta förklaringen till den olycka som nyligen inträffat mellan Skrineberg och Smalsjö.

Han tänkte på detta möte med advokaten medan han synade sitt nyrakade ansikte i spegeln.

— Om advokaten ska tycka att en ser för befängd ut, sa han.

— Det är spegelns fel, sade hustrun. Du ser inte befängd ut, det är bara det att ingen kan ta fel på vem du är.

— Säg du rent ut att du har en särdeles leer gubbe med breder mun och spetsiger näsa.

— Jaså, de var kanske för å titta på din näsa som lokförare och växlare och bromsare och smörjare samlade sig vart vi kom, då vi gjorde den där semesterresan upp mot Riksgränsen?

— Nej, det var för att där kom ett fruntimmer åkandes på banvaktsbiljett som liknade en kejsarinna!

— Ä, du vet väl att varenda konduktör som tittade på våra biljetter, de spred ut att här kommer Värdig från Alvaryd distrikt, han som sjöng ut i Signalen, när Högsta domstolen ådömde lokförare Olsén fängelse efter Slättåkersolyckan! sade hon.

— Ja, jag blev så flat när den där konduktören drog fram min artikel ur plånboken. "Det är inte bevisat att Olsén körde för fort vid olycksplatsen, däremot är det konstaterat att fyllningen i utgrävningen ej var solid, ej heller var utloppsdiket grävt förrän *efter* olyckan!" Värdig dunkade henne i ryggen, så att kaffet skvalpade från fatet ner i knäet. Tack ska du ha för att du påminde mig om att en har vänner och kamrater ända upp i Norrland. Vad en gör, så har en den underordnade personalen bakom ryggen.

Tilda begrep plötsligt att hon eggat upp sin gubbe, när hon bara tänkt på att trösta honom för hans utseende.

— Di lofte att välja in dig som avlönad funktionär i Järnvägsmannaförbundet, men det har en då inte hört å, sade hon. Drick en kopp till nu, dina fina byxor hänger på soffkarmen och jag har snyggat opp din rock så gott jag kunde. Och nu måste jag i väg och passa mitt. Adjö med dig och Gud vare med dig.

— Nehej, det blir inte av, sa Värdig. Titta inte så på mig, för nog vill jag att Gud ska vara med mig, äss han finns och frågar efter ruttna sliprar och urspåringar. Jag menade bara att Tackens Stava postar åt dig från i dag och sex veckor framåt. Joo du! Hon var inte så omöjliger som en kunde väntat.

Han hade lovat Stava en ersättning av 45 kronor, eller dubbelt så mycket som hustrun hade som ordinarie för samma tid, men det talade han inte om.

— Du är goer ve me, sade hon rörd, men jag kunde gott ha

postat en fjortan dar te, för jag räknar inte å va färdig förrän om tre vecker.

— Det ante mig att du skulle sä så, för du har aldrig klagat över att du bytte ner dig när du gifte dig med en fattig banvakt. Men jag prövade bommarna i går, och de är tunga att hantera till och med för en karl.

— Det är värre tiden efter en fått ungen, sade hon betänksamt. När en står vid grinden och tåget kommer, då hör en inte om ungen skriker, och en vet inte vad di äldre tar se till. Viktor behöva en inte va så rädder för, och han sköter Alma, men se Livia . . .

— Jag har tänkt på den tiden också, sade han. Så jag har bett moster i Hägnet hit på en tid. Bogen blev rasandes för att hans kvinna skulle ge sig bort, men far han skriftade upp Bogen så att han teg.

Tilda ville gråta, så omtänksam som hennes gubbe var.

— Var ska vi lägga moster? lyckades hon slutligen få fram.

Värdig snurrade omkring i rummet som för att upptäcka några oanvända utrymmen.

— Vi får ge henne bästa rummet, sade han och det syntes på glimten i hans illblå ögon att han tänkte på något roligt. Moster får ligga jämte dig i utdragssoffan, så hyser jag in mig i rökkupén.

De log mot varandra. — Hur länge då? frågade hon.

— Åtminstone di sex veckerna, sade han. Min farfar, han ska ha tyckt att det var drygt med de sex veckerna innan hustrun kunde körktagas, så när tre vecker va gångna läste han själv över henne och tog henne te se. Men aktningen för kvinnan, den stiger allteftersom arbetarna blir mer upplysta. Och du ska ha din ro, så du vet det.

Han kommer hem i eftermiddag, tänkte hon, och ändå ordnar han med ro och ro som om han skulle bli borta länge. Men inte förrän jag har han här igen får ja nån ro, och tänk om han aldrig kom igen . . .

— Om du skulle ge upp att gå till advokaten, ja, jag menar inte alldeles, men tills det är över för me?

Han var just i färd med att stoppa på sig sin silverrova, highly jewelled non magnetic, med ett ånglok graverat på baksidan och namnet Olsén i boetten. Den hade han fått till tack av lokföraren som avtjänade sitt straff i fängelse.

— Den här fick jag inte för att ge opp, sade han med den obstinata min, varmed han så ofta skrämt och retat baningenjören. Jag har ändå dragit mig rent för länge för att chikanera järnvägen offentligt, men när en inte kan få de höge att vakna upp så blir en tvungen.

— Men om det *var* tjällossningen som vållade?

— Det vet du att det inte var. Är du oroliger, Tilda?

— Ja, för dig, svarade hon. Om det nu blir lockout och storstrejk som ni jämt talar om, så behöver du alla dina krafter för att hålla kamraterna på rätta vägen.

— Du ska inte oroa dig för Sveriges arbetare. De ska visa sig vara värdiga medlemmar i Internationalen! Ta nu igen dig i dag, och hälsa Alma och Livia att det blir sockerpinnar, då far kommer hem. Nej, jag tror minsann ungen är vaken.

Livias sänglåda var så djup att hon inte kunde titta över kanten, men hon sträckte upp sina små händer över den.

— Följa med på fars hjuling och köpa ko, kom det befallande ur lådan.

— Jag kunde kanske ta henne med, viskade Värdig vädjande.

— Om hon bad att få följa med på uppvaktning hos kungen, så fick hon väl det, sade hustrun.

— Ja visst, sade han och hans ansikte lyste, då han betraktade det krusiga, mörka huvudet nere i lådans djup. Han hade älskat detta lilla väsen på ett alldeles särskilt sätt, och från första stund undrat varifrån det kom. Då han skulle ge flickan namn, bestämde han sig sålunda för Augusta efter Bebel, han som skrivit att "framtiden tillhör socialismen, det vill säga arbetarklassen och kvinnorna". Men Tilda ville att flickan skulle ha ett namn till, och då kom han att tänka på den där romerska kejsarinnan Livia han sett i en bok, hon som var så lik hans hustru, med samma höga panna, samma långa raka näsa och fylliga mun. Prästen ändrade namnföljden

till Livia Augusta och upplyste fadern om att Augusta egentligen betydde kejsarinna. Detta tyckte Värdig var mycket festligt, och när nästa barn väntades, började han genast fantisera om dess namn. Det ska heta Fredrik, hade han sagt, ja eller Fredrika, kom det ihåg.

Värdig hade skrivit till skomakarn och riksdagsmannen Fredrik Thorsson och sagt att rätten att vara bestämmande vid järnvägens byggnadsförhållanden borde frântas herrar befäl och överlämnas åt fackmän, varigenom sådana besparingar skulle kunna göras att banvaktsfamiljerna finge gå torrskodda i sina hem, vilket nu inte var fallet! På denna skrivelse hade Thorsson faktiskt svarat och undertecknat med Kamrathälsning. Det regnade fortfarande in på familjen Värdig, men den lille banvakten hade gömt vänligheten i sitt hjärta.

Tilda tittade ömt på far och dotter men vägrade att låta sig bevekas av deras samfällda böner. Hon var övertygad om att Oscar inte skulle kunna hålla reda på Livia Augusta i Alvaryd. Hon flög ju omkring överallt, trotsande varje förbud. En gång hade hon sprungit under de fällda bommarna vid landsvägsövergången just som tåget kom, så att modern endast genom att kasta sig i uppenbar livsfara kunnat rädda henne.

Efter detta hade far skrivit en inlaga till distriktsförvaltningen och förklarat vad den nya ordern att grindvakt alltid måste posta vid vänstra sidan av kommande tåg måste leda till. Men då ordern inte återkallades, hade han snickrat en liten stol som han jämte flickan surrade fast vid dressinen. Förra sommaren hade hon fått följa med på banan i detta skick, en annan gång skulle turen komma till Fredrik.

— Nog kan jag hålla flickan från banan, om jag inte har grindarna, sade Tilda. Tänk på att hon annars kan komma till att prata om vad ni har haft för er. Hon märker ju allting.

Värdig insåg att Tildas nej var välgrundat och oåterkalleligt. Han smet så hastigt undan Livia, att han glömde sin tidtabell med alla de papper han skulle haft med sig. Tilda stod där tveksam med tabellen i sin hand. Om Värdig inte märkte sin glömska förrän han kom på tåget, kunde han inte uträtta sitt ärende och finge ett upp-

skov att besinna sig på. Men hardana me, den här resan var så viktig både för honom och järnvägen! Hon gick ut ur stugan med papperen i handen och Livia följde henne. Värdig hade just vänt om och kom uppför trappan som ledde från banan upp till stugan. Livia kastade sig med ett högt skrik handlöst i faderns famn, han höll henne hårt intill sig, så bytte han ut barnet mot tidtabellen och sprang.

Ögonblicket efter hördes hans hjuling surra i väg norrut.

— Tänk om han inte hinner med tåget! Det var hennes sista förhoppning, men den var fåfäng, det förstod hon snart.

Värdig strök i sista stund förbi godsägare Stiernborg som kört sin fru till tåget. Han hörde nog att godsägarn sa något skämtsamt om att det var värst vad Värdig luktar kaffe hela karlen, men han gav sig inte tid att svara.

Toffelmakaren på Svinaskogen, Bogen kallad, skulle sälja tofflor på marknaden och satt redan i tåget.

— Inte luktar du av något så oskyldigt som kaffe! skrek han så att alla människor hörde det.

Tilda hade en ledig och skön dag, hon tvättade väggar, skurade golv och sysslade med annat som måste vara undanskött till dess hon blev liggande.

Far kom inte till eftermiddagskaffet som han lovat. Han måste ha väntat till det sista persontåget som kom till Smalsjö 8.30. Allra senast 9 borde han då vara hemma. Tilda körde barnen i säng och gick sedan mellån stugan och trappan i ett, i ett.

När Alexander gett Värdig en gliring, återvände han skyndsamt hem för att ta emot Hushållningssällskapets försöksledare för provgödsling av rotfrukter. Detta besök var viktigare än faster Sandras, ty han hade aldrig använt konstgödning på uppbacke förr, endast på mossjord. Ifall en ordentlig giva av tomasfosfat, chilesalpeter och kalkkväve verkligen kunde ge en nettovinst av kronor 138: 40 per hektar, skulle det betyda oerhört mycket för hans skörderesultat och ekonomi.

Trots detta kunde han inte låta bli att fundera över orsaken till

fasterns besök. Hon kunde ju ha skickat ner en van karl från Freys express, om hon inte litade på att Aneholms snickare kunde packa ordentligt.

Var det verkligen sant som hon skrev, att längtan till Aneholm blivit henne övermäktig, eller drevs hon av rena nyfikenheten?

Den möjligheten fanns att hon önskade ta det första steget till en försoning. Men det är den förorättades sak att återknyta, om han önskar det. Och han önskade det inte.

När ekipaget körde fram i kvällningen stod han på trappan med en artigt välkomnande fras på läpparna. Men då han upptäckte Roda bredvid fastern i vagnen, drog han sig tillbaka inom dörren. Helst hade han velat smälla igen den. Impossible! Impossible!

När han inte kom ut, hjälpte kusken friherrinnan ur droskan. Alexander hörde hur hon frågade efter hans son som tagit värvning och hans dotter som gift sig med en lagårdskarl. Sedan gick hon långsamt uppför trappan, kom in under ljuset från portlyktan och stannade där. Hon hade blivit böjd och tunn sen sist, hon hade förlorat sin eleganta charm, men genom att inte själv beträda tröskeln tvingade hon ut husets herre.

— Förlåt, Sandro, om vi kommer olägligt, sade hon.

— För all del faster. Hur står det till med reumatismen?

— Jag har aldrig haft tillstymmelse till reumatism, svarade hon och rätade på sig.

Så stod Sandra Pendrich åter efter fyra år i den välbekanta hallen med dess pompösa kryssvalv av ek. Alla de tre dörrarna med överstycken som pryddes av musikinstrument, jakttroféer och bläckhorn med gåspenna, ledde in i hennes förflutna. I musikrummet hade hon spelat för Sandro och Roda sådan musik som gick över deras musikaliska förstånd, ända tills en vacker dag en dörr gick upp inom dem och de begrep. I matsalen hade hon presiderat vid stora middagar för länets honoratiores. På kontoret hade hon hjälpt först sin gamle far och sedan sin unge brorson med räkenskaperna.

Här i hallen hade hon oräkneliga gånger med ett älskvärt leende tagit emot obekväma gäster och lärt barnen att göra detsamma. Alexander hade inte sagt välkommen än. Dessutom hade han satt

dit en stor, otäckt ful järnkamin, hon visste inte vilket som var värst.

— Ja, käre Sandro, sade hon, då kusken kom in med två väskor, Roda har inte lagt bort sin vana att bereda oss två surpriser som du ser. Hon hoppade på tåget utan att tala om något i förväg.

— Det gör ingenting, jag ska bara säga till att det blir bäddat i yttre dubbletten, svarade han.

— Vänta ett ögonblick, ropade Roda från trappan. Du ska väl först hälsa på mig, det gjorde då hästarna.

— Du hade kanske socker med dig åt dem!

— Ja visst, och jag har gotter åt din pojke.

— Vi får väl se om du kan besegra honom med sötsaker, sade Alexander i en ton som tydligt angav att hans pojke tog inte mutor.

Friherrinnan skyndade uppför trappan så snabbt att hon snavade över sina kjolar.

I trappsvängen stannade hon, och nu hade hon bytt tilltalsord: jag skrev väl till Alexander, ropade hon, att vi tänkte klara packningen i morgon?

I morgon var det palmelördag, och han var övertygad att de tänkt sig att stanna över palmsöndagen.

— Min fru har redan packat in porslin och linne och sånt, sade han.

Roda stod kvar vid spegeln och ordnade omsorgsfullt sin höga, luftiga frisyr. Hon hade på sig en råsidenblus med rysch kring hals och ärmar och en klädeskjol som smet åt efter höftlinjen och svängde ut i en flott linje.

Illustrated London News, tänkte Alexander.

Plötsligt svängde hon runt och spände ögonen i honom.

— Varför skulle inte din pojke kunna tycka om mig? Jag är van vid barn.

— Men han har inga löss och inga utslag som de barn du är van vid, och han tycker inte om pyssel.

— Vi får hoppas att han tycker om påskägg, sade hon, tog sin resväska i ena handen, samlade kjolarna med ett elegant grepp i den andra och följde sin mor uppför trappan.

Alexander gav husjungfrun order att ta upp friherrinnans väska och elda i yttre dubbletten. Han visste precis vad faster tänkte om hans uppförande och hoppades att hon fått en riktig uppfattning om det olämpliga i Rodas besök. Men å andra sidan ville han få tillfälle att säga dem båda ett formellt Välkommen, ty de kunde ju få en överdriven uppfattning av hans smärta vid återseendet. Ulla hade emellertid samvetsgrant iakttagit allt som kunde förvärra situationen, hon hade gömt nyckeln till vinkällaren.

Roda blev djupt chockerad över att se sin mamma på knä framför kakelugnen, sysselsatt med att försöka få fart på en tynande brasa.

Hon mindes hur det varit när hon kom hem förr i världen och togs emot med flammande brasa, varma flaskor i sängen, tulpaner från drivbänken och ett äpple som morfar kallade Pomme Catherine efter kärringen på Älgamossen.

Hon trädde ner handen i moderns säng, där var iskallt. Hur skulle man nu göra? Mamma fick inte ta död på sig, hellre kunde man resa till prästgården eller vart som helst.

— Det här slarvet kunde ju ändå inte bero på att jag kom med, sade hon, fast jag nog märkte att det var ömtåligt.

— Du vet att jag tyckte det var orätt att du gjorde det, Roda, men med Guds hjälp kan det bli mening i det som ser allra mest meningslöst ut.

— Vad skulle Gud egentligen kunna göra? För resten, kom det ihåg, Sandro tröstade sig efter en vecka!

— Det har jag alltid sagt att han inte gjorde, och nu ser du väl att jag hade rätt. Han ser ju alldeles förgrämd ut.

— Det kanske är fruns fel.

— Ja, men då, Roda, då är det ju i första hand ditt!

— Vet mamma, jag tror att han har dåliga affärer. Allting verkar så underklassigt, man känner inte igen sig.

— Jaså, det säger du, det. Tack så mycket min snälla vän, elda nu en ordentlig brasa i yttre rummet och lägg upp sängkläderna. Och gå efter lite näver åt mig, sade hon till den förskrämda pigan.

— Säkert har de inte nog med tjänstfolk, Roda, men det kan bero på att Sandro ska ut med inteckningsränta åt oss två gånger om året. Förr var det inte så noga. Jag fick ut en del i natura.

— Snälla mamma, han fick ändå brorslotten vid arvskiftet! Nej, kom och titta! Här ligger min utstyrsel nerslängd i en koffert och jag tror att här fattas en hel del!

Modern uppgav nu att försvara Sandro. Hon blev utom sig över att man plockat i byrålådan med Rodas linne. Hon andades långsamt, svalde och räknade till tjugu. — Mina vänner! sade hon.

Mina vänner var den värsta av friherrinnan Pendrichs förklädda svordomar.

— Jo, nu blir här rappskall, sade Roda belåten.

— Kommer inte på fråga!

— Varför det då?

— Vi måste visa att *vi* inte lagt av all uppfostran.

— Det märker inte Sandro.

— Jag lovar dig att han *ska* märka det.

När Sandra kom ner i matsalen upptäckte hon genast att hennes barockskåp flyttats ner från vinden och förstod nu vem som bestämde var skåpet skulle stå, men hon rörde inte en min. I stället inledde hon en flytande konversation om sina intryck av England, som hon återsett då hon hämtade hem Roda. Hon ansåg att den sociala ansvarskänslan stigit betydligt.

— Det beror på att mamma rörde sig i andra kretsar nu, sade Roda.

— Men jag kan försäkra dig, Sandro, att på min tid skulle det inte ha hänt en lord och arvtagare av en av Englands största förmögenheter att servera sina gäster lunch i tjänarnas matsal.

— Men mamma, han är den enda lord som tillhör Fabian society, sade Roda.

Min Gud, tänkte Alexander, faster överträffar sig själv. Hon antyder att vår simpla bordduk och kantstötta porslin och klistriga omelett är högsta modet i England.

— Nå, sade han, då förstår jag att Roda med gott samvete kan ägna sig åt Sverige. East End är förstås sanerat?

Roda fick en blick av sin mor och svarade sakligt att till en sanering av East End skulle behövas årtionden eller en revolution. Men hon trodde att hennes läroår i London skulle bli till nytta här, eftersom problemen strängt taget var desamma, fast de uppträdde i mindre skala. Man var i trängande behov av en sociallagstiftning även i vårt land.

— Ja, lagstiftningen, sade Alexander, kan *du* väl inte göra något vidare åt.

— Säg inte det du! Genom upplysning i pressen och föredrag kan man påverka väljarna så att de tvingar riksdagen att gå med på vissa reformer.

— Vilka?

— Ja, vi behöver reformera fattigvård och barnavård. Och betänk att familjerättslagstiftningen är ju ännu under 1734 års lag!

— Snälla Sandro skicka hit omeletten, sade friherrinnan. Då han med ett förlåt räckte henne fatet upptäckte hon för första gång ett leende i hans munvinklar. Han visste nog att om hon varit husmor, skulle denna omelett aldrig kommit på bordet, och han hade roligt åt att hon föll offer för sin egen goda uppfostran.

Med förundran betraktade han sin ungdoms älskade. Kanske var det modernt i Englands societet att förena välborenhet, älvlik grace och elegans med saklighet och social ansvarskänsla?

I så fall hade hon lyckats härma förebilderna mästerligt, även om hennes näsa inte var fullt så ädel, hennes ögonhår inte så långa och talet om reformer lite allmänt hållet. För fyra år sedan hade hon i brev direkt skrutit om hur djupt hon rotat i Londons bottenslamm. Nu måtte hennes vetande vara enormt, och ändå såg hon så fräsch och oskuldsfull ut! Det fanns tydligen nyare metoder att förlora sin oskuld än de gamla och kända, likaså nya metoder att samtidigt bevara skenet av den.

— Med dina åsikter borde du ha blivit rösträttskvinna, sade han med ett försök att dra ut orimliga konsekvenser ur hennes inställning och därmed förvirra henne.

— Men det *är* jag ju, sade hon frankt. Och det kan väl inte du ha

något emot, eftersom representanterna för ditt parti i konstitutionsutskottet tillstyrkt rösträtt för kvinnor?

— Det har de gjort därför att de vet att första kammaren skall sätta sig emot den till evig tid, svarade han retad. Jo, han hade visst reda på att census hade sänkts, men om Kronobergs läns landsting en gång skulle skicka statare och banvakter till första kammaren, så skulle de akta sig noga för att släppa in kvinnorna, precis som landshövdingarna och professorerna. Hur han visste det? Jo, ta bara ett sånt exempel som banvakt Värdig, ni vet. Han talade för kvinnans medborgerliga rättigheter i valrörelsen, men han låter sin hustru stå och posta om dagarna, fast hon har tre barn och väntar det fjärde.

— Stackars den hyggliga människan, sade Sandra, hon var alltid så angelägen att man skulle slippa vänta framför bommarna.

Alexander och Roda började gnabbas om Värdig som ingen av dem egentligen brydde sig om. Alexander gjorde sig löjlig över att karlen ville lära socknens förtroendemän hur de skulle handha kommunens angelägenheter och generaldirektör Pegelow hur han skulle sköta Statens järnvägar. Roda förklarade att ju mer Sandro hånade honom, dess mer övertygad blev hon att denne oppositionsman var socknens salt. Hon skulle försöka få tag i honom redan nästa dag och höra hans synpunkter.

— Väl bekomme, sade Sandra och reste sig från bordet, alldeles som på den tiden då hon var värdinna och maten alltid bekom alla väl.

Hon tog utan vidare Alexanders arm, när de gick över hallen in i musikrummet.

— Roda tror så mycket på utredningar och lagstiftning, sade hon, men, ser du, *jag* hoppas mest på försöken att få arbetare och arbetsgivare att förstå varandras svårigheter. Skratta nu inte, men jag funderar på att göra början med en liten informell tillställning med chefen för Saldéns mekaniska och några av arbetarnas förtroendemän så snart vi kommit i ordning. Du förstår, vi bor inte på Östermalm utan i arbetarkvarteret alldeles intill Saldéns.

— Det skulle vara intressant att höra hur den tillställningen ut-

faller, svarade Alexander. Nog är faster en storartad värdinna, men om jag inte är alldeles illa underrättad, så är arbetarna och arbetsgivarna just nu upptagna med att ordna leden inför sin stora lönestrid.

— Ja visst, men vi tycker att just när klasserna står i harnesk mot varandra, ska man göra ett försök med en avspänning.

Musikrummet gick över hela husets bredd, och banvaktsstugan kunde ha gått in där fyra gånger om. Inte ens den tunga massiva björkmöbeln som snickrats på gården, fyllde ut långväggen. Sandras flygel hade en vidd omkring sig som om den stått på en konsertestrad, och porträtten av baron Carl och friherrinnan Metta Pendrich ovanför såg ut som frimärken. Men när farmor Josephines röda schaggdraperier var fördragna mot norrfönstren, och det blivit riktig fart på kubbarna i den väldiga öppna spisen, fick rummet ändå ett skimmer av hemtrevnad över sig.

— Här är sig alldeles likt från förr i världen, sade Sandra och såg sig omkring. Inte en sak förändrad.

— Ser inte mamma att här hänger ett nytt porträtt mellan fönstren, frågade Roda. Vem är det, Sandro?

— Jag hade just tänkt fråga faster om det, sade Sandro. Vi hittade det i en skrubb på tredje våningen, väldigt illa medfaret. Konservatorn på Nationalmuseum tyckte att det lönade sig att restaurera det, eftersom det var en så okonventionell skiss för att vara sjuttonhundratal. Han trodde det var anledningen till att den aldrig blivit slutförd.

Han höjde divanbordets fotogenlampa så att dess ljus föll över porträttet av en medelålders man. Det var hållet i mörkblått, blekt gult och vitt med en kornblå tapet som bakgrund. Målaren, vem det nu var, hade inte brytt sig om att snygga upp sin modell. Hans grå-strimmiga hår var opudrat och slarvigt friserat, halsduken verkade inte riktigt fräsch. I stället för att briljera med en broderad väst som baron Pendrich över soffan hade han knäppt sin illa medfarna uniformsrock upp i halsen. Han satt vid ett bord med handen vilande

på en bok och såg rakt fram mot osynliga åhörare, frågande, lidelsefullt vädjande till dem.

Sandro föreslog att han endera var en fattig poet, olyckligt förälskad i en herrgårdsfröken som saknat intresse för honom själv och hans œuvre eller en fattig och sjuk man, som bad rika släktingar om en vrå att dö i. Eller möjligen en man med ett budskap? När levde till exempel Rousseau? En jakobin?

När Sandro ställt lampan tillbaka blev Roda stående framför porträttet. Brasan flammade upp och lyste över mannens ansikte. Hon tyckte att varenda människa som mötte dessa ögon skulle träffas av deras lidelsefulla, förtvivlade bön, men både Sandro och modern förblev oberörda. Det undgick henne inte att modern varken hjälpte till att gissa eller gav några upplysningar.

— Kan det vara livmedikusen, mamma? frågade hon.

— Nej, snälla du, sade modern, han var ju en soignerad och framgångsrik man. Du tror väl inte att den här står och talar till en drottning för ett nytt purgerande medel?

— Där finns en inskrift på baksidan, sade Sandro, om den nu kan vara en ledtråd. Läs den du Roda som är latinare.

Hon stavade länge: "Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolaretur et non inveni." Det var ett konstigt latin. Men där står ju angivet att citatet är David psalm 69, ta fram en bibel, Sandro.

Medan Sandro letade fram bibeln, gick Sandra fram till flygeln, lyfte upp locket och prövade några toner. Hon skulle velat sjunga den gamla bretagnska fiskarvisan: adieu, adieu, grace de Dieu, för att påminna barnen om gångna tider, men instrumentet hade inte blivit stämt sedan hon flyttade.

— Hör nu på, mamma, sade Roda: "jag väntade på medlidande, men där var intet, på tröstare, och jag fann ingen." Så hemskt sorgligt. Det gör mig så ont om honom.

— Han har sitt över nu, vem det var, sade modern. Jag tror det var en utlänning som kände sig ensam i Småland. Han ser utländsk ut också.

— Vad det angår, sade Alexander, så ser vi alla tre rätt så utländska ut. Tänk om den stackars fan är en Stiernborg? Vi är ju komna från Frankrike.

— Morfar skulle aldrig ha slängt upp en Stiernborg på vinden, sade Roda. Jag tror det är en Pendrich. Stiernborgar och Pendrichar har inte varit vidare vänner ända sen de blev släkt, sa morfar.

— Omöjligt, svarade Sandro, det kan inte vara en Pendrich.

— Varför det?

— Han har något ödmjukt över sig.

— Och därför kunde det inte vara en Pendrich?

Sandro visade på de rödkindade, vitpudrade, guldbroderade och strama Pendricharna över soffan.

— Högfärd är nog ett utmärkande drag i den släkten, sade han.

Till hans oerhörda förvåning gav Roda honom en förbittrad blick och sprang ut ur rummet utan ett ord.

Jojo, man kan utan att blinka telegrafera Impossible till den som man lovat gifta sig med, men man blir rasande då man upptäcker att ens handlingssätt haft någon effekt.

När Roda kom ner för trappan med sina pampuscher, hörde hon att modern och Sandro talade om henne.

— — — kommer jag att göra till min död, sade modern. Jag inser bättre än du tror, varför du blev desperat och handlade i desperation. Åjo, det ska du väl inte neka till, min gosse! Jag har ju heller aldrig med ett ord låtit dig förstå vad det betydde för *mig*, jag menar att se min framtidsdröm krossad. Men efter vi nu kom att tala om saken, så vill jag ha sagt till Rodas försvar, att de här fyra åren visat att hon inte handlade av en nyck.

— Jag har inte anklagat Roda! Varken för nycker eller något annat.

— Nej, men jag vet väl ändå. Vet du, jag har tänkt många gånger att nån gång i vår släkt, medan den var katolsk, kan en mor och en fästman haft det precis lika svårt som vi, när den unga bruden gjorde alla planer om intet genom att gå i kloster.

— Inte är Roda religiös? sade Sandro klentroget.

— Nej, inte i den meningen, vinden blåser från ett annat håll nu. Jag menar bara att när hon gripits av en uppgift så fullföljer hon den.

— Jaså. (Ack, om vi slapp resonera om Roda!)

— Det är därför man fått ögonen på henne här hemma. Fru Brogren du vet, den stora socialpampen, har utsett henne till påläggskalv, säger hon.

Roda blev stående i hallen och väntade på Sandros svar. Hon visste nog att det var fult att lyssna, men kom inte ihåg det just nu.

— Jag föreslår, vet faster, att vi lämnar ämnet, sade han slutligen. Jag gör ju inga anspråk på förklaringar, de intresserar mig uppriktigt sagt inte. Jag är bra gift, vi har en liten ful men rar pojke, och jag är fullt upptagen med att försöka gå i land med de blygsamma uppgifter som ger sig här där ödet placerat mig. Jag är ju bara en liten reaktionär lantpatron.

— Ja, Sandro, sade fastern och reste sig, nu när jag fått höra att du har det bra, så tror jag att jag går och lägger mig. Jag skulle inte ha trängt mig på, men ser du, du delar ju rum med Roda i mitt hjärta.

Roda rev till sig sin kappa och rusade ut för att inte bli ertappad.

— Ja här kan du sitta, din reaktionära lantpatron, bakom din bergknalle och förebrå oss för högfärd som försöker ge oss på tidens svåra problem!

De mäktiga fuktblanka stammarna återkastade svagt skenet av lyktan utanför porten. Hon kunde inte se att något hänt här, nordanvinden hade inte ens rivit med sig några murkna grenar, då den svepte genom parken. Snart skulle våren komma och Sandro skulle gå här och titta på hur hans statare och torpare skötte vårbruket, det var ju hans blygsamma plikt. Men jag som ska hjälpa till med den stora bostadsundersökningen och avslöja hur folk får bo i Stockholm, jag är högfärdig! En Pendrich kan inte vara ödmjuk. Men jag är ödmjukare än han, ja det är jag.

En timme senare rusade den förvirrade och upprörda personalen på norrgående nattsnälltåget omkring i bergskärningen utan vet-

skap om att där låg en gård på andra sidan bergknallen. På herrgården rörde sig ingen människa. Alla var så vana vid tågen att de inte ens märkte hur bromsarna gnisslade och skrek.

Tilda hade ingen egen klocka, men en grindvakterska kan hålla reda på tiden med tågens hjälp. Nu kom 109 från Smalsjö, då var klockan halv nio och han borde vara hemma om en kvart. Hon reste sig, gick in, lade mera ved i spiseln, svepte schalen tätare om sig och gick ut igen. Det hände ofta att han blev sinkad av folk som ville tala, be om råd, eller övertala honom att föra fram något som de inte själva vågade. De visste att han var både hjälpsam och djärv. Därför var det ingenting att oroa sig för att det drog ut på tiden, men det var ju för galet att han skulle komma så sent i säng, han som tjänstgjort förra natten och skulle upp tidigt i morgon bitti. Klockan var inte tio än, för nattsnälltåget från Malmö hade inte passerat, men i alla fall, han borde inte göra så här. Han skulle tänka lite på sig själv och på henne också.

Det hörde till Tildas åligganden som grindvakt att i mörker och dimma stå och lyssna på försenade tåg och extra tåg, noga lyssna efter loket och söka förvissa sig om tågets annalkande. Hennes tränade öra uppfattade därför när snälltåget häftigt bromsade in nånstans bortåt Smalsjö. Vad i Jesu namn stod på nu?

— Det var far, sade en liten röst bakom henne. Livia hade tagit sig ur trälådan och stod där på bara fötter i sin flanellskjorta. Modern ledde in henne, men då hon såg att ungen hävt sig mot sänglådans kant med sådan kraft att tretumsspikarna lossnat från golvet, svepte hon en filt om henne och tog henne med sig ut. Hon var fruktansvärt rädd nu men vågade sig inte ner på banan. Flickan var ett slags skydd, där hon stod och väntade med henne i famnen.

Hon kunde inte uppfatta när tåget satte fart igen mot Smalsjö. Hon flyttade över Livia till den andra armen och blev stående. Nu visste hon nästan säkert vad det var hon väntade på.

När hon hörde steg och dämpade röster nerifrån banan, var hennes första impuls att ta sig åt hjärtat. Men så kom hon ihåg Thorsons lille namne, fick herravälde över sig själv och grep om trapp-

räcket för att leda skräcken över i trä som moster i Hägnet lärt henne. Hon ställde ner Livia bredvid sig och sa: spring in unge, hör du? — Möta far! sade Livia.

Karlarna berättade sedan att ingenting skrämde dem så förfärligt, som att höra dessa två ord ur en liten barnamun.

Tilda tog signallyktan och lyste ner över trappan. De kan ju stiga miste och tappa honom, tänkte hon.

Flickan begrep ingenting där hon stod inrullad i filten, men synen av modern med den höjda lyktan mot mörkret, grävde sig in i hennes medvetande för alltid.

Det var stationskarlen Ernst Värdig, Oscars yngre bror, som först blev synlig. Han var så upprörd att han inte kunde tala, han försökte bara skjuta svägerskan bakåt och skydda henne för att få syn på trälådan som banvakten Tack och tre främmande järnvägsmän kom bärande med. De hade inte väntat att finna hustrun här med en lykta, hastigt satte de ner lådan och gömde sina händer, när de kom in i ljuscirkeln.

— Hur gick det till? frågade hon.

Alla karlarna stirrade på denna banvaktskärring i åttonde månaden som varken skrek eller svimlade utan började förhör. De knuffade på varandra: svara du! nej, svara själv!

— Oscar hade somnat, sade slutligen hans bror. På hjulingen. Han var på hemväg.

— Så lokförarn rådde då inte, sade Tack. Ja, jag får beklaga sorgen. Det var en bedrövlig marknadsresa.

Tilda granskade honom.

— Vem är ni? frågade hon, vad gör ni här?

— Stackarn, hon känner inte igen sin gubbes närmste kamrat, sade Tack. Se här Tilda, här är hans sparbanksbok. Han har tatt ut trehundra i den, men nån ko måtte han inte ha köpt, för vi har hittat tvåhundrafemti på banan. Fyra man letar efter resten. Lite hade han nog handlat, *kunde vi se, eftersom* ... En av kamraterna knuffade på honom, han avbröt sig, innan han hunnit fram med historien om brännvinsbuteljen som hittats på banan.

De visste inte om Tilda förstod vad de sade, men de fortsatte ändå att tala till henne.

— Och rätt om de inte hittar alla pengarna, stammade en av de främmande, så kan fru Värdig lita på att vi ska ersätta.

— Kostnaderna för begravningen ska vi stå för, sade en av stationskarlarna från Smalsjö. Vi har redan börjat samla och fått en grundplåt. Vi ska skaffa kista, men var får vi ställa — honom så länge?

— I rökkupén, sade Tilda, och pekade på den kasserade vagnen som Värdig köpt till hönshus och förvaring. Han sa själv att han skulle ligga där en tid.

När de ställt in lådan, stod de och trampade och skulle säga adjö.

— Ja, Tilda lilla, ja, fru Värdig lilla, sade de om varandra, vi beklagar utav fasen. Vill hon ha nån hos sig i natt?

— Jag kunde gå efter min hustru, erbjöd sig stationaren från Smalsjö.

— Min, hon har slutat posta nu för dagen, sade Tack, men Tilda vill nog helst va i fred?

— Du Ernst får gå till moster i Hägnet medsamma, sade hon, och be henne komma. Det är bäst hon tittar in te farfar och talar om at. En får ta at försiktigt me han. Oscar var farfars ögonsten.

När Tilda stoppade ner Livia i hennes låda, kom det för henne att allt kunde gått annorlunda, ifall hon låtit Oscar få ta barnet med. Hade det skyddat fadern då eller strukit med själv? Den frågan pinade henne sen i åratal.

Hon var nu så nära att börja skrika och skrämma sina barn, att hon hastigt sprang ut ur stugan bort till järnvägsvagnen. Det värsta med lådan var att den var så liten. Hon var säker på att den inte kunde rymma hennes gubbes kvarlevor, ändå han inte var stor. Tanken att han var stympad och utströdd över banan, ingav henne ett outhärdligt medlidande. Hon lade sig på knä vid lådan och smekte de grovhyvlade blodiga bräderna.

— Gjorde det mycket ont, far? frågade hon gång på gång. Och om det var som hon drömde eller ej, men hon hörde honom svara: nej, det gick alldeles för fort. Så fann henne moster i Hägnet då hon kom.

Dödens mörka port

Roda vaknade palmelördags morgon med känslan av att allting var bakvänt, av någon besynnerlig anledning låg hon med huvudet vid sängens fotända. Så småningom öppnade hon ögonen och fick syn på en svagt lysande rektangel med en ram av ljus mellan gardin och fönsterpost. Då svängde sängen på sig, allt var som det skulle, hon var hemma på påsklov och hade inga varningar att oroa sig för. Sedan kom förnuft och minne tillbaka, hon åldrades från fjorton till tjugufyra år på tio sekunder, flög upp ur sängvärmen, tvättade sig heroiskt i kallt vatten och var nere i köket, innan pigan hunnit få eld i spiseln. Förr i världen brukade här sitta två drängar och två pigor vid köksbordet, nyss inkomna från lagård och stall. Nu tog en ensam människa emot henne med förvirrad uppsyn och sa att herrskapet åt aldrig förrän nio. Roda gav noggranna order om brasa, varmt vatten och tebricka åt friherrinnan, drack ett glas morgonmjölk och skyndade åstad till banvaktsstugan för att träffa oppositionsmannen i Smalsjö.

Hon var tacksam för att hon tagit på sig sin sportkjol som slutade ovanför anklarna, ty den sista biten från stora landsvägen fram till Värdigas var både gropig och stenig. Hon tänkte på grindvakterskan som måste springa fram och åter mellan sin stuga och postplats, där landsvägen korsade spåren. Det slog Roda att hon aldrig förr tänkt på hur liten banvaktsstugan var och hur ödsligt den låg just i kanten mellan mossen och skogen. Ändå hade hon ju farit förbi den många gånger förr i världen, då det synts henne lika självfallet att en banvakt skulle bo torftigt och trångt som att unga

fröken skulle göra sin entré i en stor herrgård och finna sitt eget vackra rum iordningställt med brasa, blommor och frukt.

Ingen människa syntes till, hon stannade och betraktade det lilla område som blivit upplåtet åt banvakten. Hon hade lärt att man kan skaffa sig god kunskap om en person genom att studera hans miljö och det gjorde hon nu. Sandro hade framställt honom som en fanatiker som var så upptagen av det som inte angick honom, att han försummade sin familj, men sådan var Värdig inte. Han hade köpt en gammal järnvägsvagn och ställt den i vinkel mot uthuset så att barnen fått ett leke med skydd för nordan och östanvind. Han hade stenrensat ett bra stycke i skogskanten och längs den sluttande banvallen lagt en stenmur som åtminstone borde hindra småbarn från att trilla ner på banan. Härden där hustruns tvättgryta stod bland svärtade kullerstenar, var så placerad att den gav bästa skydd både åt elden och bykerskan. Han hade samlat gamla kasserade sliprar i en hög, antagligen till att elda med. Järnvägsvagnen var indelad i två kupéer. I avdelningen för rökare stod en trälåda, översmetad av brunaktiga fläckar. I den andra gol och skrockade hönsen efter mat och vatten, hon gav dem några nävar havre och fyllde deras vattenbunke ur en spann.

Hela tiden väntade hon att Värdig skulle komma ut och hälsa, men det tog väl lite tid innan de hunnit röja upp efter natten, hon kunde slå vad om att Tilda Värdig hade större ambition än frun på Aneholm. Hon mätte upp husets yta, som hon uppskattade till fem gånger tre meter. Brädfodringen låg tätt utefter marken och var upprutten. Här bodde ju tydligen en karl, så duktig att han inte lät sig nedslås av yttre förhållanden. Vilket kurage att sitta i denna förfallna kåk och författa skrivelser till överordnade, till skolråd och fattigvård! Hon fick knacka många gånger innan dörren slutligen öppnades på glänt. Till hennes förvåning var det Rina i Hägnet som stack ut huvudet, då kunde man veta vad det gällde. När något sådant stod på, var det ingen som skrattade åt moster för att hon var så vanställd efter ett bett som hon fått av en rasande sugga en gång. Då såg folk bara till ögonen, som var milda och fulla av medlidande och tröst.

Roda lade märke till att pannbindeln som hon bar under schaletten var genomblöt av svett. Någon stönade där inne.

— Förlåt, sade hon, Värdig kunde väl inte komma ut ett enda ögonblick?

Moster i Hägnet stängde till dörren bakom sig och gav Roda besked i få ord. De kom med Värdigs lik vid elvatiden och vid två började förlossningsarbetet.

— O, så förfärligt! Stackars Tilda! Säg, jag kan väl inte vara till någon nytta?

— De är inte skilda åt än, modern och barnet, svarade moster, det här är inget för en ung fröken.

— Annars har jag varit med då kvinnor fått barn i mycket värre förhållanden, sade Roda lite stött.

— Tro dä? sade moster, spände sina stora ögon i herrgårdsfröken och gick tillbaka till sitt igen.

Men Roda hade inte ens hunnit hämta sig så mycket från den hemska nyheten, att hon kommit sig för att vända om hem, då moster stack ut huvudet igen.

— Tilda här inne grunnar på sin minsta, sade hon. Hon är inte så säker på att Viktor rått med att få med henne till farfar på Svinaskogen. Hon kan ha sletet se från han för å leta etter sin far på banan.

Tilda ropade därinifrån: be fröken ställa bud när hon hittat na, men om farfar skulle va ute så inte är det värt å lämna na hos Bogen!

— Jag ska ta reda på flickan och ställa bud hit var hon finns, svarade Roda tjänstvilligt och gick ner mot trappan som ledde ner till banan. Men moster ropade henne tillbaka: Tilda sär, att om fröken hör något illa om Värdig, så ska fröken inte tro det.

När hon kom ner på banan fick hon se hur en tioårs pojke förgäves sökte få bort ett rasande litet knyte från spåren. Roda sprang ifatt dem, tog den lilla bakifrån och lyfte henne från spåret. Men den här ungen rådde på den som kunnat tämja drinkerskor och hustruplågare vid Mile End Road. Hon gav Roda en spark och vred sig ur hennes grepp — Möta far, sa hon. Lät me va.

— Mor sa . . .

— Mor ho barnar, så hon rå inte me å se etter me . . .

— Vill du följa med opp på herrgården och få ett påskägg?

Flickan satte upp ett litet vilt ansikte med gnistrande bruna ögon.

— Nä, sa hon, möta far!

Maken till unge hade Roda aldrig sett. Den väckte hos henne samma heta medlidande och skyddsbehov som hon någon gång känt i början av sin tid i East End men sedan alldeles vant sig av med för att inte förgås. Barnet fick släpa henne med sig ett stycke bort mot bergskärningen. När de närmade sig den, ställde sig Roda framför dödens svarta port med utbredda armar. Sedan lyfte hon ungen från banan, denna gång hjälpte det inte hur hon krängde och skrek: jag vill till far, jag vill till far!

Inne från bergskärningen kom en rytande order att lämna banan.

Där inne gick en man med kvast och skovel, han sopade och sandade för att utplåna spåren av vad som hänt i natt.

— Kom ut, ropade Roda, och tala om för flickan att far inte är därinne, för annars skriker hon ihjäl sig.

Det var en lång grann karl i banvaktsuniform som kom fram och ställde sig i mynningen. Han såg först förargad ut, men då han såg vem han hade att göra med blev han genast hövlig.

— Det är ju ingen ögonblicklig fara för tåg, sade han, men vi banvakter står till ansvar för att reglementet åtlydes. Far är inte här!

— Jo, det är han, skrek barnet.

— Du hör väl vad jag säger, svarade banvakten. I detsamma böjde han sig ner och tog upp en karamellstrut som låg invid skenorna.

— Ge hit pinnastruten, skrek barnet, det är fars.

— Ånej du lilla, det är nog min, sade banvakten saktmodigt, men här får du, bara du snällt följer med fröken.

— Du Viktor, sade Roda, gå hem och säg moster i Hägnet att jag ska ställa flickan till farfars. Han bockade hövligt för en krona som han fick men hans förståndiga lilla ansikte såg lika bedrövat ut för det.

Alexander stod i gårdskontorets fönster och stirrade rakt in i ädelgranshäcken som farfar planterat nedanom Anekulle till skydd mot banan. Han hade just lagt ner luren efter ett samtal med stinsen i Smalsjö, varvid han lovat teckna tjugufem kronor på en lista till Värdigs efterlevande. Det plågade honom att han i går morse slängt en förarglig glosa till den lille mannen. Han hade bara velat skoja lite med honom för att överrocken luktade kaffe, och nu gick redan den historien att godsägaren skulle beskyllt Värdig att lukta sprit på morgonen. Stinsen hade retirerat inför Alexs häftiga dementi och sagt att han trodde inte heller att Värdig varit överlastad då han reste *till* marknaden, men full måste han ha varit, då han for därifrån. Hur det än var, så inte rådde hustrun och barnen.

Alex lade in femtio kronor i ett kuvert, skrev på stinsens namn f v b till Änkan Tilda Värdig och lade det i postväskan. Klockan var nu tio. Ute i köket väntade Snickarkalle och i barnkammaren lille Kagge på besök och ingen av damerna Pendrich hade ännu visat sig.

Egentligen hade han ställt hit en karl som ville lägga fram stadgeförslag till en äggförening, men han beslöt ändå att ge sig ut och se till att de raskade på med att köra ut gödseln på rotfruktsträdan. Det var vårväder i dag och en jordbrukare kan inte försumma sin jord, därför att hans främmande ligger och drar sig om morgnarna. De gamle på gården hade brukat säga att man skulle så när jorden löpte, men de hade glömt att tala om med vilka tecken jorden sade ifrån när detta hemlighetsfulla ögonblick var inne. Det var ändå skönt att jordbruksnäringen gick framåt, man skulle bli allt mindre och mindre beroende av väderleken och kunna sköta sitt yrke utan hokus pokus. Nu började ädelgranarna vifta som om en älg tagit dem på sina horn, men den som kom fram var Roda, barhuvad och med håret fullt av barr. På armen bar hon en barnunge som höll hennes åbäkiga londonhatt.

Just som Roda skulle vika för en vattenpuss, slängde ungen dit hatten.

— Du Sandro, bär upp flickan i barnkammaren, så kommer jag

strax, kommenderade Roda. Han lydde, ty han hade själv gärna slängt det där åbäket till hatt i vattenpussen.

Livia trodde att barnkammare var ett ställe där man stängde in besvärliga ungar, men vågade inte sparka herragårdspatron. Han bar in henne i ett ljust och grant rum, där en liten pojke satt och lekte med en svart tygkatt. Barnsköterskan torkade hennes tårdränkta ansikte och våta fötter och pojken räckte henne katten. Hon satte sig vid dörren med sina egna skor jämte sig, hon grubblade tydligen på flykt.

När Roda kom in med de tre påskäggen såg hon strax att Alexander och pojken inte var vana vid varandra, lille Kagge gled i ett kör ner från hans knä. För första gången sedan hon kom, tyckte hon synd om honom som var likgiltig för sitt eget barn.

— Minns du? frågade hon och tog av locket på asken där äggen låg.

En gång hade farfar Alexander skaffat hem tre ägg till påsken, ett var svart, det skulle ge lycka hos det motsatta könet, ett var vitt och verkade så att den som åt det intet skulle hungra eller törsta, men det röda hade en sådan kraft att den som åt det aldrig kunde bliva onder. Nästa år hade de pockat på att få lika många ägg igen, men han hade sagt att de från i fjor verkade minst tio år till.

Roda betraktade de två barnen. Den lille vitblonde Kagge var inte vacker, hans ansikte påminde löjligt nog om en rund soffkudde med tyget samlat kring en liten knapp i mitten. Men det var med det allra mest charmerande leende som han sträckte ut handen efter det svarta chokladägget. — Inte för jag tror du behöver det för att göra lycka, sade Roda, men här får du det ändå. Den här flickan, tänkte hon, behöver inte få något medel av mig för att ställa till olycka för karlar. Det räckte med de där snedställda ögonbrynen som omramade ögonområdet likt en parentes. Dem hade hon, hur det nu gått till, fått från Fjärhanakittan som härskade över Svinaskogen.

— Se, här får du, sade hon, och räckte flickan sockerägget, nu behöver du aldrig hungra eller törsta. Och i detsamma tänkte hon: nu har jag förbundit mig att se till att hon inte kan beslå mig med lögn en dag.

Roda och Sandro langade det röda ägget sinsemellan. — Du behöver det bäst, sade Roda, det hjälper mot vrede, men inte mot högfärd. Till sist skar Roda itu det och behöll hälften. — Är det bra så? — Naturligtvis! sade han. Banvaktsungen passade på att smyga ut med skorna i handen men blev uppfångad på nytt. Hon var rasande på den fröken som hindrade henne att gå till far och dängde det vita ägget i golvet.

Friherrinnan stod böjd över lårarna och överlade med sig själv om hon skulle packa om sitt porslin, då hon fick höra att Värdig blivit överkörd och Tilda låg i barnsäng.

Herrgårdsfrun började strax fungera igen som om de fyra åren aldrig varit. Hon bad om skjuts, hon plockade fram ur en byrålåda en spädbarnsutstyrsel komplett ända från madrass och kuddar till små handsömmade skjortor. — Men mamma, jag har ju inte ... tagit slöjan, ämnade Roda säga men kom ihåg att man inte bör erkänna, då man nedlåtit sig att lyssna ... gett dig lov till det, fortsatte hon.

— Har du inte, svarade modern förströdd. Ja, då hälsar jag Tilda att vi tar hand om flickan. Roda ryckte till häftigt. — Ja, jag menar bara för i dag, sen reser vi ju, och så får väl Sandros fru ta vid.

— Var är du Sandro? ropade Roda, jaså här. Kom med in på kontoret så ska jag visa dig banvaktsreglementet. Jo, det angår dig, för du ondgjorde dig i går över att Värdig lät sin hustru posta. Men saken är den att han är förpliktad att sörja för järnvägsövergången på sin sträcka, och tror du nån annan än en hustru tar sexton timmars vakt om dygnet för fyrtiofem kronor i kvartalet?

— Jag ber Värdigs skugga om ursäkt, sade Alexander. Stackarn, hon slipper åtminstone posta hädanefter.

— Ja, men där kommer en ny banvakt med en hustru som har det likadant, om man inte gör något åt det.

— Men min snälla vän, vi vanliga medborgare har inte något ansvar för hur Statens järnvägar avlönar sitt folk. Den är en stat i staten.

Roda började gå fram och åter på kontoret med rynkad panna.

— Det här vidgar det sociala problemet utöver frågan: privatkapital kontra arbetare, sade hon och såg mycket söt och bekymrad ut.

— Alldeles riktigt, svarade han. Tänkte du dig att ta itu med problemet i hela dess vidd?

— Ja, du hånar mig du, men vi *har* ansvar för hur staten behandlar sitt folk. Det gäller att få nya män i statens ledning.

— De kommer nog, när du blir varm i kläderna. Förlåt du, men jag måste verkligen ut och tala med befallningsman!

— Då bara försvinner du. Stanna åtminstone en minut så ska du få höra en sats ur det horribla reglementet som jag fick låna av Värdigs kamrat.

"Banvakt skall så väl natt som dag finnas tillstädes inom sin banvaktssträcka och får endast besöka sin bostad för måltiders intagande under den tid som baningenjören med avseende å tågens avgång bestämmer." Efter nattjänst har han åtta timmar att sova på i sitt kyffe till bostad och femtio kronor i månadslön. Så behandlas den lägre personalen.

— Kära du, all lägre personal behandlas som den behandlas. Men Värdig var inte i tjänst då olyckan hände, han hade varit på marknaden och fått sig lite för mycket till bästa, och det var därför han somnade mitt på banan.

— Moster i Hägnet sa åt mig att om jag hörde något ont om Värdig skulle jag inte tro det. Han hade haft nattjänst hela veckan.

— Då skulle han ha lagt sig att sova i stället för att fara till marknaden.

Roda stannade tvärt: Förlåt att jag besvärat dig, sade hon. Det finns väl folk i Stockholm som kan vara intresserade av att röra i det här.

— Lycka till, sade han och satte fart uppåt allén. Gudskelov att de reser i kväll, tänkte han.

När Sandra långt om länge kom hem, var hon alldeles strålande och sig lik från förr i världen.

Hon hade kommit fram till banvaktsstugan kort efter det en liten pojkstackare blivit född. Hon hade fått hålla den lille Oscar Fredrik medan moster i Hägnet förrättade nöddop.

— Jag är gudmor åt många Aneholmsbarn, sade hon, men denna gång var det något alldeles särskilt. Vi kände en systragemenskap alla tre, det var en underbar upplevelse. Och nu, Sandro, nu måste du lova mig en sak innan vi reser. Ja, rynka inte pannan, det är ingenting farligt. Ser du, Tilda vill inte be sina syskon att få återvända till sitt gamla hem, för de var så emot på giftermålet och det var visst något trassel när hon skulle få ut sitt arv också. Så att jag lovade henne att få bo fritt i min stuga. Men du kanske vill vara så snäll att låta henne ta vedpinnar ur skogen? Och om det behövs reparation så kan du väl låta Snickarkalle styra med det?

— Men vad ska vi *själva* göra då? frågade Roda.

— Du ska ju ändra banvaktsreglementet, påminde Alexander.

— Om den lille överlever och utvecklas normalt så ska jag skaffa honom ett gott adoptivhem, sade Sandra.

— Jag känner det som om jag skulle vilja göra något för den där lilla svarthåriga ungen med ögonbrynen, förklarade Roda. Men än så länge har jag ju inga utsikter till något betalt arbete. Får jag det, så ska jag skicka henne en tia i månaden.

— Kanske jag kan få förskottera den tian tills du ordnat dina egna arbetsvillkor?

— Nej, Sandro, på ett eller annat sätt ska jag arbeta hop dem själv. Det var jag som gick i god för att hon aldrig skulle hungra eller törsta ...

— Ja, nu vet man åtminstone att man ska akta sig för att fara till Aneholm, sade Roda till sin mor då de kommit i ro på tåget.

— Det vore inte heller rätt mot Sandro, svarade modern.

Därpå blev det tyst en stund, bådas tankar kretsade kring Aneholm, fast deras bilder av marknadsdagen och palmelördag var så skilda som norr och söder. Modern tänkte på lille Kagge och undrade om Roda någonsin skulle gifta sig med en annan, Roda undrade vad man kunde göra för att ändra grindvakterskornas villkor.

— Jag tror jag avstår från att begravas på Smalsjö kyrkogård, sade Sandra slutligen. Det blir bara besvär och trassliga situationer.

— Men mamma då, jag förbjuder dig att tänka på att begravas!

— Kära du, jag haver en gång varit ung, nu är jag gammal vorden...

— Ska du börja läsa samma psalmer som morfar! Du som ska börja en ny verksamhet.

— För resten så vill jag helst ligga begraven i din närhet, så jag vet att du kan komma och hälsa på mig ibland...

— Ja mamma, sade Roda.

Alexander drev in i musikrummet, det såg så ödsligt ut som torget i Alvaryd, nu när flygeln var borta. "Adieu, adieu, grace de Dieu..." Man fick väl sätta dit en biljard i stället.

Porträttet av den okände hängde snett, han gick fram, lyfte det av spiken och stavade igenom de hemlighetsfulla orden som stod skrivna på baksidan: "Jag väntade på medlidande, men där var intet, på tröstare och jag fann ingen."

V

Änkan Tilda Värdig och hennes barn

En dag i augusti satt ett par bekymrade järnvägsmän i en kupé och pratade med huvudena ihop. Storstrejken hade nu kommit till det stadium då dess slagkraft berodde på att transportarbetarna anslöt sig till den. De här två var på väg till Älmhult för att rösta i frågan. Slagordet solidaritet hade åkt så lätt upp och nerför banan under den tid då strejken förbereddes, men nu när avgörandets stund kommit och man såg konsekvenserna i ögonen, då fastnade det i halsen.

— På ena sidan har en Järnvägsstyrelsen och militär och allt, på den andra har en sina kamrater, sade den äldre, och hur en gör blir de fan så obehagligt. Di bara ligger över en att man ska gå med. Hur många gånger har en hört att en är ansluten till LO?

— Det blir aldrig lagstadgad majoritet för te att gå med, sade den andre tvärsäkert. Han sänkte rösten: men det finns mycke rackartyg en kan göra för hjälpa kamraterna i tysthet.

— Den satans Järnvägsstyrelsen har ju genat det, sade den förste. Har du inte sett kungörelsen att otillbörligt fördröjande är samma förseelse som nedläggning av arbetet, nämligen tjänstefel av svårare beskaffenhet, varå avsättning följer?

Den yngre sänkte rösten ytterligare. — Ja om di kan komma på en, ja. Det höres i alla fall att di är nog så rädda för oss där uppe i Styrelsen, och det har di skäl te, sade han.

— Om di är rädda, då måtte di inte känna te sin personal det minsta, sade en kvinnoröst bakom dem. Karlarna flög upp i högsta förskräckelse, de hade inte märkt att det fanns folk bakom den höga

soffryggen. Men de lugnade sig då de upptäckte att fruntimret i sorgaschalett med ett lindebarn i knät var Tilda Värdig. Hon var sig mycket olik från den gången då de varit på förberedande överläggning hos Värdig en gång tidigt i våras och hon så vänligt trakterat hela sällskapet för att även hon göra något för saken. Inte bara medtagen var hon, inte bara ledsen som naturligt var, utan rentav försmädlig. De var ändå glada båda två att de också lagt sin femma var till insamlingen åt henne.

— Det var en stor förlust att Värdig skulle gå bort, inte minst i desse tiderne, sade den äldre.

— Det tycker ni *inte*, sade hon. För han skulle drivit på er att vara solidariska, rätt om det varit tjänstefel av svårare beskaffenhet.

— Hm ja, det går ju å sä nu efteråt...

— Ni vet lia väl som jag att det är sant. Men han skulle *aldrig* vatt med på att göra rackartyg i tysthet och sätta trafiksäkerheten i fara, så han inte skulle. Han höll på banan å skulle aldrig visat klart om han vetat att det var nåt fel. Men nu då han är död, så kan ni göra som ni vill...

— Det är ackurat det en inte kan, försökte den yngre. En annan har hustru och barn och bor i tjänstebostad. När herrarna segrat, så få en varken arbete ella tak över huvet, om en strejkat.

— Men jesses, så skulle I ju se te att di höge inte segrar, fräste Tilda.

— Di ger se inte, rätt om tågen slutar å gå.

— Ni tyckte inte så i våras.

— Ja, Värdig han kunde prata för en, han.

— Om jag får råda er, så ska ni hoppa å här vid Möckelsnäs och vända om, för det är så pass farligt att rösta, rätt om en röstar för avslag. Och saken är allt avgjord... Det var skillnad med min gubbe, han var modig han, fast han visste det var farligt.

— Åja, Tilda, ta du mun lagom full, fast din gubbe ble överkörd, det var väl ändå inte för han var modig.

— Jo, sade Tilda, ackurat därför, och det veta ni.

— Vi ska rösta för en kontingent till våra strejkande bröder, sade den yngre. Så många som vi är, så blir en femma i månaden per man god hjälp att få.

— Rappa det för Internationella Transportarbetarförbundet, snäste Tilda.

Resten av vägen satt hon stilla, matade den lille ur båda brösten en sista gång, undrade om moster i Hägnet hade rätt, då hon sagt att hennes di var för bitter att föda upp ett barn med.

Hon försänkte sig i hans anblick medan han åt. Han var inte alls lik Värdig. De sa han var liker sin mor, men hon hade inte haft ont vid att lära hon heller, och han skulle kanske komma långt i världen som herrskapspojke.

När Tilda steg ur i Hässleholm stod friherrinnan Pendrich på perrongen och tog emot den lille. Hon hade åtagit sig att själv överlämna barnet till distriktschef Sjömalms i Malmö, då var hon säker på diskretion. Hon hade beslutat att Tilda skulle bli vänligt behandlad fast hon var på andra sidan frontlinjen i dagens strider. Hon bjöd in Tilda i första klassen matsal, och höll barnet medan dess mor drack kaffe. Det gjorde ont i henne, då hon såg att Tilda inte kunde få ner en skiva en gång utan plockade ner allt doppet i en liten korg. — Hur trivs Tilda i min stuga? Tilda vantrivdes där, men hon svarade: tack bra.

— Det syns inte på pojken att han råkade komma för tidigt. Är det något särskilt om hans vård som jag ska säga hans nya mamma?

— Det skulle ju vara om han fått lyte, sade Tilda, men jag kan inte tro att han har nåt, fast jag blev skrämder den natten, för jag ledde över i trä, när jag begrep vad som hänt far. Men om di här herrskaperna skulle märka att pojken ändå är rädder, när han får se tåg eller så, säg di då att di ska ta han till moster i Hägnet. Men jag måste va med, för ella är det inget som hjälper.

— Herrskapet i fråga är inte smålänningar, sade Sandra och de tror säkert inte på lyte. Och Tilda lilla, gå inte och hoppas på att de nånsin ska komma till moster i Hägnet med barnet, för de satte ju som villkor att pojken inte ska veta av andra föräldrar.

— Jag visste inte hur svårt det skulle bli när ja gick me på det.

— Men Tilda litar på mig att han får det bra?

— Friherrinnans och frökens krans var den enda min gubbe fick på sin kista, svarade Tilda och torkade sig i ögonen. Sånt glömmer en inte. Hälsa fröken med det och tacka för tian ... te Livia ... Ja, jag trodde jag skulle fått haft han lite till. Nu är han så pass fin han kunde ble, när jag måste iväg i sån fart med han.

— Det var storstrejkens fel att det kom så hastigt på. Höga vederbörande är rädda för att strejken ska vidga ut sig till järnvägarna.

— Å, var det därför, sade Tilda bistert. Hälsa då från en banvaktsänka när friherrinnan träffar di höge där uppe, att nån strejk det blir det inte. Hur skulle di våga å strejka, som inte hade hälane i sig att se till att banvaktsfanan sänktes vid fars öppna grav, bara för att banmästaren var emot på det? Ändå di visste lia bra som jag att det där med att han skulle varit full på marknaden, det var bara ont förtal.

Hon tittade friherrinnan rakt i ögonen. Denna fina människa som palmelördag hade kallat henne syster, hade nu fått det generade uttrycket i ansiktet som röjde att också hon tvivlade på banvaktsänkans fulla förstånd.

— Di höge kan gott va oroliga lite till, sade hon, så friherrinnan ska inte sä nåt.

Sandra Pendrich visste med sig att *hon* höll då inte med di höge. Hon höll inte heller med dessa strejkande, hon stod mittemellan på en försoningslinje. Likväl hade strejken vållat en skugga och ett missförstånd mellan henne och Tilda, ehuru de så nyss varit som ett inför döden och födelsen. Roda hade nog rätt när hon sade, att den här strejken skulle göra allt arbete på samförstånd hopplöst svårt en lång tid framåt. Några tebjudningar var nog inte att tänka på än.

— Tilda litar väl på mig, sade hon än en gång. Tilda ångrar sig inte?

— Nej, vet friherrinnan, svarade Tilda Värdig, rätt om jag haft råd att behålla pojken på min lilla pension, så är det bättre att han

fostras till något högt och fint. Om han har fått sin fars geni och så får lärdom därtill, kan han stiga hur högt som helst. Varken jag eller hans farfar kan va honom till något stöd, och mina syskon i Lunnagärde de tror de har gjort sitt, när de lagt hundra kronor på min lista.

Sandra stöttes tillbaka av den cynism som framlyste ur Tildas ord, men vad hade hon att säga till tröst eller rättelse?

— Det är bäst att vi följs åt till Tildas tåg nu, sade hon. Jag ska vidare söderut, en barnsköterska möter i Eslöv. Om min släkt på Aneholm undrar på att jag for dem förbi så . . ., nej, det gör den nog inte, ändrade hon sig och tänkte på allt arvegods som hon fått fördärvat tillbaka. Ja och så var det en sak till, den här familjen som tar hand om pojken, den känner till Tildas svårigheter, så den skickar 500 kronor . . .

Tilda tackade och stoppade pengarna under kakorna i korgen. Sen synade hon pojken för sista gången, rättade på den fina pendrichska mössan som klädde hans lilla ansikte så väl, spottade på näsduken, torkade honom om munnen, killade honom på hakan och fick honom att småle.

— Jag skriver, Tilda, jag skriver, ropade friherrinnan, där hon stod med Oscar Fredrik i sina armar, medan Tildas tåg satte sig i rörelse norr ut.

En agent i stickmaskiner, som åsett scenen på stationen, gjorde ett försök att bli bekant med Tilda. Han talade om vädret, men det tycktes inte intressera henne, om storstrejken, men hon hörde inte på.

Fem barn, tänkte hon, fem barn, och bara tre kvar. Den äldsta togs från oss den där regniga sommaren då vi var utan spis, det togs av Gud, sade kyrkoherden, av Kungliga järnvägsstyrelsen, sade Värdig. Vem tog den yngste? Allt vad hon visste var att en barnsköterska skulle möta i Eslöv.

När agenten talat en stund om fördelen av ett litet lätt arbete som man kunde sitta inne med, vaknade Tilda äntligen till liv och började lyssna. Han tog fram prospekt på stickmaskiner och bredde ut

sig om hur fort man kunde tjäna in utlägget. Ju mer en köpare kunde lämna kontant, dess fördelaktigare blev villkoren.

Innan de hunnit till Skrinebergs hållplats, gjorde de upp affären.

Till sin stora förvåning tvingades Livia att börja skolan när hon fyllde sju år. Efter tidens sed låg den vid kanten av Aneholms storskog för att dra till sig barnen från gårdarna i sydväst och småställena i norr. Det var samma år som landsvägen genom skogen rätades, vilket hade till följd att Värdigs stuga kom att ligga ensligare än förr vid gamla vägen. Men så snart Livia hunnit in på den nya vägen gick hon rakt mot skolan. Hon släpade benen efter sig då hon skulle dit, men sprang snabbt därifrån.

En eftermiddag, medan vägarbete pågick i närheten, satt Livia ensam uppkrupen på en hög stol vid slagbordet och övade staplar och öglor på sin griffeltavla. Hon var road av att skriva och tårna krökte sig för var gång hon skulle skriva ett g. Annars var det roligare med l, ty de liknade en kalvrumpa som stod rätt upp i vädret. En svart, ännu blåögd kattunge höll sig fast i hennes knä med sina små klor. Rätt vad det var klättrade han uppför hennes bomullsklänning och slog till hennes hand med tassen så att hon tappade griffeln. Den gick mittitu, men Livia nändes inte smälla till kattungen eller schasa bort den, ty i dag hade den blivit av med fem små syskon. Det var en stor sorg, mest för dess mor förstås. Livia visste hur hennes egen mor grät över sina två, den äldsta och den yngste, ändå levde den lille brodern, och friherrinnan skrev att han mådde som en prins.

Dörren var stängd, men den sörjande kattmodern kom in i rummet genom lyckta dörrar. Hon hoppade upp på bordet, böjde sig ner över kanten, slickade ömt sin lille unge, gav Livia en kyss på kinden och fanns inte mer.

Livia satt orörlig och stirrade på slagbordet där den gamla kattan nyss suttit.

När hon lyfte på huvudet öppnades dörren och där stod en lång, mörk, okänd karl. Han grinade så vänligt att hans tänder blänkte och sade: God dag, du lilla.

— God dag, sade Livia.

— Hur ser eran katta ut? Är hon inte svart med vita tassar och vitt bröst och alldeles ljusgröna ögon?

— Jo, svarade Livia.

— Och gammal?

— Lika gammal som jag, svarade Livia.

— Var du glad vid henne?

Tilda kom från herrgården med en kruka mjölk. Hon hörde när en röst som hon väl kände frågade Livia var kattan var nu. Barnet svarade: hos Gud, och hon hörde hur han skrattade. Hon skyndade på men stannade på tröskeln när hon fick se honom stå där och gömma deras katt bakom ryggen, blodig och stendöd.

— Det var ett underligt ärende du kommer i, sade hon. Hon bad honom inte stiga in, men han steg likväl in över tröskeln, fortfarande med katten bakom ryggen.

Livia stirrade på sin mor med stora ögon. Hon såg alldeles likadan ut nu som den gången då hon stod med lyktan lyft över huvudet och lyste ner i mörkret, och den här karlen dök upp. Därmed följde en så häftig återupplevelse att detta minne förnyades i hennes sjuåriga hjärna, och då kände hon igen karlen också.

— Varför kommer Tack hit? frågade hon.

— För jag förstod att kattan var eran och menade väl med er och tog henne hit.

— Tänk att du menar väl med oss, sade Tilda.

— Det uppskattas visst inte, sade han. Förlåt då.

Tilda makade sig för att ge plats åt honom att gå ut. Han gick baklänges och sa än en gång: förlåt.

— Se dig om i rummet, sade Tilda. Det var stort med tre fönster, men där fanns inte mycket att se. Tilda hade inte mer ägodelar nu än dem hon hade i den trånga banvaktsstugan.

— Ja, jag har ju hört att du köpt stickmaskin, sade han.

— Är här inget du känner igen?

— Inte något särskilt, sade han. Jo, bokhyllan och Värdigs kort.

— Titta över mors säng, sade Livia. Då såg han att där hängde två signalflaggor i kors och under dem en trasig, nerblodad hatt.

— Ni är då inte riktiga, varken du eller flickan, sade han. Förlåt.

Tilda satt rätt upp och ner på en stol vid dörren.

— Livia, sa hon, den här som kom in och sa tre gånger: förlåt, honom ska vi inte förlåta. Inte glömma och inte förlåta.

— Inte glömma och inte förlåta, upprepade Livia. Nu måste vi begrava Mimmi, sa hon sen. Ge ungen lite mjölk, mor, för nu får hon ingen av mor sin. Drick nu du, din mor är hos Gud och du ska få heta Mimmi efter henne.

— Varför sa du te Tacken att Mimmi var hos Gud, han hade ju henne bakom ryggen.

— För hon hade just vatt inne och tatt adjö på väg till Gud. Hon slickade ungen och kysste mig på kinden, precis här.

— Barn lilla, katter kommer inte till Gud.

— I alla fall Mimmi, sade Livia.

Tilda betraktade Livia medan hon grävde Mimmis grav under den stora björken. Hennes bruna armar och ben var hårda som trädgrenar och farligt magra. Skulderbladen stod ut under den lappade bomullsklänningen, och hennes två långa styva flätor krusade sig i topparna som kalvsvansar.

När hon knep ihop munnen som hon gjorde nu, antingen av ivern under arbetet eller i förargelsen över att modern tvivlat på att Mimmi redan var på väg till Gud, då syntes det tydligt att munnen låg som i en sänka mellan den höga näsryggen och den utskjutande hakan. Stackars unge, tänkte Tilda, hon är allt bra ful. Och inte blir hon bättre av det där felet med ögonbrynen.

Men rädd var hon inte. När Tacken dök upp hade hon inte ropat på mor, nej, hon hade svarat honom att katten var hos Gud och inte mer med det. Den som var rädd det var Tilda själv, som nu satt här och darrade i alla lemmar och inte kom sig för med någonting. Vad hade Tacken haft här att göra? Inte kom han väl i välmening för att lämna in kattliket? Hade han kommit *en* gång, kunde han komma igen. Och det säger jag, gode Gud låt honom inte komma när Livia är i skolan!

Tilda kunde inte förklara att ett litet barn kunde skydda ett vuxet

fruntimmer, men så var det i alla fall. En gång, en enda, sedan de flyttade hit i skogen hade det hänt att moster i Hägnet behållit Livia kvar över natten. Då hade Tilda inte varit ur kläderna och inte vågat sova en blund. Viktor var det pålitligaste som fanns. Hon höll mycket av sin äldste son, men han hade inte fått gåvan att beskydda.

Om morgonen gick Tilda till Svinaskogen för att hämta flickan och försökte förklara för moster att hennes enda räddning var att ha Livia sovande i sin säng och få krypa till henne, när hon äntligen lämnade stickmaskinen fram mot midnatt. Detta var hennes fattiga ersättning för den trygghet och frid som brukat komma över henne, när det sista extratåget pustat förbi i mörka natten, och hon fick smyga sig in i sin stuga där man och barn låg och sov. Det gjorde ingenting att barnet inte vaknade av att modern kröp ner i sängen, det hade inte Värdig heller alltid gjort. Även en uttröttad sovande man hade skänkt henne ljuvlig ro med sin närhet.

Moster blev ledsen över att Tilda haft en så svår natt. Hon borde ju ha tänkt, sade hon, att när den staven Ljuvlig Ro var sönderbruten, som det står hos profeten, så sökte människan ett nytt stöd, om också bara hos ett litet barn. Tilda hade menat att det hon haft och förlorat kunde inte liknas vid en stav, men hur skulle moster kunna veta och förstå det, hon som aldrig smakat ljuvlig ro utan legat klämd i sängen varenda natt mellan väggen och en karl som Bogen.

Sen dess hade Tilda många nätter legat länge vaken och lyssnat till de stora furornas sus och knarret från grenar som gneds mot varandra, men så länge barnet sov gott, trodde hon att den fara var avlägsnad hon alltid fruktade. Hon var nästan säker på att om faran närmade sig skulle Livia vakna och varsko sin mor.

Ofta tröstade hon sig med minnet av den där haren som fyraåringen Livia hindrat henne från att sätta fram på bordet. Oscar hade funnit den överkörd på banan, Tilda hade flått den, men när hon var borta ur stugan ett ögonblick, tog ungen harkroppen och kastade ner den genom det lilla runda hålet på huset. Hon hade fått sitta instängd i rökkupén medan de andra åt middag utan sogel, men sen så dog alla råttorna som kommit åt haren. Hur det var,

flickan hade fått gåvan att varna för annalkande faror. Aldrig skulle väl Tilda glömma hur vild ungen varit för att hon inte fått följa med marknadsdagen, ej heller det höga skrik hon gett upp, när hon för sista gång kastade sig handlöst i faderns famn. Tilda beslöt att noga ge akt på Livia den närmaste tiden. Om Tack haft någon ond mening med sitt besök, skulle det visa sig på Livia, tänkte hon.

Men det första Livia sa följande morgon var: suggan har bäddat för sig så i dag går jag inte te skolen. Tilda förklarade att skolrådet tålde inte sådant självsvåld, men då svarade Livia att i så fall fick skolrådet passa suggan. Tilda var egentligen ganska tacksam över att Livia inte gick hemifrån, hur förargad Alma än var.

Hon erbjöd sig att byta med flickan då det blev kväll, men Livia bäddade åt sig själv utanför kätten. Ibland när modern tittade in, sov hon, ibland var hon vaken och pysslade med suggan, gav henne sina egna smörgåsar och tröstade henne över den långa väntan.

Slutligen somnade Tilda själv ifrån det hela, när hon vaknade vid ljusan dag fann hon Livia och suggan i full fart. Där låg redan tre avnavlade smågrisar hos suggan, när näste kom tog Livia emot den, klippte navelsträngen, drog av hinnan omkring det lilla livet, välkomnade det hjärtligt till denna världen och berättade för suggan att detta var det fjärde barnet, och nu skulle hon pusta ett tag, medan Livia sprang in till mor och berättade den glada nyheten.

Hon kom för sent till skolan. Men, som hon sa, en kunde ju inte gå ifrå, förrän sugga var tommer invärtes och en sett att spenarna räckte te. Därmed fick fröken låta sig nöja.

Bärtiden var inne nu, och Tilda tog alltid Livia med sig när hon plockade blåbär, krösen och svamp.

— Det är lika bra att jag går ensammen te herragårn, så får vi bättre betalt för bären, sade flickan. Hon hade märkt att herrgårdsfolket hade roligt åt henne, fast hon inte riktigt förstod varför. Det roliga var, som Alexander Stiernborg brukade säga, att hon inte hade begrepp om klasskillnad. Men en gång när han kom hem från bevakningstjänst under kriget och fann Värdigs jänta så gott som installerad vid sitt matbord, upptäckte han, att hon visst begrep sig

på klasskillnad. Det förhöll sig bara så att hon ansåg sig stå över herrskapspojken Kagge.

Godsägaren var nu van vid militär disciplin, och han fann det inte alls lustigt, när Livia tog kommandot och sade åt Kagge att han skulle äta upp, "för det ska en göra, rätt om det inte smakar något vidare".

Kagge åt då hastigt upp, men inte fick han något beröm för det. Livia skickades ut till sin mor i köket när måltiden var slut, och fadern sade åt sin pojke att inte redan börja med att låta kuscha sig av flickor, och aldrig ta emot tillrättavisningar av Livia.

— Det är nog det att hon är två år äldre, försvarade Ulla sin son.

— Ja, och så var hennes far en hjälte, sade Kagge.

— Och för det skulle hon få tufsa till dig?

— Ja, för hon säger att pappa är ingen hjälte.

Fru Ulla fick ofantligt roligt, men Alexander tyckte inte det var lustigt alls, ty naturligtvis var han ingen hjälte, inte i sitt eget hus.

Han sade ifrån att den tid han var på permission, ville han inte ha flickan vid bordet. När hon nästa gång kom med Tilda till herrgården blev hon satt vid köksbordet och fick dessutom göra nytta för sig genom att torka upp efter hundvalpar och kattungar. Det hade hon inte något emot, men hon tyckte inte om att Kagge envisades med att släppa in djuren i rummen, när hon just fått snyggt, så hon sa till, att nu fick mor gå ensam upp till gården.

Detta hade till följd att Tilda sade återbud till herragårds höstbyk, hon vågade inte lämna barnen ensamma hemma, ty, sade hon, en dag hade hon kommit hem och funnit en karl som såg lömsk ut i stugan hos Livia.

— Vad ska jag nu ta mig till? klagade Ulla. Jag har räknat på Tilda hela hösten till fram mot jul. Och så besvärligt som allt blivit genom kriget.

— Ja, fast jag är inte någon hjälte, så kanske jag kan klara upp den saken, svarade Alexander.

Detta hände ungefär samtidigt som Tilda gick till farfar Värdig och frågade om hon inte kunde få hysa in sig hos honom med sina barn över vintern. Aldrig hade hon trivts i Snickarstugan, där sor-

gen satt inpyrd i väggarna, men sen Tack varit över tröskeln var det värre. Hon tyckte jämt att hon hörde hans steg utanför huset nu när kvällarna blev mörka.

Till detta måste farfar säga nej, så trångt och illavuret som han hade det i stugan och fähuset. Otacksamt skulle detta också vara mot friherrinnan som inte tog någon hyra varken för hus eller jord och mot godsägarn som lät Tilda ta bränne i skogen.

Tilda envisades inte, men hon såg så ledsen ut, att farfar plötsligt lovade det som han enständigt nekat under alla årena sedan Oscars död, nämligen att fara uppåt Alvaryd och söka komma till tals med advokaten som Oscar hade besökt. — Och det lovar jag dig, att om han har di däre papperen som försvann, så ska jag se till, att jag får hem di.

— Det vore väl likare, sade Tilda, om advokaten behölle papperen och såge till att göra sig nån nytta med dem.

— Och det säger du? Du som är så rädd för Tacken? Du menar en skulle börja å röra i saken? Och var ska vi få pengar? Kan du sä det?

Tilda suckade. Hon förstod att farfar skulle aldrig göra något försök att få Oscars död utredd, fast han höll med på att sonen dött i en för vissa personer behagelig tid. Men farfar hade från den tiden när han var en liten lu, hört *sin* farfar säga att di rike och höge di ger aldrig frivilligt de fattige rätt, det är bara att vänta tills Gud ingriper i sin behagliga tid, och den lärdomen den satt i än.

— Om en kunde begripa hur I kunde få en son som trodde att det lönade sig att försöka få rätt! sade hon.

— Ja, men du såg ju hur det gick han när han försökte, svarade Värdig.

— Oscar han brukte sä att rätt om utvecklingen inte går fort, så får en inte ge sig.

— Om du kommer hit i morgon ettermiddag, när jag lämnat mina korgar och hämtat julalitern i Alvaryd, så ska du få det besked jag har fått, sade farfar och avslöt därmed samtalet.

Tilda gick tidigt till Svinaskogen. Rätt om inte farfar kunde uträtta stort mer än hjälpa henne att få svar på de ängsliga frågor hon

gjort sig, så ville hon ändå tvätta av väggarna i stugan och skura golvet åt honom.

Det var en klar och kylig morgon, en spröd hinna av is låg över sjön och när den brast i bitar under bottenhävningen lät det som en svag musik, en Smalens vintersång ännu skönare än böljeskvalpet om sommaren. Livia sprang ner till stranden, plockade upp isbitar och förde dem till örat, men nu sjöng de inte mera.

Då gick hon in till moster i Hägnet för att tala om vad farfar skulle ha med sig från Alvaryd, men moster tecknade åt henne att vara tyst. Bogen satt i sin snickarverkstad med dörren öppen och han hörde så evinnerligen väl när han ville, fast han hamrade och bultade på sina träskor.

Tilda arbetade med det fula slitna skurgolvet, och tänkte att snart, snart, innan golvet torkat, skulle hon åtminstone få veta något om vad som hänt Oscar sedan han varit i banken och tagit ut trehundra kronor på sin bok. Mellan bankbesöket och den stund då tåget körde över honom låg många timmar, om vilka man inte visste någonting, ty Bogens vittnesmål att han vinglat kring full på marknaden var falskt. Länsman hade inte ens brytt sig om att hålla likbesiktning, ty han trodde på Bogen och på de andra som kom med samma förklaring till olyckan. Advokaten hade inte låtit höra av sig med ett ljud.

Nu kom farfar.

Den forne rallaren, fiskaren och jägaren Jöns Värdig, som på gamla dar blivit nätbindare och korgmakare, såg alltjämt ståtlig ut där han kom i sina helgdagskläder. Han höll sig rak som en enebuske, och minsann hade han inte låtit putsa skägget i Alvaryd. Näsan var som vanligt en smula snusig, men det var ju inget att göra åt, eftersom hans näsa var för liten för hans snusbehov.

Han var mycket tyst då han kom, drog av sig stövlarna i förstugan, plockade fram sin julaliter och julgranskaramellerna och kaffet som Tilda måste ha för att hon gjort rent i stugan.

— Men advokaten då?

Ja, se, det hade ju varit för sent att komma nu och fråga efter papperen, för advokaten hade haft tusende besök sen dess, och han

hade inte något minne av att han talt med en banvakt som ville göra sak av en järnvägsolycka. I alla fall hade han nog knappast tagit det ärendet, för sådant var Järnvägens sak att reda ut. Advokaten hade haft brått, farfar hade fått slinka in mellan ett par andra som hade beställd tid. Om det låg några papper kvar efter Värdig, så skulle han skicka dem, hade han sagt, men farfar hade bett att de skulle få ligga, bara han fick veta, om han hade något att hämta.

— Så det var allt?

Farfar såg nog att Tilda tänkte, att det var hans fel som inte besökt advokaten förr, men hon kunde ju själv ...

Det knackade på dörren, godsägarn öppnade och frågade om han fick komma in. Jo, det fick han förstås, men varken Värdig eller Tilda såg vidare glada ut åt besöket. Gubben hade inte gjort färdig sykorgen som godsägarn skulle ge frun i julklapp, och Tilda hon vågade fortfarande inte gå från sina barn. Den äldste hade just läst sig fram och gett sig till Krillas i Smalsjö, hon var ensam med två små flickor.

Men godsägarn slog sig ner, berömde Tilda för att hon hjälpte sin svärfar att hålla rent och tittade så långt på litern, att Jöns måste ta fram två glas och bjuda på en sup och en sockerpinne.

Medan detta påstod kom moster i Hägnet in med Livia, och då hälsade godsägarn henne från Kagge. Sen kom han så försiktigt fram med sitt förslag att Värdig skulle flytta över till Tilda i Snickarstugan och bo i kammaren där. Han lovade köra fram lite ved till att elda upp den för vintern, och han skulle lägga sig ut för Värdig i Pensionsstyrelsen så att han skulle få en liten tilläggspension när pensionsåldern var inne. På så vis kunde de få det bra allesamman, och Tilda behövde inte vara rädd att gå hemifrån till herrgården ens under den mörka årstiden.

Ingen av de stora sade något genast, men Livia upplät sin mun och tillstyrkte förslaget.

— Sängen i kammern är så breer, så där får moster rum i jämte farfar, sade hon. Bogen han kan ligga där han ligger, han tråkar alltid moster mot väggen.

Farfar snöt sig plötsligt mycket kraftigt, och sen sa han att det var ju tacknämligt att godsägarn tänkte på familjen Värdig, men se sjön, den kunde han inte lämna, inte så länge han kunde gå i båt och lägga ut ett nät eller ta upp en gädda. Godsägarn visste ju att fisket var Värdigas rätt ända sen pendrichatiden?

— Ja, men om moster följer med er, farfar? sade Livia.

— Det kan inte moster, för hon måste vara hos den hon är gifter med, sade Rina och klappade flickan på huvudet.

— Ja, då får ni aldrig farfar te Snickarstugan, sade Livia till godsägarn, och med det beskedet fick han gå.

Det dröjde emellertid inte länge, så kom Tilda ner till herrgården igen. Hon hade ju förstått att det var detta som godsägaren velat, och det var liksom hennes öde. Hon hade Livia med sig, ty nu hade även Alma kommit till Smalsjö där hon passade sömmerskans barn det sista läsåret. Varken hon själv eller frun sa något om Livia, men godsägarn gav Kagge en vink att se upp med henne, det var, som han sade, en fullfjädrad unge, ingen kunde veta vilka förslag hon kom med. Och en dag kom Kagge inrusande till fadern på kontoret och ropade att nu hade Livia föreslagit att de skulle gå ut i den kalla förstugan och röka runda ringar som godsägarn gjorde. Hon kunde redan och skulle lära Kagge.

Hela huset samlades kring den förhärdade flickan och frågade var hon fått cigarretter ifrån. Men hon visste inte vad cigarrett var, hon blåste bara ut andedräkten i stora runda ringar. Tilda sa att hon kunde inte förstå varför det skulle bli sådan uppståndelse för det, en rådde väl om sin andedräkt.

Man var mitt i slakten och Tilda som var oumbärlig kunde kosta på sig att bli stött.

Efter detta fick Kagge helt nya förhållningsorder rörande sin behandling av Tildas flicka. Inte skvallra, i stället leka med henne, vara hygglig mot henne, annars blev det ingen fläskkorv.

Kagge tyckte om fläskkorv, han tyckte också om Livia, han var av ett medgörligt sinne, ty han avskydde att göra någon människa ledsen.

En dag på nyåret kom Livia och bad honom om hjälp i ett hem-

ligt företag, som hon inte rådde med att utföra ensam och han följde med.

Det var en mörk kväll i nedan som de smet ut tillsammans och gick uppför allén. Befallningsmans stuga, som låg ett stycke från statarbostaden, var så upplyst som fotogenlampor kunde åstadkomma. Barnen gick omkring den ljuskrets som strömmade ut från finrummets fönster, där alla gårdens fruntimmer var samlade för att sticka strumpor åt landstormen. Baksidan av huset var mörk, och ingen märkte när Livia med hjälp av Kagges kraftiga armar reste en stege upp mot taket. När det var gjort, sade hon åt honom att smyga sig ner till stora huset, men han stannade i alléns skugga för att se vad som skulle hända. Det dröjde inte länge, så kom alla kärringarna utrusande och spriddes hostande åt alla håll.

De skämdes en smula över att de blivit utrökta just som de var i färd med att ta heder och ära av Tilda Värdig och letade inte efter ogärningsmannen. När befallningsman senare hittade en genombränd säck som knutits om skorstenen med ett snöre, fanns ingen människa i närheten, endast spår av barnafötter i snön.

Kagge hade gått in stora vägen men Livia tog köksvägen och stod i förstugan till dess modern kom för att leta efter henne. Tilda fann en alldeles nersotad flicka, torkade henne nödtorftigt med en våt trasa, satte på henne kappa och byltade en schal över huvudet, innan de gick hem. Hon försökte skynda förbi statarbyggnaden men blev hejdad och underrättad om vad som hänt med stickmötet, ty ryktaren tyckte det var så roligt att sprida denna historia.

När de stretade över herragårds gärde, frågade hon Livia:

— Varför gjorde du så?

— Jag fick at för me, svarade flickan. Det var när jag var inne hos befallningsmans efter garnet som mor skulle sticka strump av. Ida kringgick mig så dant och tittade på mina skäckiga strumpor.

— Tittade hon på dina strumpor? Fråga hon om di? I morgon dag får du gå in till Ida och lämna tebaks garnet och hälsa att jag hinner inte utföra beställningen.

— Ja, men då får ni se till att jag inte har sot på me, svarade flickan.

Den dyra stickmaskinen hade varit en stor besvikelse för Tilda. Hon måtte inte vara så kvick i fingrarna som agenten beräknat, ty det tog alldeles för mycket fotogen för henne att sticka ett damunderliv med ärmar, vilket betaltes med sjuttiofem öre. För strumpor fick hon visserligen bara tjugufem öre paret när bondhustrurna själva lämnade garn, men sådana beställningar hade den fördelen att man kunde ta undan en pasma eller två på ett par kilo garn, så att man fick garn till sina egna barn. I början hade hon oroat sig både i dröm och vaka för att hon gömde undan garn, det hjälpte inte att hon sade sig att arbetslönen var för liten och att det var en skam av Järnvägen att ge henne fyrtiosju och femtio i kvartalspension. För Oscar han hade ju alltid sagt att man skulle kämpa för sin rätt, men man fick inte ta sig rätt själv.

Så småningom lugnade sig hennes samvete, och eftersom hennes kunder ännu aldrig hade vägt strumporna de fick tillbaka, så hade det gått bra hittills. Men så hade det blett mera ont om allting, även om ullgarn och befallningsmans Ida hade tittat på Livias strumpor, som såg mycket ojämna ut. Hon hade nog förstått att de var stickade av garn som Tilda tullat av olika kunder.

— Jag ska sälja stickmaskinen, sade Tilda och tänkte högt.

— Då köper vi en kviga för pengarna, sade Livia.

— Ja, och den ska du få, sade Tilda. Det har du förtjänt.

Livia förstod aldrig riktigt vad det där kriget var som alla talade om. Hon hade inte mycken tid att tänka på det, ty hon fick mer och mer att göra för att hjälpa till med att skaffa mat. Hon måste hänga med farfar på sjön både bitti och sent, lära att äta mört utan att spotta ut bröd och tacka Gud var gång hon slutat ett mål, ty rätt om hon inte var mätt, hade hon ändå sluppit kvävas av ett fiskben. Hon måste upp långt före skoltid och samla nässlor, tallstrunt, kruskål och syre som de gamle på Svinaskogen drygade ut maten med, precis som på sjuttitalet. Hon måste mjölka både björk och lönn, sen kokte mor kaffe och välling på saven och behövde inte gagna socker.

På den tiden företog moster Rina ännu hemlighetsfulla vandringar

i skog och mark, för att samla färgväxter som hon sa. Livia hade fått trava med därför att moster tyckte att hon var alldeles för liten att göra frågor eller komma underfund med något. Hon fick lära sig att man får så vacker färg av daggkåpa och järnvitriol, att stenamåse var en av de allra pålitligaste färgmedlen och att de gula färgerna satt i hundkäx, björklöv och appelbark.

Men ungefär vid den tiden då kriget bröt ut började Livia fråga vad moster väl färgade med vitsippor och liljekonvaljer, styvmorsblommor, hästfibla och malört. Sen fick hon inte följa med längre, det vill säga moster passade på och smög ut i marken, då flickan inte var tillstädes, ty hon ville inte att Livia skulle veta att vitsippan lades på brännvin för att bota sårnad, att liljekonvalje var hjärtmedicin och hästfiblan var användbar både till invärtes och utvärtes bruk. Men flickan visste allt detta, och om någon gammal kund i mosters frånvaro kom för att få sina förråd förnyade, ansåg sig Livia kunna lämna ut både bot för hårda magar, för njursten och värk.

Farfar förbjöd henne att lista sig till kunskap olovandes, men det var så dags, sade hon. Fast det var ju klart, att fick hon inte gå i mosters skåp, så gjorde hon det heller inte, de behövde inte alls gömma nyckeln.

Dessa hårda år var för Livia en lycklig tid. Hon fick arbeta som en vuxen eller värre, sköta karbidlampor likaväl som göra kvastar och vispar, härda ut med bärplockning så att det verkligen förslog, gå i fårorna och sätta potatis och ta upp den. Hon fick karda och spola tutor åt herrgårdsfrun för en korv eller palt, men om all den ängslan och oro och fruktan för morgondagen som kriget medförde visste hon ingenting, hennes lilla område för handling var omgärdat av ett stängsel av ovetenhet och sömn.

Sedan kvigkalven kommit i huset gick det sämre än förut med läxorna, hur mycket än Alma trätte och bråkade. Viktor han skrev av sina egna tal åt denna omöjliga elev, men om det varit en match i Smalsjö, då kom Livia till skolan med en blank räknebok.

Kalven döptes på moster Rinas förslag till Tjäna, för djuren tjänade människorna till Guds ära, sade hon. Denna Tjäna gav an-

ledning till Tildas första besök hos sina syskon i Lunnagärde, där de hade en tjur som skulle vara så passlig och bra för den ljusbruna Tjäna.

Så ledde hon kvigan på ungdomens gamla välkända vägar runt gölen och Livia travade med. När hon kom fram till grinden där Lunnagärdes ägor började, stannade hon och tog sig åt hjärtat, en blev omrörder av att beträda föräldrahemmets marker.

— Men kom nu ihåg, Livia, sade hon, att vi stannar inte, när vi fått vårt ärende uträttat. Och du frågar inte efter deras guldtior. Allt hade stått stilla här medan hon själv förvandlades och hela världen skakade i sin grund. Ängen de gick igenom på den krokiga gamla vägen var rishämtad och fin, brokig som en trasmatta. Gökabyxorna förgyllde marken överallt, mandelblom blommade så tätt som om där legat kvar snö upp mot gärdsgården, styvmorsblommorna stod och såg sig om på stenmuren, Jungfru Marie hand växte som förr i en ensam och förnäm klunga borta vid källan. Livia såg sig omkring med stora ögon, hon hade aldrig förr sett en rönn med så vid krona eller en sällebuske som blivit ett stort träd. Men hon behärskade sig och gick stillsamt förbi, ty man ränner inte omkring och plockar blommor, när man ska leda sin egen kviga till tjurs.

När de kommit ut ur ängen, fick de se Tildas syster Hulda som gick och sopade stenarna i åkern med en fjädervinge, för att intet korn skulle gå tillspillo.

— Nä, sa hon, är det rätt du, Tilda, med ko och dotter? Som tur är har Gustaf inte släppt tjuren än. Gack du fram, jag kommer när jag sopat färdigt.

— Här är jag född, sade Tilda till Livia och pekade på den smala röda tvåvåningsbyggnaden av kärnfur. Den hade fortfarande ingen veranda, bara en sten utanför den räfflade dörren, där Tildas far en gång som ung karl stått och anropat Kattrina på Älgamossen om hjälp i sin nöd. Huset var tomt, de gick vidare med kon upp mot lagården. På lagårdsbacken fanns den vanliga gropen med dyngelöv som trampades av djuren, i dörren satt den gamla eneklykan. Tilda kunde inte låta bli att ta den i handen som när man hälsar på en gammal bekant.

— Ja, du tycker väl en kunde kostat på ett lås, sade en röst bakom henne, men se var gång jag tar i den så kommer jag ihåg mor.

Det var Gustaf, den äldste av de två bröderna, han som gärna hade velat vara lite snällare mot Tilda då hon blev änka, om han bara fått för Martin och Hulda.

För den som inte kände dem vidare var Lunnagärdepojkarna och flickorna så lika som bär, blåögda, ljushårade, rödlätta i hyn, med kraftiga lemmar och grova anletsdrag. Men Hulda och Martin var mest besatta av arbetsraseri och ägodelsbegär, och de var de starkare. Albertina och Gustaf skulle gärna unnat både sig och andra lite gott av de rikedomar de hjälpt till att träla och spara samman, men de fick inte rå sig själva. Båda pojkarna var likgiltiga för fruntimmer men mycket svaga för vackra kor. De två flickorna hade blivit så förskrämda av Tildas öde, att det inte skulle gått för en friare att närma sig dem.

Livia trivdes i lagården genast, hon ville veta vad korna hette och hur mycket de mjölkade, men det vågade inte Albertina tala om, för det skulle verkat skrytsamt. Tänk om barnet vetat hur många guldtior som Lunnagärdefolket bytt sig till av staboar och stationsfolk mot ost och smör.

Syskonen ville inte höra frågor om sitt välstånd, de frågade i stället hur mycket Tilda förlorat på stickmaskinen och vad hon betalt för kvigan. De häpnade över att hon fick tre kronor om dagen på herrgården, tänk vad hon drog ihop! Och maten därtill, ja de vågade knappast bjuda på sitt rågkaffe och sina gamla bullar av hemmavete.

De sade att de ville inte ha något betalt för att Tilda lett kon till dem, men i höst kunde väl Livia komma ett par tre dar och plocka potater.

— Ja, sade Livia, det ska jag, men kan ni vara av med er oxasno? Jag måste ju mäta kvigan, och se hur kalven växer.

När den tiden kom då Tjäna skulle till att kalva, trevade Livia om henne flera gånger om dagen, och lärde sig av modern alla tecken på att stunden nalkades: kons bäckensenor slaknade, kalven sjönk neråt, juvret fylldes med mjölk.

Den första kalven var till Livias stora sorg en tjurkalv. När den druckit mjölk några veckor, försvann den en dag utan att Livia visste vart. Men flickan frågade modern varför hon hymlade med kalven. Hon visste ju att det är bara kvigkalvar man lägger på, och att nu behövde man ta vara på mjölken och samka grädde så att man kunde kärna smör. Krill han skrev inte mera upp något i sin bok när Tilda begärde kredit, men han betalte bra för smör.

Livia åtog sig att gå till Smalsjö med halvtannat kilo och en noga uträknad lista på det allra nödvändigaste som skulle köpas för pengarna. När hon kom hem, hade hon köpt dubbelt så mycket av allting och hade ändå en tre kronor över. När hon gått uppför Smalsjö gata, hade hon mött ett fruntimmer med gungande bröst och mage, som frågade så nätt vad hon hade i sin grepakorg. När hon visat sin smörklimp tog fruntimret henne med till banmästarens villa, den som var byggd av stulna slipers. Där var liv och rörelse, kokfrun fick mycket beröm för att hon gissat rätt om flickan, och frun i huset bjöd henne femton kronor för klimpen. Men Livia begärde dubbelt upp, ty hon förstod att de var så angelägna att de skulle betala det. Frun sa att eftersom det var en så stor summa, måste hon hämta ut banmästaren. Han drog genast upp tre tior, han var på gott humör, ty han hade blivit uppvaktad ända sen tidigt på morgonen, både av forna överordnade och underordnade. Sen frågade han vems flicka det var som hade sådant affärssinne, men då hon talade om att hon var Oscars Värdigs flicka, vände han tvärt och gick ur köket. Banmästarfrun hade stoppat på Livia en vetelev och föst ut henne. Nu undrade Livia om mor ville ge henne ett par skivor av den till sin mjölk.

Tilda snodde ut i köket, och det dröjde rätt länge innan hon hade lugnat sig så pass att hon kunde ropa ut Livia och servera henne mjölk och vetebröd. Hon sade inte ett ont ord till flickan, men skaffade sig ärende till Svinaskogen för att utgjuta sitt hjärta där. Hon var upprörd ända in i själen över att hon hade fått bidraga till sjuttioårskalaset i banmästarfamiljen. Hon skulle genast hämtat igen smöret om det inte redan gått i stekpannan och pengarna låg hos Krills. Men farfar frågade henne om hon inte förstått att värre straff

kunde inte banmästaren få för sina synder, åtminstone inte i detta livet, än att banvakten Värdigs flicka uppenbarade sig i hans kök och förstörde högtidsdagen med påminnelser om det han helst velat glömma. Livia hade ovetande gått Hämnarens ärenden, det var då tydligt. Men moster Rina sade att kanske hade hon fått gå Förbarmarens ärenden för att påminna banmästaren om att än var det tid att bekänna och ångra.

När Tilda kom hem talade hon med flickan om detta och berättade för henne allt vad hon visste och vad hon misstänkte om faderns död. Hon berättade också om advokaten i Alvaryd som skrivit att han inga papper fått av Värdig, endast hänvisat honom till distriktschefen med sina klogmål.

— Men mor, sa Livia, allt det där hörde jag ju när mor och farfar talte samman då jag var liten. Och inte att jag kan tro att banmästaren ångrar sig som moster sär, men så sant som han blir osalig, ska jag reda upp det där med far. Inte glömma, inte förlåta.

Den unga lärarinnan som vikarierade vid Skrinebergs skola av C-typ skötte undervisningen av alla barnen från småskolans första till storskolans sista klass. Särskilt arbetsamt var det att ha hela storskolan samlad på en gång i klassrummet, och när undervisningen var slut orkade hon inte sitta med sina papper och skriva uppgifter åt inspektören. En dag då läraren uppe från Smalsjö skola skickade ilbud att den fruktade var i antågande, rusade hon därför in till sig för att fylla i formulär. Edvin i Korsäng som var ordningsman skulle stå vakt vid grinden och hålla utkik, men från klassrummet hördes ett sådant väsen att han lämnade sin post och gick dit. Hela storskolan dansade på pulpeterna, och Livia markerade takten genom att smälla en marsch med sitt pulpetlock. Slutligen greps även Edvin av samma yra och deltog i den vilda leken. Men Livia satt ytterst i bänkraden åt dörren till, och med en gång fick hon se hur den gick upp helt sakta. Så där ja, nu kom han! Hon slutade ögonblickligen att trumma med pulpetlocket och ställde sig orörlig vid sin bänk. Barnen följde hennes exempel, och inom en halv minut rådde fullkomlig ordning i skolsalen medan dammet sakta föll mot

golvet. Allas ögon var riktade med bävan mot dörren, och när Livia gjorde sin nigning, hälsade de andra så djupt att kjolarna stötte i golvet och pojkluggarna i pulpetlocken. Visserligen såg de inte en själ, men Livia hade ju bäst utsikt åt förstugan. Endast barnen i främsta bänken kunde se när en svartklädd figur trädde in i rummet. De skulle just till att ge upp ett tjut, men Livia tystade dem med sin höjda hand.

— Ni ser väl att det är inspektören? viskade hon och neg igen. Förbi en rad hälsande ungar vandrade en stor svart katt med långa morrhår och vitt skjortbröst fram till katedern. Han hoppade upp i lärarinnans stol, därifrån på bordet, trädde ner sin ena tass i bläckhornet, lade sig sedan till rätta och spann högljutt.

Kamraterna tittade på Livia: om hon så mycket som dragit på mun, hade det vilda jubel brutit ut som redan satt i varje hals. Men hon var djupt allvarlig. Katten var en katt, så lik hennes egen som en hankatt kan vara lik en honkatt, men den var samtidigt varsel för en inspektör. Hur det hängde ihop, kunde hon inte förklara, men av en plötslig ingivelse tog hon upp en psalm.

När den rätte inspektören kom över skolgården, hörde han barnen sjunga:

Det löfte jag ej glömma vill,
att himmelriket hör dem till
som hava barnasinne.

Han undrade först varför barnen sjöng morgonpsalm så här dags, men då han spejade in genom den halvöppna dörren, upptäckte han att barnen lämnats ensamma, och därför sysselsatte sig på detta rörande sätt.

I enkel tro
I menlös ro
jag livets visdom finne...

(Ja, kanske det, kanske hellre söka sig ett pastorat än låta sönderslita sig i konkurrens om en professur i religionshistoria.)

Han blev så gripen att han putsade ögon och näsa innan han steg in i skolrummet. Uppe från katedern strålade han som en sol över barnen. Han lade inte märke till att en stor katt smög sig ut i samma ögonblick, och även om han gjort det skulle han inte förstått vilket starkt tycke de hade av varandra.

— Jag måste berömma er barn, för att ni uppför er i lärarinnans frånvaro som om hon vore närvarande, sade han. Lärarinnan fick sin del av berömmet och hade ganska svårt att inte se förvånad ut.

Inspektören förhörde på historia och frågade om barnen visste vad indelningsverket var för något, lyckligtvis så kunde Edvin svara på frågan. Skulle inte de barn vilja resa sig upp som härstammade från gamla knektsläkter? Barnen Buss och Galant reste sig, men Livia blev sittande, ty hon visste inte vad härstamma var för något. Sedan inspektören förklarat att människosläktet var att likna vid en stam, och varje människa vid ett löv på sin gren, svarade Livia att hon härstammade från Gamle Jöns Värdig som var fånge i Sibirien och kom hem sedan Sverige fått fred med ryssen. När det var kunde hon inte säga, och inte heller vad den svenske kungen hette som han tjänat.

— Nå, kan du inte berätta något för klassen om Gamle Jöns Värdig som din farfar kanske talt om.

— Nej, svarade Livia, det kan jag inte. Det skulle just bära sig, tänkte hon, att berätta för den här förvetne Katten allt vad farfar talt om för henne i förtroende. Hon rynkade pannan åt Galanta-Mias pojk, ty hon såg hur han längtade att räcka upp handen och tala om att Gamle Jöns hade en kärring som mist huvudet på stupstocken.

— Ja, sa lärarinnan sedan till inspektören, det är för sorgligt att minnet av det förflutna är totalt utplånat i denna bygd.

— Hur bar du dig åt? frågade barnen Livia. Men hon svarade bara att det kom för henne att handla så.

Åttonde budet och femte bönen

På 1850-talet hade Smalsjö beslutat att ersätta den lilla tornlösa medeltidskyrkan med en ny som kunde rymma en växande befolkning. Sen drogs man i tjugu år om var den nya kyrkan borde ligga. Folket som bodde i norra ändan av socknen ville få den flyttad längre upp mot Smalen så att Smalsjö samhälle skulle få närmre till kyrkan. Men eftersom Aneholms säteri inte var intresserat av att skänka tomt och flera av socknens förtroendemän bodde söder och väster ut, så blev det till slut så att den gamla kyrkan med svett och möda bändes sönder, och den nya byggdes på samma plats, där Anas vita oxar en gång lagt sig till ro intill Smalebäck. Predikstol, krucifix och helgonbilder hade församlingen inte något besvär med, där kom herrar från Stockholm resande, packade in dem och betalte även skjutsen till station för dem. Nu skulle kyrkvärdarna gärna velat höra ett erkännande ord om sin nya kyrka, men det var svårt att få fram. Man fick bara höra att tornet liknade en strut och att murarna var så klena, att fönstervalven saknade djup. Den nya kyrkans förtjänst bestod egentligen däri att den försonade sakkunskapen med Tegnérkyrkornas vördnadsbjudande klumpighet.

Det gick lika illa när socknen på nittitalet rev den gamla prästgården som varit ny då Arctander läste latin med Christoph Stiernborg. Man kostade på den nya både vindskupor och torn, verandor och balkong, men allt beröm man fick gällde de gamla lindarna, vilka om sommaren skylde villan bakom sina gröna lövmassor.

Lyckligtvis sade den nya prästen i sitt stora tal vid installationsmiddagen att han var mycket nöjd med både kyrka och boställe. I

söder och väster hade han utsikt över bygden där stora röda gårdar lyste bland välskötta åkrar och frodiga lövängar. Visserligen syntes inte Skärsjön sedan den blivit sänkt, men bakom den skymtade en höjdlinje som skiftade i blått och kopparrött under sol och moln, sade han.

Kyrkoherden trivdes överhuvud utmärkt med pastoratets välartade befolkning som insupit respekt för prästen med modersmjölken. Han var mycket intresserad av den första kullen läsbarn, inte minst i sin egenskap av språkman, det måste erkännas. Redan som folkskolinspektör hade han intresserat sig för dessa barn som använde en korrekt katekes- och läroboksvenska så fort det gällde utanläxor, och tveksamt bytte över till sitt vardagsmål när de måste svara med egna ord. På den tiden hade han känt sig mest böjd för att öka ut modersmålsundervisningen på kristendomens bekostnad, för att barnen skulle lära sig rikssvenska. Han hade förbluffat många lärare, när han kom på inspektioner genom att med ledning av barnens mål avgöra vilka som bodde i samhälle och inte kunde något språk riktigt och vilka som bodde långt från landsväg och i egentlig mening var tvåspråkiga. Men nu sedan han blivit präst och hade att förbereda barnen till deras första nattvardsgång, förklarade han för den nye inspektören att kristendomen måste få behålla sina timmar obeskurna. Han sade att barnen var väl preparerade i psalmbok, språk och katekes från socknens folkskolor, men när det gällde att gå utanför dessa läxor försökte de alltid räkna ut vad de trodde att prästen ville höra och ibland kunde de göra de mest hårresande felbedömningar.

Det var en stor överraskning för honom, då Livia från Snickartorpet, av den gamla soldatsläkten Värdig, plötsligt stegrade sig och kritiserade Luthers egen förklaring till åttonde budet. Hon läste så långt som: "Gud befaller att vi skola urskulda vår nästa, tänka och tala väl om honom, tyda allt till det bästa", men hon tvärteg framför "alltid hålla oss till sanningen" och det gick inte att få henne att säga efter. Han hade ingen annan råd än att låta frågan gå till ett av de andra barnen.

Livia kände att kyrkoherden var förargad och undrade om hon skulle våga ta både bulle och veteskiva, när prästfrun bjöd kaffe, men eftersom hon var hungrig gjorde hon det.

När läsbarnen gick hem, var de mycket upptagna av att Katten hållit Livia kvar, och de undrade hur hon skulle reda sig mot honom.

— Du tittar på mina bokhyllor, sade kyrkoherden.

— Ja, vi har bara fjorton böcker där hemma, sade hon.

— Vilka då?

— Jag minns bara att en heter Tjänstekvinnans son, sade hon.

Kyrkoherden frågade nu ut henne för att få besked om hennes inställning till Luthers förklaring. Slutligen fick han ur henne att man omöjligen kunde urskulda, tänka och tala väl om sin nästa och *på samma gång* hålla sig till sanningen.

— Tänker du på någon särskild nästa då? frågade han. Ja, det gjorde hon. Vilken? Hon knep ihop munnen, det ville hon inte säga. Kyrkoherden gick ett par slag över golvet medan han överlade med sig själv om nästa steg. Livia satt där lång och mager, fattigt klädd och envis på en stol vid dörren. Han stannade plötsligt framför henne. — Vill du läsa förklaringen till femte bönen? frågade han. Hon bytte nu över till katekessvenska och läste: "vi lova härmed att vi som av Gud undfått och begära syndernas förlåtelse skola ock av hjärtat förlåta och gärna göra dem gott som bryta mot oss".

— Nå, kan du av uppriktigt hjärta bekräfta detta den dag då du avger ditt konfirmationslöfte?

Livia höjde blicken mot Kattens runda ansikte och hennes ögon sade: varför ska du plåga mig så?

Kyrkoherden insåg att han inte kom någon vart på detta sätt.

— Flicka lilla, tänk då efter om inte vi bör förlåta vår nästa när vi själva syndar dagligen och stundligen?

Hon tänkte: tala för dig själv du. — Nej, jag kan inte förlåta, sade hon.

— Hur ska du då begära att få gå fram?

Hon tänkte: Jag vill inte bli utan svarter klänning och nya skor. Så nog kan jag *begära*, om det är det han vill.

— Jo, det begär jag, sade hon och trodde att hon svarat honom till lags. Men det var alldeles fel, nu körde han ut henne.

När hon gick förbi kyrkan tänkte hon på hur det skulle kännas att sitta hemma, när kamraterna tågade in genom kyrkdörren första advent, och hon kände sig besynnerligt ensam. Så snart hon kommit in i Aneholms storskog, slog hon in på den gamla vägen där nu små granar och björkar växte och svarta svampar stack upp mellan höstlöven. Mitt på vägen satt en hare och putsade sina tassar långsamt och omsorgsfullt. Han klippte inte ens med öronen, fast Livia stannade alldeles inpå honom. Du vet inte du hur många hartassar jag nötte ut på min griffeltavla, när jag gick i småskolan, tänkte hon och gick förbi.

Ingen människa fanns hemma i Snickarstugan, mor var i herragårn på byk och syskonen på arbete i skrotupplag och syateljé. Katten Mimmi kom och strök sig mot henne, men fick veta att det inte skulle bli någon mjölk förrän mor kom hem, eftersom Tjäna var i sin. Prästen är ingen katt längre, sade hon, han förstår ju ingenting. Hon mokade, strödde och forade utan att prata med djuren som annars. Hon blev ond på ungtuppen för att han krupit ner i den ena värpkorgen igen och låg i vägen för hönorna. Han hade tagit sin tillflykt dit och låtsats vara höna den dag då alla de andra ungtupparna mönstrades ut, men nu när han var utnämnd till tupp i hönsgården, måste han verkligen vänja sig av med att leka höna.

I alla fall så lyckades Livia få ihop ett halvtjog ägg, lade dem i en korg och begav sig raka vägen till Svinaskogen.

— Siken måtte ha blivit veckevill genom kriget, sade Jöns till Rina, den ska ju inte leka förrän domsöndagen och det är fem vecker dit. Han hade rott över till Krills med sin fångst, och det var inte utan att armarna darrade, när han satt där gärningslös på utdragssoffan.

Rina hade fått sik både åt Bogen och sig själv till tack för att hon varit med och tagit upp näten. Nu höll hon på att laga middag åt Jöns. Hon hade fullt göra med att maka hop bränderna under trefotaringen och vända fisken i pannan.

Svinaskogen var så ödslig numera. Aldrig fick man besök varken från Glädjelyckan, Överflödet, Slottet eller Paradiset, ty dess invånare hade flyttat till kyrkogård eller samhälle.

Så länge ungdomen i Livias person kom så ofta till deras hjälp och glädje, räddes de inte ödsligheten, men hur skulle det nu bli sedan hon läst sig fram? Om de åtminstone vetat, att hon skulle ta plats i socknen, så kunde de alltid vänta att få se henne en frisöndag! Men nu hade Alma Värdig tagit sig för att skriva och berätta om konfirmationen för fröken Roda Pendrich i Stockholm i hopp att hon skulle lägga en extra tia till den hon skickade månatligen. Kanske hade hon också hoppats på att Livia skulle få plats i Stockholm, ty hon var inte angelägen att ha systern i Smalsjö, så egen som hon var. Till detta hade friherrinnan Sandra svarat att hon så gärna ville ta emot Livia och lära upp henne i husliga sysslor som så många andra flickor från Aneholm. Det skulle inte bli så mycket att göra, för de hade ju kvar sin gamla trotjänarinna, och Livia skulle kunna få gå på aftonkurser om hon hade lust. Fröken Roda, hon gick från sammanträde till sammanträde och ibland reste hon utomlands. Som väl var kunde friherrinnan vara henne till hjälp och var fullt sysselsatt med att ordna hennes papper, men det vore allt roligt med en ung flicka från det kära Aneholm i huset.

Friherrinnan tänkte förstås inte alls på hur det skulle gå för Jöns och Rina. Reste flickan till Stockholm, då bleve det nog farväl för alltid. Fröken Roda själv, hon hade farit åstad från fästman och herregård till den stora staden London och endast varit på besök i sin hemtrakt en enda gång, det var då Oscar blev överkörd på banan.

— Somliga kommer tebakars i alla fall, sade Jöns menande. Prosit, det nös jag på.

— Ja, Jöns lille, att du kom tebakars, det får du gott av när du står inför din domare, svarade Rina. Hon kom väl ihåg den tiden då Jöns arbetat uppåt Norrland och hans hustru Dorra suttit här i Fiskarstugan med sin son Oscar. Jöns skickade regelbundet ner pengar åt Dorra, men hon var inte nöjd med sina inkomster utan satt och passade på folk som kom och sökte Rina. Hon lovade att

uppleta tjuvar och lurade i folk att hon kunde förvända en mans sinne så att han glömde den han borde hålla sig till och fick håg till en ny. Detta trodde en och annan på, eftersom hon själv hade lyckats. Hon var egentligen ganska nöjd med att ha Jöns så långt borta och han hade nog helst stannat där han var. Men så råkade hon en gång skriva att Bogen är så elak vid Rina, så han både slår henne och mer. Då sålde Jöns korp och spett, hacka och spade, köpte sig ett jaktgevär och reste hem för att hålla ett öga på Bogen.

Det blev lite bättre för Rina sen, ty Jöns tog mycket illa upp varje blåmärke som satt så att Rina inte kunde dölja det. Men själv for han fram som en tosing i skogen: snarade, gillrade, satte ut rävsax och sköt. Rina varnade honom, men han svarade att Dorra blivit så svår att sogelhålla, och så hade det ju råkat bli en pojke till efter hemkomsten. Var skulle han därtill få pengar till utskylder, snus och krut, om han inte kunde samla skinn att sälja vid Sigfridsmessan? Slutligen blev han fast för olaga jakt och rent utskämd för att han skåtet en rågetako som hade kalv i sällskap.

Det tyckte Bogen om och han försökte prata för gamle godsägarn att den där speleskytten Jöns Värdig, han fiskade sjön tom också. Men det skulle han inte ha gjort.

— Tror du inte jag vet att du gnager mina träd som en bäver, sade godsägarn.

— Jaså, det får man för man är flitig och gör fyra par träskor om dan med gratis uttag för liktornar, sade Bogen.

— Jag trodde du fick en daler paret, blev svaret.

Ja, Jönses hemkomst hade varit på både gott och ont, och hade inte Dorra skeppat upp i tid, så vet ingen om Jöns hade stannat.

Livia kom just som moster satt fram siken och potatisen.

— Stek en till du, Rina, sade farfar glad. Nå, kan du allt kakesläxan te i morn?

— Här har I ett halvtjog ägg, svarade Livia. Och jag kan nog läxan, men jag tör inte gå till prästagårn mer.

Först när Livia såg att de gamle blev lamslagna av förfäran, förstod hon riktigt att hon ställt det obegripligt galet för sig och dem. Farfar lade från sig kniven, och moster gick och satte sig bredvid

honom i soffan. Om de ändå hade bannat henne, men det gjorde de inte, de sade åt henne att äta, medan farfar snusade och moster suckade.

— Lugna de, mänska, sade farfar till moster, jag ska gå till prästen och tala med han i morgon bitti så han tar reson. Han dömer ju i saker som han inte vet.

— Men vad hjälper det om Livia inte vill av hjärtat förlåta och gärna göra dem gott som bryta mot oss? sade moster.

Livia teg.

— Har du inte tänkt på att du behöva förlåtelse själv?

— Jo, jag har tänkt på at, svarade Livia, efter prästen frågade mig, men jag vet inte av att jag har syndat, moster.

— Jag undrar om Arndt kunde mjuka opp sinnet på dig, sade moster, och Livia svarade ödmjukt att det kunde ju moster försöka.

— Jag trodde just du skulle komma med Arndt, retades farfar. Han som inte skäms att påstå att människans avund och omädiga girighet är en hund- och vargaart. Det kan aldrig vara Sann kristendom.

— En får väl inte rätta sig efter vad Arndten skrev i Första boken, innan han fått lärdom och förstånd, sade moster, och så gick hon.

— Barn lilla, sa farfar, då moster stängt dörren om sig, nu ska jag tala om för dig hur *jag* lärde att en behöver förlåtelse. Den gången var jag lite äldre än du är nu, men inte mycke. Du får sä te, när moster syns, för det här ska vi inte röra opp na med. Jo, ser du Dorra ...

— Vad skulle I med farmor Dorra då?

— Det ska du få höra. Henna far han hade vatt kolare, di kallte hans stuga för Helsiket. Han blev blind på gamle dar, och Dorra hon tjänte bönder, så hon kunde inte hydda han. En dag blev jag befallder av möllarn att hämta han och le han till herragårn. Moster syns väl inte? Ja, jag ledde han och skyndade på han, för jag hade tänkt att hinna bort till Älgamossen, där Rina satt hos Katrinan. Det var lång och illak väg dit, men så bodde där också den grannesta grebban i sju kyrksocknar. Då mötte jag Bogen, och han sa att han kunde ju le fram gubben i mitt ställe, och glad blev jag,

förstås. Men jag hade inte hunnit många steg innan jag hör hur Bogen skriker i örat på gubben: hoppa du, helsikes gubbe, här är en bäck. Men inte var där en bäck, han hade lett gubben rakt mot en gammal hölada, och när gubben hoppade slog han huvet i väggen och spräckte skallen. Vi bedyrade för godsägarn och fjärdingsman att vägen blett gubben för lång så att han svimlat och fallit mot en sten. Och det tog di för gott allesamman utom Dorra. Bogen talte först me na och kom sen te mig och sa att det fanns bara ett sätt för oss att slippa fästning, och det var om jag försökte å göra Dorra god. Och jag tyckte ju att jag fick försöka, för jag skulle ju aldrig ha lämnat över en blind gubbe te Bogen hur iver på Rina jag än var. Och Dorra hon var ju åtta år äldre än jag, men tro du inte att hon blev med barn i alla fall? Och hon var kvickare än jag, för innan jag hann till prästgården och begära attest för att komma i väg åt banan, så hade hon varit där och klagat och bekänt. Och jag var så över mig given och förtvivlad i mitt sinne så jag tog mod till mig och sa till prästen, att jag skulle gärna träla på banan och betala för Dorre barn, men gifta mig med henne kunde jag inte, för jag hade en annan kär. Och då skriftade han upp mig så det kan du aldrig tänka, och sen frågade han om den andra kanske buret barn längre än Dorra, för i så fall var rätten hennes, men då han hörde att Rina var oskårad, då tog han och lyste för Dorra och mig. Det fick stackars Rina för att hon lytt sin mormor och varit rädd om sig.

Livia var så djupt inne i berättelsen att hon glömde bort vad det var som framkallat den.

— Då är Rina min rätta farmor i alla fall, sade hon, och jag ska kalla henne farmor.

— Jag vet inte om det går an, sade farfar. För jag blev ju gifter med Dorra och att hon blev mor till din far, det går inte att komma från. Och nu så hoppas jag du förstår att människors plikt är att förlåta, eftersom man behöver förlåtelse själv. Och att hämnden är Herrans.

— Tro dä? sade Livia. Dorra och Bogen gjorde vad ont var och fick som di ville, men farmor Rina och ni fick lida straffet.

— Inte kan det va efter mig du blett så förhärdad, sade farfar, detta måtte du ha efter Dorra ... Livia hörde på rösten att han inte var så arg som han gjorde sig.

Ingen av de gamle i Smalsjö som hade Arndt liggande på byrån läste den boken så flitigt som Rina i Hägnet. Vad hon läste och tog till sig ur Arndt, det var sådant som gick ihop med den livssyn hon fått som barn av Katrinan. Men hon trodde det var Sann och renlärig evangelisk kristendom.

Om hon var oviss huruvida det var rätt att plocka läkeväxter, att bota de sjuka och ådra sig läkarnas och prästens vrede, så slog hon upp det stället där Arndt skriver om Guds levande handskrift och påskrift på varje ört och blomster till vägledning för dem som sökte bot i Hans gudomliga apotek.

Livia var genom henne förtrogen med valda ställen ur Arndt, långt innan hon lärde sig läsa. Hon hade lärt att "de skapade tingens tjänst gör att människan lever och utan deras tjänst kunde hon inte leva en timme". Hon visste att hon själv var en gåva till Gud från örter och bärande träd och från alla djur på marken, i luften och vattnet som tjänar människan på skilda vis. Hon var också tacksam för deras godhet, och eftersom blommorna endast kunde dofta och djuren endast råma, grymta, bräka, skälla och gala på sångfåglarna när, så var hon gärna deras föresångare inför Gud ute i skogen såväl som i lagården.

Men det hade aldrig fallit henne in att mosters lärdomar ur Arndt om de skapade tingens förhållande till människan, hade någonting att göra med den kristendom varmed undervisningen i skolan började varje dag. Hon hade levat i vänskap och fred med de skapade tingen och lärt sin kristendomsläxa och burit på sitt trofasta och minnesgoda hat mot dem som gjort far illa, utan att nånsin grubbla över hur det ena gick ihop med det andra.

Prästen hade emellertid en stor förmåga att undervisa i kristendom så att den kom konfirmanderna in på livet. På så vis hade han lyckats få Livia att vakna upp, att jämföra och upptäcka att prästen och modern ställde motsatta krav på henne: förlåta, icke förlåta.

Då hade hon sagt ifrån, och så hade plötsligt allting blivit på tok. Prästen kunde naturligtvis inte förstå varför hon vägrade läsa förklaringen till åttonde budet, men nog borde farfar och farmor Rina ha gjort det! Men farfar pustade som bälgen i kyrkan innan väktarn fått luft i orgeln och moster, som lärt henne att leva i vänskap och fred med de skapade tingen, hotade henne nu med skapelsens vrede:

"SÅLEDES TJÄNA ALLA SKAPADE TING MÄNNISKAN, PÅ DET ATT HON MÅ TJÄNA GUD, OCH OM DET INTE SKER", hör du på vad jag läser, flicka? "SÅ ÄR DERAS TJÄNST FÅFÄNG OCH FÖRSPILLD OCH MÄNNISKAN HAR SÅLUNDA SKAMLIGEN BEDRAGIT ALLA SKAPADE TING SOM TJÄNAT HENNE OCH MISSBRUKAT DEM . . ."

(Bedragit Tjäna, grisen, tackan, hönorna, katten Mimmi.)

— Se på mig, Livia, sade den som var hennes rätta farmor, och när Livia gjorde så, blev hon för första gång rädd för henne. När hon tittade gott på en med sina milda ögon, glömde man hur vanställd hon var, men i dag såg hon nästan hemsk ut.

— Har du förstått vad jag har läst?

— Ja, svarade Livia gråtfärdig, men jag kan inte komma på vad jag har gjort för ont som förtjänat de skapade tingens vrede.

— Det är för djypa tankar för flickan, sade farfar medlande. I alla fall så är de för djypa för mig.

— Försök inte hjälpa henne, sade Rina. Livia behöver lära sig att hon inte är utan synd som Kristus, annars får hon inte fortsätta med sin läsning, det har prosten rätt i. Och det *kan* hon fatta lika bra som du och jag och varje människa på jorden. Här är en bön i nittonde kapitlet i Arndts fjärde bok som du flicka kunde ha gott av att läsa efter:

"ACK HERRE, HUR OFTA HAR JAG INTE MISSBRUKAT DE SKAPADE TINGENS TJÄNST SÅ ATT DERAS SUCKAN MOT MIG FÖRORSAKAR OCH FÖRTJÄNAR ATT DERAS TJÄNST BLEVE MIG ALLDELES UNDANDRAGEN."

Livia ansåg inte att hon missbrukat de skapade tingen. Men plötsligt kom hon ihåg haren hon träffat i skogen, och hartassarna hon haft hängande vid griffeltavlan. Sånt hade ju inte varit rätt, men hon kunde inte begripa att hon burit sig så illa åt mot kon och grisen och hönsen så att hon hädanefter borde bli alldeles utan deras tjänster.

Hon sade: I somt kan en ha felat utan att veta det, men "alldeles undandragen", det går jag inte med på.

Farmor Rina tog obönhörligt om: "alldeles undandragen" och fortsatte: "FÖRLÅT MIG DETTA, MIN GUD, OCH FÖRLÄNA ATT JAG, SÅSOM JAG GENOM DERAS TJÄNST LEVER I NATURLIG MENING, JAG OCK GENOM DIN ANDES KRAFT MÅ DIG TILL ÄRA GUDELIGT LEVA, GENOM JESUS KRISTUS, DIN SON VÅR HERRA, AMEN."

— Men det är ju inte detta kyrkoherden förhör mig på, sade Livia. Det som tog han värst var att jag inte ville läsa femte bönen, för jag tänkte att jag då ble tvungen att förlåta Tack och banmästaren "som oss skyldiga äre" och det har jag *lovat mor* att aldrig göra.

— Du har blivit fostrad i ett hatiskt och högmodigt sinne, sade farmor, ditt eländiga arma barn, det blir synd om dig, innan du kommer så långt att du kan bedja Fader vår.

— Men vad ska vi göra med henne innan dess? frågade farfar.

— Jo Jöns, jag tro det blir likast att hon ger sig från socknen upp till Stockholm före första advent. Där frågar ingen efter om du har någon religion ella ej. Och du och jag, Jöns, vi får sitta här.

— Gud vet hur länge vi får det, sade han. Men bara vi får följas åt te ålderdomshemmet så är det inte värt att klaga.

— Men I ska inte alls dit, ropade Livia, I få inte det.

— Det lär väl bli tvunget sen vi inte har dig.

— Om det bara hänger på femte bönen så är den fort lärd, sa Livia. Hon läste i snubblande fart: "FÖRLÅT OSS VÅRA SKULDER, SÅSOM OCK VI FÖRLÅTA DEM, OSS SKYLDIGE ÄRE. VAD ÄR DET? VI LOVA HÄRMED ATT VI SOM AV GUD UNDFÄTT OCH BEGÄRA SYNDERNAS FÖRLÅTELSE OCK AV HJÄRTAT FÖRLÅTA . . .', nej, men vad gråter ni *nu* för? I morn

går jag och läser at för prästen som ett rinnande vatten och sär att jag menar at, för I får *inte* till ålderdomshemmet.

— Jo, jag skäms för mitt självviska och onda hjärta, snyftade Rina. Jag må rannsaka mig själv hur jag står till de skapade tingen och min Gud. För här har jag stått i med dig om dina synder, flicka, och hela tiden har jag mest tänkt på att tvinga dig så du bad prästen om förlåtelse och kunde bli kvar hos oss . . .

Kyrkoherde Elmén sysslade under tiden i sina tankar med Livia och han utsporde sin hustru om vad hon haft för intryck av flickan. Hon svarade att som elev var hon besvärlig. Hon frågade inte efter hur världen såg ut bortom Smalsjö socken och intresserade sig inte för att göra ens den flyktigaste bekantskap med epokerna i Sveriges historia. Men hon var en av de hedningar som icke hava lagen, men ändå gör det lagen bjuder, trodde prästfrun. Eftersom flickan samtidigt var flink i sina händer och van vid arbete, skulle hon passa utmärkt till barnflicka i prästgården . . . i vår . . . då den tiden kom . . .

Nu var kyrkoherden i stort beråd, ty han kunde inte låta sin fru anställa en flicka som han själv utestängt från nattvarden på grund av olydnad och okristligt sinne. Han gjorde ett försök att böja sig ner och med sin tanke fatta detta väsen som stod där så isolerad i ett okänt universum. Men det var honom omöjligt. Han kunde inte tänka bort det vetande som danat honom själv och gjort det möjligt för honom att fatta den långa erfarenhet om synd och förlåtelse som fanns sammanpressad i Luthers förklaring.

Men hur kan man då våga att så avgörande gripa in i ett liv som man inte kan förstå? Vad skulle det bli av henne, om han tillfogade henne denna stora skymf? Vad visste han om vad som dolde sig hos de andra barnen som gick med på allting?

— Så du tyckte att Livia var olik de andra barnen, frågade han sin fru.

— Ja, sade hon.

Nå gudskelov för det då, tänkte han.

När Jöns Värdig nästa morgon kom vandrande genom skogen med käppen över axeln och ett knyte med sikar hängande i kryckan, mötte han Tilda som skulle lägga byken till mangling i herragården. Hon hälsade och undrade vart han skulle hän. — Har inte Livia sagt det? frågade han tillbaka. Jag ska ner te prästen med sik till tack för allt gott kaffe och all god undervisning flickan har åtnjutit.

— Jag har allt skickat ner ägg med henne, så det hade ni inte behövat, sade Tilda förargad.

— Nej, en hade väl inte det, om du inte tagit löfte av henne att aldrig förlåta dem som oss skyldige äre. Nu blir jag ju tvungen att försöka tala reson med prästen, så han släpper fram henne till nattvarden.

När Tilda fått veta vad som hänt, blev hon så matt i knäna att hon måste sätta sig på närmsta sten. Aldrig förr hade hon tänkt på att hennes fostran av Livia kunde bereda barnet svårigheter vid konfirmationen. För henne hade läsningen bara varit en sak som hörde till för att man skulle räknas som fullvuxen. Men se Livia tänkte djupare, hon måtte ha något av far i sig, fast hon inte liknade honom i det yttre. Om Tilda blundade, kunde hon se framför sig rallaresonen och extra banvakten Oscar Värdig den gången då han gick på banvallen i sin ungdom och torkade ögon och näsa med rockärmen. Hon hade frågat om han hade tandvärk, men det var mycket värre än så, sade han. Och så fick hon ur honom att han placerat ut kallelser i banvaktsstugorna till ett hemligt möte. Där hade kommit några stycken tillstädes i Smalsjö godsmagasin, men han vågade inte träda fram och avslöja sig som undertecknaren "Kamrat". I det längsta hoppades han att de skulle diskutera frågan om banvaktsförening av sig själva, men när de suttit en halvtimme, var det någon som tog upp en psalm och sen gick de sin väg.

Tilda hon begrep på den tiden ingenting av vad som menades med organisation, men hon tröstade Oscar med att om man misslyckats en gång, kan man göra ett nytt försök. Därvid skedde att de blev överens om att hålla samman livet igenom, fast ingenting

sades den gången. De träffades sedan i Aneholmsskogen som de kunde, Oscar ville inte uppträda i Lunnagärde varken natt eller dag förrän han var ordinarie och det dröjde fyra år innan han kommit så långt. Då visade det sig att Jöns Värdig som tillhörde rallareadeln och föraktade bönder ogillade partiet, och att bonden på Lunnagärde, vilken ägde ett halvt hemman, blev rasandes. Han skulle hålla åldermanskalas det året och ville inte ställa till stort bröllop när den likaste av hans tre döttrar gifte sig ner i den obesuttna klassen. "En dyngar inte så tjockt för havre", sade han. Om inte mor i Lunnagärde funnit på utvägar att bära ett och annat till banvaktsstugan, så skulle inte Tilda som gift ha vetat av att hon hade ett föräldrahem och fyra syskon. Hennes liv blev en kamp och evig oro för vad överheten kunde hitta på att plåga Oscar med, därför att han höll på det rätta. Och nu var hans mest älskade barn i färd med att ta sin första dust med överheten så flicka hon var. Gärna hade hon velat vända hem och tala med Livia, men fru Stiernborg stod där nog redan i mangelboden och väntade på att Tilda skulle komma och dra lakan med henne.

Innan Jöns Värdig gick, hade han fått allvarsamma förmaningar av moster i Hägnet att flickan inte fick tvingas att tala och läsa mot sin övertygelse. Prästen visade sig vara minst lika angelägen som moster, när Värdig först berättat för honom om den olycka som drabbat familjen för tio år sedan. Han såg så vänligt på henne när han kom in i läsekammaren där Livia satt i spänd väntan. Han sade genast att hon bara skulle få sådana frågor som hon kunde besvara med uppriktigt hjärta.

— Om du haft förtroende för mig och själv berättat om din far, så hade vi redat upp det här du och jag, sade han. Din farfar har sagt att du samvetsgrant uppfyller fjärde budet och har vördnad för ålderdomen. Vi har kommit överens om att detta får vara nog.

— Vi tycker också att det här är ingenting att springa runt socknen med, sade farfar, där han stod i dörren.

— Stig in, Värdig, och hör på lektionen, bjöd kyrkoherden.

— Ja, en kan behöva friska upp sina kunskaper i kristendomen, svarade farfar.

Han tog Livia direkt med sig hem så att hon inte skulle hinna byta ett ord med sina kamrater. Han talade om hur resonabel prästen hade varit och prisade Gud för att denna tråkiga affären var uppredad.

— Det är en större nåd än jag förtjänat att jag ska få se dig knäböja vid altaret och få följa med Tilda och dina syskon till Herrans bord, sade han.

— Men då ska farmor också vara med, sade Livia.

Kyrkoherden gick in till sin fru och rådde henne att försöka få flickan Värdig i sin tjänst, nu, när som helst.

— Med det där om hedningarna som icke hava lagen, hade du nog mer rätt än du visste, sade han.

— Ja, det är ju kvinnans lott det, svarade hon med en suck av belåtenhet.

När tiden för konfirmationen nalkades, gick Livia till Hägnet, hälsade från mor och bad farmor att gå inom på en kopp kaffe och en enkel smörgås efter nattvardsgången.

De stod vid stättan mellan de båda ställena. Från Hägnet hördes ett jämnt bultande, det var Bogen som holkade ur ett träskoämne med stämjärn och hammare.

— Är Bogen medbjuden? frågade Rina.

— Mor nämnde inte han, sade Livia. Hon visste att Rina visste att mor aldrig skulle bjuda in Bogen som vittnat falskt om Oscars beteende på marknadsdagen.

— Då får jag tacka, men jag kan inte komma, sade moster.

— Han som aldrig tatt er med på kalas.

— En kunna inte räkna på det efter det jag blev biten av suggan.

— Men han har sura ögon och blå näsa.

— Det är skillnad på vad en fordrar av ett fruntimmer och en karl.

— Det må hända, men nog kan han sitta ensammen första advent.

— Nej, det kan han inte, sade Rina, och jag ska förklara för dig varför. Jag har förlåtit Bogen. Jo du, det gjorde jag änteligen den dagen då jag läste för dig om förlåtelse i Arndt. Jag ville inte vara

sämre än örterna på marken som ger oss hälsobot att inte tala om de oskälige djuren som förlåter oss dagligen och stundligen.

— Förlät I *alla* hans synder, farmor?

— Alla. Och hälsa du din mor och tacka och säg att jag kan inte komma.

Första söndagen i advent var sockenstugan full av svartklädda fruntimmer som borstade av var sitt nattvardsbarn, rättade på hattar och dammade av skor. Prästfrun måste ta alla i hand när hon kom in, och det dröjde innan hon kom fram till Tilda Värdig som stod i ett hörn med sin konfirmand och sin äldsta dotter. Det var Alma som fick syna av Livia och rätta och dra på klänningen hon sytt och skänkt, ty Tilda stod med ryggen mot alla människorna, tittade ut på kyrkogården där Oscar låg och tänkte på hur det varit om han levat och kunnat ge flickan en vägledning för hennes framtid. Då hade jag haft lille Oscar Fredrik kvar, och vi hade båda haft någon att ty oss till. Nu när flickan tar plats, har jag intet beskydd här på jorden.

Prästfrun beundrade silverkorset som Livia fått. Av vem? Av fröken Roda Pendrich? Hon blev häpen och imponerad över att upptäcka ett sammanhang mellan Livia Värdig och en av de kända kvinnorna i Stockholm. Det var kanske meningen att Livia skulle till henne? Om så inte var, då kunde det väl passa att Livia kom till prästgården, för plats skulle hon väl ändå ha?

— Tack så mycket, svarade Livia, jag ska ingen plats ha. Jag behövas hos mor och di gamle på Svinaskogen.

Tilda hade aldrig trott att något kunde göra henne så glad som detta svar. Det bästa hon hoppats på var att flickan skulle stanna i socknen, så att hon kunde få se henne någon gång.

Det barnet, det behöver inte vägledning, tänkte hon.

Tilda började snyfta när Livia reste sig ur bänken för att gå fram till altarringen med sina läskamrater. Systrarna från Lunnagärde sade åt henne att styra sig, vad hade hon att gråta för? När det blev fruntimmernas tur att möta karlarna i gången och gemensamt gå upp till altaret, lagade Tilda så att hon fick gå bredvid

Viktor, hon tog hans hand och höll den trots hans motstånd tills hon måste gå åt vänster, han åt höger. Hennes äldste son ... Han hade gett Livia skor och psalmbok. Han hade aldrig gjort mor någon annan sorg än att han gett sig till Smalsjö, som han ju måste. Jo, att han inte ville höra talas om att far blivit mördad, förstås.

När hon väntade på oblaten, knäböjde bredvid Alma, skämdes hon över att hon aldrig brytt sig om denna dotter. Hon hade ändå köpt tyget till Livias klänning och sytt den själv. Hon försörjde sig redligt och hade kaffe och socker och köpekakor med sig när hon kom hem ... Men lite tack och ingen kärlek fick hon tillbaka.

Måtte Gud hjälpa en stackare ... Kristi lekamen, för dig utgiven ... så att hon kunde bli ett föredöme för Livia i långmod och förlåtande sinnelag ... Kristi blod, för dig utgjutet ..., men måste en förlåta dessa mördare som dolt sitt brott med att hopa skam över sitt offer ...

Gustaf, Hulda och Albertina följde med till Snickarstugan efter kyrkan medan Martin gick hem för att se till kräken. Samtalet vid smörgåsen, kaffet och ostkakan snuddade inte ens vid den religiösa ceremoni i vilken alla deltagit. Albertina ackorderade med Tilda om att spinna varpgarn åt henne till en kostymväv hon tänkte sätta upp. Gustaf prisade sin klokhet att ha motstått alla övertalningar och hållit sig utanför slakteriföreningen som säkert skulle spela konkurs. De skrev så mycket om nya äktenskapslagar som uppmuntrade folk att komma från sitt en gång givna äktenskapslöfte, om de annars vågade för Gud och den kristna församlingen. Att komma från en andelsförening som man en gång gett sig i, det skulle hädanefter bli både dyrare och svårare och många i socknen skulle nog få erfara det.

— Ja, ni har det bra på Lunnagärde, sade farfar, som varken har bekymmer för äktenskap eller andelsföreningar eller barn och barnbarn. Se jag är ju så orolig för hur jag ska kunna dela mina rikedomar i släkten så ingen får för litet eller för mycket.

Lunnagärdefolket tog inte åt sig, ty de hade just gett Livia en guldtia som hon aldrig skulle få växla. Men vad angick ungdom,

så kunde de väl göra något för Livia. De hade just talt vid sinsemellan och kommit på den tanken att hon kunde få komma till dem på prov för mat och husrum. Om hon stannade skulle de ställa henne skor och hon skulle få lin och ull eller ett bomullstyg om hon hellre ville.

Tilda, som bytt om till vardagskjol för att gå ut i lagården, stannade i köksdörren för att höra vad Livia skulle svara.

— Det kunde jag nog ha gjort, sade flickan, för ni har så granna kor. Men jag är allaredan stadder jag.

— Vart då?

— Te Svinaskogen.

Lunnagärdesläkten ville inte ta Livias besked på allvar.

— Svinaskogen, den föder inte ens en katt längre, sade Gustaf föraktligt. Du Livia skulle allt passa hos oss. Mat skulle du få och lära opp dig i varjehanda. Du är gammal nog att rycka lin och att skäkta.

— Jag kan komma när I har något strängt arbete för rätta, sade flickan, ty en fick lov att vara hövlig mot mors syskon som nu besökte henne för första gång sedan hon blev gift.

— Och nästa gång Tjäna visar sig, så kommer jag och leer själv, sade hon artigt. Nej, farfar, gå inte förrän jag lagat en liten hemförning åt farmor som inte fått smaka varken tårta eller ostkaka.

Hon var utom sig av otålighet, innan Lunnagärdefolket kom sig för att spänna för och resa hem, ty Tjäna skulle kalvat redan i går. I morse hade hon sett att kalven sjunkit neråt, och nu stod det väl på som bäst eftersom mor inte kom tillbaka.

När hon äntligen fått av sig konfirmationsstassen och störtade ut i lagården, hade Tjäna redan slickat ren sin kalv. Mor hade tagit den från henne och lagt den i en kätte. Där strävade den att resa sig, sökande med uppåtvänd mule efter moderns spenar som den aldrig skulle få dia. Medan Tilda tog fram spann och pall stod Tjäna där i sitt bås och vände på huvudet för att kunna se sin kalv.

När Livia råkade skymma kalven för Tjäna, slet och drog hon i sitt bindsle och var mycket förtörnad. Livia begrep med en gång att allting inte var undanstökat med att hon fått gå till skrift.

Där hemma på Hägnet satt farmor och läste Arndt: "Ack, Herre,

hur ofta har jag icke missbrukat de skapade tingens tjänst så att deras suckan mot mig förorsakar och förtjänar att deras tjänst bleve mig alldeles undandragen . . .”

Tilda gav flickan en spann med råmjölk som hon skulle ge kalven.

— Nej, barn lilla, du får den inte att dricka på vanligt vis. Doppa fingrarna i mjölken och låt kalven suga av dem, så tror den att den diar sin mor.

Livia kom snart underfund med hur hon skulle bära sig åt. Hon doppade fingrarna och lät kalven suga tills hela handen värkte.

Men kon tittade gång efter annan på henne och sade: du har tagit från mig min lilla kalv . . .

VI

Allt blir till jord igen

En augustimorgon satt gubben Värdig vid sitt norrfönster och höll som vanligt utkik bort mot Hägnet. Han hoppades på att få se Rina komma ut ur sin stuga för att skatta sina läkeväxter i kryddkvarteret som hon alltid brukade göra den här tiden, vid Jungfru Marie dyra himmelsfärdsdag.

Rina hade alltid varit tveksam och oviss i sitt sinne om hon borde hjälpa de kranka som sökte henne. När det gällde att sitta hos sjuka och förlösa barnsängskvinnor, då hade hon alltid villigt lytt varje kallelse, men kom folk och klagade över blodgång och bleksot, sår och utslag, mask och mjältsjuka, då behövdes det mycken övertalning. På senare år hjälpte inte alltid den.

I våras hade hon inte gått sin vanliga gång längs renarna för att samla vårens läkeörter. Värdig han hade trott att hon inte orkat och skickat åstad Livia, men när hon kom hem med maskrosrot, skvattram, styvmorsblommor och ögontröst, då slog Rina ifrån sig och sade att hon varken ville eller orkade att laga till droppar och dekokter och salvor mera. Hon förbjöd Livia att gömma på vad hon plockat, men Värdig hade haft henne till att lägga upp det till torkes på hans vind och att öka ut förråden med hästfibla, Johannesört och torrvärksgräs, sådant som folk numera kallade för Linnea och rev av för nöjes skull.

Han väntade att Rina en dag skulle ångra sig och bli glad över de hemliga förråden, men än hade hon ingenting sagt.

Hon hade inte ens skattat den stora flädern framför det lilla herrskapshuset som Bogen tiggde sig till av godsägarn, när de ordnat

med avträde inomhus på herragården för att frun aldrig skulle behöva gå utom dörrn på vintern. Busken hade stått där så redo och väntande som en ungmö på bröllopsdagens morgon, men nu var den redan slak och överblommad. Enligt Värdigs förstånd kunde det varken vara Gud eller provinsialläkaren emot att dricka fläderavkok, när man var förkylter, men Rina var numera full av grämelse och ruelse. Hon tog illa vid sig då prästen erkände att ingen numera läste Arndt, inte ens han själv, utan mera moderna andaktsböcker av Roos, Billing och Rudin. Folk aktade inte på tecknen, de tog inte varning av den stora straffdom han sänt över dem med kriget, utan glömde den när freden kom, bekände inte sina synder, de bad varken Gud eller varandra eller de skapade tingen om förlåtelse.

När det lidit så långt på dagen att daggen torkat upp, tog Värdig sin käpp och haltade runt hörnet till sin bänk på baksidan av stugan. Där hade han utsikt över nordvästra hörnet, där han själv fordom hjälpt Rina att lägga kryddkvarteret. Hundradetals korgar med inkråm och fiskräns och kroppar efter odåjliga pälsdjur hade han gravt ner där på sin jagandes och fiskandes tid, ett otrevligt göra hade det varit, men nu mådde hennes läkeväxter så väl, att han fått lov att lägga upp muren i manshöjd för att inte de högväxande blommorna skulle knäckas av blåsten.

Numera var hans själsförmögenheter inte som förr i världen, då han hörde lockrop långt från och kände djurens vittring, då han såg varje märke efter klo, tass och klöv, då han stannade inför varje lort i skogen, då han upptäckte de allra mest sinnrikt gömda balar och bon. Men nog kände han den starka lukten från kryddkvarteret som var en blandning av bittert, sött och kvavt. Och han såg att det stod moln av insekter över blommorna, särskilt lade han märke till en sky av småfjärilar som aldrig syntes annat än vid denna tid. De kom då inte för blommornas granna färger, för läkeväxterna var ingenting att se till. Men de sjuka kom ju heller inte för Rinas utseende.

Inne i Hägnet satt Rina med sin Arndt och läste det stället där han skriver om Guds levande handskrift och påskrift som han satt

till vägledning på varje läkeört i naturen. Men hon trodde inte att människorna var värdiga längre att begagna sig av örternas hemliga krafter till hälsobot, hon fruktade att tiden nu var inne att slå igen Guds stora läkebok.

Bogen visste mycket väl vilken strid hon utkämpade, och han hörde gång på gång upp med arbetet för att driva på henne att ge sig ut. Slutligen reste hon sig och lämnade stugan. Hon tog ingen sax och ingen korg, hennes avsikt var att plocka Jungfru Marie lin och sätta i ett glas. Men när hon väl kommit ut, var det som om läkekvarteret dragit henne till sig med sin doft och sitt surr. I höst skulle hon gräva upp det och till våren så ärter och bönor och lök. Hon måste dit på ett avskedsbesök.

Värdig blev riktigt lättad när han såg henne komma. Hon hade hucklet framdraget i pannan mot solen, så han kunde inte se om hon var glad eller ledsen, men det var ett gott tecken att hon gav sig upp i kryddkvarteret i alla fall. Där hon gick liknade hon en rostig kniv som inte kunde fällas ut ordentligt. Kanske hade hon dröjt därför att det tagit lång tid för henne att räta sig så pass efter den där knäcken hon fått i veka livet och inte velat smörja eller behandla. Annars gick hon fort och utan besvär, och sina snabba fötter hade hon fått behålla. Han kunde inte se att hon plockade någonting i förklädet, hon bara stod där i sina tankar. Hon hade alldeles för många tankar på gamla dar, Rinastackarn.

Nej, hon skattade inte sitt kryddkvarter, tog inte ens en blomma av var sort att ta med i kistan till ett minne.

Hon begrundade Guds avsikt med att lägga läkekraft, smärtstilla och död så nära varandra. Med en skrupel pulver av källarhalsbuskens bast kunde man döda en hund, men basten lagd på ättika kunde dra ut var ur sår, läka ormbett och lagd på magen bota svår kolik. Det hade hon själv prövat, däremot hade hon aldrig använt den på kräfta, inte ens på folk som var hemskickade från läkare att dö. Det svarta pulvret i röksvampen var farligt för ögonen, men om där kom folk med flödande blodsår var det gott att ha svampen till hands att lägga på såret. Ingen ört var så giftig som sprängörten för människor och djur, men dess rot botade giktavärk. Rackar-

tofflan bar på ett läkemedel så starkt att det endast kunde hanteras av den som ägde djup kunskap och erfarenhet. Det var ett stort ansvar att pröva på att hjälpa plågade människor, ty själva hade de ingen aning om vad de tålde, och om man lät beveka sig av deras böner att ge dem en större dos, kunde de glida från smärtfrihet in i döden.

Hon stod och såg på bina som kröp ut och in i rackartofflans blåa blom. De borde egentligen ha fallit ner och dött av dess gift. Men de visste vad de gjorde. De hämtade frömjöl att bygga sina kakor och honung att fylla dem med. De hämtade kanske också det gift i gadden som var dem givet för att försvara sina förråder.

Rina och Värdig upptäckte samtidigt att Bogen kom utrusande ur stugan med ett träskoämne i handen. Rina förstod genast att det var henne han ville åt. Hon blev rädd och började springa åt Fiskartorpet till, men han motade henne.

Förbannande sitt usla knä reste sig Värdig och haltade bort mot Hägnet.

— Om du inte lä bli Rina, så ska jag skvallra för Livia!

— Har du aldrig sett gammalt folk leka änkeleken? skrek Bogen tillbaka. Han genade Rina så skickligt att hon kom upp i stenröset neråt sjön till. Och där slutade änkeleken med att Rina fick foten i kläm mellan två stenar, ramlade, skrek till och blev sittande.

— Ja, vad fan skulle du på mitt brännvin? frågade Bogen.

Rina krängde hastigt av sig sin sko.

— Jag har inte använt något brännvin i år, sade hon. Vet du väl.

— Vem har då tömt flaskan, din satans käring? Inte en droppe fanns där, så jag måtte in och leta i ditt skåp och fick tag i något som smakade som helvitte! Titta här, vad är det för djävulstyg i bottnen?

— Maskros, sade hon. Nu får du aldrig stenplåja så länge du lever.

— Jag ska anmäla dig för doktarn i Smalsjö, så jag ska.

Rina svarade ingenting, ty hon var upptagen att vrida vristen i led igen.

När Värdig kom fram tittade hon upp och sa: så där ja, så ska de sitta, som käringen sa om stenfataflisorna.

Äntligen fick de in Rina i utdragssoffan.

— Rine bin svärmar, du Värdig, sa Bog.

— Det angår inte mig, rätt om det skulle va så.

Värdig gick hem till sitt och kom tillbaka med hästfibletinktur. Det var allt inte så illa att en hade lite förråder, sa han. Rina tackade, blötte en linneduk i tinkturen och lade ett omslag med stadig hand.

— Mina behover lär efter detta inte bli stora, sade hon.

— Du tänker väl inte gå hädan för det här? frågade Värdig ängsligt.

— Gud i himmelens tron, nu har Bogen råkat ut för bina, hör du inte att han skriker på hjälp?

— Jo Rina lilla det hör jag, sade Värdig och rörde sig inte ur fläcken.

Även Livia hörde ett besynnerligt ljud när hon kom med middagsmjölken till de gamle. På marken nedanför bikuporna låg Bogen. Hans ansikte, annars så skrumpet och fullt av elaka rynkor, var nu uppspänt som magen på en ko när hon förätit sig på groe. Av hans ögon syntes bokstavligen intet, och hans kala huvudsvål gick i vågor. Över honom, utan minsta fruktan för bina som surrade omkring honom, stod farfar. Hela hans ansikte var som förklarat av skadeglädje.

— Jaså du, du visste inte att bina är mö nogare än fruntimmer så att en inte ska komma di nära, när en är svett eller såpen som du!

Bogen bara stönade till svar, ty hans läppar var så svullna att han inte fick fram ett ord. Men Värdig var inte färdig på långa tag.

— Nåå, hur känns det att ha förlorat sin syn och inte kunna skilja på en bäck och en stugevägg? Och hur tror du att du själv ser ut, du som inte ville visa dig för folk i sällskap med Rina?

Livia gick bort i potatislandet, tog en näve jord och klente på Bogens svullna ansikte.

— Hämnden är Herrans, farfar, sade hon. Det har I lärt mig själv.

— Ja precis, svarade farfar. Herran hämnas genom bina, dessa sina minsta.

— Hur vetter detta? frågade Livia, när hon kom in och fann farmor Rina i sängen med en svullen fot. — Det får du veta sen, svarade Rina, ge dig kvickt iväg till herragårn och ring efter doktarn. Sä hur det är och att det gäller te å skynda.

När Livia hunnit över Kvarnbäcken, hörde hon en röst ur den stora femstammiga linden på andra sidan, och Kagge Stiernborgs blonda huvud tittade ner på henne.

— Vad har du så bråtт för, frågade han. Ska du telefonera? Det kan du ändå inte göra utan att jag hjälper dig.

Han hade snickrat sig ett golv mellan stammarna i linden och ordnat med en bänk och ett bord. När det var riktigt hett som i dag, förklarade han, kröp han dit upp med sina läxböcker.

— Jag trodde alla karlar på Aneholm var ute och skar råg, sade Livia.

— Ja, den som fick det ändå, sade Kagge. Men ser du, jag har bara ett år kvar till studenten, och jag måste tentera för högre betyg i höst...

Till det svarade Livia ingenting, eftersom hon inte visste vad det var att tentera. På snabba bara fötter sprang hon över Munkudden med Kagge tätt i hälarna. Lyckligtvis var han en av de duktigaste löparna i skolan, särskilt fin i terräng.

Strax ovanför det trappsteg där Johan Stiernborg stått dymmelonsdagen och blött ner sin slängkappa, var herrskapets kaffebord dukat. En så här varm och solig dag var Aneholm allra mest till sin fördel, den grönskimrande luften under träden var sval, och solfläckar dansade över de mossiga trappstegen som ledde neråt sjön.

Fru Ulla välkomnade man och son med sitt allra vänligaste leende, bjöd på varma bullar och frågade genast om Kagge hade skrivit färdig sin tyska stil. Det hade han inte, men han svarade genast: ja

mamma, så gjorde han alltid utan hänsyn till sanningen, antingen hon var på gott eller dåligt humör.

— Och ni har krakat upp hela trädan? vände hon sig till sin man.

— Jo då, svarade han. Betinget för dagen var halva trädan och två timmars arbete återstod ännu. Men han visste ju att hans hustru inte skulle kontrollera hans uppgifter lika litet som Kagges.

— Och du Ulla har också varit flitig?

— Ja, det vill jag lova, sade hon, vi har hackat om alla grönsakslanden och gallrat ut små fina rödbetor och morötter, som vi ska konservera i eftermiddag.

Alexander Stiernborg hade tidigare på dagen passerat Tilda som gick med sin hacka längs fårorna. Han hade sett henne räta ryggen, torka svetten ur ansiktet och mäta med blicken vad hon hunnit och vad hon hade kvar. Han hade frågat om det var drygt, och hon hade svarat, att när man hackat om trädgården, så var det färdigt att börja från början igen. — Tilda får inte förta sig, hade han sagt. Tilda är inte så ung längre eller hur? — Femtisex år, hade hon svarat. — Och jag som bara är fyrtifyra, jag tycker det kostar på att hålls och kraka råg en sån här het dag. — Men det är ju godsägarns *egen* råg, hade hon sagt.

Det hade ju varit lämpligt att återge detta samtal nu, men det föll honom inte in.

— Om man skulle äta en bulle till? frågade Ulla.

— Det tycker jag visst du kan förtjäna, du som varit så flitig, sade Alexander.

Kagges blickar vandrade mellan föräldrarna. Modern pöste som en av sina egna bullar, men innanför faderns linnerock fanns ingenting mer än en stör. Han liknade dock mindre en fågelskrämma än en fågel. Han var så lik en tupp som en medelålders karl kunde vara med sin korta, krökta, vassa näsa, sina hängande kinder och smala ben under knäbyxorna. Folket hade också upptäckt det och kallade Red Rode Islandtuppen för godsägarn.

— Själv har jag nog mera mammas anlag, tänkte Kagge och avböjde den fjärde bullen. Då fadern reste sig, tog sonen mod till sig

och frågade om man ingenting kunde göra för de gamle på Svinaskogen. Han hade nyss hjälpt Livia att telefonera till doktorn och fått veta att de var sjuka alla tre. De måste ändå ha något att leva av.

— Det har alltid levt folk på Svinaskogen som inte haft något att leva av, svarade fadern. De här tre gamla ska vi väl skaffa in på inrättningar. Sen så är det slut med backstusittarnas saga, och likaså gott är det.

— Du ska inte försöka med inrättningar, sade Ulla. De har redan ordnat för sig. Livia tar sina djur med sig och flyttar till Svinaskogen och ser om de gamle. Tilda får bo hos oss i vävkammaren. Hon kom själv nyss och bad mig, för hon sa att hon inte rådde med att ligga ensam i Snickarstugan. Jag blev glad för då har jag henne alltid till hands.

— Men vad ska Livia leva av om hon ska passa tre gamla sjuka personer, frågade Kagge.

— Alex, du kan väl skriva till din berömda kusin i Stockholm att hon höjer sitt anslag åt flickan, ropade Ulla efter honom. Efter vad jag läst i tidningarna så ömmar hon ju för de små i samhället.

Han stannade och vände sig om.

— Jag ska sammankalla pensionsstyrelsen och fattigvården, sade han, så den saken behöver du inte bekymra dig om.

Kagge tänkte: det har säkert aldrig fallit Livia in att hon tillhör de små i samhället.

Värdig hade spått att doktorn inte skulle bry sig om att komma, när Rina i Hägnet kallade på honom. Men de hade nätt och jämnt hunnit bädda med hackelse och fjäderbolster i snickarboden, få ner Bogen i fållbänken där och lägga lakan i Rinas utdragssoffa, så kom den lille tjocke doktorn körande i sin trilla.

Hur förveten än Värdig var, vågade han sig inte in i stugan eller i närheten av det öppna fönstret. Han nöjde sig med att se efter doktorsmärren och lägga för gräs åt henne, så att hon inte sprang runt med trillan och åt av havren.

När doktorn änteligen kom ut ur stugan, hade han Livia i sällskap. De gick upp till kryddkvarteret och Livia hackade upp avlägg

av vareveliga sort där fanns: libsticka, valeriana, angelika, dragon, anis, pepparmynta, salvia, isop, malört och hjärtansfröjd. Sen slängde doktorn alla plantorna bak i trillan utan att skydda rötterna för den heta solen, så det var väl inte hans mening att de skulle växa nånstans, han var väl så tokig så han tänkte pressa dem och klistra upp dem på papper.

Strax därpå satt Värdig inne i Hägnet och förtärde bröd, doppat i surmjölk i sällskap med Rina och Livia. — Hur vette det att doktarn stannade så länge, han som alltid har så brått, frågade han. Gjorde han sig mö besvär med Bogen?

— Han ga han två sprutor med motgift och lämna kvar medusin som Livia skulle försöka få i han, svarade Rina. Varannan timme, natt som dag.

— Kan inte jag sköta det? frågade Värdig. Jag ankar så pass på att jag bannade en stackare som snart ska stå inför sin domare.

Livia avslog genast anbudet. Farfar behövde sin ro, och här skulle inte bli någon vidare sömn ändå.

— Ni ser så konstiga ut båda två, sade farfar betänksamt. Var doktorn svår mot Rina, säg Livia? Hade han nåt å anklaga henne för? Ja, jag skulle gått in och stått dig bi, men jag tänkte att om han såg hur jag haltade, så skulle han lägga in mig på lasarettet och ha di att såga av benet ovanför knät. Sånt har han gjort förr.

— Nej, inte var han svår till att vara han, sa Livia, men han låtsade i början som om han ville lära av farmor. Han ville se hennes mediciner, och han trodde vi hade tömt skåpet till han skulle komma. Han kunde inte förstå varför gumman skulle sluta opp, så länge det fanns folk som trodde mer på henne än på doktarn. Men då svarade farmor ... ja tala själv om vad ni sa!

— Ja, jag sa att jag förstått att Gud överlåtit sin allmakt på läkarna. — Är gumman oförskämd? frågade han då, för han menade att oförskämd, det var ju han som skulle va, om någon. Men då förklarade farmor att vanliga människor inte längre var värda att hämta läkemedel i naturen. Och så sa han att efter femton år i det här distriktet, var han van vid illmariga patienter, så inte kunde gumman prata kull honom. Och opp med täcket, sa han och visa

mig foten. Jag tror att han klämde till bra hårt som straff för det där om allmakten. Men han hade ingenting att anmärka, foten låg i rätt läge, och om gumman trodde att avkok på slåttergubbe var fördelaktigare än Burovs lösning, så inte honom emot. Men innan han gick så ville han ha ett ärligt svar, om det gick att få.

— En sån buse! sade farfar och strök surmjölken ur skägget.

— Det låter värre än det var, som Livia berättar det, sade Rina. Det är bara ett sätt han har, och det får man väl inte förmena honom. Han ville veta om jag lärt opp Livia, för det ämnade han inte tåla, sa han. Du Jöns håller på din fiskerätt och han håller på sitt. Och att han blev arger, det kom sig av att jag svarade så galet. Jag sa att lära opp flickan, det var det sista jag ämnade göra, sa jag, och så bar det sig så illa, att han visste att det sista kloka käringar gör, det är att lämna över ämbetet i yngre händer. Han visste att Katrina på Älgamossen var min mormor, och han trodde att Livia var min sondotter, eftersom hon kallade mig farmor. Och att jag bara slingrade och ljög.

— Men så sa farmor att jag inte ens var släkt med henne, sa Livia, och att jag gick här bara av kärlek till henne. Och att om doktarn ändå inte trodde han fick ärliga svar, så var det likaså gott att han nämnde vad han skulle ha för besöket. Och då lugnade han sig och sa att han ville inte ha mer betalt än ett avlägg av varje växt i kryddkvarteret, för han hade läst att de kommit in med munkarna på medeltiden. Jo och så ville han veta hemligheten med att de växte så obegripligt här på Hägnet. Och då tackade farmor för att han var så billig, och sa att den hemligheten kunde sägas i fem enkla ord: allt blir till jord igen. Jag tror inte doktarn begrep, men han tackade och gav sina sista ordinationer, och sa att vi fick inte hoppas för mycket i vad gällde Bogen, men vi skulle passa han ändå.

— Ja, men kan inte jag det, försökte Värdig en gång till.

— Nej nu går ni i säng farfar, och i morgon, äss han lever, kan ni passa både farmor och han, medan jag hämtar hit våra djur.

Så fort Livia blivit ensam med farmor, tog hon upp ett papper ur sin förklädesficka och satte sig på en stol intill sängen. Hon hade

träffat sin mor vid herragårn och fått hennes lov till att stanna i Hägnet tess Bogen var död och begraven och Rina kunde stö på foten, men då ville mor allt ha en gentjänst. Mor gick in te befallningsmans och där fick hon honom att skriva ett intyg åt henne som farmor måste ha Bogen att skriva under. Måntro om farmor ville be han att göra det? Tiden var kanske ute snart.

Rina begärde sina glas och stavade genom intyget: "Erkänner att Oscar Värdig var fullt nykter sin sista dag på jorden". Sen ropade hon:

— Nils lille, är du villig att ta tebakars det du sa vid förhöret om Oscar Värdigs fylle? Livia har ett papper med sig som du kan skriva på med hand om pennan. Ja, det var snällt av dig, fortsatte hon som svar på en grymtning, vilken kunde betyda såväl ja som nej. Ser du, annars får vi inte ha kvar Livia, och då får Värdig passa oss båda två. Men du ska inte skriva på, om du inte vet att du kan göra det.

Livia gick in till Bogen med papperet. Giftet och motgiftet måtte haft en konstig verkan på honom, för det sipprade tårar ur vecken bakom vilka ögonen dolde sig. När han skrivit på med hand om pennan, tecknade han åt Livia att närma sitt öra till hans mun och sade de första ord som kommit över hans läppar sedan bina stuckit honom.

— Dorre far, sa han.

— Ska jag tala om för farmor att ni hade ihjäl Dorre far?

Bogen gjorde ett jakande tecken, hade han erkänt mened, kunde han tas med dråp ock, så var det gjort. Livia tog en sked och försökte få in doktarns medicin mellan Bogens svullna läppar, men det mesta rann bredvid. Sen sa hon: tack ska ni ha, Bogen, sköt till dörren och satte sig bredvid farmor. Hon var glad åt att rummet låg i skymning, när hon nu skulle framföra Bogens hälsning och bekännelse om Dorre far.

Farmor, som legat så stilla och lugn hela tiden, flög till som om hon blivit biten av en skamfluga.

— Bogen har blett från vettet, sade hon.

— Nej men, har han ej farmor. Farfar han har talt om hela historien för mig den gången då jag divlades med prästen om åttonde budet. Fast han förbjöd mig att föra det vidare till er.

Nu fick Livia berätta vart ord om "hoppa gubbe här är en bäck", och hur det lett till att farfar blev lurad och trugad att gifta sig med Dorra, fast han sa ifrån till prästen att han hade en annan kär.

Farmor sa först ingenting, hon låg alldeles stilla, men Livia kände och visste, att hon trodde på det hon fått höra och att det gjorde henne nöjd.

— Fly mig fickduken, sade hon till sist. Allting klarnar för mig nu när det lider mot änden. Intill denna dag har jag trott att Jöns inte ville vid mig efter all skam vi fått lida för mormor och att han därför tog den första han fick tag i. Du ska veta att det var just i samma tid som min mormor dog, och vi alla som var av den släkten, vi blev så utskämda för att hon blev begraven på norrsidan utan klockringning. Jag hade blivit fostrad av henne sen jag var liten så jag hade at värst. Och så stod Jöns ändå inför prästen och sa att han hade en annan kär? Månne han nämnde vem det var också?

— Jo, farmor det gjorde han. Men det hjälpte inte, sa prästen, etter Dorra var med barn och ni var oskårad. Jag har grunnat så varför ni inte likaväl kunde ställt så ni blett min riktiga farmor. Ni var ju överens med farfar, det sa han.

Farmor teg igen. I månskenet såg Livia hur hon knäppte hop och löste upp sina händer gång på gång.

— Titta te Bogen stackarn och hjälp han med hans tarv och kom så tebakars igen, så får vi se om jag får at över mina läppar, sade farmor.

— Han sover, viskade Livia.

— Gud ske tack för det, sa farmor. Ja, pia lilla, Herrans vägar är outgrundeliga. Om inte detta hänt med Dorre far, utan farfar och jag geftat oss, så hade din far allri blett till och inte du.

— Hur kan ni sä det så bestämt?

— Det kan jag, efter ja vet att jag blev snöpt strax jag kom ur moderlivet.

Livia skälvde till.

— Farmor, sa hon, farmor, *jag* är väl inte snöpt jag med?

— Barn lilla, barn lilla, var inte rädder, du vet ju att det var ju jag som tog emot dig.

— Förlåt, farmor, jag blev bara så ifrån mig. Jag borde ju ha betänkt att ni inte var en elak trollpacka som er mormor.

— Du ska inte sä så om Kattrina. Hon trodde att hennes gåva kom från Gud, och att jag var utsedd att överta den efter henne.

— Men hon hade ju barn själv, farmor!

— Det var därför hon gjorde så med mig, kan du veta. Hon hade lidit mycket för sin klarsyn men mest av sina egne barn. De hatade henne alltid och skällde på henne och spred ut ont rykte om henne. Hon tänkte att för den som inte hade barn skulle det bli lättare att äga gåvan. Hon tillhöll mig jämt att inte tänka på en man utan bara lära och göra mig redo. Hon blev redigt ond på mig, när hon förstod att jag börjat prata med Jöns. Hon sa att om jag satte han över Guds mening med mig, skulle jag bli hårt straffad. Jag svarade att jag satte Gud över allting, och det trodde jag var sant. Då hade hon mig att lova att inte låta Jöns skåra mig, och det satte han då heller inte i fråga. Men låta bli att träffa han, det varken jag lovade eller kunde.

Sen så när hennes sista dag kom, då bad hon och tiggde och hotade, för hon ville nödvändigt flytta över klarsynen på mig. Men Jöns var så hårt emot det, och jag tänkte på honom och nekade. Men barn lilla, sen så lyste det för Jöns och Dorra söndan innan mormor kom i jorden. Och mor hon blev bönaman åt Bogen, och sa att jag måtte väl laga så jag fick tak över huvudet, för mormors stuga den skulle brännas ner med allt sattyg där fanns. Så besatt var mor och alla de andra barnen på mormor. Och vad skulle jag göra, du lilla? Mormor hade sagt att jag skulle få en leer karl, och leare karl än Bogen fanns inte, så jag trodde det var utsett att jag skulle ha han, och då var det inte annat att göra. När jag väl var gift med han och vi hade flyttat ihop här i stugan, då talte mor om vad mormor hade gjort med mig, men det visste ingen levande själ mer än hon. Och jag sörjde inte över det då, för jag hade sörjt så jag kunde inte sörja mer. Jag tänkte mormor förvänt synen på Jöns,

så att han inte såg hur le Dorra var, och att det hade hon gjort i sin dödsstund när hon förstod att jag inte tog emot hennes gåva. Och det kunde jag väl förstå, att hon inte unnade Jöns att bli gift med mig, men varför hon skulle sätta hop mig med Bogen, det kunde jag aldrig fatta.

— Att ni aldrig taltes vid, farmor och farfar då?

— Jag såg han inte på många år.

— Undrade ni inte varför han kom och satte sig ner i stugan bredvid er?

— Dorra bodde ju där. Skulle man undra att han ville vara när sin lagvigda hustru?

— Men han hade er lika kär som i ungdomen, fast ni var biten av suggan, sade Livia.

— Det förstod jag aldrig, sade Rina, ändå han var goer vid mig. Jag trodde bara att han ynkade sig över mig. Som han väl kunde göra.

— Om ni inte tror mig så fråga han själv!

— Jag tror dig barn. Och när jag änteligen vet at, så är det som den sorgen som varit över mig i femtetie år hade försvunnet. Nej, det är flera år, du lilla, ändå fler. Jag är så lycklig nu, så jag kan inte det sä.

— Det syns på er, farmor.

— Ackaname. Jöns sa till prästen att han hade en annan kär, och ensammen får jag ligga i soffan. Nu kan jag dö när som.

— Farmor ska inte dö! Det tör va Bogens stund nu.

— Nu går du och lägger dig, flicka. Jag ska väcka dig när tid blir att se till Bogen.

Livia bredde ett gammalt täcke på golvet och lade sig med kläderna på. Hon var fullt övertygad om att hon inte skulle kunna somna. Hon hackade tänderna bara hon tänkte över vad farmor gått igenom långt innan hon ens blev tjugu år som Livia nu. Hon såg för sig Kattrina på Älgamossen, som i sin sista stund tiggde och bad Rina att ta mot hennes klarsyn och kraft. Hon såg flickstackarn på sexton år, som gjorde detta stora offer att avstå från gåvan, och detta för Jöns i kvarnen som redan var fången i en annans nät. Hon såg

Bogen komma och plocka upp Rina ur fallgropen han gillrat och ta henne med sig hit. Hon hörde farmors stämma när hon nyss i sitt sjuttiotredje år hade prisat och lovat därför att farfar vågat erkänna inför prästen att han hade en annan än Dorra kär.

Hon tänkte också på att Rina ingen gåva hade att ge vidare, och undrade varför det skulle gå så.

När hon vaknade i gryningen fanns farmor inte i sin säng, hon satt på golvet bredvid Bogen.

— Han är i själatåget nu, sade hon, men när jag kom, hade han så mycket sans kvar, att han märkte att jag var hos han.

Hängivelse till ljuset

Dagarna efter Bogens död nådde värmeböljan sin höjd. Kagge orkade inte gå fram och åter över Munkudden mittpå dagen och fick därför matsäck med sig när han vandrade med sina böcker till sitt studieträd vid Kvarnbäcken. Eftersom han visste att Livia skulle flytta till Svinaskogen med hela sitt menageri, höll han utkik efter henne medan han pliktskyldigast slog i lexikon och skrev glosor.

När han hörde en röst som ropade: Vandra, kom Vandra! flög han ner från trädet och hasade sig utmed sluttningen mot Kvarnbäcken.

Jaså, tänkte han, jaså, Skogsfrun som gjorde trakten osäker, det var Livia!

Hans gamle morfar, som varit på besök, hade kommit hem en dag alldeles upprörd och frågat om inte församlingen höll reda på sina tosiga fruntimmer. Han hade själv blivit lockad på irrvägar när han försökt lokalisera rösten som ropade: vandra, kom, vandra. Det kunde likaväl hänt att han inte hittat hem.

Det hade inte hjälpt att Kagge försäkrat att Fjärrhanakittan höll till på Svinaskogen, där hon hade sitt eget berg.

— Vandra, kom Vandra! Nu kom hon. Det var en liten knotig rådjursbrun ko av gammal smålandsras som höll sin egen behagliga takt och stannade när hon fick lust till en munfull gräs. Livia måste då och då mana på henne med en björkslya, och under tiden drog hennes tacka åt annat håll med sina lamm. Tilda Värdig var fullt upptagen av grisen och av att från en arm till den andra byta en korg, ur vilken steg ett ursinnigt kacklande. Sen kom en svart katt

och allra sist en hund, och minsann var det inte fars favoritstövare som råkat nafsa till fru Krill, fått stryk och sedan rymt i förtrytelsen.

Kagges anteckningar flög åt alla håll, men det brydde han sig inte om.

— Hej på dig, Fjärrhanakitta, ropade han. Var har du dina mesar och trastar och råttor?

— Råttor, sade Livia och tittade upp mot pojken som kom ner från sluttningen, det har vi aldrig haft några. Och fåglarna måste vänta till kväller.

— Varför det då?

— Vet du inte det som är nära student? Fåglarna har ju sina bon i träden, och träd går inte omkring på dagarna, för deras rötter tål inte vid ljus. Vandra, Kom Vandra! Kagge, du kan för resten hjälpa mor med korgen eller grisen?

Tilda stannade tvärt, slagen av den yttersta häpnad. Aldrig hade hon hört Livia tala så stolligt förr, men så hade hon ju aldrig sett henne samman med annan ungdom. Om en pojk synts vid knutarna eller kastat grus på fönstret hade hon kört bort dem, aldrig hade det hänt att Livia själv försvunnit och kommit hem fram på morgonen. Ändå var hon äldre nu än Tilda då hon började sällskapa med Oscar. Tänk om hon trånat efter sällskap alla dessa sista åren? Nåja, den här herrgårdspojken, han behövde då inte göra sig till i onödan.

— Tack, men vi är strax framme, vi behöva ingen hjälp, sade hon.

Tilda uteblev från herrgården en hel vecka, dels för att feja till Bogens begravning, dels för att leta efter hans pengar i alla vinklar och vrår. Under tiden hotade bönorna i herrgårdens trädgård att förväxa, och ett par dagar efter det Bogen kommit i jorden, erbjöd sig Kagge att gå ner till Svinaskogen och försöka skynda på mor Tilda.

När han kom in i Hägnets förstuga, hörde han hur Tilda frågade om inte farfar och moster nu ville flytta till hennes stuga, så att hon

kunde få hem Livia. Men de gamle bad bevekande att få anstånd ännu en tid. Allting hade ju kommit så häftigt uppå.

När han kom in, tyckte han att det var märkligt att de gamle var så ovilliga att flytta, här var ju så skröpligt och fattigt och trångt. Gumman Rina hade satt upp en täckbåge och stickade med foten upplagd på en stol. Det fanns knappast plats för honom att stiga in i rummet. Tilda måste retirera ut i träskoboden, där hon ännu en gång började leta efter pengarna bland lager, virke och hyvelspån. Kagge tog sig god tid, han klämde sig fram till en stol och började prata med Värdig som varit farfars fars lille jakthund och drevkarl. Han fick strax höra många historier om den tiden då Svinaskogen vimlade av djur och folk. Han fick höra att Krillanisse, fader till den mäktige direktör Krill, hade rott om nätterna över Smalen med olovligt byte. Han skrattade åt den där begravningen då alla ställena och deras invånare bytt sig till finare namn utan att fråga kunglig majestät eller herrskapet.

Och plötsligt fick han den idén att Svinaskogen kunde bli ett utmärkt ämne för höstens första svenska stil, helst om den kunde göras i ordning i förväg. Tänka sig att få skriva om Tuggalite som blev Överflödet och Livia Värdig som blev Skogsfrun! När han lyckats få själva Tilda på humör så att hon lovade att komma och konservera bönor, begav han sig på vandring norr ut längs sjön. Han hade så stilla frågat gubben efter Livia och fått veta att hon gett sig ut för att dra upp granerötter till hans korgarbeten.

I början undrade han om inte alla Värdigs historier om Svinaskogens rikedom på flygande, springande och simmande fän hade kommit till på skryt liksom Överflödet och Slottet. Ett par gånger flög en tjäder upp med tunga vingar och försvann inne i snåren vid det branta Fjärrhanabergets fot, men av fyrfota djur såg han inga spår, och inte en fisk slog hål på Smalens blanka spegel. Ödetomter däremot såg han flera av, och på en av dem upptäckte han Livia i ett regn av mull, som hon rev upp under sitt arbete. Han stod en stund och betraktade hur hon högg av granrötterna som låg tätt under ytan och slet upp dem från stam till spets. Plötsligt rätade hon på ryggen, vände sig om, brun i ansiktet, på armar och ben som om

hon kommit direkt upp ur jorden, ruskade på sig så att det yrde om henne och sa: har du nu sett på länge nog, så du kan hjälpa te? Inte ett ögonblick tycktes det bekymra henne att hon gjorde åverkan på herragårds mark. Hon tog sina rötter och betade sin ko var det behagade henne. Men Kagge hade inte minsta lust på något strängt arbete mer. Han tänkte ta fritt nu och äta sin matsäck.

— Tro dä? sade Livia, vad kan du då haft förrätta?

— Jag har böjt starka verb, sade han.

— Blir en hungrig och trött av det då?

— Jo var säker på det du.

Ett stycke från Slottets nedrasade skorstensstock stack ett snett gammalt brunnskar upp ur näsloma.

— Finns där vatten i brunnen som vi kan spä ut min saft med? frågade han.

— Där blev väl vatten äss du grov opp na.

— Se, nu böjde du ett starkt verb.

— Det gjorde jag då rakt inte.

— Jo, du sa att vi kunde få vatten äss vi grov opp brunnen.

— Ja, men efter den är full av smörja, och vi ingen spade har, så gack du bort till Kallkällan på andra sidan berget, du som gjort ifrån dig för dan.

— Ja, det ska jag göra om vi får sällskap. Du behöver tvätta dig och så kan du få en lektion i svenska. Du böjer starka verb svagt och svaga starkt. Den dagen du var uppe på gården, då lade jag märke till att du sa till min mor att Rina i Hägnet stack hennas täcke så fort hon hingde, och så tackade du mig för att jag ringade upp doktorn åt dig.

— Nej du, nu minns du fel. För jag sa, att nu stack inte Rina täcket förrän Bogen tråt och hon själv krydde på sig, och vad var det för fel på det då?

— Så här ska du säga, du grävde en brunn, du stickade ett täcke, så fort du hann, när du kryat på dig, och du tackade för att jag ringde.

— Men det är väl bättre en grov en brunn och stack ett täcke och hingde va en skulle?

— Sen en tagit studenten kanske, men inte förut, sade han.

— Tro dä, sade Livia misstroget.

Till slut nådde de Fjärrhanabergets kam. Vid yttersta stupet mot väster låg ett stort block. Under det var en stake inkilad som om någon haft för avsikt att välta blocket utför branten. Kagge tog ett tag i den när han hämtat andan efter bergbestigningen, men Livia ryckte honom i rocken.

— Om du rullar ner den, så täpper du till den stora kallkällan, sade hon. Kom nu. Hon visade honom sicksackvägen som ledde neråt, och de hade inte hunnit långt, förrän Kagge märkte, att denna sidan av berget var full av liv. Det ena tjäderparet efter det andra flög upp och trastarna spelade i furorna. En vessla som blivit överraskad med en mus i munnen stod orörlig, alltför girig att släppa sitt byte som hon inte orkade släpa med sig.

— Hon liknar Bogen, sade Livia, och berättade att han gömt sina pengar så väl att de troligen aldrig skulle hitta dem. Men vänta du, sade hon medsamma, när jag ser vesslan här vid stenröset, så kommer det för mig att jag ska leta efter Bogens pengar i det röset, där han jagade upp farmor samma dag han blev bistungen!

När de kom ner vid Älgamossen som var genomkorsad av älgspår och vandrade längs dess kant bort mot kallkällan, fick Kagge se att den stora stenen som han så tanklöst velat rulla ner, låg på en utskjutande kant, bildad av sammanflätade rötter. Han var riktigt rädd när han gick under stupet och fyllde sin flaska med vatten.

— Livia, sa han, gå inte dit och tvätta dig, tänk om rötterna ger sig och stenen brakar ner! Det gör inget att du är svart, det passar dig. Här får du en smörgås. Ifall nu de underjordiska äter sån överjordisk mat, vad?

Medan Livia åt sin smörgås och drack saft ur buteljen, berättade hon hur det var där nere bland de underjordiske. En fick gå där under ett svart grenverk och bo vid en mörk flod. Ibland kunde det dugga ner en svart dagg från ovanjorden, men när det var klart solsken där uppe, då skulle alla lufthål i jorden släppa ner ett svagt ljus. — Har du betänkt, Kagge, att när det är torrt på jorden och de små rötterna sträcker sig och vrider sig efter grundvattnet, då måste

en underjordisk försöka att vattna uppåt ur de mörka sjöarna där nere? Och alltid skulle man höra de många små djurens arbete i jorden, och ibland regnet och blåsten och åskan ovanifrån.

— Hur kan det vara att du vet så bra besked om allting där nere, Livia?

— Å, det är väl inte förste gång jag har varit och dratt upp rötter. Farfar och jag brukade prata så där när jag var liten.

— Jag tror inte jag vill sitta här längre, sade han, jag är rädd du kryper ner i underjorden, och det vill jag inte.

De gick vidare norr ut mot ödetomten där Katrinas stuga stått.

— Här har en gammal räv gått fram, sade hon, känner du inte hans vittring.

— Nej, sade han och skakade på huvudet, men jag tycker jag hört hundskall en stund. Undras om det kan vara vår stövare.

— Det är inte er stövare längre, den har själv flyttat till oss, sade Livia. Hon måtte ha sletet sig och är ute och letar efter mig. Hon visslade ett par gånger, skallet kom närmare. Därpå hörde de ett djur vissla tätt intill och ett lätt prassel i hasselbuskarna. Livia tecknade åt Kagge att böja sig ner och titta. De satt orörliga bredvid varandra och betraktade en igelkottmamma som höll på att lära sin unge hur man bär sig åt då hund är i närheten. Ungen skulle gömma huvudet och resa piggarna, men den ville inte. De stod nos mot nos och flämtade som två motorer. Så fort ungen satte upp trynet för att se vad som hände, slog modern den på nosen med sin gråa ludna tass. Ett ögonblick låg där en liten och en stor boll orörliga bredvid varandra, men så stack ungen upp nosen igen, och hela övningen började på nytt.

— Den som haft en så förnuftig mamma, viskade Kagge, men Livia hörde inte. Aldrig hade det rört henne så att se en djurmoder fostra sitt barn. Hon kom att tänka på nattens samtal igen, på Katrina och farmor, den stackarn, som blev snöpt.

De fortsatte sin vandring till förvåning för stövartiken. Katrinas äppelträd var alldeles risigt, så när som på en enda gren, men något äpple hade det inte orkat bära. Ack, här hade farfar stått och gett upp sina uggletjut, och farmor hade sprungit ut ett vänn för att

hämta vatten. Där nu nässlor och snöbärsbuskar växte, där hade stugan stått, där hade gumman legat i sin vepasäng och genomskådat allt, inte bara Rinas spring efter vatten.

— För Katrinan var det som att jämt gå mellan döva och blinda, för hon hade klarsyn, sade hon. Men det var som den allra svåraste börda att bära, tror farmor.

— Spökar kärringen? frågade Kagge förhoppningsfullt.

— Nej, det har jag aldrig hört. Sin gåva den tog hon med sig i alla fall.

— Vad skulle hon med den hos den onde att göra?

— Hon kom inte te han!

— Kom hon inte? Ja, då är det inget roligt.

Det blev längre och längre mellan Kagges ord, och snart sov han med huvudet nerborrat i sin arm.

Livia lade sig bredvid honom och betraktade hans blonda nacke. Alla jämnåriga flickor i Skrinebergsskolan hade utvalt någon pojke som fick lov att ligga bredvid dem och prata tills ögonen föll ihop, så där som Kagge gjort nu. När de sytt var sitt örngott i slöjden slog de sig ihop och sydde var sitt till, det var bäst, tyckte de, innan de glömt hur man gjorde. Men hon hade bara ett örngott. Hon hade aldrig nickat ja åt någon, aldrig besökt fester där sådana saker gjordes upp. Mor tålde det inte, ty varenda pojke hade föräldrar som enligt hennes mening förbrutit sig mot hennes far genom att inte ta honom i försvar.

Och intill denna stund hade hon själv varit nöjd med att leva med de gamle. De lärde en så mycket, de var så tacksamma om man i gengäld lånade dem sina ögon och sina ben och tröstade dem i deras bekymmer.

Aldrig förr hade hon förstått vad det ville säga att sällskapa med en glad ung man som saknade krämpor, visdom, sorger och erfarenhet.

Hon slöt sina ögon och låtsade sova för att göra honom sällskap. När han vaknade och reste sig på armbågen märkte hon det mycket väl men rörde sig inte.

Då kände hon plötsligt hans andedräkt i ansiktet.

— Jag blåser bort mullen ur dina ögonvrår, sade han. Se upp nu.

Då såg hon upp i pojkens ögon och de hade ändrat färg och var blåare än himlen. Naturens alla färger strålade, gräset var tusenskiftande grönt, mjölket rött som en solnedgång och hästfiblornas sidoblommor lysande som solen. Nej, inte så lysande ändå, ty när hon lyfte huvudet och såg upp mot rymden strålade den i en outhärdlig glans. Hon måtte vara närmre till himlen, hon måtte vara längre från mörkret än någon människa intill nu.

Stövartiken stötte till henne med nosen förebrående och avundsjukt. Han påminde henne om djuren och de gamle, men hon sade: gå din väg!

— Jag går inte min väg, sade Kagge, och inte du heller! Så mycket du vet.

— Nej, jag talte inte till dig.

Hon sträckte ut sina starka jordiga armar.

Vagn 56, plats 22

Vid den tid då Sandra Pendrich upptäckte att hennes bröstkräfta började växa på nytt, var Roda strängt upptagen med att förbereda ett stort opinionsmöte. Det hörde till Sandras hårda regler för uppförande att inte i otid nämna något om att man tänker dö. Roda hade varit utom sig före operationen, men slutat att oroa sig, eftersom den lyckats så väl. Om modern antytt att hon kanske borde in på sjukhuset för en liten efterbehandling, riskerade hon att Roda avsade sig alla uppdrag. Därför sade modern ingenting, ty hade hon ägnat sitt liv åt att hjälpa Roda skulle hon framhärda till slutet. Enligt hennes egen önskan hade deras hem blivit en härd för sammanträden, hon svarade i telefon åt Roda, så snart en skrivelse skulle sättas upp kom hon med sina oskattbara klippböcker, hon lyssnade på diskussionerna och deltog i dem, hon bjöd kvar Rodas vänner till middag.

Den kvällen då möteskommittén svettades med en resolution mot sabotage av behörighetslagen, satt hon tyst inne hos sig och hörde genom dörrspringan hur man flyttade "lika rättigheter" från början till slutet på resolutionen och överlade en och en halv timme om hur man skulle sätta in kravet på "lika startmöjligheter för män och kvinnor" så att det gjorde bästa effekt. "Männen saboterar själva de lagar de i ett anfall av ädelmod stiftade till kvinnornas fördel" — den satsen skulle Roda få använda i sitt föredrag, men inte i resolutionen kom man överens om.

Roda var utledsen då hon kom in för att säga godnatt.

— Mamma, sade hon, mamma, varför ska jag vara den som måste slå ner på allt fuffens de har för sig?

— Därför att du är den enda som kan det, svarade modern med sin allra ömmaste röst. Men vet du vad, när det här mötet är över, ska både du och jag ta semester och den ska vara ända till påska.

När Roda lagt sig staplade Sandra upp ett berg av kuddar och beredde sig att sitta i sängen natten igenom, det gick lite lättare att andas då.

Hon tog fram sin bönbok Offices de la Quinzaine de Pâcques och läste: "Ne vous souvenez point Seigneur de nos fautes, ni de celles de nos parents." Men hon slog ihop boken igen, oförmögen att koncentrera sig på sitt eget öde. Månne dottern skulle bli nöjd med sitt liv och sitt verk, om hon en dag kunde säga sig: nu har rättigheterna blivit lika? Varför ska de vara lika? Det låter så fint med lika startmöjligheter, men man skulle allt gärna ha velat veta mot vilket mål starten siktar.

Gjorde jag rätt när jag lät Roda bestämma över sitt liv då hon var en barnunge i studentmössa. Gjorde jag rätt i att låta henne fara till England och gav henne möjlighet att bryta sin förlovning med ett telegram? Det galna var kanske, att jag skilde mig bara för att Torsten var otrogen. Jag kunde ju ha tänkt på att jag berövade Roda en far och många möjligheter i livet med honom. Hon skulle ha fått föra ett roligare liv som dotter till en svensk diplomat, men det är förstås en bra världslig tanke. Om vi inte flyttat till Aneholm, hade den här sorgliga konflikten med Sandro i alla fall inte uppstått.

Hur ska det gå för henne när jag är borta? Hon har ju ställt det så för sig i världen, att hon blir alldeles ensam då. Den där engelske författaren? Mycket förtjusande person, men vad kan han göra för att hjälpa Roda i nödens stund? Hon kommer att fortsätta som förut. Var gång hon är på väg till mig på kyrkogården med en ros, blir hon hindrad av ett långt telefonsamtal eller ett viktigt sammanträde. Men sådana personliga besök förefaller inte längre så viktiga som förr. Kanske kan jag besöka Roda, vem vet, vem vet?

Sandra måste ge sig till sjukhuset redan innan protestmötet gått av stapeln men förbjöd Roda att säga återbud i sista stund, eftersom hon skulle hålla huvudanförandet.

— Kära du, en liten efterbehandling är ingenting att ställa till trassel för. Nej, jag döljer ingenting för dig, sade modern och såg på dottern med en öppen blick.

Roda inhöstade livligt bifall från ett fullsatt hus, då hon konstaterade att "det enda löfte som vederbörande uppfyllt är att likalönsprincipen skall genomföras utan ökade kostnader för statskassan". Men där hon stod på estraden med applåderna smattrande om öronen och väntade på att få fortsätta, tänkte hon med förtvivlan på sin mor som försökt dölja att hon skulle dö.

När Roda på sjukhuset läste högt ur Offices de la Quinzaine de Pâcques, fann hon ett bokmärke vid samma klagan som stod skriven på baksidan av karolinens porträtt:

"Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et qui consolaretur et non inveni." Förstummad av gråt avbröt hon läsningen.

— Vad är det Roda?

— Mamma, har du väntat på medlidande medan jag suttit i sammanträden?

— Du har alltid varit min lilla trösterska, sade modern, men nu ska du gå hem och krypa i säng. Jag orkar inte prata mer, och jag får strax min kvällsspruta.

En morgon ringde sjukhuset och meddelade fröken Pendrich att friherrinnan nyss dött. När Roda kunde tala frågade hon: Varför sa ni inte åt mig, så att jag fick vara hos henne?

— Friherrinnan skulle inte ha märkt om fröken kommit, för hon var alldeles borta de sista timmarna. Och hon hade för länge sen sagt åt oss att aldrig väcka upp fröken vad som än hände.

Ingen av dessa två, som hållit ihop så länge, hade kunnat föreställa sig vad det betydde för Roda att bli ensam. Men hade modern verkligen kunnat komma på besök till sitt forna hem, skulle hon ha märkt att dottern drevs av själva sin saknad att ändra om i våningen och rasera den högreståndsmiljö från förra seklet som nu var utan ande och mening.

Genast, nu genast, måste hon skaffa nya praktiska möbler med hyllor och fack för alla akter och handlingar, och ett skrivbord där hon kunde få plats för sina långa ben. Hon beslöt att offra barockskåpet, empireskrivbordet, spelbordet av sockerkist och en gammal tvådelad spegel, där man såg sitt förgråtna ansikte som genom en dimma.

En museiman, som hon inbjöd för att värdera dyrgriparna, tyckte att hon begick ett helgerån genom att bryta den herrgårdsstämning hennes mor skapat och upprätthållit. Vilken tokig idé av henne att mellan väggen och sin vackra imperialsäng inrätta en hylla åt de pärmar som nu låg uppstaplade på nattduksbordet!

Redan dessa titlar skulle komma sömnen att fly, antog han: Lösdrivarlag. Preventivlag. Prostitution. Sexuell upplysning. Behörighetslag. Sabotage av dito. Likalön. Sabotage av dito.

— Vad är behörighetslag? frågade han.

— Rätt för Kunglig Majestät att utnämna en kvinnlig överintendent till er chef.

— Och hur bär man sig åt för att sabotera den lagen? frågade han med stort intresse.

— Tror ni verkligen att jag tänker lära er hur man går tillväga för att kvinnorna ska tvingas att stanna som amanuenser till sin död?

Han frågade inte vidare men rådde henne enträget att åtminstone skilja de sociala frågorna och sängen åt. Hon svarade att hon, liggande i denna säng, träget arbetat på att sätta sig in i mer än en social fråga, och han envisades att det var just detta som var så stillöst. Hon bad honom vara vänlig att värdera barockskåpet.

Plötsligt fick han syn på en bondrosig kista som friherrinnan alltid haft stående i sin sängkammare, och strax började han leka med den som en utbildad trollkarl. Han berättade att det var en gammal Karlshamnskista som någon okänd smålandsbonde haft på lasset då han gjorde sina affärsresor till Blekinge. Han plockade fram dubbla gavlar och dubbla bottnar för att visa var den forne ägaren förvarat pengar och papper. Då uppenbarade det sig att även friherrinnan Pendrich använt lönnfacken till gömställe. Roda

blev så tankspridd när hon såg vad som låg där, att museimannen måste ta farväl.

Så satt Roda där ensam med flera buntar kärleksbrev från olika perioder. Det sista hade modern mottagit då hon var i samma ålder som Roda nu eller fyrtioett år. Roda mindes henne mycket väl från den tiden, då var hon en vacker, gråsprängd och mycket beundrad värdinna på Aneholm. Hon satt med det sista av dessa brev i sin hand och undrade om modern när hon fick det, vetat att det var det sista. Ingen människa hade i alla fall märkt när allt hopp om återseende, all väntan, alla planer, all förtrolighet, all hemlighet försvunnit ur hennes liv.

Modern var en klok person, hon måste haft klart för sig att hennes far skulle blivit skandaliserad om han vetat att hans dotter vid fyrtioett års ålder mottog brev som började: Dear heart, och hennes egen dotter likaså. Roda, som själv nu fick liknande brev ehuru med mindre högtravande uttryckssätt, tog fram det brev som hon fått för en månad sedan och undrade om även detta var det sista. Där stod att hon inte skulle vänta brev på en tid, ty han höll just på med att avsluta sin bok.

Hon hade därför hittills inte väntat svar på det brev där hon omtalade att hon förlorat sin mor. Hon hade alltid känt sig trygg i medvetandet att han om också inte trogen i bokstavlig bemärkelse var trofast och skulle så förbli. Plötsligt tog hon sig för att ringa till London för att höra om han fått hennes brev. Samtalet kostade åtta kronor, och hans ömma deltagande hördes mycket dåligt. Man borde kanske inte ha ställt det så för sig. Han skulle ha suttit och skrivit på sin bok i det rum som nu blivit så ödsligt och främmande, han skulle ha fyllt dess tomhet med sin närvaro och sin piprök.

Modern hade gömt ännu en hemlighet i kistan. Mellan dubbelbottnarna låg ett stort konvolut, förseglat med det stiernborgska sigillet. Det bar påskriften: "Oläsliga anteckningar", och stilen var morfar Alexanders.

Den 24 mars på morgonen bröt Roda sigillet med tornet och stjärnorna. Den sista veckan hade hon arbetat trots förhöjd temperatur, och alla lagar och tillämpning av lagar stod henne upp i hal-

sen. Dagen innan hade hon städat undan alla aktstycken och ordnat för en vilotid, som skulle vara över påska men hade inte kunnat besluta sig vart hon skulle ta vägen.

Ganska snart märkte hon att anteckningarna, trots den tyska handstilen och den besynnerliga stavningen, inte var oläsliga, även om hon kunde tveka mer än en gång om vilken betydelse ett ord haft för honom som skrev ner det.

Denne någon var Christoph Stiernborg, en herre om vilken morfar brukat tala som om ätten med honom uppstått ur intet. Men när man nu så oväntat träffade på hans Minnen, fick man minsann veta att han hade föräldrar. Johan Stiernborg hette hans far och hans mor Helene von Ruden. Minnena började med en skildring av Johans öden före Poltava, fortsatte med hans fångenskap och äktenskap och förvisningen till Sibirien där levnadstecknaren tillbragt sin barndom i den pietistiska skolan. Så långt hängde de samman, men den senare delen som handlade om hur Johan kom hem till Aneholm var våldsamt stympad.

Morfar hade inte tyckt om pietister, men han hade väl ändå inte utplånat minnet av släktens ende karolin om denne lyckats med ett så viktigt uppdrag som att fullfölja det fromma verket från Tobolsk. Inte skulle han heller ha rivit bort en massa blad ur Christophs Minnen om Johan Stiernborg efter hemkomsten funnit världen kär och blivit en vanlig hygglig herreman som trivdes med sin lott, jagat, fiskat, dragit upp en stor familj och hållit de där stora gästabuden som hans dräng Värdig drömt om?

Morfar hade lämnat kvar de sidor som berättade att Johan Stiernborg fått kämpa med stora svårigheter vid återkomsten till det förfallna Aneholm och att han gift sig med en förtjusande ung adelsdam, vilken han betraktat som ett under av dygd. Sedan kom där ett fragment som skildrade hur han satte sin son i lära hos kyrkoherden i Smalsjö och ett annat om hans besök hos sin medlärare från Tobolsk, Carl Uggla, "antagligen för att han skulle sköta sin hälsa i Stockholm", hade morfar skrivit i kanten. Åter var ett stort parti borta och plötsligt var man vid hans dödsbädd, där makarna i prästens närvaro växlade uppbyggliga ord.

Allra sist kom morfars egna kommentarer, som inte alls var obegripliga, men blivit lika föråldrade som det första järnvägståget.

Roda lade sig tillbaka mot kuddarna med slutna ögon, men misslyckades att återkalla karolinens utseende i sitt minne. I stället framträdde Aneholm sådant hon sett det under sin barndom och ungdom. Hon kom ihåg att hon varit förbjuden att plocka hallon omkring den gamla stengrunden där den första säteribyggnaden stått därför att ormar höll till där, med ens fick detta förbud en slags betydelse. Morfar hade sedan låtit föra bort stenen och lagt tomten till potatisland. Hon såg Aneholm sådant det sett ut i hennes ungdom, då hon kom hem till påskloven. Hon såg de svarta ringarna kring träden i parken, där hon brukat plocka de första vårlökarna. Hon mindes de blå höjdernas stigande och sjunkande linjer, och huset med kolonner och utskärningar som hon älskat så högt. Hon såg sin gamle morfar komma ut på trappan för att krama om dotterdottern Roda. Hon såg modern vid flygeln och Sandro som bemödade sig att känna igen vad det var för stycke fastern spelade. Hon såg modern vid det sista besöket 1909, då hon satt där och stillsamt försökte leda sina ungdomar på villospår, medan de gissade hit och dit om vem den okände på tavlan kunde vara. Hon såg för sig Sandro, då han förklarade att porträttet inte föreställde en Pendrich, emedan en medlem av den släkten inte kunde vara ödmjuk. Karolinens ansikte måste ha varit mycket ödmjukt, ja, ödmjukt, det var just vad det ansiktet var. En så djup sorg hade återspeglats däri, att hon gärna velat vara den tröstare han sökt och inte funnit. Och detta fast hon den tiden egentligen endast räknade utslag, smuts, hunger, hugg och slag till de verkliga sorgerna.

Det var medan Roda satte på sig glasögonen för att läsa igenom första delen på nytt som ett interurbant samtal anmäldes. Den minut som förflöt innan det kom, använde hon till att övertyga sig själv om att hon hört fel, det kunde inte vara Smalsjö.

Efter det misslyckade besöket år 1909 hade modern varit mycket tillbakadragen i umgänget med Aneholm. Alexander hade inte gjort något för att åstadkomma en förbättring, och när han fått veta att

fastern inte velat hem till familjegraven, hade han blivit så sårad att han avböjt att komma till begravningen.

Det kunde alltså inte vara Smalsjö. Hon hade hört Smalsjö därför att hon i tankarna varit där.

Men så sade en okänd röst: "det är Aneholm som ringer!"

Roda svalde ett tag och sade: var så god.

— Vi har aldrig träffats förr, sade rösten. Och det är då för tokigt.

— Förlåt, men vem är det som talar?

— Ulla Stiernborg.

— Jaså, sade Roda och hörde själv hur konstig hon lät i rösten, alldeles som om hon varit förvånad över att människan från sjuttonhundratalet kunde ringa upp.

— Alexanders fru. Fröken kanske inte vet att jag heter Ulla.

— Jo visst, och jag heter Roda, goddag — Ulla, jag blev bara så förvånad.

— Ja, då blir väl Roda ännu mer förvånad när jag är så djärv och ber Roda komma hit!

— Skulle *jag* komma till Aneholm? Vad står då på?

— Ingenting står på, men det vore så rysligt roligt, tycker Alex och jag.

— Till någon särskild dag?

— Helst i morgon dag om det kunde gå an! Säg?

Rösten förrådde all den ångest och enträgenhet som fru Stiernborg för telefonistens i Smalsjö skull inte vågade uttrycka i ord.

— Det kunde väl gå an, sade Roda eftersinnande. Om jag kan få en sovplats till i kväll.

— O, vad jag är glad! Välkommen och tusen tack. Alex möter säkert själv vid morgontåget.

Ulla Stiernborg trodde knappt sina öron. Så enkelt var det i själva verket. Alex hade nyss kommit in till henne och skrämt henne från vettet med att nu hade sömmerskan Alma Värdig hotat med att genast gå till barnavårdsnämnden för Livias räkning. Tilda hade varit litet mera resonlig, men den enda hon ville tala med innan man gick till barnavårdsnämnden var fröken Pendrich, henne hade

hon förtroende för. Ulla hade då tiggt Alex att ringa, skriva eller resa upp till Stockholm för att hämta ner kusinen. — Ta själv ner månen du som satt oss i den här knipan mitt i Kagges studentskrivningar, hade han svarat och gått sin väg.

Ulla visste, ehuru hon inte medgav det, att hon ytterligare trasslat till eländet då hon ställt som villkor för underhållet att flickan fortast möjligt skulle ge sig av till ett hem för ensamma väntande mödrar. Hon hade inte haft någon anledning att hålla reda på de nya barnlagarna och hade aldrig drömt om att Livia kunde skaffa sig en barnavårdsman som drog Kagge inför barnavårdsnämnden. Men så hade hon tagit ner månen och kände sig oändligt lättad. Nu måste det gå att ordna allting i tysthet, åtminstone till dess pojkstackaren kommit undan helskinnad med studentmössa och rent sedebetyg. När Alexander återvände efter sin tur över ägorna, satt hon och läste i Hemmets kokbok, avdelning efterrätter. Tilda hade ju också lämnat henne för det här med Livia, så hon måste tänka på allting själv. Alexanders min då hon frågade om Roda tyckte om petisju var verkligen obetalbar.

— Tänk du, en så snäll människa! Hon kommer, fast du inte ens for upp till din fasters begravning!

Direktör Krills fru hade just sträckt upp en ringprydd hand och släckt läslampan över sin sovplats, då hon hörde en röst ovanifrån som sade:

— Men *varför* är jag så beklämd?

Den snälla frun svarade, fast hon förstod att den medresandes fråga inte var riktad till henne.

— Det är väl aldrig för att damen så vänligt avstod sin nederplats åt mig?

Rösten där uppe fick ett generat och ursäktande tonfall: förlåt mig, men jag har lagt mig till med vanan att tala högt när jag är ensam och nu hade jag glömt att jag hade sällskap.

Medan de två damerna utbytte åsikter om kupévärmens inflytande på sinnesstämningen, började fru Krill mitt i en mening låta som sin mans sågverk. Lika livliga snarkningar kom från kupén intill och vid

detta ackompanjemang försökte Roda finna en förklaring på en oförklarlig ångest. Den var oförklarlig, ty hon borde inte alls ha varit beklämd. Hon uppbjöd hela sin viljekraft och försökte att känna sig lycklig i stället. Det borde väl hon vara som hunnit fem, sex generationer bortom en tid då ett barn kunde uppfostras med så kusliga metoder som dem vilka använts på Christoph Stiernborg utan att hans mor med sitt: Schweige, leide, meide kunnat förhindra det. Hennes mor och morfar hade varit nöjda om hon själv sonade sina barnsliga fel genom att erkänna dem och lova att aldrig göra så mer. Även om hon trots förbud plockade hallon på den förbjudna ormtomten hade de behandlat henne milt. Hon hade inte som Christoph behövt uppbåda några orimliga skamkänslor eller ett syndmedvetande som var onaturligt för ett litet barn. Hon hade sluppit att bli en psykopat, fastspikad vid barndomsupplevelsernas kors.

Ja, svarade hon sig själv, men det besynnerliga var att det hade Christoph inte heller blivit. Han hade bevarat sitt sinne från bitterhet. Man kunde inte sätta hans uppriktighet i fråga när han förklarade att hans fader varit *"I fångenskapen fri"*. Han dolde inte att fadern brutit samman vid ankomsten till Tobolsk, men han ansåg att von Wreech gjort rätt när han tvingade honom ner i den smältugn där hans svaghet för sköna hertiginnor, god mat och goda rubel förintades och på samma gång hans egenvärde. Utan prut hade han måst acceptera att människovärdet i sig var ett ont. Först måste han besmutsa det med de gräsligaste självanklagelser innan han vågade sig fram till Gud för att be om befrielse från sin skuldkänsla.

Måste man inte vara tacksam att leva i en tid då frihet betydde rätt att utnyttja alla sina möjligheter. Hon hade själv betalt sitt pris för att bli fri att hjälpa de ännu bundna att inse sitt människovärde och utnyttja sina möjligheter. Eftersom arbetets söner hade sådana utmärkta ledare och därtill större lätthet att fatta sitt värde, hade hon övergått till dem som ägnade sig åt kvinnorna. Den nerisning som pressat ner deras människovärde med sin tyngd, smälte oändligt sakta, men hon hade ändå aldrig tvivlat på att de lagar som tillkommit till kvinnornas hjälp och skydd skulle visa sig verksamma

och sätta sina spår i åsikter och sed, blott man hade tålamod att vänta.

— Men varför har jag varit så säker på det?

Tvåhundra år har ju fullkomligt förändrat begreppen frihet och människovärde. När man upptäckt föränderligheten, då förändrar den allting. Den dödar den tro som man tillägnat sig i sin ungdom och klarat igenom ett världskrig. Innan de lagkomplex hunnit slå igenom som man varit så entusiastisk för, har nya släkten vuxit upp som är ännu längre borta från oss än vi från fångarna i Tobolsk! För von Wreech skulle utvecklingens vinster varit stoft och aska. Kanske har begreppet frihet och människovärde redan växlat karaktär medan man levat på sin hederliga framstegstro?

Vissheten att det var så sjönk som ett lod igenom henne, medan tankarna fortfarande virvlade omkring. Hon protesterade, hon slogs med sig själv, men visste ändå att varken vilja eller förnuft kan sätta liv i en död tro.

Så länge tåget gick och medpassagerarna snarkade på, kunde man sitta med huvudet i händerna som modern då hon flämtat efter luft, och ogenerat gråta. Men då tåget blev stående i det oändliga och frun där nere tände, då gick det inte längre. Roda tände också och rafsade ner några rader på ett block. När hon sedan skrivit dem rent i sådant skick att de kunde sändas till en författare, hade reaktionen kommit, och hon var böjd att minska betydelsen av denna natt. Men hon skickade ändå sina tankar till London, ty hon hoppades att väcka medlidande och intresse genom dem:

"Jag har råkat på gamla släkthistorier som tvingat mig att uppleva den mänskliga föränderligheten som jag bara känt till teoretiskt. Jag har alltid trott att jag var ett stycke av samma väv som mina förfäder fast vår tid tryckt sitt mönster på mig, liksom deras på dem. Men nu tror jag att min själ är uppbyggd av en helt annan substans. Jag skulle kräkas upp den själaspis de levde av, och de skulle svälta ihjäl på den näring som uppehållit mig sedan jag var ung och till nu. De ansåg sig ha nått till tingens oföränderliga innersta verklighet när de lurat Karl XI (en slug svensk kung som använde

den mänskliga skuldkänslan som kraft till att driva sitt envälde med) och befriat sig från beroendet av hans kyrkolag och prästerskap.

Den brutala insikten att människan saknar en fast kärna att bygga sitt liv omkring kommer att förlama min handlingskraft, tror du inte? Här i den trakt där mina förfäder levde, kunde jag om jag velat ha levat ansvarslöst och meningsfullt. Nu tycker jag att jag var en komplett idiot som gav mig i väg för att leva ansvarsfullt och meningslöst."

Krafset med pennan hade lugnat henne, så att hon fick ett par timmars halvsömn när hon svarat fru Krill på frågan var man befann sig.

Då hon kom ut i korridoren på morgonen och drog undan gardinerna, sken vårsolen över hagar och mossar. Snö och barmark bildade effektfulla mönster i svart, vitt och höstsädesgrönt, smältvattnet glittrade i dikena, folk pratade utanför stationshusen på samma gamla småländska som var som gjord för skämtsamma angrepp och snabba svar. Denna värld som hon inte ägnat tanke eller intresse på nära tjugu år tillät sig att vara kvar, att bereda sig på vår, att i avsaknad av hennes omsorger hålla uppe sitt humör.

Hon försökte göra sig redo invärtes och utvärtes att möta den.

Alexander Stiernborg var besvärad av att möta kusinen vid stationen, men måste fara eftersom Ulla lovat det. Minnesbilden av Roda från 1909 stod så klar för hans syn att han tittade efter en gråtande flicka i stor hatt och otympligt bagage. Men innan han hunnit fram till sovkupén fick han se henne hjälpa ner fru Krill, och sen kom hon emot honom, klädd i en liten sorghatt som slöt sig tätt kring ett shinglat huvud. Hon hade vid ulster, kort klänning och grova skor och bar själv sin attachéväska.

Roda var i alla fall utan tvivel en gammal flicka. Han läste erfarenhet, behärskning, självförtroende och trötthet i ett ansikte från vilket varje spår av ungdomens mjukhet hade flytt. Han kände en viss respekt för henne och anade inte att hon hade lämnat sitt självförtroende kvar i vagn nr 56, plats 22.

Roda hade väntat att Sandro skulle ha lagt ut på bredden och förvärvat en pondus som morfar Alexander. Men han hade i stället torkat ihop och såg bekymrad ut. Hennes misstanke att hon blivit nerbjuden för att skriva på ett papper steg till visshet.

Då de tillsamman gick bort mot Aneholms ekipage, tittade folk nyfiket på dem och spände öronen, vilket tydligt besvärade honom. Han började med låg röst tala om faster Sandra, men Roda höjde handen, så att han måste tiga mitt i en mening.

— Du ser att här har förändrats en hel del, sade han då med ljudlig röst.

— Den vackra björkdungen är borta ...

— Ja utvecklingen går fram över idyllen, sade han och höjde rösten ytterligare. Tänk dig bara, här i samhället lever 800 personer som har sin bärgning på de krillska företagen. De dricker Aneholms mjölk och lägger sina skatter i vår kommun.

— Alldeles som morfar hoppades, svarade hon till förmån för fru Krill och hela perrongen.

När de kommit upp i trillan, frågade han genast: är det sant att min fru inte nämnde ett ord om anledningen till att hon bad dig komma? Och ändå kom du! Säg Roda, nu när vi är ensamma, hade faster det svårt? Talade hon någon gång om Aneholm?

— Ja Sandro, hon hade det svårt och hon talade någon gång om Aneholm. Hon har fått en så vacker plats på skogskyrkogården, vid tillfälle ska vi besöka den tillsamman. Men vem av oss ska börja? Jag föreslår att du talar om varför jag blev bjuden att komma, så ska jag sen tala om varför jag kom.

Alexander började med stor motvilja berätta om sin son. Han hade varit en så rar och förnuftig och lättledd pojke men för tillfället blivit alldeles tokig. En dag hade han kommit hem med en skrivelse ställd till Kunglig Majestät, där han anhöll om tillstånd att få gifta sig med Livia Värdig.

— Om hon väntar barn, så hedrar det honom ju att han är så tokig!

— Vet du hur gammal pojken är? Nitton år och hon är tjuguett! Och tänk dig att han står mitt i studentexamen.

— Så du menar att giftermålet skall anstå och jag skall bli barnavårdsman? Men då måste jag förordnas av Smalsjö barnavårdsnämnd.

— Nej snälla du, den här saken måste redas ut före hans muntliga examen utan faderskapsbevisning och lagligt avtal. Men tyvärr, så har vi råkat i konflikt med Livias syster, den där sömmerskan Alma, som är ett fullkomligt plågoris. Mina förslag till uppgörelse var inte dåliga, men de vill inte tala med mig. Jag lyckades inte komma längre än att få Tildas löfte att inte ställa till spektakel utan att ha rådfört sig med dig. Tror du att du vill åta dig att reda upp detta?

Roda tänkte på hur hon bekämpat alla dem som kringgick lagen.

— Ser du, jag tycker förstås att lagar ska tillämpas, sade hon efter en stund. Nu i dagens klara ljus och inför ett konkret fall återfick lagarna sin betydelse.

— Ja, ingen har tänkt annat, sade Alexander otåligt. Men ingen lag kan vara skriven så att den passar i alla omständigheter. Jag anser att när det skulle bli katastrof, om man följde den bokstavligen, så räcker det om man följer den i princip ...

— Kära du, så säger alla som inte kan förlika sig med lagen ... Du måste låta mig tänka ...

Ulla såg strålande ut där hon stod på trappan och slöt Roda i sin famn medan hon betygade sin glädje över att det äntligen passat kusinen att stanna till. Det var tydligt att hon nu betraktade saken som löst.

— Sandro har valt precis min motsats i allt, tänkte Roda. Men varför luktar hon eter, och hur ska det här gå?

Efter frukosten smög sig Roda in i det förra musikrummet för att återse karolinens porträtt. När Ulla började närma sig själva saken, fann hon Roda ohågad och var inte längre så säker. Hon gjorde i alla fall sitt yttersta för att vara resonabel.

Roda måste vara så snäll och gå till Fiskartorpet på Svinaskogen, där flickan höll till. Hon var myndig och om inte systern övertalade henne så skulle det kanske gå att göra ett privat avtal. Åtminstone måste man kunna förmå Värdigs att inte ställa till skandal innan

barnet föddes. Om inte muntliga examen kom oturligt sent, borde Kagge vara klar till dess, och sen fick det väl bli någon råd. Man kunde skicka honom utomlands. Ulla hade lyckligtvis fått ärva nu, så det hade hon råd till.

Roda tände en cigarrett och gick ett par slag i rummet. Den eleganta figurklänningen framstod i all sin glans för Ullas förtvivlade ögon.

— Jag har inte fått Alex att gå till Fiskartorpet, men se karlar är så fega, mycket fegare än vi, försökte Ulla. Det måtte ha tagit skruv, ty Roda svarade: nog törs jag gå dit.

På Rodas önskan gjorde Alexander henne sällskap, men han var nedstämd och hade inte något intresse för de skäl som förmått henne att resa ner. Det var Roda själv som måste ta upp ämnet och berätta om fyndet i Karlshamnskistan. Nu visste hon att det okända porträttet föreställde släktens karolin efter hemkomsten ur fångenskapen.

— Jaså, han var fånge, sade Alexander likgiltigt. Och han kom hem till Aneholm? Men han ligger inte begraven här på Smalsjö kyrkogård.

— Det var en intressant upplysning, sade Roda. Jo, han klarade sig och sin son levande genom fångenskapen, tack vare sin dräng som hette, vad tror du? Jo, Värdig. Christoph är så förtjust i honom. Han säger att Stiernborgarna står i stor skuld till familjen. Det är därför mer än egendomligt, att vi är på väg till dem i det här ärendet.

— Du menar förstås att vi borde betala våra förfäders gamla skulder genom att välkomna den här flickan i familjen, skrek Alexander och spände ögonen i Roda. Men du då, du som så lämpligt grävt upp den gamla historien, har det inte fallit dig in att *du* kan ha en gammal skuld att betala?

Roda svarade inte. Hon stod där mitt i smältvattnet och såg hur han förvandlades, fick liv och föryngrades medan han hängav sig åt sin plötsliga vrede.

— Du predikar om att lagar ska tillämpas. Jaha, men ska inte löften hållas? Har du glömt att du bröt det löfte som du gett mig? Minns du inte att du telegraferade: Impossible? Och nu kommer du

och säger ditt Impossible igen! Men jag vill inte finna mig i det, hör du!

— Det är rätt Sandro. Ge på mig! Det klär dig att bli så där blixtrande ond!

— Försök inte med ironi, den är bortkastad på mig. När din Livia var liten sa hon en gång att hennes far var en hjälte, men Kagges far var det inte. Och Gud ska veta att det hade hon rätt i. Jag finner mig, jag ger med mig nittinie gånger. Men inte den hundrade. Och det här är den hundrade!

Och jag har brukat hålla stånd nittionio gånger av hundra, och det här blir väl den hundrade för mig, tänkte hon.

Hon kom mycket väl ihåg det brunmålade båset i ett postkontor i London där hon stått med en blankett framför sig för att telegrafera till Sandro på Långeslätt. Modern hade besvurit henne att dröja ännu en tid, innan hon underrättade Sandro om att hon inte ämnade gifta sig med honom, men på en direkt fråga måste hon ju ge ett direkt besked. Hon hade saknat både ord och pengar för ett mera utförligt svar och blivit så lättad när hon fann ordet: Impossible.

När hon lämnade telegrafen kände hon sig fri och nöjd med sig själv, ja, säg, när hade hon egentligen inte varit nöjd med sig själv? Och nu kom ordet tillbaka efter hela tjuguett år!

Hans häftiga andhämtning blandade sig med vindens sus i träden och det porlande vattnet. Han grep med en kraftig arbetshand om en ungbjörk och skakade ner en dusch över Roda.

— Titta! sade han. Med sina mjuka och graciösa grenar har den helt oskyldigt snärtat av toppskottet på tallen som växt upp bredvid. Det blir aldrig ett prima träd av den. Impossible! Du förstörde mitt liv för att du trodde du var för märkvärdig att bli godsägarfru i Småland, och det var du kanske! Men Kagges liv ska du inte förstöra!

Till hans enorma förvåning slog Roda armarna om honom, kysste honom mitt på munnen och vände honom helt om: gå du hem, sade hon, jag hittar själv nu.

Skogsfrun

De två små stugorna bortom Kvarnbäcken var grå som Fjärhanabergets branta sidor, men mossan på taket skiftade i grönt som stensötan i bergets sprickor. Värdigs stuga hade sackat ihop och lutade mot döden, det enda tecknet på liv var röken ur dess sneda skorsten. Roda lade inte märke till mossans fina guldbroderi på brädfodringen, däremot stannade hennes vana sociala blick alldeles av sig själv vid den stora springan mellan tröskel och dörr genom vilken köld och snö måste ha pinat in under vintern. Redan i förstugan slog emot henne den sura lukt som mossiga och våta pinnar ger ifrån sig, då de blivit tvingade att brinna. Stackarna hade förstås ingen annan ved än den Livia kunde plocka i skogen!

Men intrycket av fattigdom och elände försvann, då hon fick syn på farfar Värdig och moster Rina, som satt i helgdagskläder bredvid varandra i utdragssoffan med bibel och snusdosa framför sig.

Farfar Värdig hade åldrats mycket sedan den dagen då hon överlämnade den ursinniga Livia i hans vård efter olyckan med banvakten. Han hade en krycka bredvid sig som skvallrade om krämpor och gamla moster i Hägnet hade en likadan. Hon bar fortfarande en sådan pannbindel som den gången då hon körde ut den beskäftiga herrgårdsfröken. Hon skulle liknat en utmärglad nunna om det inte varit för det där svinabettet.

När de båda samtidigt reste sig med hjälp av sina kryckor, slutade Roda att tycka synd om dem, ty de var som en kropp och en ande. Kryckor och krämpor besvärade dem ej, när de äntligen fick vara samman, döden hade gjort rätt som tagit förbi dem.

— Detta är Roda Pendrich från herrgården, får jag stiga på? Hon var tydligen väntad, ty farfar Värdig höll ett litet tal, stödd på sin krycka. — Fröken är välkommen, för Pendrichs har alltid varit goda vid Värdigs.

— Hur då? Roda visste inte att de två familjerna haft mycket med varandra att göra.

— Vad säger hon? frågade han Rina. Jo, det hade de visst det. På den tiden då baron Pendrich övertog Aneholm fick Gamle Jöns som di kallte han, den här tomten, för se baronen hade blivit läsare då. Och virke att bygga och fiskerätt i sjön och lov att släppa fyra svin på skogen. Fröken själv har också varit god vid vår Livia!

— Inte att tala om! skrek Roda. Farfar hörde mycket dåligt, men när han med Rinas hjälp fått klart för sig att fröken här var förveten på Stiernborgen och Gamle Jöns medgav han att nog kunde han berätta en del, för hans farfar brukte att tala om di däre två när en satt här vid elden om kvällarna.

"Här vid elden!" Jag står vid den härd där Johan Stiernborgs historia präglats in i barnen Värdig led efter led!

— Var Gamle Jöns kvar hos Johan Stiernborg så länge han levde? frågade hon.

Jo, det kunde fröken tro, han var med han in i det sista, men det är ingen rätt passlig historia. Vi brukte å bli redigt spökrädda, men som mor sa, det var ju inte här som frun går igen, utan uppe på gården, i rummet med den röda handen. Huset var inte rivet då.

— Vilken röd hand?

Innan farfar hunnit svara, inträdde ett blekt och prydligt fruntimmer med trötta ögon. Farfar tystnade genast, började snusa och synade sig i spegeln på insidan av dosans lock.

Detta måste vara sömmerskan Alma, hon hade samma fula näsa som banvakten, det var väl det enda arv han lämnat efter sig åt henne. Det var möjligen därför som hon inte kunde dela sin mors och sin systers beundran för honom.

Hon steg beslutsamt fram och tog i hand. När Roda sade sitt namn svarade hon: tack, Värdig. Efter några nödvändiga preludier om väglaget, kastade hon sig in i ämnet. Roda fick genast veta att

här fanns en person som kände väl till att den nya lagen hjälpte flickor när de råkat ut för dåliga karlar.

Roda beredde sig nu att få en duvning i lagen av den 14 juni 1917 som hon själv varit med om att diskutera i detalj och det borde ju egentligen ha glatt henne. Hon och den här morska personen, de stod på samma sida, men mellan dem stod tyvärr ordet Impossible.

Nästa gång gick dörren upp för en spark och in kom en åldrande men ännu mycket ståtlig människa som måste vara Tilda Värdig. Hon bar på armen en stor byra ved som hon lade framför spiseln.

— Vi väntade fröken, för Alma sporde i Smalsjö att fröken skulle komma, fast jag trodde jag skulle hinnt att baka våfflorna först. Fröken är hjärtligt välkommen.

— Jag vet inget goare än kornmjölsvåfflor, sade Roda. En kokspis var nu insatt på hällen där farmor Rina stekt sik över öppen eld den dagen då Livia kom för att säga att hon var bortkörd av prästen. En härlig doft spred sig i stugan, när smeten hälldes på det smorda våffeljärnet, till och med sömmerskan från Smalsjö syntes njuta av den.

Men farfar Värdig hade tänkt och snusat sig fram till den dunkla punkten i Stiernborgs historia.

— En kan inte begripa, sade han, att Gamle Jöns sättade kaptenen, när han gav order att han skulle rida till baronens...

— Farfar ska sluta opp med di där gamle historierna, ropade Alma i hans öra. Det är annorlunda nu, och en behöva inte sätta herrskap.

Hon snodde helt om och vände sig till Roda: Herrskapet på herragårn, de tror att vi ska säga ja och amen till allt vad fröken kommer med, bara för den där tian i månaden som Livia har fått av fröken. Men det är fel...

— Och jag vill bara sä, sade Tilda myndigt, att de där tiorna som allrig fallerat under di här årena, di har allt gjort att jag vill lyss till vad fröken kan säga. Jag har sagt till godsägarn att jag har förtroende för fröken, och det tar jag inte tillbakars.

— Jag ville helst höra vad Livia själv tycker, innan jag säger något, sade Roda.

— Hon kommer strax, hon hålls i lagårn och matar det ena tvillinglammet, svarade Tilda.

— Men fröken kan få veta vad *vi* tycker i alla fall, gick Alma på. Vi tycker inte att herrskapet har burit sig fint åt. Di tar för givet att Livia ska tänka först och främst på deras pojke och hans framtid. Men det är inte sådana tider att Livia behöver det... Och di hade inte behövat skicka efter fröken, för barnavårdsmannen hade kunnat ta reda på våra villkor.

— Ja, men nu är jag ju här, sade Roda vänligt.

— Mal du kaffet, Alma, så får jag tala med fröken. Det är farligt vad du domderar... Jag skulle ha bett hit Viktor, viskade hon till Roda. Men se han har blett så illa gift, så en törs inget sä i det hemmet.

Kaffekvarnen malde alldeles in i örat på Roda medan hon tog emot Tildas tack för hennes brev om Oscar Fredrik. Tänk att han skulle ta studenten nästa år. Och han som är två år yngre än herragårdspojken.

— Jag är ledsen, sade Roda, över att jag ska behöva komma i ett sådant ärende.

— Men jag får allt tas med min skuld i detta, sade Tilda. Livia hade blett redigt gift, om jag inte hållit bort alla pojkar som hon kunde fått sälllskap med.

— Tro dä? sade Alma. Hon är ju både fattig och högfärdig.

— Äja du, men hon är minsann efterfrågad för folk vet att allt lyckas för henne som hon vänder händerna te.

— Ja, till att gå hjälpe ja, sade Alma, det tro vi det. Hon hade nog fått gå i hjälpe på herragårn om hon velat.

— Det är farligt att du inte kan vara tyst ett ögonblick flicka. Jag kan tala om för fröken att en änka i Bäckatorp med en son att gifta bort, hon lånte Livia till att sätta opp en väv, och hon sa till mig, att din tös hon är värd en gårafjärding, sa hon. Och mer hade hon inte själv, så det hade gått jämnt opp.

— När herragårdspojken kom och ville ha Livia i hjälpe, då skulle mor ha sagt han att hon var värd ett helt hemman!

— Vem är det som har haft sällskap med han, är det du Alma eller Livia? Det var elakt sagt, men Tilda var utom sig.

Alma lät sig inte tystas. Hon passade nu på att tränga sig främst, ty hon visste att modern satt henne sist av sina barn.

— Och vem var det, om inte jag, som talte om för er att kantorn är barnavårdsman och att det är *han* som ska ordna med bra villkor åt Livia! Och att det räknas vid uppgörelsen om barnafadern är rik!

— Jag tror nog ändå, sade Roda med stor självövervinnelse, att Livia kommer att vinna på en uppgörelse direkt med godsägarn.

— Han vill köpa pojken fri från faderskapet, förstås!

Roda fann sig föranlåten att växla om ton.

— Det är väl helt naturligt, om min kusin önskar att den saken ska få anstå åtminstone tills pojken slutat skolan, sade hon skarpt.

— Då kunde det där sällskapandet också ha anstått!

Denna anmärkning var så riktig att Roda inte kunde säga emot.

— Tycker fru Värdig att femhundra kronor vore skälig summa för den här tiden innan barnet kommer till? frågade hon.

— Om fröken visste hur Livia har det, skulle inte fröken fråga så, sade Alma. Inte en hygglig klänning att sätta på sig nu när hon börjar bli grov i kroppen. Inga skor, inga strumpor, och ungen får hon lägga i baktråget.

— Som du tar till Alma, sade Rina plötsligt. Här finns ju en vagga som hon själv har legat i.

— Men hon ska ha födan och ni med.

— Har du glömt att hon hitte Bogens pengar i stenröset?

— Ja, det var ju så sant, men ni ska ha er passning båda två, och hon orkar inte så mycket nu framåt.

— Vad vet du om det? frågade Tilda. Jag arbetade själv ända in på tiden med tungt arbete varenda gång, så min gubbe han var rent förtvivlad. Femhundra kronor räcker både till det ena och det andra.

— Och fru Värdig vet att min kusin erbjuder femti kronor i månaden för barnet, sade Roda.

— Ja, det är bra, så det är, men se jag är rädd att frun ångrar sig när hennas pojk tat studenten, ett papper oss emellan vore allt bra att ha. Vad säger fröken om det?

— Ja, men mor, kantorn ...

— Jag tror att jag går ut till Livia och lammet, sade Roda.

— Ack ja, lammet, sade Rina borta från soffan. Lammet i lagården ledde hennes tankar till Guds lamm, som sitter på tronen. Vägen dem emellan var kort för henne.

— Kommer fröken ihåg att Guds tron vilar på fyra djur? frågade hon.

— Det har då jag aldrig hört, svarade Roda häpen.

— Då förstår inte fröken heller hur illa det går, när människan driver bort Gud från hans tron och sätter sig där själv. Då reser sig djuren och går åt var sitt väderstreck.

Roda vände sig till Tilda med en frågande blick och fick en viskning till svar: fäst sig inte vid moster, hon har så många onödiga bekymmer. Nu kommer Livia.

I nästa ögonblick stod hon där i sin stramande klänning och sina trasiga skor. Hon visade triumferande upp en tom nappflaska för de närvarande. Klänningsärmen gled ner från en smal arm med hårda muskler.

— Inte en droppa kvar, sa hon. Jag fick i lammungen alltihop, och nu så kan den stå på sina ben. Jag kunde inte komma in förr, förstår fröken Roda.

Hon sköljde hastigt ur flaskan, gick fram till Roda och tog hennes hand i ett kraftigt grepp som om hon velat sätta också henne på fötter. Hon föreföll inte att vara det minsta tyngd av sitt tillstånd, varken till kropp eller sinne. Bra tunn om halsen var hon, tyckte Roda, och huden låg hårt svept kring muskler och benstomme. Det var svårt att säga om hon var vacker eller ful, men hon var grann.

— Ja fröken Livia kan inte komma ihåg att vi träffats förr, sade Roda. Men jag kommer väl ihåg det. Ni rådde nästan på mig — redan då.

— Fröken behöver inte säga fröken. Nej, det var allt fröken som rådde på mig, då jag tvunget ville in i bergskärningen.

Det föll en skugga över rummet.

— Hon fick visst ett sockerägg för att hon aldrig skulle hungra eller törsta, sade Rina avledande.

— Ja visst, det hade jag glömt, sade Roda.

— En kan förstå det, eftersom fröken skickat mig sextio kronor varenda januari månad och sextio varenda juli ända sen.

— Det var inte menat att leva på, sade Roda, men hon kom nog ihåg att hon tänkt: det här det räcker allt långt för flickan.

— Mor hon påstår att jag alltid brukade fråga om de där sogelpengarna skulle komma till trettondagen. Det var den dagen då Herren Jesus fick *sina* sogelpengar av de vise männen.

— Prata inte så mycket, för fröken kan inte stanna hela dagen.

— Fröken vill att du ska göra upp direkt med herragårds, sade Alma otåligt. Och jag har sagt att vi är emot på det.

— Du skulle inte lagt dig i det så hade det inte blett sådant väsen, sade Livia. Femti kroner i månaden, det lär stå bi. Det var bara det där om att jag skulle resa så långt bort för att få pengarna, som jag inte kunde vara med på, men det tog ju godsägarn tillbaka.

— Fru Stiernborg ber om ursäkt för det, sade Roda.

— Och du tror att de skulle tagit tillbaka och bett om ursäkt, ifall inte jag gått ner till herragårn och läst lagen för herrskapet! sade Alma retad.

— Kagge skulle ha talt vid mig innan han sprang till sin far, det var felet, sade Livia medan hon dukade fram fem koppar på bordet framför soffan. När jag fick skrevet till han att jag hade ingen brådska, så han skulle tänka på sin examen och för resten lugna sig tills han exerat, då var det så dags. Det var då frun började tala om att jag skulle på ett hem. Men jag har ju mitt hem här, sade hon och lade sina armar över farfars axel. De här två och mor och jag, vet fröken, vi redar oss inte utan varandra. Fröken hade inte behövat resa ner för detta, men efter fröken är här, så får jag be henne göra upp med herrskapet åt mig.

Efter detta sades inte ett ord mer om avtal och affärer. Roda fick anledning ångra det hon sagt om kornmjölsvåfflorna, ty när hon ätit

färdigt en hel lagg, lade Tilda på hennes tallrik en ny direkt från järnet.

Alma ägnade sig åt att studera Rodas klänning, ty hon förstod att den skulle bli morgondagens mod i Smalsjö. Roda lät henne undersöka skärningen, och därmed var fred sluten mellan dem.

När farfar Värdig blivit underrättad om att allt gått väl, sade han om och om igen, att aldrig har då Stiernborgs förlorat på att hålla sig väl med Värdigas.

Roda tackade och reste sig för att säga adjö, och blev bjuden att komma igen.

— Ja tack för det! När hon fått avtalet undertecknat och hade överlämnat de femhundra kronorna ville hon så gärna få sitta en stund hos farfar och höra mer om Gamle Jöns och Johan Stiernborg.

— Hälsa Kagge att han skall vara flitig med sina starka verb, sade Livia. Han vet varifrån den hälsningen kommer, utan att fröken behöva nämna det.

Medan Roda vandrade tillbaka till Aneholm blygdes hon alls inte över att hon gått tvärtemot sina principer, ty dem hade hon ändå inte kunnat sätta igenom mot Livias vilja. Men flickans tillit till Kagges förmåga att handla självständigt när han väl exercerat, den satt där som en tagg i hennes hjärta.

Det hade blivit en viljestark, begåvad och kärnfrisk ung kvinna av den där vilda lilla ungen med de sneda ögonbrynen. Där var en som man inte behövde lära att hon hade ett människovärde!

Alexanders och Ullas glädje över att ha köpt sig fria från samma unga kvinna som imponerat på Roda, den var översvallande. Den förenade dem i en gemensam känsla av lättnad och det var svårt att tro att Sandro verkligen blivit en själslig krympling som han antytt då han duschade över Roda med vatten från björken.

Nu var han så tacksam mot Roda att han inte visste vad han skulle göra henne. Han ville inte höra talas om vad Livia sagt och bestämt, det måste vara Rodas förtjänst att saken blivit ordnad.

De undrade nu om hon också ville åta sig att tala om för prosten Elmén, som var ordförande i barnavårdsnämnden, att saken var gentilt avklarad genom privat överenskommelse.

— Ja, sade Roda, det får jag väl göra, men då måste jag allt stanna lite till.

Alexander gav ett tecken åt sin hustru att det var hon som skulle svara.

— Vi har det så enkelt, men vi skulle vara så glada om Roda ville fira påsk här, sade Ulla genast.

— Går det verkligen an? frågade Roda. Jag har faktiskt ledigt.

— Om det går an! Stanna över Kagges studentmiddag!

— Ja, det vore roligt om du kunde, sade Alexander, men den måste vi hålla inne i stan. Kagge kan inte få komma hem förrän galenskapen har gått över.

— Det ska du se går fort, sade hustrun. Ring honom nu och säg att allting är klarat.

— Jag måste skriva till honom, sade Alexander. Vi är inte i den situationen att vi kan använda telefon.

— Då kan du vara snäll och hälsa honom att han ska arbeta med sina starka verb, sade Roda.

— Hur visste du att de är hans svaga sida?

Roda försökte berätta vidare om fyndet i Karlshamnskistan, men Alexander hörde inte på.

Hela kvällen talade han bara om sonens utsikter att klara sig i skrivningarna och om hur Roda skulle bära sig åt för att beveka prosten. Han brukade vara tolerant, men man kunde aldrig veta, för han hade en uppenbar svaghet för Livia.

Roda gjorde då ett nytt försök apropos tolerant att leda diskussionen in på karolinen.

— Du kan tro att prästerna i konsistoriet i Tobolsk var stränga, sa hon. Om jag hade råkat bli fången med de andra, då hade jag suttit i stock hela tiden.

— Vad satt man i stock för då? frågade han ointresserat.

— Å, för uppsåtlig gensträvighet att inhämta kristendomens huvudstycken, tobaksrökning vid kyrkan och illegala förbindelser.

— För guds skull, Roda, ta inte cigarretter med dig till Smalsjö kyrka, sade Alexander.

Därefter avstod Roda från att tala med Sandro och hans fru om vad hon inhämtade under sina besök på Svinaskogen hos Värdigs.

Mest fick hon vara ensam med de gamle, ty Livia hade börjat arbeta i jorden och Tilda var upptagen hos fru Krill. Hon fyllde sida efter sida i sin anteckningsbok med de upplysningar som kom fram, då hon lyckats finna det rätta ordet som drog med sig nya ord och minnen . . . Moster Rinas plötsliga infall skrev hon också ner, hur ovidkommande de än kunde vara. Det var närmast dessa som förflyttade henne till en värld som var så mycket äldre än Johan Stiernborgs, att hon tyckte att hon lyssnade till en historia som skulle ske, fast den hade skett.

Här möter jag kanske ändå oföränderligheten, skrev hon, men den satsen strök hon sedan resignerad över igen.

Det var lärorikt, gripande och högtidligt att möta det förflutna i levande människors gestalt, men detta var inte oföränderligheten. Man fick inte glömma att farfar Värdigs och moster Rinas värld snart skulle uppslukas av förgängelsen.

När de gått bort, tänkte hon, kommer inte mer av Johan Stiernborgs liv på Aneholm att finnas kvar, än vad jag har räddat i mina anteckningar.

Hon fick aldrig veta nog, hon var outtröttlig i att leta sig fram i den döende traditionen.

När hon resonerade med farfar om Gamle Jöns förhållande till sin herre, fann hon att han var förvånansvärt mild i sitt omdöme om Johan Stiernborg. Han kunde inte alls förstå varför den hyggliga herren som varit en så god husbonde måste råka så illa ut. Han skyllade allt på den andra frun, både herrens sorgliga liv och hans ömkliga död, och Gunnel färgerskas skymfliga avrättning. De grubblade alla tre liksom Gamle Jöns om Johan innerst och till sist önskat anklaga sin hustru eller skydda henne.

Carl Uggla måste vid sitt sista sammanträffande med Johan förmått honom att dyka ner i den sista prövningens ugn, där äntligen hans sega egenvilja skulle förbrännas till stoft. Johan kunde ha tänkt sig att hans hustru var den som skulle elda den ugnen, men fördenskull borde han inte velat rädda henne från att sona sina ogärningar

här på jorden? Det var kanske av omtanke om hennes själ som han skickat Gamle Jöns till Pendrichs, för ingenting kunde ju vara värre än att gå med oförsonade brott in i evigheten. Men när hon så kom in i dödsrummet så vacker och falsk, så mild och öm, då kanske han glömde både sin vrede och sin omsorg om hennes själ och inte mindes mer än att han älskat henne?

— Det är nog det sista en minns, sade Rina.

Farfar Värdig kunde inte hjälpa Roda att lösa gåtan om Gamle Jöns utfört Johan Stiernborgs sista vilja, men han kunde lära Roda mer om landet Sibirien än Christoph förmått.

När han kom in på det ämnet, blev hans tal så åskådligt att Roda tyckte sig förflyttad till Sibirien.

Medan hon gick fram och åter över Munkudden, kom våren på ett aprilbesök till Smalens stränder. Landskapet sprang upp och öppnade sig som om solen tryckt med ett gyllene finger på någon dold fjäder. Från Munkuddens urbergsrygg kunde Roda betrakta den breda floden Tobol, vilken försvann bortom höjderna i Jönköpings län för att samman med Irtysch rinna in i den Ishavsbestämda mäktiga floden Ob. Gömd bakom Aneholme låg Sibiriens huvudstad Smalsjö. Där fyra andpar drog fina silverstrimmor genom det skuggade vattnet, såg hon, förtrollad av farfars överdådiga beskrivningar, hundraden och åter hundraden. Den lilla inbuktningen på Munkuddens nos var avstängd av ryssjor och där vimlade så många inlurade fiskar att man kunnat plocka dem med händerna. När som helst kunde man möta några infödingar, klädda i dräkter gjorda av störens blanka skinn. I sällskap hade de Gamle Jöns som ackorderade om priset för en mansbörda i kopek. Det stora lärkträdet var inte en enstaka sevärdhet utan utpost till djupa doftande skogar. Norr ut tog björkskogen vid, en tempelsal utan slut med höga pelare klädda av bländvit näver. När man från åskammens höjd fortsatte neråt bäcken, skulle man träffa på en bäverkoloni i färd med ett dammbygge. Ett svagt ljud av kvistar i snåren bebådade stora hjordar av kronhjort. Skyar av vildgäss, svanar, storkar, vadare, vipor, spov och skogsduvor kunde när som helst förmörka solen. Flockar av ekorrar såg sig omkring som olydiga pojkar

innan de gav sig ut att leta fågelbon. Grävling, utter och hermelin tittade ut ur sina gömmen och drog sig tillbaka. Den smidiga sobelkatten med den trubbiga nosen skulle man dock inte vänta att få se, ty den var rädd om sitt skinn som blivit berömt sedan Jason rövade några fina exemplar från Kolkis.

Här nere växte inte bara den bittra källkrassen utan också endivier och vilda tulpaner. Surret över ens huvud kom inte av en flygmaskin utan från stora vilda bisvärmar ute på drag bland blommande sälg. De stora ihåliga träden skulle snart drypa av honung, frampå sommaren kunde man samla pundvis med vax att göra ljus av till vintern. När man vandrat tvärsöver udden till den femstammiga linden som uppbar ett trägolv jämte bänk och bord, kunde man se ner i den fylliga, sjungande bäckens djupa fåra. Här var den fyndort dit de karolinska guldsmederna begav sig för att hämta material till smycken som de slipade och sålde åt förnäma damer i Moskva. En ung flicka låg här vid bäcken och plockade åt sig vad som fanns kvar, en infödingsflicka med snedställda ögonbryn som månen i första och sista kvarteret.

När solen gick i moln försvann glansen över det bruna vattnet. På bäckens botten fanns då inte annat än kiselsten, och flickan var Livia Värdig som sköljde upp tvätt.

När sen farfar Värdig berättat allt vad han hört om Sibirien, då förflyttade hon sig från Sibirien till Småland på Gamle Jöns tid.

Det stora lövskogsbältet gick då ännu fram här, fullt av svin som bökade fram rötter ur jorden, åt ollon och lade på hullet. Medan Aneholms säteri stod herrelöst under Karl XII:s krig, hade folk från alla håll tagit sig vanan att utnyttja dess marker, under förevändning att här skulle vara allmänning. Gamle Jöns hade med väldiga nävar och framför allt med flödande hotelser avtvingat dem tull i svin. Sedan hade han drivit hem sitt byte till slakt, grubblande på var han skulle få salt och sogelkar ifrån.

Han hade tagit med sig den unge studiosus Christoph Stiernborg, för att han äntligen skulle få vistas fritt ute i naturen, lära känna årstiderna och de arbeten som följde med dem. Man fick bara hoppas att han inte, medan han savbarkade träd, tänkte på att synden

är benägen att skjuta lika kraftiga skott om våren som träden. Tänk om han blygdes inför djurens lockrop och sång och betraktade dem som sina medbröder i ondska!

En kväll då Roda gick hem sent mötte hon en jägare med bössa. Hon blev riktigt skrämd, ty det kunde ju ha varit rävdödaren Ekestubbe för vars skull Johan Stiernborg måste dö.

Men när hon äntligen kom loss ur förtrollningen, då var hon i en värld utan lövskogar, svin och mördare. Det jordlösa folket som drivits hit ut av den stora folkökningsböljan och intagit svinens plats, var försvunnet nu. När många generationer frestat tillvaron här, kom en sugning från motsatt håll. De små stigarna och utfartsvägarna trampades inte längre av män och kvinnor med åderkrokar och silltunnor på ryggen. Numera fanns bara två gamla människor kvar, en ko, en tacka med två lamm, en gris och några höns, alla vårdade av den unga kvinnan vid bäcken. Naturen hade själv övertagit jordbruk, vattenbruk och skogsbruk och hushållade för många arter av vilda växter och djur. Det överskott som blev på denna hushållning, skänkte de skapade tingen åt Livia ty ingen annan brydde sig därom.

En morgon vaknade Roda med känslan att modern skulle varit missnöjd med hennes sätt att uppföra sig som gäst.

— Du bara intresserar dig för den olyckan Johan Stiernborg, du bryr dig inte ett dugg om det nuvarande Aneholm och det måste ju såra Sandro, skulle hon ha sagt. Roda frågade därför vid frukosten om inte Sandro hade tid att gå igenom ladugården med henne, men nej, det hade han inte, han måste sälja ett parti vete till utsäde, så att han kunde betala lönerna.

— Det är som om jag hörde morfar, svarade Roda.

— Ack kära du, farfar hade inte en aning om hur komplicerat det skulle bli att sköta ett jordbruk. Min gamle befallningsman begrep det inte heller, så jag måste sätta honom på undantag och skaffa en ny. Du korresponderar flitigt med London, ser jag. Härifrån kan du väl inte berätta något?

— Jo, det är en författare som är road av farfar Värdig och hans historier, svarade hon.

"Jag tror att du valt rätta sättet att befria dig från det gift som förlamar din handlingskraft", stod där i ett brev. "Man kan endast övervinna föränderligheten, genom att försöka genomtränga och fatta den. For the sake of your soul, do put this tragic story in writing."

Det var precis vad en författare, en av dessa som lever på föränderligheten, måste föreslå. Men Roda återvände till 1926 års moderskapskommitté och hennes anteckningar fick ligga i många år.

Livia gick ut och in i sina sysslor medan Roda satt hos de gamle, och hon sade sällan någonting. Men en dag frågade hon vad fröken Roda tänkt sig att göra med Snickarstugan. Någon måste i alla fall sköta vårbruket där. Hon hade brukat göra det själv, men fröken hade kanske andra planer?

— Vi får träffas där i morgon, sade Roda och beslöt att skaffa häst och karl till hjälp åt Livia.

När hon kom hade Livia röjt färdigt i ängen. Då hon vilade på en stubbe efter arbetet tycktes hon lika moderligt omsluten av våren som barnet av hennes eget moderliv. Roda sade strax att Livia skulle få nyttja jorden så som hon gjort förut. När som helst skulle det komma en karl med häst och plog för att hjälpa henne.

— Plöja? sade Livia, det gjorde jag ju i höstas. Hon stirrade på Stockholmsfröken som inte visste att man harvade om våren och vältade efter sådden. Roda gick hem ganska skamsen, hon förstod nu att Livia fann henne snäll men dum. Det var ju alltid en omväxling, men hon funderade ändå på ett sätt att fånga Livias intresse. Det var då hon fann på att berätta om prostens predikan på palmsöndagen som gjort ett förblivande intryck på henne själv.

På så vis fick hon Livia att lyssna.

Roda hade gått till kyrkan upptagen av tankarna på det kyrkbesök Johan Stiernborg företagit som förberedelse till påskhelgen. Vägen hade varit betydligt längre då än nu, slingrande och smal, skogen tätare och träden tjockare om livet. Han hade trätt in i den

tornlösa lilla kyrkan, satt sig i herrgårdsbänken med vapnet på dörren och vänt sig till Kristus på triumfkorset med en bön om hjälp.

Den nya kyrkan med sitt strutformade torn hade inte blivit vackrare än då Roda var här sist, och inte fulare heller, men det var en chock att upptäcka en modern villa på den gamla prästgårdens plats. Kyrkskjutsarna hade blivit färre, men en del cyklister tog sig fram med stor skicklighet trots väglaget. När hon som barn hade blivit tvingad att resa till kyrkan med morfar, då hade Aneholmsekipaget drivit undan mot vägkanten hela kråkskockar i svarta hucklen, svarta kjolar och grå schalar. Nu kom kvinnorna cyklande i köpekappor och filthattar. Icke mer än sju kråkor stod i vapenhuset och endast fem av dem neg för herrgårdsfröken. De andra två tittade ut henne med små nyfikna ögon i runda rynkiga ansikten. Efter gudstjänsten såg hon dem åka i väg bakom två karlar i en fjädervagn. Den tjockaste karlen i framsätet uppvägdes av det tjockaste fruntimret snett bakom honom. Hon frågade närmsta person vilka de var och fick till svar en förvånad motfråga: kände inte fröken igen Tilde sysken, de rika pojkarna och fleckerna i Lunnagärde?

Prosten var en äldre gleshårig herre med obetydligt yttre, men när hans blick från predikstolen svepte över kyrkan, beslöt man sig för att vara uppmärksam, så att han inte kunde komma på en med att verka frånvarande. Roda behövde inte bemöda sig därmed, som hon hade trott. Hans ingångsspråk var Pauli fråga till de oförståndige galater: "haven I då erfarit så mycket förgäves?" och nu undrade hon om han kanske skulle hålla en fredspredikan. Det gjorde han inte, men han lade heller inte ut texten på vanligt vis. Hans predikan började mera som en föreläsning, hon kunde just undra vad kråkorna i första kvarteret tänkte därom. Han bad sina åhörare följa honom till den heliga mark där påsken ägt rum och tänka sig in i vad som skett dagarna innan. Här ligger nu den lilla byn Betania som då var Jesu nattkvarter närhelst han ville. Här smorde Maria Mästaren till hans begravning med ett skålpund kostbar nardus, värt 180 kronor i svenskt mynt. Härifrån slingrar åsnestigen genom det österländska landskapet mot Jerusalem, först stupande neråt, sedan stigande uppåt mot den högtbelägna staden.

Vi kristna, vi vet varför Kristus måste färdas den vägen, vi känner Guds outgrundligt barmhärtiga avsikt med att offra sin enfödde son. Men de arma människor som utförde Guds vilja, de trodde att de följde sin egen. Vi får dock inte förtörnas på Gud, ty han lade inte det uppdraget på oskyldiga skuldror. Hade inte översteprästerna varit slavar under sin girighet, hade de aldrig drivit fram mordet på Kristus.

Det var nämligen så, berättade prosten för en förvånad församling, att översteprästens svärfar var ordförande i det bolag som levererade djur till alla dem vilka kom upp till Jerusalem för att offra vid påsk. Evangeliet talar om att mycket folk kom till högtiden, och man beräknar att det betydde två millioner. Varje familj måste betala prästerna vad de begärde för ett offerdjur. Tänk då vilken lönande jätteaffär de höll i gång! Det blev därför en väldig uppståndelse när Jesus tog sig för att angripa affärsverksamheten i templet. Det var många som gjort det före honom. Kung David hade i sin femtionde psalm lagt i Herrens mun dessa ord: "mina äro alla skogens djur och boskapen på de tusen bergen". Profeterna hade varnat folket för att sätta sin lit till djuroffer, när de ville vinna Guds nåd och förlåtelse. Denne Jesus som nyss hyllats som Messias, skulle kanske kunna samla omkring sig alla dem som klagade över de dyra priserna och över de stränga kraven på offerdjurens kvalitet. Därför måste han dö med det allra snaraste.

Innan prosten övergick till den mera uppbyggliga tillämpningen, berättade han att även efter det Kristus offrats på korset, fortgick påsk efter påsk samma skådespel med offerslakt av djur under om möjligt än större tillströmning. Profeter hade varnat, Kristus hade dött och uppstått, den Helige Ande hade utgjutits över lärjungarna, under och tecken hade skett, 5 000 människor hade åskådat Kristi Himmelsfärd, men om detta låtsade prästerna ingenting, och massorna fick ingenting veta eller de hade glömt det. De gick på i de gamla hjulspåren, ända till dess romarna förstörde Jerusalems tempel fyrtio år efter Kristi död.

Roda vek nu av på sina egna banor och tänkte på alla de gånger hon resonerat med sina fredsvänner om att någonting måtte ha hänt

före världskriget som gjort det meningslöst och orimligt. Man trodde så, men visste bara inte riktigt säkert vad det var, ty ingen hade aktat på tidens tecken. Därför rann blodet på slagfältens offerplatser, liksom djurens blod i Jerusalems tempel, människokött förbrändes på nationalismens altare, medan krigsindustrien förtjänade pengar så som översteprästerna hade gjort. Än var man inte det stora misstaget eller den stora felbedömningen på spåren, men en dag, långt om länge, då skulle kanske en man sådan som den här prästen i Smalsjö ställa sig upp, beskriva hela det dolda förloppet och säga: Dessa ömkansvärda blindstyren under första hälften av 1900-talet, de upptäckte inte vad Gud hade gjort för att befria dem från krigets förbannelse, de höll på att kriga ända till 1954, och då var jordklotet lika förstört som Jerusalems tempel år 70.

Det var en kuslig tanke även om man måste avfärda den som orimlig. Skönt att prästen nu steg ner från predikstolen och orgeln satte in.

Efter gudstjänsten gick hon in i sakristian för att tala om Kagge. Prosten hade nu en mera vardaglig uppsyn sedan han flyttat sin smärta över galaternas oförstånd och prästernas girighet på sina åhörares skuldror. Roda presenterade sig, tackade för allt vad hon fått höra och sade att hon önskat att kyrkoherde Arctander en gång i världen kunnat lära hennes förfader kapten Stiernborg lika mycket, när han kom till kyrkan palmsöndagen kort före sin död.

Prosten visste precis när Arctander varit präst i Smalsjö, men tog inte upp hänsyftningen på Johan Stiernborg. Han berättade i stället att han nyligen företagit sitt livs stora pilgrimsresa till Det Heliga landet, vilket var en stor hjälp för honom när han förberedde sina predikningar. Men jag ska inte prata om mina reseminnen ... Hur kan det stå till på Aneholm? Unge Stiernborg har visst klarat svenskan?

— Ja, det lär han ha gjort, och min kusin påstår att det är prostens förtjänst, sade Roda. På tal om den unge mannen, så har jag verkligen ett ärende ...

— Följ med mig hem och drick kyrkkaffe, prostinnan blir förtjust, och så kan vi tala om det ärendet på vägen.

Hans ögon vilade på Roda med ett roat uttryck, och hon började

misstänka att han förstod ärendets art och förutsett detta närmande från det okyrkliga Aneholm.

Hon följde med honom under ivrig förhoppning att han skulle bli tillmötesgående, och det var han också. Han fann de stiernborgska villkoren acceptabla och lovade att utbetalningarna skulle få gå genom honom privat. Han hade särskilt hjärta för den flickan, men han förstod ju också familjens dilemma, han kände Kagge och ansåg inte att han var färdig att binda sig för livet med kunglig majestäts tillstånd. Man behövde bara läsa hans uppsatser, särskilt den sista han skrivit innan han reste till skolan i höstas. Den skulle bestämt intressera fröken Pendrich.

En söt slätkammad prostinna kom ut på trappan och bad fröken Pendrich hjärtligt välkommen. Roda var glad att hon kunde säga: så trevligt! när hon kom in. Elméns hade gjort det bästa av den fula och pretentiösa prästgården, man såg att här bodde en boksynt man och en kulturellt betonad pedagog.

Prosten tog fram uppsatsen och lade den framför Roda. Han ansåg inte att den var typisk för pojken som annars hade en viss dragning åt det sakliga.

— Men observera, fröken Pendrich, hur finurligt han börjar. Han påstår att han vill berätta en folksaga från Smalsjö om vad oskyldiga ynglingar fordom råkat ut för på andra sidan Fjärhanaberget! Men den historia han kommer med, den tillhör inte Smalsjö sockens sagoskatt. Här finns ingen sägen om en mullbestänkt flicka som — fordom — visade sig för ynglingar i sömnen och berättade för dem hur hon hade det i rötternas rike och förvände synen på dem.

— Han har väl försökt att göra om Livia till en dröm, sade Roda.

— Ja, men han har inte hittat på den historien själv, det har flickan gjort. Så fort jag läste den, så begrep jag vem han sällskapat med. Fröken Pendrich måste höra historien om katten som blev en inspektör och inspektören som blev kyrkoherde och så småningom prost i Smalsjö... Efter tio år var det någon som vågade sig på att berätta den för mig.

Den söta prostinnan kom nu in för att visa sina två barn och bjuda på kaffe i förmaket.

— Jag skulle just tala om för fröken Pendrich om inspektören, katten och lärarinnan och Livia, sade prosten.

— Ja trodde jag inte det! Min man han berättar för vem som vill höra på att vi har Livia Värdig att tacka för att vi blev gifta.

— Då förstår jag att prosten är svag för henne, sade Roda artigt.

Märkvärdigt lätt förflyttade man sig från de blodstänkta altaren i Jerusalems tempel och översteprästernas intriger till kaffebordet i ett lyckligt hem.

När barnen försvunnit nämnde hon om hur förunderligt det syntes henne att familjerna Stiernborg och Värdig skulle förenas i släktskap, sedan de efter vad hon nu kommit underfund med, så länge haft en gemensam historia, och återigen log prosten överseende. Det var då bra märkvärdigt att när hon kom till Smalsjö blev hon betraktad som en naiv person både av Livia och prosten.

— Vad har jag nu sagt för dumt? frågade hon.

— Ingenting dumt för all del, men i kyrkböckerna står så många kvinnor med oäkta barn särskilt i Aneholms rote, så det skulle allt vara märkvärdigt om inte det redan förut funnes blodsband mellan Stiernborgs och Värdigs, sade han. Jag har hört antydas, att gubben på Svinaskogen liknar gamle kammarherren på sin ålders dar, stämmer det?

— Ja minsann, när prosten nu säger det! Då kanske jag är släkt med Livia på rätt nära håll!

— Det vill jag inte ha sagt, avvärjde prosten ivrigt. För all del inte ett ord till vännen Alexander om att Livia är släkt med herrskapet!

— Ja, men om hennes farfar och min morfar..., antingen är man släkt eller är man inte...

— Så enkelt är det inte, sade prosten och tittade på sin prostinna som för att få lov att fortsätta med vad han hade på hjärtat. Hon nickade åt honom och då sade han: i mina ögon är den flickan både släkt med de sina och ändå en främling bland dem.

— Min make betraktar Livia som en blomma, sade prostinnan. Det var därför han släppte fram henne till nattvarden fast hon inte ville avge konfirmationslöftet.

— Jag undrar inte på att fröken Pendrich ser förvånad ut, sade prosten, men min snälla vän, du uttrycker dig lite fel, det var tvärtom. När hennes farfar berättat för mig om hennes sorgliga familjeförhållanden och hennes rörande omsorg om sin mor och sina gamla släktingar, då trodde jag att du hade rätt, när du kallade henne för en av de "hedningar som icke hava lagen men likväl göra det lagen bjuder", för resten en av de vackraste tankar man finner hos Paulus, men inga ord efter mig. Sedan gav jag akt på henne och då förstod jag att hon var en blomma. I tysthet examinerade jag henne så att säga tills jag äntligen kunde bestämma arten. Hon tillhör en mycket sällsynt sort, en som kommer direkt upp ur jorden.

— Nu riskerar jag väl att verka okunnig igen, sade Roda, men jag trodde att alla blommor gjorde det.

— Nej inte på samma sätt. Men nu måste jag gå efter floran.

Han kom tillbaka med en uppslagen bok och började läsa högt redan i dörren: "denna utsökta orkidé omger sig verkligen med gåtfullhet". Fröken Pendrich medger väl att det är något eget med Livia? "Där den aldrig förr varit skådad, uppenbarar den sig helt spontant..." Känner fröken till Epipogum aphyllum, som folket kallar Skogsfrun?

— Nej, sade Roda, jag har aldrig brytt mig om botanik, men nu minns jag att min kusin sagt att prosten är en lidelsefull efterföljare till Linné...

— Linné hittade den aldrig, men det har jag gjort, sade prosten med stolthet. När den uppträdde här i Småland 1816 så var det ingen som sett den eller hört talas om den, det berodde på att den haft en viloperiod.

— Jag är visst utvald att göra enfaldiga anmärkningar i dag, sade Roda, men har inte alla växter en viloperiod från höst till vår?

— Det hade varit en alldeles riktig anmärkning, om det gällt en annan blomma, sade prosten. Men se den här den behöver en mycket lång viloperiod, därför att den vid blomningen "uttömmer sin

kraft" som det står i floran, så att rotstocken praktiskt taget förintas med den vissnande blomstängeln. Den fröar sig inte, utan det enda som lever över, är en eller annan av de korta grenar som utgör rotstocken. De lever i jorden och samlar kraft till nästa blomning som äntligen inträffar under ett år med riktigt goda växtbetingelser. Då reser sig den här stängeln, titta är den inte vacker med sina vita blommor och den rödvioletta teckningen? Och ändå kan ju inga bilder ge en föreställning om hur hänförande den är. Jag hittade en — ja med Livia blir det två — det första året jag var här, och satte märke vid växtplatsen. Än har den inte kommit igen, men jag hoppas att rotstocken lever och samlar kraft, så att den kan skicka upp en ny blomma igen snart.

Prosten och prostinnan hade åter växlat en blick, som betydde: kan vi bjuda på middag? varefter hon försvann. Prosten fortsatte att tala om Livia och skogsfrun som en och samma person, om växtbetingelserna på Svinaskogen som kommit rotstocken att skicka upp denna blomma. Ibland talade han om hennes föräldrar, och om hur ledsen han var att hon inte blivit gift till en gårafjärding, i nästa ögonblick tillhörde hon en helt annan släktföljd och visste lika litet som en skogsfru om sina föregångare. När inte prostinnan syntes till, tog han upp en annan tråd för att hålla samtalet i gång. Han frågade om hon varit vid den där källan bortom Fjärhanaberget och om hon kände till Katrina på Älgamossen ... Roda glömde alldeles bort tiden och blev mycket generad, när prostinnan kom in för att fråga om hon ville äta en liten söndagsmiddag med dem.

— Nej tack, det kunde hon inte, man väntade henne på Aneholm. De var naturligtvis undersamma där hur det gått med hennes ärende ... Det var prostens fel att hon fördröjt sig så länge, han hade haft så mycket intressant att berätta. Aneholmsbarnen hade aldrig fått höra någonting i den stilen, ty deras morfar var emot det.

— Jag får säga att prostinnan med Livias hjälp tillförde Smalsjö en utmärkt predikant och fascinerande folklivsskildrare, sade hon som avskedskomplimang.

— Ja inte sant, svarade prostinnan ivrigt. Vad det är roligt när någon märker det!

Farfar Värdig var alldeles besegrad av fröken Roda som gav honom så dyrt fint snus och Rina så dyrt gott kaffe och höll till godo med deras sällskap dag efter dag. Farmor Rina hon tyckte ju att Roda var obevandrad i Arndt, i de skapade tingens hemligheter och människans uppgift på jorden, men hon var glad att farfar fått någon att berätta sina gamla historier för.

Livia sade ingenting, när de berömde sin trägna gäst. Hon hade inte lust att höra om de stiernborgska historierna nu. Hon tänkte aldrig på Kagge som om han hört till den släkten, han var inte lik herrskapet varken till sätt eller sinne. Farfar hade varit så otroligt stolt över sitt påhitt att pojken som väntades skulle döpas till Adel för att erinra godsägaren om att Jöns Värdigs sondotterson minsann var adel värdig. Annars hade hon hellre velat döpa barnet efter sin egen far om det blev en pojke. När hon hörde fröken och farfar prata så ivrigt om den förbrytelse som Johan Stiernborg fallit offer för utan att mörderskan blivit straffad, tänkte hon på dessa som haft ihjäl hennes egen far. Den ene av dem levde, var ansedd och fri.

Hon tyckte inte heller om att fröken Roda de sista dagarna såg på henne så envetet som om det varit något besynnerligt med henne. Hon undrade varför inte fröken kunde hålla sig lugn utan måste sätta sig och resa sig, tända en cigarrett och släcka den, rita en blomma, skriva ner några ord, ta upp Aftonbladets halvveckoupplaga och lägga den från sig, bläddra i Arndt och strax slå ihop den.

Hon tyckte att det var fullkomligt tokigt när fröken Pendrich försökte trösta farmor Rina i hennes oro över vad de skapade tingen skulle ta sig för genom att säga att bara vi människor lär oss att komma överens inbördes, så reder det sig med de skapade tingen. Den som bor i staden den visste nog ingenting om de skapade tingen och deras makt, hade hon så när sagt, men åtrade sig och teg. Det var allt bäst att fröken reste tillbaka till staden, där folk torde vara likadana allesamman. Där var det väl fler än hon som inte kunde bärga sig utan att röka och som inte visste att tackorna lammar i mars eller att man plöjer om hösten och sår havren på ploget om våren. Livia kunde inte komma ifrån sin förundran över att en människa som trodde att nymånen höjde sig upp mot himmelen ur väs-

ter, skulle fara ner från Stockholm, för att vara Livia Värdig på Svinaskogen till råd och hjälp. Men när hon fick veta att fröken Roda ordnat så att hon eller Tilda skulle få hämta femti kronor var månad hos prosten, skämdes hon en liten smula över sina övermodiga tankar, för det var då ett bra förslag.

Det var i detta sammanhang som Roda började tala om prostens palmsöndagspredikan utan att besinna att Livia måste vara särskilt känslig nu. Det gjorde en stor effekt i stugan när hon berättade att 250 000 djur slaktades var påskvecka i templet.

— Allt vad människorna gör mot de skapade tingen, det tvingas de att göra mot varandra, sade Rina ängsligt.

Livia tog sig om halsen, strupen snörde sig samman, hon kände blodlukten och hörde djurens skri när de stod och väntade på tur, det var som om templet legat alldeles nära, öster om Smalen.

Eftersom alla djur är Guds egendom, då var ju de där prästerna tjuvar som offrade det som inte var deras, tänkte hon.

Roda märkte ändå inte hur tagen hon var.

— Livia borde väl tycka det är märkligt att översteprästerna dömde Kristus till döden för att han ville göra slut på det där hemska offrandet? Man lärde sig ju i skolan att det var för att han hädade Gud.

— Jag har förstås alltid visst, att Kristus förstod sig på djur, sade Livia. Varför? Jo, det hörde väl fröken på palmsöndagen att han lät hämta arbetsåsninnan samman med hennes fåle, när han skulle rida in i Jerusalem?

— Ja, det hade Roda hört många gånger, men vad var det för särskilt med det?

— Jo, Kristus begrep att rätt om han hade haft all makt i himmel och på jord, hade han inte fått fålen att gå genom Jerusalems gator, om inte åsninnan gick före.

Efter detta samtal började Livia få mera hjärta för Roda Pendrich eller var det kanske därför att hon nästa dag tog henne i famn och viskade att Kagge klarat sina starka verb och alla andra blindskär, så att han nu var så gott som student.

Fröken var nog så där orolig av sig för att hon var ledsen för

något, ja egentligen behövde man väl inte undra vad det var, när hon förlorat sin mor så nyligen. Livia kom mycket väl ihåg det där sorgliga brevet som friherrinnan Pendrich skrivit för att be läseflickan Värdig att komma upp till Stockholm därför att hennes dotter lämnade henne ensam så mycket. Sådant var nog inte roligt att tänka på efteråt. Farfar tjatade på henne att hon skulle visa brevet för fröken, för han var stolt över anbudet, men hon glömde det ofelbart var gång hon varit borta i Snickarstugan. Hon tyckte inte alls om att Tilda kom och trädde det för ögonen på fröken sista dagen då hon skulle säga adjö. Hon visste att fröken skulle bli ledsen när hon läste det, och minsann, hon började gråta, fast hon strax betvang sina tårar och sade: ja, jag har samma adress som här på brevet ifall ni skulle behöva skriva till mig. Om jag kan hjälpa med något så gör jag det så gärna.

Fröken kom inte ifrån vanan att det var *hon* som skulle hjälpa andra, fast hon var hjälplös själv.

— Jag skulle gärna velat rådgöra med fröken *innan* hon reser, sade Tilda. På vägen från Svinaskogen till Aneholm berättade hon så hela historien om mannens död som Roda mindes blott dunkelt, yppade vem som bar skulden, berättade att Bogen på dödsbädden bekänt att han vittnat falskt. Hon ville nu be fröken tala vid Oscar Fredrik, han som redan kommit så långt i lärdomen. Hon var så ivrig att hon inte märkte att hon kom ända fram till herrgården.

Men Ulla Stiernborg hade sett dem båda uppe i allén.

— Tilda, snälla Tilda, ropade hon, jag skulle göra vattenbakelser åt fröken Pendrich, men de ser ut som dränkta katter!

Roda vågade inte se på Tilda, men hon förflyttade sig genast från sina bittra minnen till fru Stiernborgs bekymmer, som inte tycktes överraska henne.

— Frun kan ju inte göra vattenbakelser, det vet frun.

— Ja, det vet jag, men jag tänkte ändå försöka, för fröken Pendrich tycker så mycket om petisju.

— Då ska hon väl få det, sade Tilda. Vi får göra en ny sats.

Så gick det till när Tilda återvände till Aneholm efter en strejk som varat i sex veckor. Nu när uppgörelsen var träffad, så var det

henne inte precis emot, ty hurdan frun och godsägaren än var, så passade det henne bättre att arbeta på gården än hos fru Krill i Smalsjö.

Så länge Roda stod under inflytande av Tildas berättelse hade hon trott varje ord därav. Det betydde för henne en hel del att farfar delade Tildas åsikt och att Livia visste vilka som mördat fadern och känt igen dem.

Men så hände det sig att hon fick samma sovplats på uppvägen som hon haft på nervägen. I vagn 56, plats 22 hittade hon sitt självförtroende och satte det på sig igen. Det var illa medfaret, men hon hoppades att ingen skulle märka det, när hon kom hem igen.

Hennes vänner gjorde det inte heller, men de frågade henne varför hon inte kom mera utvilad tillbaka från landet, där ingenting hände.

Då började hon undra om allt från den 24 mars och intill nu varit en dröm, helst skulle hon önskat att det varit så. Hon frågade sig om Tilda verkligen hade ett faktiskt underlag för sin svåra anklagelse. I alla fall gick hon upp till Järnvägsstyrelsen, som hon lovat, men fruktade att hon inte skulle kunna göra något intryck där, då hon tvivlade själv.

Hon kunde det heller inte.

VII

Uppbrott

När Livia kom in i mjölkkammaren tystnade eftermjölkerskorna ute i lagården. Hon uppfattade detta som ett tecken att hennes stockholmsbror varit på tapeten, kanske också befallningsmans hemskillnad som de skyllde på henne.

Det var en vindlös och färglös vårdag, dimman hade nertonat parkens mäktiga grenverk i grått, huset syntes knappt, och en gråvit ridå var nerfälld över sjön.

Huset sov med mörka fönster. Det väntade som alla andra morgnar att Livia Värdig skulle komma farande från Snickarstugan på cykel eller spark, tända i spiseln och värmepannan, vädra, göra i ordning första frukosten. Ingen av dess invånare hade en aning om att hon i dag kom för sista gång. Endast boxern i sin korg var orolig, men den visste inte varför.

En liten björk stod bland de åldriga gamla lindarna och lönnarna i parken. Den gångna vinterns tunga drivor hade böjt dess mjuka stam i en båge till marken, när sen snön smälte undan, hade den inte kunnat räta på sig, emedan håret frusit fast i isskorpan. För några dagar sedan hade Livia försiktigt tagit loss den och befriad hade den svängt sin lilla krona i höjden, men än hade stammen inte återfått sin raka hållning.

— Sträck på dig, sade Livia i förbifarten, du är ju fri. Hon kunde knappt fatta att hon själv var fri, och det var hon ju heller inte förrän hon sagt upp sig. När det bråk som måste följa därpå väl var över, skulle hon med stor lättnad ränna lass ut och lass in som vanligt. För varje syssla hon skötte undan, skulle hon glädja sig åt

att detta var gjort för sista gång. Ut med hönsaspannen, in igen med äggen, ner i källaren, upp med potatis, kål och rötter, ner igen efter något annat som frun hittade på.

För sista gång skulle hon utföra det egentligen mycket roliga arbetet att låta rummen genomgå sin morgonförnyelse. För sista gången duka, servera, duka av, diska och utföra en rad av den lata kokerskans sysslor. Allra sist skulle hon smörja och linda fruns dåliga ben.

Stackars frun hade inte ens velat fatta att Livia måste vara ledig under påskveckan då hennes mor fyllde sjutti år och hennes bror från Stockholm väntades på besök. Det var inte roligt att tänka på vad hon skulle säga, då hon fick höra att Livia inte alls ämnade komma tillbaka.

Nåja, denna dag skulle få ett slut som alla andra, och när avskedet från gården var överståndet, kunde hon sätta full fart hem med hopsparade dagspenningar i fickan. Sedan väntade mycket arbete innan hon kunde få fästa elden och somna, men mor och Adel de hade så god sömn, de hörde inte om hon stökade i köket.

Livia Värdig, nu trettiofyra år gammal, var ingen blygsam person. Hon var fullt medveten om att hon hållit hjulen i gång på Aneholm under de sista åren och ändå ansåg hon sig duga till viktigare arbete än så. Hon visste att familjen blivit beroende av henne och att alla dess medlemmar skulle bli bestörta, när hon meddelade dem att hon ämnade flytta.

Godsägarn tyckte lika illa om henne som den dag under kriget då hon oförståndigt nog sagt honom att han inte var någon hjälte, men få se om han ändå inte tänkte övertala henne att stanna. Hon visste att han hade en svår pers att vänta, därför att frun skulle vända sin vrede mot honom, men Livia hade liksom inte så förfärligt mycket emot det.

Kagge skulle känna en stor lättnad över att hon försvann.

— Vänta på mig, Livia, ropade en andfådd röst bakom henne. Jag är bjuden på frukost av agronomen eftersom jag inte har något fruntimmer som kan ställa i väg mig.

Livia kastade en forskande blick på den fetlagde, rödbrusige befallningsman.

— Det märks, sade hon, dina finkläder är oborstade och du är inte klippt. Tycker du att du kan visa dig sån för skåningarna?

— Å, det finns väl frisérsalonger i Eslöv, och jag kan köpa en ny kostym i Köpenhamn, sade han i avsiktligt nonchalant ton.

— Det har ingen visst att ni tänker er till Köpenhamn!

— Du är väl avundsjuk på mig som får komma till utlandet. Inte? Så du trivs med att springa som en skottspole fram och åter genom skogen.

— Jag har inte sagt att jag trivs, men det har buret sig så.

— Ska du sä att det har buret sig så, när herrskapet lovade dig guld och gröna skogar om du gav dig ut i världen den där gången du vet... Du skulle ha gett dig i väg då, det hade allt buret sig bättre...

— Jag tror minsann Persson, att du är arger än, för att du slog vad att jag skulle lyda herrskapet, och förlorade två liter.

— Jaså, du har inte glömt det? Spring inte så fort, mänska. Jo, nog har jag kommit över de två litrarna som det kostade mig att du stannade på Svinaskogen, de var inte så dyra då...

— Efter vad en sport, så har du inte hejdat dig för att de blev dyrare, du har ju förlorat litrar på mig ända sen.

— Ja, men det var ju inte meningen att jag skulle förlora, Livia. Den gången då den jäkla ordföranden i fattigvården mot min röst försökte få av dig din farfars snusdosa som var det enda han lämnade efter sig, för att ni inte ville betala doktorn han skickade på er, då sa jag till förman att nu slår jag vad om att hon tar sin mor och sin unge med sig och ger sig i väg från den här kommunen. Och då sa han, att det tror jag med, för hon skulle i stället haft betalt som hyddat gubben i två år utan kostnad för det allmänna. Men, sa han, jag kan ju sätta två litrar på att hon stannar, för det är lättare bå för dig och mig att ta ut ransonerna om kärringarna tror att det är ett vad.

— Du skulle ha slutat sen Persson, håll mjölkkrukan medan jag låser upp.

— Ja, det är ju klart att jag skulle, men se en ville ju allt vinna nån gång. Så att när det spordes att du hade anbud på att bli gift till den där gårafjärdingen i Björktorp och ta din pojke med, då tänkte jag att lyckan skulle vända sig både för dig och mig. Agronomen han var ju förlovad då.

— En kan väl hatt andra förhinder, sade Livia. Spänta några stickor åt mig, Persson!

— Sa du andra förhinder? Jag sa till förman att det är agronomen hon inte kan glömma! Och när han sen kom hem igen utan ring på fingret och togs med arrendet, då slog jag vad att du skulle gå kvar här och sova under samma tak och borsta hans sko tills han förstod vad du var värd. Men naturligtvis så förlorade jag igen.

— Det var rätt åt dig.

— Men vet du hur vi gjorde den gången? Vi märkte ju att du inte sov under herragårds tak, men vi trodde att du borstade hans skor. Och därför så köpte vi två litrar var, och jag sa till min kärring att jag förlorat, och detsamma sa han till Beda.

— Men jag har aldrig borstat hans skor, svarade Livia medan hon hällde tre mått kaffe på pumpan. Du har varit dum, Persson, men i alla fall tycker jag det är synd om dig. Gå upp till lagårn och leta rätt på förman och sätt hela ransonen på att Livia Värdig kommer inte tillbaka till Aneholm efter påsk. Då vinner du.

— Kors i herrans namn Livia, är det sant? Det blir inte roligt att vinna det vadet. Är det den där generaldirektören eller vad han är, som lovat att du skulle slippa tjäna som piga längre?

— Skynda dig du, sade Livia.

— Ja, om det är sant, då kan en verkligen behöva nåt som tröstar en, svarade han. Jag ankar inte på själve litrarna, för di har jag ju varit med och såpet opp. Men det vore allt så pass roligt att vinna på han en gång. Adjö med oss, Livia, skicka ett par smörgåsar med agronomen.

Medan Livia gjorde i ordning frukosten, tänkte hon på hur enfaldig befallningsman ändå varit, mest då han trodde att hon skulle lämna Smalsjö bara för att kommunen försökte bedra henne. För resten hade ju godsägarn rättat till det där, så att hon helt obetänkt

fått hundra kronor i ersättning och kunnat skaffa sig en klänning och skor på fötterna och köpa brevpapper, kuvert och frimärke.

— När du nu kommer hitåt på väg till exercisen hade hon skrivit i sitt första och sista brev till Kagge, då ska du få se så stor Adel har blett. Han vinglar efter en som en liten kalv.

Men Kagge stannade inte ens till, och det gjorde han inte heller på hemvägen från exercisen, fast hon och pojken väntade lika finklädda och ivriga då.

Så snart hon fattat att Adel var faderlös, hade hennes tanke varit att genast flytta över till Lunnagärde. Innan hon började vänta på Kagge hade hon alltid längtat dit, och nu började mor också tröttna på herrgården. Livia begärde nu att få händerna fulla av arbete, hon ville att Adel skulle få växa upp på en riktig gård. Men morbröderna och mostrarna ville inte höra talas om att dra på sig gamlingar och småbarn. Det hjälpte inte att Livia sade att kommunen skulle betala dem för farmor Rina. De hade aldrig tagit ett öre av kommunen och tänkte aldrig göra det.

Ja så gick hon då på dagsverken hos bönder ett par år, men det blev nästan ogörligt att hinna med att sköta Snickarstugan och farmor och pojken därjämte. Vid den tiden hade herrskapet tröttnat på att byta husjungfrur en gång i månaden, och frun vände sig genom ombud till Livia. Hon gick med på att Livia fick visst gå hem klockan sex, bara hon ville komma regelbundet varje morgon. Och så gjorde hon då det.

Hon dammade dagligen alla fotografierna i lilla förmaket och även det, där Kagge satt samman med den sötaste fästmö. Ja, hon tyckte att det var tomt då det försvann igen, ty det kunde aldrig komma något som var hälften så grant. Det kom inte alls något nytt kort, och en dag ryktades det att Kagge skulle komma hem och arrendera gården. Hur skulle man nu göra? Det hade Alexander och Ulla Stiernborg diskuterat uppe på gården och mor och Livia hemma i Snickarstugan. Mor gick denna gången själv till Lunnagärde, ödmjukade sig och bad att syskonen skulle ta emot henne med barn och barnbarn i hennes gamla hem. Farmor Rina var nu borta, hela familjen var arbetsför, till och med Adel kunde dra ihop

sommarved och sköta smådjur, så snart han hade ledigt från skolan. Morbror Gustaf och moster Albertina hade nog tänkt på saken, men de andra ville inte dra på sig tre personer och hund och katt och kaniner i maten. Deras far hade sagt dem att välståndet hängde på om man var rädd om de små smulorna. Han hade alltid krusat den tomten som bar ett sädesax i taget till gården.

Och så, innan något beslut blivit fattat, kom Kagge en vacker dag. Föräldrarna höll ögonen på honom och Livia en vecka, sen kände de sig lugna. Det dröjde inte heller länge innan Kagge ordnade för sig med regelbundna kvällsbesök hos en flicka på mejerikontoret i Alvaryd.

Så snart Kagge kommit i gång på gården, blev det mycket mer att göra. Han hade övertygat sin mor om att alla herrar som kom för poängberäkningar, exteriörbedömningar och kontroll måste hållas på gott humör med fin mat.

De tre åren som gått sen dess hade varit nästan *för* hårda. Men hon hade överlevt dem.

Nu hade Lunnagärdefolket självt bett Livia att komma. Moster Hulda hade ischias, och Livia kunde ställa sina villkor: ni får knyta an vid elektriska ledningen och dra in ljus i huset, och se om de rummen där vi ska bo. Själv hade hon inte kunnat lämna den sjuka frun och hennes ben från en dag till en annan, men hon skulle skicka Adel till Lunnagärde som sommardräng så fort han slutat skolan, hade hon lovat.

Endast en gång men sen aldrig mer hade Kagge bett Livia borsta hans skor. Nu kom han ut i köket i full agronomutstyrsel med en stövel trädd över ena handen och skoborsten i den andra.

Hans barnansikte med den höga, lätt rakitiska pannan under det krusiga håret var märkt av sol och vind. Det hade fått en viss karaktär genom hans medvetenhet om en yrkeskunnighet som övergick alla andras i häradet. Endast någon gång kunde han se ut som om han drömde om juverinflammation om nätterna.

I dag var han på ett strålande humör och tackade Livia med sitt oemotståndliga leende för att hon kommit ner en halvtimme tidigare än vanligt, fast hon ogillade stora tjurar.

— Vet du vad, svarade hon lite kort, det gör mig rakt detsamma vad du köper för tjur, för jag leder ändå inte mina kor till den.

Kagge mulnade då hon vidrörde detta ömtåliga ämne, och när han slagit huvudet av sitt ägg, gav han henne det tillbaka.

— Det här är för hårdkokt, sade han, det var verkligen första gången.

— Sista också, sade Livia. Jag tänker inte koka ägg åt dig mer.

— Om du inte tålte den lilla anmärkningen så tar jag tillbaks den.

— Det behöver du inte, ägget hade kokt för länge. Men det är lika så gott att jag säger som det är. Jag kommer inte hit igen efter påsk!

— Men Livia! Om du flyttar måste vi sälja gården!

— Då får ni väl göra det då!

Framför honom stod en rentvättad, prydlig och stram hushållerska men i hennes tonfall fanns något som erinrade honom om den underjordiska som varit så överlägsen, smutsig och söt.

— Annars hade jag tänkt, sade hon sen, att ni kunde komma överens med förmans Beda...

— Det går inte att komma överens med förmans Beda, sade Kagge otåligt. Detta måste ordnas. Vi höjer förstås gärna din lön.

— Vad hjälper det mig om mor bränner inne? Jo, det är så att hon inte kan lämnas ensam med elden längre. I går kväll när jag kom hem låg där en brand på golvet och det osade i ullen som hon lagt till värmes. Adel var och övade i barnkören, så att om jag stannat över en halvtimme till och strukit din andra skjorta, som frun ville ha mig till, så hade stuan stått i låga när jag kom.

— Flytta hit med din mor då, här är ju plats.

— Var skall jag göra av Adel?

Den frågan hade han svårt att svara på, ty pappa hade sagt ifrån att Adel fick inte springa bland tjänarna och herrskapet som Livia gjort en gång.

— Vi måste väl ändå ordna så att han kan komma ut och praktisera, sade han. Men dina kor och grisar kan du väl i guds namn ta hit.

Förgäves försöke han att få henne att le.

— Du vet att jag inte tycker om de otäcka bindslena i din lagård, sade hon. Kritterna kan ju inte röra huvudet.

— Snälla du, sade han och tittade på klockan, jag måste ge mig i väg, men det lovar jag dig att jag skall ordna bås åt dina kor, så att de får ligga på trä och dränla sin spillning hur de vill. Om jag gör det, så kan du väl lova att inte säga något åt mamma så länge?

— Hur ska jag kunna lova det, vem vet när ni kommer från Köpenhamn?

— Inte blir vi där hela påsken! Lova nu, det hänger mycket på det, ska jag säga dig.

— Bättre inte lova än lova och inte hålla.

Medan Kagge ledde sin cykel uppför allén, undrade han om hon inte överdrivit den där eldfaran i Snickartorpet. Befallningsman måste ha skvallrat om att de tänkte sig till Köpenhamn, och då kunde det ha fallit Livia in att förstöra resan för honom. Vad som fanns bakom den tillknäppta hållning som Livia intog, visste han ej. Han kände lika litet denna Livia som gjort sig oumbärlig på Aneholm som han känt den glada flickan från underjorden.

Då de åkt ner mot Skåne ett stycke, frågade han om Persson inte trodde att Livia kunde övertalas att flytta med gumman till Aneholm.

— Det går aldrig, svarade befallningsman, fast han nog tyckte lite synd om agronomen. För se Livia, hon vägrar att sova under herragårds tak. Agronomen har inte reda på hur många nätter (de var inte så många) som Livia har legat i vårt finrum, när det varit ogörligt för henne att orka hem om kvällen. Sen har hon rakat upp i svinotta för att hinna hem till gumman och pojken och djuren och sen tillbaks till gården i tid. Herrskapet har aldrig begrepet vad hon har fått slita.

Den unge agronomen vände sig mot fönstret för att dölja sin rodnad. Jaså, hon sov aldrig under herragårds tak! Månne hon trott att det skulle hänt honom att pröva vilket hon gjorde. Befallarens finrum, det kände han och likaså den inventionssoffan som hon föredragit framför husjungfruns säng på gården. Plötsligt kom han att tänka på innebörden av att befallarens kärring till hela gårdens

förfäran flyttat från honom. Herregud, om den här karlen bredvid honom skulle bli styvfar åt hans son, vilken obehaglig situation.

Vandra, kom Vandra... Det var den gången då han rest hem för att rådslå med fadern om gårdens skötsel. Livia var på folkhögskola, han gick en dag bortåt Snickarstugan för att få se en skymt av den där pojken som skulle vara det vackraste barn i socknen. Och så kom femåringen hem och ledde kon Vandra, eller kanske var det snarare Vandra som ledde den lille från betet i herragårds skogar.

— Hon är i sin, sade pojken till den främmande herrn, annars hade mor aldrig rest bort, för se mjölka det kan jag inte. Men jag kan köra mor och Vandra, när de drar ådern ihopa...

Detta fördömda ögonblick, denna fördömda ko hade kostat honom hans livs lycka. Då var han förälskad i den kvinnliga assistenten på ett djuravelsinstitut och hade lärt att förstå kons värde ur korsningssynpunkt. Han beställde av Adel Värdig en kalv efter kon, de hade ett så roligt samtal, den generade fadern och den ogenerade, lillgamla pojken. Agronomen fick ordentligt besked om att kalven var äkta gammal ras även på fädernet. När han sedan lyckades vinna Else, var han lycklig över att kunna erbjuda henne en kalv efter den småländska urkon i present. Inte kunde han förstå att han verkat besvärad då, men när han skulle tala om hur han funnit kon trasslade han in sig. Och Else fick så småningom ur honom hans skolpojkshistoria.

Den gav Else mycket att tänka på. Hon förändrades i sitt sätt mot honom och de bröt och lappade hop förlovningen en tid. Han lät sin far skriva och intyga att han inte träffat Livia sen pojken föddes, men effekten blev en annan än han väntat. Else gjorde då slut definitivt och rådde honom allvarligt att fara hem till sina plikter.

Envis, förtvivlad och förälskad stannade han ändå kvar i Danmark en tid. Men till slut insåg han att det var lönlöst, ty det enda brev Else besvarade gällde en förfrågan om hon fortfarande var angelägen om en smålandskalv. När han reste hem på allvar, gjorde han sitt andra besök på Snickartorpet och träffade mor Tilda, Adel

och kon. Då hade den lille gudsängeln lämnat sitt oskyldiga stadium, han märkte mycket väl att agronomen var angelägen om den nye kalven som de nu hade i kätten och han schackrade fullkomligt hänsynslöst med den.

— Den pojken han kommer att ta loven av Krill en gång, sade Kagge sedan smickrande till Livia. Men hon svarade, att aldrig, aldrig fick han bli handelsman, han skulle bruka jorden.

Med en suck tog nu agronomen upp sin portfölj och makade sig närmare befallningsman för att tillsammans med honom gå igenom katalogen över de djur som skulle auktioneras bort i Ellinge. Återigen stannade de vid tjuren Rex av Ellinge med 8,7 poäng för helhetsintryck, 52 döttrar bakom sig med 147 mjölkår och smörfettssiffran 225.

De hade tillsammans byggt många luftslott kring den tjuren, de hade redan solat sig i den glans han skulle sprida över Aneholm med de medaljer han skulle skaffa gården. De hade i förväg kalkylerat med de summor de skulle göra sig på avelsdjur och ökad mjölkproduktion.

I dag var det inte så roligt längre. Kagge anade att om Livia sade upp sig skulle hans mamma bli på ett fruktansvärt misshumör och möjligen bryta löftet att betala tjuren. Hon visste alltid hur hon skulle utnyttja sin vrede så att den gjorde mest effekt.

"Bättre inte lova än lova och inte hålla. Jag kokar aldrig mera ägg åt dig."

Hon var säker i korken hon Livia och trodde inte att någon makt på jorden kunde tvinga henne tillbaka.

Ulla Stiernborg hade de sista åren tagit för vana att hålla till i matsalen, stundom kunde hon sitta hela dagarna med en strumpkorg vid matbordet och speja ut mot serveringsrum och kök. Hon var därför alltid på sin plats innan maten bars in, och hon tyckte inte om att få vänta.

— Den som går till dukat bord var dag, den borde kunna passa måltiderna, men det är förstås toaletten som tar en sådan tid för Roda, brukade hon säga till kokerskan Berta. Hon förstod frun i

mycket, ty hon hade själv en tung kropp och dåliga ben. Om hon var på gott humör, brukade hon svara att en höna blir alltid en höna, rätt om hon byter fjädrar och trär silkesstrumpor på sina smala ben, när jägmästaren väntas eller veterinären. Men om Berta av någon anledning var förargad på frun, framhöll hon att de gamle på gården som mindes friherrinnan Pendrich, de sade att fröken Roda var nästan lika stilig som hon.

I dag kom Alex två minuter för sent och Roda tre. De var varandra så lika som tupp och höna av samma ras: bruna ögon inom svagt röda ögonkanter, små korta vassa fågelnäsor och smala ben. Alex kom i sin vanliga Red-Rode-Island-bruna kostym, men Roda hade på sig en ny klargrön klänning som Alma Värdig lämnat av på morgonen. Ulla såg att den var mycket lyckad och sade: i dag har vi inte något främmande.

Roda hade en bunt brev med sig, men som hon var försenad vågade hon inte ta tid med att stoppa dem i postväskan utan lade dem på ett fönsterbord.

— Om jag kunde förstå, varför du skriver så många brev jämt, sade Ulla.

— Det var Kagge som bad mig svara nej på förfrågan om han kunde ta emot fler flyktingar från Prag i jordbruket, svarade hon.

Roda hade nu vistats ett år på Aneholm och lyckats dra jämnt med värdinnan, tack vare ett artigt och förbehållsamt uppförande. Det föll henne inte in att anförtro de närvarande vilken skam och lidande det var att svara nej och skriva återbud.

"Hör du, kära Roda, vad gör du egentligen? Du sade att du flyttade ner till landet på en kortare tid för att undersöka om samhällets undervåning tål den belastning som övervåningen utgör. Hur är det med den saken? Är du fullt upptagen med att räkna ut hur undervåningen ska stöttas så att inte hela byggnaden ramlar? Vi trodde annars att stöd och stöd det var just vad landsbygden fick från staden. Om du har en stund, så var snäll och leta fram det där utkastet till lag om föräldraskap som vi satte ihop för tio år sedan, för den saken är aktuell nu."

I dag hade hon måst svara att utkastet antagligen låg kvar bland hennes papper i Stockholm. Hon väntade nu på en ironisk förfrågan om hon trott att allt arbete i övervåningen skulle avstanna när hon lämnade den.

Ett annat brev kunde vara snällare men lika svårt att besvara. "Försök tänka dig in i hur vi har det! Klockan 12 får man besked att man måste skaffa fast bostad åt en flykting, annars blir han utvisad klockan 2. Man har bara lunchrasten på sig för att hitta bostaden och ge myndigheterna besked, så att uppehållstillståndet kan förlängas!"

På ett sådant brev hade hon förstås svarat: plocka in en flykting till i min våning!

Då kom ett nytt brev. De kvadratmeter luft som fanns kvar i hennes våning, de borde hon utnyttja själv. Hon var just den person som lämpade sig att tas med myndigheterna. Hon hade ingenting annat för sig, hon var nog gammal och van att sköta dem, antingen de försökte med hövlighet eller ohövlighet. "Snälla Roda kom!"

Hon hade skrivit tre olika svar på detta brev och inte skickat av något. Hon ville inte flytta tillbaka, men kunde inte ge några antagbara skäl. "Jag söker sanningen om människans uppgift på jorden". Vad det skulle låta löjligt just nu.

Alexander tittade på Roda: hon verkade alldeles frånvarande, och han som var så full av nyheter!

Livia tyckte att murkelstuvningen som hon bar in i matsalen doftade som själva våren. Men vårdoften försvann, då den möttes av lukten från fruns bensalva, Rodas parfym och godsägarens tobak.

Hon serverade frun först som bruket var på Aneholm. En av fruarna Stiernborg hade förgiftat sin man och efter det måste alla hennes efterträderskor ta först för att övertyga sina gäster att maten inte var dödlig.

— Får man säga i Livias närvaro att folk är ena nöt? frågade godsägaren retsamt.

— Det tar Livia som en komplimang, insköt Roda snabbt.

— Nå, då ska jag för en gångs skull ta loven av Livia och härmed förklara att jubileumskommittén i Smalsjö är dummare än Kagges kossor.

— Nu förstår jag varför du är sur som såpa, fast vi får färska murklor, sade Ulla.

— Jaså får vi murklor? jag har inte tänkt på annat än sammanträdet. Som jag sa innan jag for, så skulle vi gå igenom festskriftens innehåll. Kan ni tänka er vad redaktören kom med? En artikel om dynastien Krills skrotupplag, snickerifabrik och cementfabrik och en, ja kan ni gissa om vad?

— Om morfar som drog hit banan, föreslog Roda.

— Nej du, om den stora skandalen på Aneholm.

— Vilken skandal? frågade Ulla. Hon ångrade sig, då hon såg hur Livia lystrade.

— Å, en som hände för tvåhundra år sen, efter den har vi inga haft. Ni kan tro att magister Björkgård var stolt över att ha kommit på ett justitiemord i vår familj! Han kunde inte ha varit värre upprörd om Ulla förgiftat mig och kokerskan fått gå till stupstocken för det.

Det var ytterligt olikt Alexander att utmana sin fru. Hon blev så häpen att det dröjde en halv minut innan hon kom sig för med att fråga om han var från vettet. Murklorna var ju förvällda i två vatten och dem dog man inte av.

— Du skrämde upp Livia, så att hon höll på att stjälpa fatet över Rodas nya klänning.

Endast Roda hade ingenting hört och ingenting märkt.

— Magister Björkgård ska akta sig att bli upprörd över mina justitiemord, sade hon häftigt.

Nu var det Alexanders tur att bli förvånad. Han hade ingen aning om att Roda skrivit sin släktkrönika för att övervinna föränderligheten genom att fatta och genomtränga den.

— Om du säger det till magistern, så svarar han, att han gjort en stor forskargärning, för det sa han till mig. Varken Lewenhaupt eller Elgenstierna eller Karolinska förbundets årsböcker har ett ord

om tragedien på Aneholm. Elgenstierna har till och med ett frågetecken vid hans dödsår.

— Som om jag inte skulle sett det där frågetecknet bredvid korset, sade Roda. Jag har ju haft tillgång till källor som han inte har en aning om. Vill du absolut stoppa honom Sandro?

— Ja naturligtvis vill jag det! Han sa att han skulle finna ett annat forum.

— Då är det enklast att jag fortast möjligt offentliggör mitt arbete!

— Då kanske vi kommer ur askan i elden, sade Alexander. Begriper du inte det? Jag tycker ju överhuvudtaget inte *om* att gamla skandaler kommer fram och allra minst till jubileet! Men jag kan gå ut ur jubileumskommittén och låta Krill sköta alltihop. Han är ju ändå Smalsjökungen.

— Det kunde du sagt vid sammanträdet, sade Ulla.

— Det gjorde jag, och då bad kyrkoherden att jag skulle vänta tills direktör Krill kommit hem från Stockholm. Ack, vad jag saknade vår gamle Elmén! Den nye hade ingenting annat att komma med än ett protokoll där det stod att festskriften skulle innehålla Aneholms historia, och att jag justerat det protokollet. Då blev jag arg och svarade att det brydde jag mig inte om, jag gick ut ur kommittén i alla fall, om magisterns artikel kom in.

— Förlåt mig Ulla, får jag resa mig från bordet? Jag tror det är bäst att jag gör upp med ett förlag genast!

— Roda, du måste låta mig läsa ditt manuskript, innan du skickar av det, sade Alexander.

Ja så kan man missta sig, tänkte han.

— Då får det gå fort, svarade Roda.

— Nå än jag då, klagade Ulla. Ska inte jag få läsa om giftmörderskan som Kagge härstammar ifrån?

— Du kan vara lugn för Kagge, svarade Roda, medan hon bläddrade i Stockholmskatalogen. Johan Stiernborg var gift två gånger, och som du kan förstå, var det den andra frun som mördade honom. Kagge härstammar från den första.

— Men Adel han härstammar från pigan som blev halshuggen,

sade Livia då och frågade i samma ton var herrskapet önskade dricka sitt kaffe.

Förlaget lovade att läsa Rodas manuskript och ställde i utsikt att ge ut det, ty folklivsskildringar hade alltid sin publik.

— Om fröken Pendrich skickar det genast, så kanske vi kan ge ut det som en liten vårbok.

Redan i trappan saktade hon sina steg. Hon tyckte med en gång att hon burit sig löjligt åt där nere med sin fasliga iver och sin vrede över magistern. En liten vårbok samma år som Hitler tagit Tjeckoslovakien!

Men hon öppnade likväl den låda där hon förvarade gamla anteckningsböcker om fallet Stiernborg. Hon måste gå över dem igen, innan hon skickade av manuskriptet.

Ovanpå anteckningarna från våren 1926 låg en bok med påskrift: Folkhögskolan 1931, den lade hon undan. Sedan slog hon upp den bok som hon haft med sig hos de gamle på Svinaskogen. Där fann hon brottstycken av sin egen historia insprängda emellan: "idag sade farfar ... farmor Rina kan inte hålla hop tankarna ..."

Plötsligt stod där: "jag har försökt att övervinna föränderligheten genom att fatta och genomtränga den. Jag trodde ett ögonblick att jag nått fram till oföränderligheten, men det var bara en äldre form av föränderlighet".

Där hittade hon också kladden till ett telegram som hon avsänt till sin författare i London. Tänk att hon en gång tyckt att denna översvallande tjugukronorslyckönskan till hans giftermål var värd sina pengar! Han hade ju fullkomligt genomskådat henne, förstås.

Hon rev ut sidan och kramade ihop den.

Just då knackade Livia på dörren och kom in med en kaffebricka.

— Det var farligt vad Roda har bråtat upp sedan jag städade!

Hon började genast samla ihop apelsinskal, tömma askkoppar och plocka upp papper från golvet.

— Ja först så letade jag efter en lag om föräldraskap, sade Roda ursäktande.

— Finns det en sån lag?

— Nej det gör inte det.

Livia tog upp anteckningsboken från 1931 och läste på innehållsförteckningen.

— Tänk, det var det året då jag var så glad, så jag skojade med rektorn och bar mig åt och kritiserade Rodas föreläsningar.

— Jag tänkte titta i den för att se om där fanns något roligt att berätta för din nye bror, sade Roda.

— Nej gör inte det, för då tror han att jag alltid är så där uppstudsig.

— Men det är ju det som är så trevligt med dig, Livia. Och du hade alldeles rätt om mina föreläsningar. Det var gammal skåpmat som jag ogillade och försökte att stuva om.

— Ja visst hade jag rätt, sade Livia. Men jag skulle inte varit så näsvis, när jag såg att Roda hade det svårt. Här står: "drömmen om påskäggen". Jag minns att de var femti stycken, det ena i det andra och när Roda öppnat det sista, låg där något i det, som var så försmädligt att Roda inte kunde tala om för mig vad det var.

— Men det kan jag lugnt göra nu, sade Roda och bläddrade i boken. Det var en liten tunn skrivmaskinsremsa och på den stod, vänta ett ögonblick, här är det: "de tio rader som innehålla sanningen om människans uppgift på jorden är alltför välkända för att behöva citeras här". Så elak som man är mot sig själv i drömmen kan ingen annan människa vara.

Livias blick for över de två stora bokhyllorna som hon aldrig fick damma, därför att hon inte kunde floa upp böckerna i rätt ordning.

— Roda kunde talt om vad Roda hölls och letade efter, så skulle jag ha sagt att det inte var tvunget att det skulle bli *Roda* som hittar den sanningen. Vad skrattar Roda nu åt?

— Jag skrattar åt att du kan vara nära nog lika elak mot mig som jag själv i drömmen, svarade Roda.

— Att jag inte kan lägga bort att vara näsvis! Livia stod ett ögonblick obeslutsam.

— Det blir allt skönt för Roda, när jag ger mig härifrån, sade hon sen.

— Så du tror Lunnagärdefolket ger med sig snart? Då får jag gratulera. Det blir förstås fasligt tomt efter dina näsvisheter, men du ger dig väl inte av genast?

— Jo Roda, det allra värsta, det är att jag ska sluta i kväll.

När Livia gått började Roda vandra fram och åter i sitt yttre rum. På nytt lade hon aska i alla de fat som Livia tömt. Naturligtvis, naturligtvis var hon glad över att Livia nått det mål hon så länge sett fram emot. Roda hade inte något förbarmande med Stiernborgs som utnyttjat flickans krafter men inte använt sig av hennes alla färdigheter och kunskaper. Om Ulla bara lade band på sitt humör och gick med på att distriktssköterskan såg om hennes ben, kunde de väl få någon som ersatte Livia.

För sin egen del måste hon bortse från sina självviska intressen. Kanske det allra värsta bleve att finna sin Snickarstuga tom då hon kom dit. Tilda skulle inte sitta där och spinna, den lille slarvern Adel skulle inte visa upp sina tal och lura en att göra fåniga beställningar efter katalog.

Hon hade ofta vandrat dit för att undvika söndagstristessen på gården då Livia hade ledigt. Det kunde hon ju göra fortfarande, särskilt nu då våren nalkades. Men när genius loci försvunnit på andra sidan Svartegöl, skulle även den säregna stämningen av förtroende och vänskap mellan människor och natur försvinna. Naturandarna som bott i ängen skulle evakuera till Lunnagärde.

Förra sommaren före slåttern, före München, hade hon själv rott över gölen. Hon hade sjunkit in i det småländska landskapet som här förblivit sådant det varit i hennes barndomsdar. Allt som låg mellan de två brofästena: "avresa år 1905 och återkomst år 1938" föll under en skugga då. Lunnagärdesyskonen var snåla och illa klädda, men de hade råd att hålla sig med en naturpark, lika skön som den vilken varit Aneholms prydnad innan ängarna lades ut till skog och betesvall.

En fästig gick mellan fulländade exemplar av gamla tiders nyttoträd: oxel, bok, ek, lind och hassel. När man hunnit upp mot gärdsgården intill skogen, slog man sig ner under den skönt välvda kro-

nan av en rönn med vriden stam som Berninis kolonner i Peterskyrkan. Här hade man utsikt över ängen som blommade i blått, gult, vitt och rött. En väldig manskör av trastar sjöng bakom en i skogen och luften surrade av insekter. Man blev så ljuvligt sömnig ända tills man fick sig ett stick av någon dumbom som föredrog blod framför honung.

Hela stället med människor och djur hade något sömnigt över sig. Pojkarna och flickorna fick arbeta hårdare än förr för att få detsamma uträttat. Pojkarna svettades när de vred ihop vidjor till nya gärdsgårdar, det tog längre tid än förr att slå ängen, och det var länge sedan flickorna kunnat räfsa så kvickt att två hötottar flög i luften på en gång.

Roda hade varit över en gång i vinter och bett dem lägga till en slant på en insamling för flyktingar. Då stod Albertina där och slet med sin gamla kärna, medan Hulda höll på att knåda om och salta en smörklimp, bittert klagande över att bondsmör betaltes så dåligt. Hon suckade vid minnet av den goda tiden då det var krig, och man fick vad man begärde för smöret och osten. — Skulle jag skriva på mitt namn på en lista för di däre flyktingarna? Jag som inte skrevet mitt namn på förti år! Di kunde hållas hemma och arbeta som en annan får göra.

Livia hade inte försökt dölja att hon kasserade Kagges sätt att sköta Aneholm och skrattade åt hans auktoriteter. Nu skulle hon ta ledningen på Lunnagärde och utsätta sig för att andra skrattade åt henne.

En hemlig tävlan mellan den lilla och den stora gården skulle börja. Kagge kunde vara säker om diplomen och medaljerna utan att någon jämförelse eller bedömning hade skett, redan innan tävlan var avgjord. Den skulle antagligen dra så långt ut på tiden, att Roda aldrig skulle få se vem som segrade. Den bästa möjligheten var att Livia vann utan att någon märkte det. Men kunde den dag komma då alla fann det lika självklart som hon nu att man måste ha de skapade tingen till villiga medhjälpare i arbetet på jorden?

Anteckningsboken hade på slutet ett blankt blad, enkom lämnat för en redovisning av vart hon hunnit i sitt sökande nu. Livia hade

skojat med hennes ambitioner, och det var väl en stor frestelse att göra. Men det angick ju ingen annan, om hon själv en gång ville vända bladen och se efter vad hon tänkt den 4 april 1939.

"Det var fåfängt göra att söka oföränderligheten hos människan, där den inte finns. Människan förändras alltid i sitt innersta genom de förändringar hon skapar omkring sig. Men ordet oföränderlighet har nu växlat betydelse för mig. Jag skulle egentligen skriva det med stor bokstav liksom Gud. Ty Oföränderligheten det är för mig den utommänskliga vilja och lag som bland annat dikterar villkoren för människans uppehållstillstånd på jorden.

Människorna kan ju aldrig förändra villkoren för sitt uppehållstillstånd på jorden, ty jorden lyder under en högre lag än deras. Vill de att uppehållstillståndet ska gå ut? I så fall får de ju in i det yttersta sin vilja fram. Vill de det inte, då får de lära sig att lyda, precis som våra flyktingar måste lyda socialstyrelsen om de vill bli kvar."

Därpå slog hon igen boken.

Vad var det som var så bråttom? Hon tog fram sitt manuskript och läste på första sidan:

"*I fångenskapen fri — i friheten fången.*"

När Sandro gläntade på hennes dörr, blev hon oerhört förvånad, det hade knappt hänt att han besökt hennes dubblett sedan hon flyttade till Aneholm.

— Du, sade han hastigt, Livia ska ge sig av för alltid, visste du det? Ulla är utom sig och när du träffar henne, så kommer hon att säga åt dig att flytta. Men du ska ta det med ro, för det ordnar sig säkert.

Roda trodde inte ett ögonblick att hon skulle kunna stanna mot Ullas vilja. Hon gick upp på vinden efter en koffert. Nu betydde föränderligheten plötsligt att hon måste packa.

Omedelbart efter lunch hade Alexander lagt sig på kontorssoffan för att sova sin halvtimme, men tankarna på jubileet och den stiernborgska historien hindrade honom. Han var för högfärdig att bry

sig om att Krill skulle uppträda som Smalsjökungen vid jubileet och tyckte det var skönt att han ville bekosta den stora festmiddagen som Aneholm ändå inte kunde prestera. Men han avskydde tanken på att hans eget namn skulle dras i smutsen just nu. För festskriften var han inte så orolig, Krill brukade backa då det inte gällde något som låg honom särskilt om hjärtat. Magistern var hans slav och beundrare och skulle inte neka om Krill bad honom vänta till efter jubileet med att offentliggöra sin skrift. Men med Roda var det värre. Han hade, trodde han, ingenting att hota och ingenting att muta henne med.

Kagge avbröt hans dystra funderingar genom att ringa från Malmö. Han lät lika exalterad som de två gånger då han varit vanvettigt förälskad, först i Livia, sedan i Else. Rex av Ellinge var redan Rex av Aneholm. När han hunnit så långt kom Ulla in och tog utan vidare luren. Det var hon som fick höra att nu måste han också köpa ett par kor med vars hjälp han kunde förnya besättningen på Aneholm. Pappa förstår...

— Ja, kanske pappa, men nu är det mamma, sade Ulla. — Jaså befallningsman håller med dig! — Men den där Rex *måste* ju vara för dyr för Aneholm eftersom han måste ha egna kor med sig. — Åjo, något begriper jag väl ändå! Åtminstone att jag behöver mina pengar till annat! — Jo i går hade jag bättre råd, men då hade inte Livia sagt upp sig! (Jo Alex, det har hon gjort för fem minuter sedan, och jag har redan bestämt att då får Roda också ge sig av, så mycken passning som hon tar.) — Förbaskad kan du vara själv. Du kunde ha gift dig med Livia så hade jag inte stått här utan hjälp med mitt hjärta och mina ben. — Ja, det minns jag väl, men om det varit ruter i dig, skulle du ha gjort det ändå! Här skryter alla människor med barnbarn och visar kort och där sitter jag! — Nej, det kan väl hända att ni inte passade för varandra, men vem gör det? Stiernborgs lär ju ha så mycket annat på sitt samvete i fråga om Värdigs, justitiemord och allting. — Jaså, det ger du katten? Ingen frågar efter när jag protesterar mer än när den där Schuss-Snusch-rich gör det. För resten står åtta soliga våningar annonserade i Smålandsposten. (Alex, nu får du tala med honom.)

Alexanders och Ullas femtiårsfåtöljer brukade stå som fiender i var sitt hörn av musikrummet. Nu på kvällen hade Alexander dragit fram dem till brasan och placerat Roda i Ullas stol. Han satt själv mittemot henne och fyllde på kokande vatten ur en samovar i sitt eget toddyglas och i Rodas tekopp.

En skarp grönvit månstrimma bröt sig mot det varma eldskenet. Roda kunde från sin plats se hur ljusen fladdrade över karolinens ansikte, men då månen gick i moln eller brasan sjönk ihop, drog det sig tillbaka i mörkret.

Huset darrade ännu efter den häftiga katastrof som skakat det kort efter att telefonisten, mycket till sin egen sorg, måst avbryta samtalet om tjuren mellan agronomen och hans föräldrar.

Alexander hade just kommit ner från sitt korta besök hos Roda då det hände. Han hade stått nere i hallen, lyssnat till Rodas koffert som dunkade mot vindstrappans steg och tänkt att i så fall kan jag heller inte längre. Då hörde han nödrop från serveringsrummet och där låg två kvinnor hjälplösa i var sitt hörn.

Folk var rädda för den nye provinsialläkarens spovnäbb som böjde sig ner över ett par svarta mustascher. Han hade inte något intresse för småkrämpor och vägrade att skriva ut Roséns bröstdroppar. Han hade aldrig varit kallad till Aneholm förr, och då han hörde att frun blivit dålig efter att ha dragit lakan, tyckte han inte det lät så farligt. Han trodde att fru Stiernborg liksom så många andra var nyfiken på den nye läkaren och hittade på en anledning att tillkalla honom.

Men han blev ärligt bestört då han fann en patient i ett tillstånd av överhängande fara. Han hade helt enkelt kommit på ett upprörande fall av vanvård och detta på en av distriktets största herrgårdar där man tillkallade veterinären så fort ett djur visade minsta sjukdomssymtom. Det värsta av allt var att vanvården bottnade i vidskepelse. Vem har lärt fru Stiernborg att gå med svavelblomma i skorna? Vem har rört ihop bensalvan? Det har jag, sade Livia Värdig, där hon stod vid sängen och lindade av fruns ben.

— Å, sade doktorn, då är ni densamma som sagt åt veterinären att han inte förstår sig på kor! Så läkare förstår sig väl inte på

människor då! Livia svarade inte, hon tänkte: vi får väl se. Han fortsatte: det här åderbråcket skulle ha opererats för länge sedan, godsägarn. Det är oförklarligt att det inte skett.

Alexander hade försökt att försvara Livia och i någon mån också sig själv. Hans hustru hade en mycket bestämd vilja och hon hade hittills nekat att låta någon annan än Livia se hennes ben.

Jaha, men hade husan varit en förnuftig människa, skulle hon gått till godsägaren och beskrivit hur de benen såg ut. Att dra lakan var ju förstås en lek med döden, och må vara att det skett i husans frånvaro, men med de benen måste tromber komma lösa i blodomloppet förr eller senare. Nu kunde man inte göra något annat än försöka med injektioner och orörligt sängläge. Man måste handla som om det kunde bli möjligt att föra in patienten till lasarettet för operation längre fram. För närvarande vore det bäst att skaffa en sköterska för själva vården och låta husan fortfara med att linda benen, hon kunde inte göra mer skada, och det skulle lugna den sjuka. Tänkte hon flytta? Det fick hon allt vackert låta bli.

Doktorns allvarliga, anklagande ton och sätt hade givit Alexander det intrycket att Ulla när som helst kunde dö av en tromb i hjärtat. Medan Roda satt hos henne på eftermiddagen och såg till att hon inte rörde sig, gick han upp till gårdssnickaren för att ordna med en del reparationer som Ulla hittills tjatat om förgäves. Till begravningen måste trasiga takpannor ersättas med nya, vägen genom allén grusas, nerblåsta grenar samlas hop och vissna sågas bort. Han undersökte även flagglinan, och när han höll den i sin hand, påminde den honom om en egendomlig episod som låg — vänta, nu har vi 39, låg tre år tillbaka. Han hade kommit hem en regnig senhöstdag och funnit flaggan i topp.

— Varför är flaggan hissad, hade han frågat.

— För att den skulle torka, svarade Ulla.

— Men det är ju meningslöst, när det regnar.

— Rår jag för att det regnar?

Efter den motfrågan hade han gått in på kontoret, satt sig vid skrivbordet med huvudet i händerna och funderat på självmord. Då föll hans blick på almanackan, han kände igen datum och kom ihåg

att han den dagen varit gift med Ulla i trettio år. Trettio år, därav tjugufem i samma sovrum!

Han hade inte haft någon lust att fira dagen, det skulle då vara därför att de trettio åren låg bakom dem. Men han hade i alla fall blivit litet generad över att han inte förstått varför hon hissat flaggan, och han ringde till Smalsjö efter trettio stora krysantemum. Men hon hade inte låtit blidka sig, den genomblöta flaggan hade åkt ner just som regnet slutade.

För att jaga bort detta minne började han fundera på en vacker dödsannons. Men "vår innerligt älskade maka och moder" dugde lika litet som "djupt sörjd" eller "namnlös sorg..."

Han hade ännu inte funnit någon lämplig formulering, när han blev kallad till telefon och sedan kunde han inte lämna den. Såvitt inte grannarna nått mästerskap i förställningskonst så var de verkligen uppriktigt ledsna. De beklagade Ullas make, de tyckte det var för bedrövligt att agronomen skulle vara bortrest, tänk visste man inte ens på vilket nummer man kunde träffa honom! Alla hoppades att de inte länge skulle behöva sakna Ulla i basarkommittéer och syföreningar där hon gjort så mycken nytta. Och hälsa henne, godsägarn, att vi tänker på hur trevligt hon alltid gjorde för oss, när vi fick komma till Aneholm! Änkeprostinnan skickade påskliljor, fru Krill tulpaner. Alexander förstod att han i varje fall skulle kunna skriva i annonsen att hon var "saknad av många vänner".

Nu på kvällen satt han mest tyst vid sin toddy, men då och då yttrade han en mening som förrådde vad hans tankar sysslade med.

— Med dig som värdinna på Aneholm kan vi lätt få en bra husa som stannar.

— Det passar oss inte att gå händelserna i förväg, svarade Roda förebrående.

Det hade hon själv gjort sedan den första chocken förklingat. Kofferten stod nu på vinden igen.

Alexander smålog mot Roda där hon satt i sin klargröna klänning med eldskimret över sitt gråa hår, flyttade sig i stolen, tände cigarretter som hon strax kastade igen.

— Varför är du så fördömt konventionell? Får man inte räkna med konsekvenserna av det som måste komma?

— Det är väl min uppfostran, sade hon.

— Faster uppfostrade mig också, och jag har som du vet en stor träning i att säga motsatsen till vad jag tänker. Men det har jag slutat med nu.

— Å då! Menar du nu att du ämnar säga vad som helst?

— Ja, jag tänker ha en pratstund med dig här vid toddyn, det blir den första sedan du kom hit. Har du tänkt på det?

— Det är klart.

— Du förstår väl att jag har aldrig vågat förut, eftersom jag visste att det måste bli obehag, och jag var rädd att du skulle ge dig av härifrån då. Men nu kan du tala om för mig varför du egentligen kom hit?

— Du minns väl att jag var överansträngd.

— Det var du inte, för du hade inga uppdrag just då. Du kom inte händelsevis för min skull?

— Ja, jo, jag tänkte att vi kanske kunde få trevligt ihop, trots allt.

— Nåja, det fick vi inte, men vet du av att du räddade mig från att begå självmord?

— Nu talar du inte allvar?

— Ja, hur ska man själv veta det? Men jag visste att jag inte längre orkade med att sköta Ullas humör som det ska skötas. Hon var oberoende genom sitt arv och Kagge hade fått grepp om gården, så varför inte? Men då skrev du och bjöd dig ner, och då tänkte jag: nu kommer Roda att sköta konversationen vid måltiderna.

— Men sen har du väl inte tänkt på självmord?

— Inte förrän i dag, då jag hörde din koffert dunsa nerför vindstrappan. Men jag hann ju lyckligtvis inte begå det, innan Ulla kollapsade.

— Sandro, du är alldeles förfärlig, när du säger vad du tänker.

Hon reste sig och lyssnade upp mot trappan, Sandro passade på att hälla konjak i hennes te.

— Skål, sade han. Vill du att jag ska säga dig varför du kom hit? Det var för att något förbannat obehagligt hade hänt dig.

— När skulle det ha varit, Sandro?

— Minns du inte att jag höll reda på din femtiårsdag? Tror du det undgick mig att det inte stod ett enda ord i tidningarna om dig, dig som man förr stötte på jämt, antingen man ville eller inte. Själv hade jag varit en av länets mest dugande jordbrukare för en dag och Ulla vänsäll, men du var inte ens socialt verksam när du fyllde femti år. Vad var det som hade hänt?

— Jo, jag hade vidtalat pressen att förbigå min födelsedag.

— Ja, men varför gjorde du *det?*

Hon letade efter ett lämpligt svar.

"Roda lilla, den här resumén *kan* vi inte lägga fram för ordföranden." — "Fröken Pendrich, i den här kommittén sätter vi inte våra direktiv i fråga utan följer dem."

— Jag blev firad ändå, sade hon. Jag förstår inte varför mitt te med en gång smakar så illa.

— Och jag förstår verkligen inte varför du försöker lura mig, sade han.

— Jag har inte hunnit vänja mig vid dig i din nya skepnad. Och så frågar du så svåra frågor.

— Då ska du få en lätt fråga nu. Varför kysste du mig den där dagen då vi stod i blötan vid Kvarnbäcken?

— Jag tror jag blev kär i dig, då du grälade så eldigt på mig. Har du satt upp dina frågor på en lista?

— Jaså är det sättet? Jag menar att gräla på dig? Jag har kolossalt mycket att gräla på dig för.

— Jag vet det, sade hon. Johan Stiernborgs historia, till exempel.

— Ja, det var ett dubbelt bedrägeri. Kommer du ihåg att vi hade en middag för Hushållningssällskapets avgående ordförande när du kom hit. Han predikade så mycket för dig om att alla problem började på landsbygden, så du sa att kanske man borde skriva och tala om det för stadsborna. Jag trodde du menade allvar och väntade på att du skulle fråga mig till råds. Eller Kagge, om jag var för gammal-

modig. I stället satt du med vår skandalkrönika. För resten — Kagge tycker du, att jag ska sälja gården åt honom nu?

— Nej, ropade hon. Gör inte det!

— Åhå, varför det? Han får sitt morsarv att betala med.

— Antingen han får det eller inte, så ska du behålla gården.

— Är det för den där gamla historien med Livia du inte tål Kagge? I så fall är det mig du inte ska tåla.

— Tål! Jag är charmerad av honom som alla andra. Jag är bara så spänd på hur det ska gå för honom. Är du inte det själv?

— Inte nu längre, när han får kapital att röra sig med. Du förstår att det kostar att ta in det danska försprånget på tio år, så efterblivna som vi var.

— Men varför ska han göra det då?

— Ja, de tekniska skälen kan jag inte förklara för dig. Men det som driver honom tror jag är hans lust att visa Else vad han kan uträtta, och hon bryr sig inte om det. Men jag låter honom följa sin linje utan hänsyn till mig, för han är ju ung och kan sin sak.

— Du själv då, kan inte du din sak? Jag har hört att du klarade dig fint som jordbrukare. Och mycket skog lär du ha kvar.

— Det är som du hittar på i ögonblickets ingivelse. Ingen människa i Smalsjö kommer ihåg att jag klarade Aneholm genom åtminstone tre depressioner, då vi ingenting fick för det lilla vi kunde sälja.

Sannerligen, han blinkade med sina rödkantade ögon som om tårar stigit upp i dem. Roda teg, ty hon *hade* hittat på det.

De lystrade både två då steg hördes i trappan. Alexander rusade upp.

— Roda, sade han och grep henne om axeln, Roda, tror du?

— Så lugna dig, Sandro, sitt stilla, jag ska ta reda på vad det är. Sköterskan får inte se hans ansikte, tänkte hon. Han ser ut som en brudgum.

Sköterskans ärende var att be fröken Pendrich avlösa henne en halvtimme.

Roda satte sig vid sängen och såg hjälplöst på den stora tunga säcken som låg där. Hon visste att Ulla blivit skrämd av doktorn för

varje oförsiktig rörelse och förstod att hon försökte lyda, fast hon själv tillkallat döden. Men hela hennes kropp darrade av ansträngningen att andas. Svetten rann i bäckar ner mot kudden.

Hon rörde sina läppar, Roda böjde sig närmare och tyckte sig läsa på dem en fråga om det var Livia som kommit.

— Hon springer hit så fort det dagas, svarade hon. Det dagas snart.

När hon hjälpt sköterskan att lyfta upp patienten mot kuddarna gick hon nerför trappan igen, men stannade i dörren till musikrummet.

Sandro hade dåsat till, men flög upp så fort han hörde henne.

— Vad tyckte du? Likadant? Hur ska man stå ut?

— Syster säger att vad som helst kan hända när som helst.

— Måtte hon ha rätt!

— Jag tror förstås att hon snappat upp det uttrycket i radion.

— Jaså, säger den så? Jag har slutat att höra på katastrofteorier. Man har nog ändå.

— Radion kan ju bli sannspådd för det.

— Men jag tror det inte. Jag liksom känner på mig att jag ska få sitta här i lugn och ro med dig en femton år framåt. Vad säger du om det?

— Jag har varken tio- eller femtonårsplaner, Sandro. Att ge ut en liten folklivsskildring, det kan väl inte kallas för någon plan.

— Nu ingår du i min femtonårsplan och därmed jämnt, sade Alexander. Vad säger du om det?

— Ingenting. När jag inte kan få börja om från början igen.

När Kagge ringde nästa morgon och fick höra att modern "ännu levde", beslöt han ögonblickligen att köpa sina dyra kor. Hans nästa tanke var: så ledsamt att jag svarade henne ohövligt i går.

— Be mamma förlåta mig som jag bar mig åt, sade han.

— Det är bäst du skyndar dig hem medan hon ännu fattar då man säger förlåt, sade fadern allvarsamt.

Dymmelonsdag

Vid storstugans södervägg stod banvaktsparets gamla utdragssoffa. De första åren efter faderns död hade Livia delat den med modern, nu hade Tilda endast katten till sängkamrat, och den svek henne oftast denna tid på året. I hörnet invid kammardörren sov Adel med sin älskade unicabox bredvid sig. Livia vaknade i farmor Rinas och Bogens slitna soffa dymmelonsdags morgon före gryningen, låg stilla ett par minuter och lyssnade till de andras sömn. Mor och Adel var så olika till växt och väsen som stod till, men de gav ifrån sig samma små svaga ljud när de släppte ut andedräkten mellan läpparna. Det ljudet mindes hon från det hon var liten, sen hade hon känt igen det i den lyckliga stund, då Adel för första gången sov i hennes famn.

Medan hon redde och benade sitt besvärliga svarta hår, betraktade hon dessa två som sov under hennes vård. Det drag av bitter, ingrodd sorg som vilade över moderns ansikte, kunde sömnen inte plåna ut. Ögonlocken var färgade och skrumpna av alla de tårar hon dolt under dem. Munnens båglinje böjde sig neråt och fortsatte i två djupa veck. Livia undrade hur modern sett ut, då fadern levde och hon alltid var glad. Kanske man skulle få se en skymt och en avglans från den tiden, ifall Oscar Fredrik uppfyllde mors hjärtas åstundan.

Adel smålog i sömnen som om han drömde en lycklig dröm. Det mörka håret låg i en mjuk lock över pannan, hans ansikte var finbildat och skönt, han liknade den lille profeten Samuel som knäböjde på en tavla över hans säng. Livia kunde nu inte fatta att hon

kunnat tänka på att skicka honom ensam till Lunnagärde ens för en kort tid. Gustaf och Albertina de skulle nog ha försökt skämma bort den herrskapslike lille slarvern, men av Martin skulle han fått höra att han vid Adels ålder hade fått stiga upp klockan fyra och köra in hö.

Hon hade så när råkat lägga oket på sin lille kalv. På sätt och vis var det gott att detta med mor hände dessförinnan. Nu kunde hon göra det lätt för honom, när hon och han skulle få gå under oket tillsamman. Lunnagärde skulle kräva hårda dagsverken av henne innan Adel vuxit upp och blivit stark. Men hon slapp bona golv där.

Egentligen skulle det nu varit slut med att ränna fram och åter mellan herrgården och hemmet. Men än en gång måste hon ge sig åstad, det hade hon lovat i går. Sen blev hon kanske aldrig mer i tillfälle att göra frun en tjänst.

Då Livia öppnade fähusdörren slog en god värme av friska välskötta djur emot henne. Hon stannade och förundrade sig över hur vackert en ko sover med halsen böjd och huvudet vilande mot bogen. Den nötbruna Vandra med det vita ansiktet, den lockiga grå pannluggen och de bruna ringarna kring ögonen var den första som rörde på sig. Hon tittade förvånad och en aning ogillande på matmor som kom före kodags. När man är äldst och främst på stället så är man. Adel påstod att sedan hennes kalv åkt till Danmark, hade hon blivit så förnäm att kamraten endast av nåd fick slicka av hennes hals.

Denna kamrat var en vanlig svensk rödbrokig ko som kommit från herrgården, men även hon hade sin historia. Hon var en ko med god härstamning och fin exteriör som kostat agronomen vackra slantar i inköp. Det var därför en stor missräkning att månaderna gick utan att hon visade tecken till att riksa. Veterinären kunde inte få fart på henne, agronomen hade till sin sorg måst sälja henne till slakt. Länsslakteriet skickade sin dödsbil efter henne och Kagge gjorde ingen invändning, fast han förut lovat att hans djur skulle få slaktas hemma. Det var allt otur för honom, det ansåg hela går-

den, att Livia skulle få nys om vad som stod på och göra sig ärende upp till hönsen.

I själva verket hade Livia ända nere från kökstrappan hört en ko råma i ångest och vrede. Rosa stretade emot då karlarna ville dra henne uppför landgången som de fällt ner från bilen, och då de sparkade till henne, gav hon värre tillbaka.

Livia såg så förfärlig ut, när hon kom farande in på skådeplatsen, att agronomen, lagårdsfolket och slakterikarlarna stirrade på henne. Kon stirrade också. Hon hade varit omgiven av idel likgiltighet, nu mötte hon en människa, lika uppfylld som hon själv av skräck över vad som väntar en, när man fått ett rep om sig och blivit dragen upp i bilen.

"Var inte rädd, sade kon, det är mig de vill åt och inte dig."

Livia läste detta i den livdömda kons ansikte lika tydligt som om hon sagt det med ord. Hon blev så rörd att hon i det ögonblicket beslöt sig för att köpa kon, var hon sedan skulle ta pengarna. Hon ryckte till sig repet som karlarna lagt om Rosas horn, snodde det om handleden och ställde sig framför bilen. Tillsamman trotsade de nu säljare, köpare och åskådare. Rosa slutade att skria.

Slakteriets karlar begrep ingenting, men gårdsfolket förstod att nu mätte Livia och agronomen sina krafter mot varandra.

Karlarna rörde ihop Livia och kon, när de sedan berättade för sina fruntimmer vad som hänt.

— Hon sparkade. — Livia? — Nej kon. — Hon var alldeles lugn. — Kon? — Nej Livia. Jo kon också, när Livia ryckt repet från slakterikarlen. — Agronomen försökte tala förstånd med henne. — Med kon? — Nej är du inte vetig? Med Livia. Han sa att där borta går det på ett ögonblick med slaktmask. Men hon svarade att blodet rinner i strömmar och man blir galen av blodlukten medan man väntar på sin tur. — Hon frågade sen vad han skulle ha för kon. Då vinkade han åt slakteribilen och sa att han sålde Rosa till livdjur, så att de fick resa åstad med de två djuren de hämtat på annat håll. Han röt åt oss att gå och sköta vårt, så vi hörde aldrig vad han begärde av Livia. Men vi såg att hon gick direkt hem med Rosa mitt i sina sysslor. Han var vresig och omöjlig hela dan, och

det brukar han då aldrig vara, men han hade visst fått förargelse både hemma och av slakteriet.

Vandra hade också visat sig vresig i början, ty hon tyckte att Livia pjoskade i onödan med den nya och lade för henne orättvist. Om det var blomsterhöet som gjorde det, eller den dagliga motionen och omsorgen, men Rosa fick i alla fall sitt temperament tillbaka och en dag kom Livia ledande med henne fast lagårdsfolket skrattade åt henne som lade ut språngavgift i onödan. Men Rosa fick en kalv i sinom tid, den skulle beta i Lunnagärde hagmark till sommaren.

Rosas lilla kalv reste sig på vingliga ben och satte mulen i vädret, sökande efter spenar hon aldrig fått dia. Grisen som haft en sådan mataleda innan den fått påskfint i stian, började skrika på sin drav. Katten låg orörlig, ty den visste att Livia skulle sopa ut innan hon började mjölka.

Men Livia bröt ordningen genom att gå till fårkätten med ett bröd utan kanter innan hon grep till kvasten. Två nätter å rad hade hon drömt att tackan tappade framtänderna, och hon var rädd att det kunde vara ett varsel. Tackan måste leva tills lammet kunde föda sig själv ute i det gröna, ty att mata det med napp skulle ta för mycket tid under de bråda dagar som förestod. Livia kunde behövt fyra armar och fyra ben ändå.

Hon bad korna förstå att hon måste väcka dem lite tidigare än vanligt. Hon smekte deras juver och bad dem godhetsfullt släppa till mjölken genast. Hon berättade att i kväll skulle hennes bror Oscar Fredrik komma till Smalsjö. Många förberedelser återstod ännu att göra, fortsatte hon, medan hon vattnade och forade i en fart. Hon måste sätta upp gardiner i kammaren och förbereda maten så att hon kunde hinna tala med brodern i morgon. Han visste ingenting om vad hans familj gått igenom från år 1909 och till nu.

När hon kom in med mjölken sov mor och Adel ännu. Hon skrev en lapp till Adel med besked att hon måste ner på ett ögonblick till

herrgården men skulle skynda sig hem. Han skulle ge mormor hennes välling och inte vika från henne förrän mor kom.

Det första Livia fick veta då hon kom ner till herrgården var att frun legat och väntat på henne ända sen klockan tre på natten. Kokerskan hade stigit upp klockan sex men än hade inte sköterskan fått sitt kaffe eller herrskapet sin frukost. Roda låg i biljarden och sopade den stora mattan, hennes händer darrade av överansträngning, men det var ändå svårt att få henne ut ur rummet.

— Livia är som solen, kommer litet tidigare var morgon, sade godsägaren, så lät det nu. Han gick fram och åter, väntade på ett samtal med Kagge och blev irriterad när Alma Värdig ringde i stället för att säga att det var hon som segrat i tävlan med Viktors om vem som skulle få bjuda bror Oscar på en enkel smörgås i kväll.

Det gick inte så fort för Livia att komma från sjukrummet som hon hade trott. Frun var redan missnöjd med sköterskan och denna med patienten. Den sjuka var inte riktigt klar i huvudet, eller också låtsade hon som om hon hade glömt att Livia måst sluta sin plats. För att komma ifrån måste Livia lova att springa ner ett tag i morgon bitti också.

Adel stod på förstugubron med tårarna kvillrande över kinderna när hon kom hem. Klockan var tio, och han som nödvändigt skulle varit i väg för en timme sen!

Hon torkade hans tårar med sin näsduk. — Nu Adel, skall jag tala om något riktigt roligt. Efter påsk ska vi följas åt till Lunnagärde alla tre. Men se glad ut då pojke! Vi ska vara tillsamman jämt och hjälpas åt, och vet du vad jag tror? Gården blir allt din med tiden.

— Hur mycket kan den vara värd? snyftade Adel.

Så fort han fått på sina finkläder, for han åstad på den gamla rangliga herrcykeln som Viktor räddat från Krills skrotupplag. Han var glad över att ingen skulle tetas längre med honom för att hans mor tjänade piga hos hans far. Men Lunnagärde låg ännu längre bort från Smalsjö samhälle, det enda ställe han kände till, där man något så när kvickt kunde bli rik. Han ville inte gå i Lunnagärde på

en förhoppning att en gång få ärva gården, men än så länge hade han ingenting annat att göra än lyda mor.

Medan Livia stod och såg honom försvinna undrade hon vad som farit i hennes lille kalv eftersom den stora nyheten inte gjort honom glad. Han och hon förstod sig inte så bra på varandra som på den tiden då han var liten. Han hade huvudet fullt av tankar som hon inte kände, han smet gärna undan när han visste att det var tid att vinda vatten. Förr i världen hade hans högsta nöje varit att hjälpa mor, men det var innan hon började på herrgården. Sedan blev hon så besatt av arbete att hon aldrig haft tid att visa honom hur kär han var henne. Hon hade måst passa herrskap och djur och lämna åt honom att klara sig själv.

Medan hon satte upp rena gardiner i kammaren, försökte hon intala sig att allt skulle bli som förr mellan dem, bara de började arbeta ihop. Det hade hans far och mor aldrig gjort, de hade bara mötts korta stunder på andra sidan Fjärhanaberget mellan rågskörd och höstsådd. De hade lekt att hon kom från underjorden för att hälsa på en yngling som hörde till i solskenet på jorden. Kanske hade Kagge tagit detta prat på allvar han, medan hon väntade på att han skulle exercera färdigt. Det gick inte så att de fick vara tillsamman sedan, och Roda påstod att det hade varit otänkbart eftersom människorna förändrar sig och deras begrepp om lycka likaså.

Men vad visste Roda om det, ogift var hon själv, hennes föräldrar var skilda, Kagges var olyckliga därför att de börjat utan kärlek.

Livias föräldrar däremot hade alltid varit lyckliga, fast de haft det tetigt och svårt. Modern tänkte på den ruttna banvaktsstugan som ett förlorat paradis, därför att där hade hon fått dela arbete, bekymmer och säng med en älskad make. Farfar och farmor hade strålat av lycka in i det sista när de satt bredvid varandra i samma soffa. Lyckan kunde vara ända in i ålderdomen, bara man fick leva samman natt som dag.

Men när Kagge kommit tillbaka och hon sett hur hårt han lärt sig att handskas med de skapade tingen, då hade hon givit Roda rätt. Adels föräldrar hade aldrig kunnat arbeta ihop och kunde aldrig bli lyckliga heller. En gång skulle hon förklara det för Adel.

Mor Tilda kom in i kammaren medan Livia stod där och fäste upp gardiner, och frågade varför hon fejade så dant och redde till så mycken mat. Till och med inlagder sill som var det bästa far visste. För en stund sedan hade hon frågat och fått besked, men hon var på nytt lika förvånad. I trettio år hade hon satt in alla sina krafter på att hålla minnet levande fram till denna dag, och nu hemsöktes hon av glömskan.

Adel kunde inte förstå varför mor blev så glad när han kom hem och hjälpte henne med att bära in ved och vatten, hon brukade annars ta för givet att han skulle göra den nytta han kunde. Aldrig förr hade han fått en honungssmörgås för att han krattat gången fram till vägen eller en klapp på kinden när han bröt palmer som hon skulle sätta på slagbordet. Han skämdes nästan över att han ingenting nämnde för henne om de goda affärer som han gjort med påskkort och konstgjorda kycklingar.

Sekreteraren Oscar Sjömalm tyckte inte om tågresor. Han brukade därför i vanliga fall stoppa sin portfölj full av dokument som krävde tankekoncentration och bredvid dem pressa ner en detektivroman varmed han belönade sig själv som ett duktigt barn, vilket först läser sina läxor och sedan sätter i sig chokladkakan. Men under resan till Smalsjö började han med sin detektivroman, och först när mördaren var avslöjad tog han fram den dossier som sänt honom åstad till Smalsjö.

Den första akten började så här:

Aneholms säteri per Smalsjö 2/3 1939

"Herr sekreterare!

Två månader har förflutit sedan ni annonserade er fostermors död, och er familj i Smalsjö har ännu inte hört av Eder..." När han öppnat brevet och läst så långt, hade han med rynkad panna vänt på sidan för att se efter vad den tokiga person hette som försökte sig med utpressning efter mönster i detektivromanerna. Efter något letande i olika uppslagsböcker fann han Roda Pendrich i

adelskalendern som huvudmannens för friherrliga ätten Pendrich äldre syster, bosatt på Aneholms gård. Denna dam underrättade honom nu om att han var född i en banvaktsstuga dagen efter det hans verklige far Oscar Värdig blivit överkörd av ett mötande tåg på hemväg från en marknadsresa.

Uttrycket "verklige far" stötte sekreteraren nu lika mycket som då han mötte det första gången. Han visste nu att uppgiften i rent bokstavlig bemärkelse var sann, men han ansåg likväl att pappa Sjömalm varit hans riktiga far. Han hade inte honom att tacka för livet, som det hette, men däremot för en faderlig kärlek som inte kunnat vara mera öm, mera pålitlig, mera förstående. Dessutom kunde han tacka honom för en god uppfostran, för hjälp och goodwill hos Statens järnvägar.

Det stötte honom inte på samma sätt att höra talas om sin verkliga mor, men naturligtvis var det underligt att tänka sig att hon satt i en stuga med dotter och dotterson. Det verkade nästan som om brevskriverskan ville ursäkta hans mor för att hon i sin svåra situation efter mannens död hade lämnat bort den minste av sina fyra barn till okända adoptivföräldrar, men ack vad han var henne tacksam för det!

Friherrinnan Alexandra Pendrich hade ställt om denna adoption och någon gång om året förmedlat underrättelser om sonen och hans framsteg till banvaktsänkan Tilda Värdig. Men dessa nyheter hade bara ökat moderns saknad efter barnet. När sen friherrinnan Pendrich dog, övertog dottern hennes uppgift. Hon hade kommit i personlig kontakt med familjen Värdig vid ett besök på Aneholm, och fru Värdig hade då sagt, att hon inte kunde betrakta ett barn som dött, fast hon lämnat det ifrån sig till andra. Hon ville visst inte ha sonen tillbaka men hon hade så gärna velat få träffa honom, ty hon trodde att han kunde befria henne från ett stort bekymmer. Hennes mans död var en ouppklarad gåta, och det fanns ingen som ville hjälpa henne att få den löst. Hon hade blivit ännu ivrigare då hon hört att hennes son studerade juridik, vilket betydde att skipa rätt. Roda Pendrich hade inte då kunnat yppa var sonen fanns eller vad han hette, men hon hade uppsökt byråchefen

Sjömalm i Järnvägsstyrelsen och talat Tilda Värdigs sak. Han hade svarat att han för sin del inte hade något emot att pojken finge reda på sin härkomst. Oscar Fredrik var genom miljö och uppfostran en äkta Sjömalm, hade han försäkrat, och han var viss om att inte förlora honom genom några avslöjanden.

Älskade pappa, det stämmer.

— Däremot vet jag utan att fråga, hade byråchefen vidare sagt, att min hustru absolut håller på det villkor hon själv satte vid adoptionen. Hon vet nu eller tror sig veta, att det inte finns något substitut för en mor. Men hon hade gått för långt på fel väg, hon hade för länge låtsat vara mor, och det skulle bli en katastrof om hon avslöjades.

Stackars mamma!

Brevskriverskan hade alltså inte haft något annat att göra än att årligen underrätta modern i Smalsjö om att sonen skötte sig och gjorde framsteg. Hon hade inte vågat tala om att han tjänstgjorde i Järnvägsstyrelsen, för då skulle Tilda Värdigs förhoppningar om resning i målet vakna till liv på nytt. De sista åren hade Tilda visserligen gärna hört talas om sonen men inte längre bett att han skulle komma. Hon var som medföljande foto visade ännu en ståtlig kvinna, men chocken vid mannens död och bitterheten över att sanningen inte fått komma fram, hade tärt på henne. Dessutom hade hon och hela familjen levat i stor fattigdom och fått slita hårt. Tilda visste inte ännu att sonens båda adoptivföräldrar var döda och därmed diskretionsplikten upphävd. Brevskriverskan avvaktade svar innan hon tog några vidare steg men hon ville tala om att modern fyllde sjuttio år den 7 april som var långfredag. Vore det inte lämpligt att sekreteraren kom ner och gratulerade då? Det var nog inte värt att dröja längre om modern skulle få någon glädje av återseendet.

Innan han svarade fröken Pendrich, hade han genom Petri församling i Malmö kontrollerat att han var ett adoptivbarn som upptagits av makarna Sjömalm 1909. Hans fosterfar hade genom sina förbindelser med pastorsämbetet lyckats ordna så att prefixet adoptiv försvunnit från prästbetyget, det gick lättare på den tiden. Sam-

tidigt hade han letat upp namnet Värdig i rullorna och skaffat protokollet från det polisförhör som hållits efter faderns beklagliga död. Sammanfästad med detta låg en skrivelse undertecknad av Livia Augusta Värdig, Kullerås folkhögskola 10 juli 1931. Banvaktens dotter protesterade i kraftiga ordalag mot protokollet och påstod att det skrivits i det brottsliga syftet att svärta faderns minne. Länsmannen hade riktat försåtliga frågor till änkan: "Var er man nykter tidigare?" Hon hade förstås svarat ja, och detta hade i protokollet ändrats till att "den avlidnes hustru förklarade att han tidigare varit nykter". Den dödes ovänner som haft intresse av att han förklarats onykter vid olyckstillfället, hade på detta sätt genom länsmannens stöd fått hjälp av hans egen hustru. Till skrivelsen var fogad en förklaring från en syndare som på dödsbädden med hand om pennan tog tillbaka sitt osanna vittnesmål.

Systerns tilltagsenhet hade förvånat brodern utan att påverka hans mening. Enligt hans omdöme berodde formuleringen i protokollet på att länsmannen inte kunde skriva svenska. Han hade säkert försökt vara skonsam då han betecknat dödsfallet som en olyckshändelse.

Sekreteraren tog fram kopian på sitt svarsbrev till fröken Pendrich och genomläste den punkt som gällde faderns död.

"Jag ville säga redan nu att det säkerligen vore klokt att stanna vid den officiella förklaringen till min fars död och inte riva upp frågan om vittnesmålen. Jag vet att inte varje man vid järnvägen alltid och i varje ögonblick kan vara i form, och det vore väl ingen skam att erkänna att en stackars banvakt som fått ledigt från sitt besvärliga arbete, en gång slagit sig lös och tagit ett glas på en marknad. Om min mor börjat komma över sin sorg, är det väl inte lämpligt att min syster drar upp historien igen."

Han hade slutat med att lova att ta sig ledigt tre till fyra dagar i påsk och frågat efter lämpliga presenter åt mor och syskon: radio, leksakståg, silkesstrumpor?

Det första brevet från Livia Augusta själv var skrivet med en snygg stil och på en korrekt svenska. Hon bad att han skulle komma

dagen före födelsedagen, i så fall skulle hon ta ledigt från sin plats. Vi har mycket att tala om, skrev hon.

Han lovade då att komma onsdag kväll och adresserade brevet till Skrinebergs hållplats, vilken enligt kartan låg närmast moderns hem.

Det sista numret i den lilla dossiern var ett nytt brev från Livia.

"Kära Oscar Fredrik, det är bättre att du stiger av i Smalsjö, ty mina syskon tävlar om att bjuda dig på en smörgås. Vi har tagit det bästa rummet på hotellet åt dig för den natten, sen kommer jag och hämtar dig till Snickarstugan. Jag har gjort i ordning kammaren åt dig, där finns en god säng från friherrinnan Pendrichs tid, och Roda brukar säga att man ligger så gott i den. Herrskapet på herrgården tänker ge mor en radio, så jag föreslår att du köper henne en god filt. Alma vill nog ha silkesstrumpor nr 9, men jag skulle tycka bättre om en jordbrukskalender. Om du har köpt ett järnvägståg allaredan, så ge det åt Viktors pojk. Min Adel han drömmer om en portfölj.

Detta var egentligen ett rejält brev, tyckte Sjömalm. Han undrade vad hon hade för slags arbete på herrgården och om pojkens far var anställd där.

Tåget slängde nu på ett oförsvarligt sätt i kurvorna. De små banvaktsstugorna skymtade förbi så hastigt, att de nästan prickade ut en röd linje längs banan. Han tyckte de var små, men ändå fanns det inte kvar en enda av den typ där hans föräldrar bott och där han blivit född. Jo, de fanns kvar, men de var utökade med en tillbyggnad, större än det ursprungliga huset.

Hans föräldrar hade levat under löne- och arbetsförhållanden som ingen av de lägste betjänte numera behövde nöja sig med. Sedan fadern dött hade modern inte haft någon glädje av de gradvisa förbättringarna, kanske var det därför hon stannat vid år 1909, medan även för banvakterna hela tillvaron förändrats till oigenkännlighet. För resten lönade det sig inte att undra över hur en fattig änka i en stuga på landet levat under strejker, världskrig, världsdepressioner och högkonjunkturer, för han begrep det helt enkelt inte.

Under lunchen fick han plats mittemot en herre i övre medelåldern. Sjömalm tyckte att det såg ut som om någon samlat glö-

dande kol på hans hjässa så att fettet smält ner och samlat sig i mäktiga vågor nedanför den egentliga hakan. Men han var välklädd som en tia, nyss kommen ur riksbanken, hans manikyr var oklanderlig och han serverades av hovmästaren själv. Sjömalm tittade förbi honom in i spegeln mitt framför sig, ty han tyckte inte om att hans granne stirrade på honom. Han gillade egentligen sin egen grå kostym mera, och när han intog en sittande ställning då liknade han verkligen, som hans fostermor brukat säga, en romersk kejsare i marmor. Stackars mamma hade varit så stolt över hans skulpturala huvud och haft så svårt att förklara var han fått det ifrån. Nu visste han det. Han var så lik sin egen mor som en son kan vara, men figuren hade han troligen från fadern.

Slutligen började den äldre herrn ett samtal.

— Jag hörde, sade han, att konduktören upplyste min herre om att det blir till att byta och ta persontåg i Nässjö. Det är tråkigt att vänta där.

— Kan inte hjälpas, för snälltåget stannar inte i den hålan där jag ska stiga av. En liten station som heter Smalsjö.

— Smalsjö? Det är ingen håla och för resten så stannar snälltåget där.

— Förlåt, men jag känner allt en smula till järnväg och tidtabell.

— Ja, det vet jag. För jag talar väl med sekreterare Sjömalm? Man ska inte säga Värdig?

— Nej, det skall man inte, svarade Sjömalm kort.

— Gott, då säger vi Sjömalm då. Mitt namn är Krill, och jag har för resten er pålitlige bror Viktor Värdig i min tjänst. Han sköter hela mitt skrotupplag, om det kan förklara mitt intresse. Jag känner också era systrar, särskilt fröken Alma, ja hon heter visst fru Andersson nu. Min fru syr somliga klänningar hos henne.

— Det var roligt att höra. Men snälltåget stannar inte för det.

— Jo, jag har ordnat så att det stannar.

— Det må jag säga var tur för mig. Jag skulle aldrig ha råd med ett sådant överdåd.

— Vet sekreteraren, ibland så lönar det sig med överdåd. Vi ska fira ett jubileum i Smalsjö, och redaktören för festskriften har råkat

stöta sig med godsägare Stiernborg på Aneholm. Det är värt pengarna för mig att få eftermiddagen till att reda upp den saken.

Sjömalm förstod att jubileet hade med järnvägen att göra. Men varför skulle en vanlig liten station i Småland jubilera för sig med festskrift?

— Smalsjö har kanske något särskilt att visa upp, sade han försiktigt.

— Jag förstår nog sekreterarens förvåning, svarade Krill. Men jag kan tala om att i hela södra Sverige finns det inte ett ställe, där man får en sådan åskådningsundervisning om järnvägens betydelse som här.

— Så intressant! Hur kan det komma sig?

— Jo, innan järnvägen drogs här efter östra sidan av sjön Smalen, så var den västra sidan mer folkad, som vi säger. Där bodde minst hundra personer i backstugor och torp under Aneholm. Både mina och sekreterarens förfäder härstammar därifrån, och det är mycket troligt att vi är släkt vi två. Nå, banan stakades på östra sidan, och nu sen sjuttiofem år gått, finns inte *en* människa kvar på den västra. Men det samhälle som far min byggde upp kring stationen, det räknar tvåtusen personer. Vi har en blomstrande träindustri, en cementfabrik och det största skrotupplaget i södra Sverige. Min firma levererar produkter till Stockholms största livsmedelsaffärer och konservfabriker.

— Det förefaller som om det egentligen vore direktörens jubileum mer än Smalsjös.

— Nej, för tusan det var inte min mening att skryta — annat än med järnvägen. Jag har ju genomdrivit att vi skulle hugfästa minnet av alla framstående män som verkat i Smalsjö även innan järnvägen kom. Passar det att följa med in i min kupé? Jag har just fått ritningen på en bautasten som jag bekostar, och vår hembygdsforskare har letat reda på dem som kan komma i fråga.

Med stolthet läste Krill upp namnen och förklarade deras betydelse. Unaman, han är väl känd, börjar raden som den förste missionären. Sedan kommer odalmannen Assar som arbetade på att utbreda kristendomen. Så kommer den förste priorn vid vårt cister-

cienserkloster som låg ute på en ö i Smalen, han kallas Sankt Johannes av Clairvaux. Nästa är Laurentius Vänesteson, han antog den rena evangeliska läran och blev Gustav Vasas trogne fogde, när klostret indrogs till kronan. Så kommer vi till Stiernborgarnas stamfar, en fransman som hette Christoph Lagarfe. Han var kammartjänare hos Karl X Gustaf och fick Aneholms säteri i förläning. Så hans sonsons son Christoph Stiernborg som stigit i graderna och var livmedikus åt en av Lovisorna eller Ulrikorna, jag minns inte vilket. Sen kammarherre Alexander Stiernborg som drog hit järnvägen och sist min far Nils Krill som, utan skryt sekreteraren, lagade att trakten fick någon nytta av den.

Och nu kan jag tala om något som är av intresse. Eftersom det är ett järnvägsjubileum så har det höjts röster för att en representant för järnvägspersonalen ska få sitt namn på stenen, och det har jag ingenting emot, men vem? Det finns de som tycker att er far är självskriven, men andra sätter sig emot på det allra bestämdaste för han var en omtvistad man. Vad tycker sekreteraren?

— Jag tycker ingenting, för jag vet alldeles för lite om min far.

Krill gav honom sin berömda Svinaskogsblick och blinkade med vänstra ögat.

— Vi kanske kan få resonera om saken medan sekreteraren är kvar i våra trakter, sade han. Som ni ser har vi lämnat plats på stenen för de yngre män som just nu tar fatt på uppgiften att bygga upp en bit modernt Sverige i mörkaste Småland. Jag gläder mig åt att agronom Karl Gustaf Stiernborg, namnet är väl bekant? en gång ska stå här på stenen samman med min son, kanske vid hundraårsjubileet. De är intresserade av modernt jordbruk båda två och är så goda vänner. Min son har också ett litet ställe i en grannsocken mest som hobby, det vill säga egentligen är det större än Aneholm. De två unga herrarna träffas ofta och rådgör, för min son är ju affärsman och unge Stiernborg utbildad agronom. Så sekreteraren förstår att jag måste göra allt för att få godsägaren god igen.

Samhället var verkligen i bokstavlig mening en håla, men ovanför på en ås låg ett villakvarter. Sjömalm förstod genast att det storståtliga herrgårdshuset med popplarna och de pompösa grin-

darna var direktör Krills residens. Här låg också romantiska villor bredvid funkishus. Den eftergjorda timmerstugan utan brädfodring saknades inte.

Själva samhället bestod av en lång väg eller gata mellan åsen på ena sidan och sjön på den andra. Invånarna måste vandra en lång väg för att komma åt sjön, ty i själva samhället var stranden blockerad av järnvägsspår, av fabrikernas virkes- och cementförråd samt av Krills skrotupplag som verkligen var enormt. Krills granna affärspalats hade en gammal kåk till granne och invid hyreshusen låg grustag som man börjat fylla upp med plåtburkar och sönderslaget porslin. Hotellrummet var riktigt snyggt, men det vette mot en gödselstad. Måtte de hinna snygga upp före jubileet, tänkte Sjömalm, annars blir generaldirektören på dåligt humör, han som är så känslig för skräpiga stationer! Då hjälper det inte med att de visar idrottsplatser, folkskolor och sjukstugor och bautastenar. Jag undrar vad Krill hade för rackartyg i sinnet när han ville höra om jag ansåg att far var lämplig att stå bredvid storpamparna?

I det krillska varuhusets blomsteravdelning fick Sjömalm en knippa tulpaner som tack till fröken Pendrich för allt besvär hon haft. Så småningom hade han fått reda på några fakta om henne. Hon hade varit sekreterare i en del kommittéer och blivit en överdängare i att göra resuméer av tidigare utredningar. Men hon hade överskattat sin begåvning och sin ställning, blivit avkopplad och försvunnit ner i landsorten.

— Vill ni skicka blommorna till fröken Pendrich?

— Så gärna, men annars så gick hon just neråt stationen.

Den gråhåriga smärta damen som gick fram och åter på perrongen måste vara Roda Pendrich. Bra synd om denna storstadsmänniska, tänkte han, som måste nöja sig med det här samhället, när hon ska tvätta håret eller gå på bio.

Roda blev överraskad då en liten satt herre med Tilda Värdigs drag kom fram och gav henne blommor till tack för den möda hon haft med att återförena honom med hans familj. Varför hade han tagit ett tidigare tåg? Han såg inte särskilt ivrig eller förväntansfull ut, snarare stillsamt road.

— Såvitt jag förstått håller fröken Pendrich alldeles särskilt sin hand över min yngsta syster, sade han med en liten ironisk biton.

— Det är just en av de saker som i verkligheten är alldeles tvärtom mot vad ni föreställer er, svarade fröken Pendrich. Det är Livia som sköter om mig, eller har gjort det hittills.

Hon berättade varför Livia så plötsligt sagt upp sig, avbröt sig då hon fick syn på sömmerskan och sade: det var för väl att jag fick tag i er. Hör nu på: ni *måste* hålla med er mor och syster, när de säger att er far var nykter. Jo, absolut! Jag går så långt så jag säger att annars hade det varit bättre om ni inte kommit! Jag får gratulera fru Andersson, här har ni honom nu! Sekreteraren lyder mitt råd, inte sant?

— Jag lovar att betänka vad fröken Pendrich har sagt, svarade han.

Roda suckade och vände sig söder ut, ty hon tyckte att Kagges tåg redan hördes från Smalsjöhållet.

Medan Sjömalm strövade omkring i Smalsjö, försökte Krill telefonledes att få godsägare Stiernborg god igen. I första ögonblicket lät det på Stiernborg som om han glömt vad tvisten gällde, det hade ju hänt så mycket sedan dess. Jaså magisterns kria om Johan Stiernborg? ja visst var han tacksam att den inte kom in i festskriften. Jo, för all del, visst kunde han stå kvar i kommittén, men vem visste när han kunde få tillfälle att komma på något sammanträde.

— Jaså han är verkligen så fäst vid sin hustru, det hade då ingen trott, sade Krill till sin fru.

Men Alexander tänkte endast med skamset medlidande på Ulla som alltjämt låg däruppe medan tromberna gick i blodomloppet som osynliga kulor och den ena attacken följde på den andra. Kulorna hade hittills bommat, men när som helst, kanske innan Kagge kom, kunde de träffa prick..

Ja, han hade blottat sig själv inför Roda i går kväll, fullkomligt berusad av att vara fri från sitt dagliga kors. Nu som alltid hade det varit något hos henne som oemotståndligt lockat honom att säga dumheter. Han ångrade för resten inte vad han sagt, men ångrade

att han sagt det just då. Nu hade ännu en dag släpat sig fram, och doktorn hade börjat tala om att underverk *kan* ske. I så fall måste han göra allvar med att skjuta sig, vilket han ju kunde gjort förr.

Det var när han hunnit så långt, som olyckan skedde. Det brakade till i bergskärningen, metall slog mot sten, skrik och rop ekade, det blev kolmörkt i huset med en gång.

— Vilket tåg är det? Om norrgående, då var Kagge med. Nej det måste vara det södergående som gått ner för att möta i Skrineberg. Han ringde förtvivlat till stationen, men ingen svarade där.

Skärtorsdagen

Men varför ga di inte befallarn blodöverföring, när agronomen fick at? frågade aneholmskusken.

— Därför att Persson allt var död, när di hitte han.

— Så att om det här hade hänt förr i världen, så hade agronomen blött ihäl?

— Det hade han inte behövat äss han kommit sig för med att ropa på Kattrina på Älgamossen. Hon stämde blod på folk som ropade milavis ifrån.

— Och det vill du en ska tro?

— Fråga pojkarna på Lunnagärde, hon låg på sin sotsäng och räddade livet på deras far, som ropade från sin förstubro.

— Hör du Livia, vet du hur det är med agronomen i dag?

— Han har matlust, så mycket vet jag, för han vill ha av vår hemgjorda leverpastej.

Karlarna som stod invid det öppna köksfönstret var så upptagna att de inte märkte taxibilen från Smalsjö som kom ner genom allén.

Oskar Sjömalm böjde sig fram och granskade det gamla kråkslottet med grå, flagrig målning. Trots stilblandningen av barock och empire såg det smått förnämt ut, men bevare mig för att bo här, tänkte han.

Det var inte underligt att folk samlades för att fråga efter nyheter. Urspåringen i bergskärningen hade träffat Aneholm hårdast, vilket också markerades av en flagga på halv stång. I ögonblickets upprördhet hade syster Alma anförtrott sin bror att det ena offret var far till Livias pojke och det andra, det som dött, hade spekulerat på att gifta sig med henne. Livia hon hade alltid otur.

När bilen stannade framför trappan, kom en äldre brunklädd herre ut i porten mellan de räfflade kolonnerna och kisade närsynt med rödkantade ögon. Han hälsade på avstånd, bad att bli ursäktad ett ögonblick och gick bort till sina karlar. Befallningsmans kista var kommen, den kunde hämtas i godsmagasinet... Jo tack, det stod efter omständigheterna bra till med agronomen i dag på morgonen. Efter blodöverföringen i går kväll kvicknade han till, men han hade inte något minne av själva olyckan. Som väl var hade han heller inte förstånd på hur illa åtgången högra axeln var. Men överläkaren var uppmuntrande ändå, han trodde att agronomen skulle kunna spela tennis.

— Men varför skulle han spela tennis, när han aldrig har gjort det förr? frågade en kvinnostämma ur köksfönstret.

Det märktes att godsägaren inte tyckte om frågan, men han behärskade sig.

— Jo Livia förstår att doktorn visste inte om någon annan användning för höger arm. Han vände sig på nytt till nykomlingen som stod kvar vid bilen: ett ögonblick till herr Sjömalm, jag måste ju vikariera för min son. Vilken ko tycker förman att vi ska slakta till befallningsmans begravning.

— Blenda.

— Hon som är ett så ungt och vackert djur?

— Det är hon till att se på, godsägarn, men jag är inte karl till att få henne i kalv.

— Jaså. Ja men det får agronomen avgöra. Fröken Roda ska resa in till lasarettet i dag, så får vi se om hon kan tala om saken med honom.

— Jag beklagar att jag kommer så olämpligt, sade Oscar Sjömalm.

— För all del, var så god och stig in.

— Annars så vore det bäst om vi fore med detsamma.

Livia kom ut köksvägen och gårdens folk såg intresserat på när syskonen möttes.

Trots att man förut blivit laddad med sensationer, ägnade man

sig nu åt att beskåda detta möte. Man undrade om Värdigas pojk var så rik som han såg ut till.

Oscar Sjömalm tittade på sin syster och undrade för sin del hur han kunnat tro att hon skulle uppträda i fotsid kjol och schalett. Numera hade Blendas döttrar tydligen vindjacka och skidbyxor. I hennes långlagda ansikte framträdde käklinjen så tydligt som kanten på en bordsskiva, någonting vid munnen antydde att hon inte skulle bli god att tas med. Hennes utseende upplivades av ett par mycket självsvåldiga ögonbryn och det krusiga håret som stack fram under baskern.

Hon räckte honom en hård och utmanglad hand: välkommen, då far vi!

— Först måste jag hälsa på godsägaren och höra hur det är med fru Stiernborg.

— Doktorn säger att det finns alltid hopp, svarade godsägaren besvärad.

— Hopp om vad? frågade Livia. Hon föreföll då inte att vara hårt förkrossad av vad som hänt.

Nu kom Roda ut med presenten som Tilda skulle ha.

— Tänk så lite man vet, sade hon, vi träffades ju bara någon minut innan det hände. Det har sports att ni genast inspekterade på platsen. Jag undrar *så* över orsaken?

Samma fråga hade Livia gjort sig hela morgonen, fast den blivit trängd i bakgrunden av allt elände som urspåringen ställt till. Fackmannen Sjömalm förklarade nu att rälerna lossnat så att vagnarna slängt ur spåret och kastats mot bergskärningens vassa brottytor. Det var ett undvikande svar, och Livia tänkte att han visste mer än han ville ut med.

Bergskärningen igen. I natt som var hade drömmen tvingat henne fram på samma väg, där hon sprungit med andan i halsen för att hitta far som kommit bort. Den gången blev hon med våld lyft ur spåret, och sedan hade hon aldrig återvänt dit varken i dröm eller vaka. Inte förrän i natt. Mot sin vilja hade hon tvingats så nära att hon tyckt sig se en skugga därinne, ett föremål svartare än natten

själv. Då vaknade hon, det var månsken, hon såg in i spiselvalvets mörka rundning, och därinne låg en förkolnad brand.

På vägen ner till herrgården mötte hon en karl som ropade: du har väl hört om olyckan i bergskärningen? Då undrade hon om drömmen velat leda henne dit, men skyggade häftigt inför blotta tanken och fortsatte ner till gården.

Roda var säkert inte nöjd med svaret men hon frågade inte mer, hon sade bara: adjö då båda två och lycka till! Jag hälsar väl till sjuklingen?

— Där står en korg åt han i köket, som jag gjort i ordning, sade Livia och steg in i bilen.

— Här bodde han som förolyckades, sade Livia då de svängde åt väster förbi gårdsbyggnaderna. Han och Kagge de hade så stora planer, de gladde sig så farligt åt den här olycksresan.

— Kagge, är det agronomen?

— Det har du väl redan hört av Alma, sade hon. Det var allt synd att det skulle ta hans axel, för han skämdes inte för att bå plöja och harva eller sitta på slåttermaskinen ifall det var brått, och inte frågade han efter, om han satte sig på ett dyngesäte, jag menar han hade inte emot på det när det fattades folk.

— Så han är en duglig jordbrukare då?

— Somma, somliga tycker det, svarade hon, mest di som tjänar på han. Men du talte aldrig om för Roda varför rälerna lossnade.

— Jag hann inte göra en grundlig inspektion. Jag kom ändå för sent till Alma, hon påstod att hennes småvarma var fördärvat. Känner du fröken Pendrich väl?

— Du menar efter jag kallar henne vid förnamn? Det fick jag lov om på folkhögskolan. Hon har alltid varit snäll. Det var ju hon som läste dödsannonserna i Svenska Dagbladet åt oss för var dag i tretton år.

— Å, sade han och rynkade ögonbrynen, ty han begrep ju att hon passat på hans fosterföräldrars död. Då måste hon vara fäst vid dig.

— Hon tycker om mig fast jag är näsvis mot henne, sade Livia lugnt. Jag blev glad när hon flyttade ner till herragården.

— Hon ska ha varit mycket duktig, hörde jag i Stockholm. Med undersökningar och utredningar.

— Tro det?

— Det låter som du inte tyckte det?

— Efter vad jag har sett, så är hon duktig till att leta och dålig till att finna. Det tas hon med själv.

— Närsynt?

— Jag menar inte att hon aldrig ser var hon lagt saker, men hon frågar och frågar om människans uppgift på jorden, och om en ger henne besked ena dagen så frågar hon den nästa igen. Hon blir aldrig viss i sitt sinne. Frun har varit så besatt på mig många gånger därför att hon tror jag hålls och städar och lagar uppe hos Roda för länge.

Sociologiska undersökningar? undrade han för sig själv.

— Du får allt ge dig tid att svara, Livia.

— Det blir ju slut med det nu när vi flyttar.

— Men sådant fältarbete är viktigt.

— Vad menar du med det? Inte kan hon lära sig att hacka upp ett land eller gallra en fåra.

— Jag menar inte så. Jag menar att det är viktigt att skriva upp vad människor trodde så här på landet, för att framtidens människor ska kunna läsa om det.

— Det kan väl hända, det förstår jag mig inte på. Men vad angår Roda, så vill hon veta vad hon *själv* ska tro, det kan jag tala om.

— Fröken Pendrich har dolt sitt verkliga syfte väl, tänkte han. Men vilken tur att få tag i Livia som är så rättfram.

Adel stod och väntade på dem vid skärningspunkten mellan gamla och nya vägen. Inte ens den klumpiga helgdagskostymen kunde dölja hans överraskande skönhet och grace.

— Varför tog ni inte opp mormor? frågade han ängsligt.

— Har du inte passat henne? Är hon borta?

— Mens hon satte på sin svarta klänning ge jag ut, och när jag kom in så var hon försvunnen!

— Åt Svartegöl? Gud i himlen, isen! Den håller henne inte.

— Hon gick inte åt sjön, för hennes spår syntes tydligt neråt

vägen. Hela morgonen sa hon: Oscar kommer, Oscar kommer, så hon tänkte säkert möta er.

Livia drog brodern med sig och vek in på den gamla vägen. Ser du, sade hon då de sprungit en bit. Där är hon! Vid de gamle bommarna, där hon postade förr.

Modern var barhuvad och det vita håret flög för vinden. På bröstet bar hon en gammal grindvaktsplåt som blänkte mot den svarta klänningen, den ena handen höll hon bakom örat som lyssnade hon efter tåg, i den andra lyfte hon en signalflagga.

Sådant blev hans första möte med sin mor.

När Oscar kom närmare såg han att hon verkade både gammal och ung. Den mäktiga pannan var fårad av djupa rynkor, men de stora ögonen under de mörka brynen var klara och mörka som källvatten. Munnen var infallen och halsen urgröpt, men hon höll huvudet så högt att senorna stod som bågsträngar. Hennes hållning var lika spänstig som dotterns.

Livia gick fram och stack sin arm under hennes. Han förstod nu vad Roda Pendrich menat med att hon tog hand om folk.

— Nu ska vi gå hem, mor, sade hon ömt. Modern skakade på huvudet: inte än.

Livia gjorde ett tecken åt brodern att komma närmare. — Säg så här: hundratolvan har gått, bara det.

— Mor, hundratolvan har gått!

Detta var första gången han använde ordet mor.

Här var hon, här stod hon på post vid sina gamla bommar. Här gick stigen bort till banvaktsstugan. En gång måste den ha varit upptrampad av hennes steg.

Hon vände på huvudet, upptäckte honom och smålog: det måtte jag väl veta, sade hon, men di hade satt ut skylt för extratåg, och det har inte kommet än.

Livia viskade en replik, och Oscar gav den vidare: di har telegraferat att di glömde ta bort skylten, då di vände i Lövskog. Så nu är det slut för i dag, mor.

— Kom nu mor, bad Livia. Nej ni ska inte fördärva er klänning på att vända bommarna. Det gör Oscar.

— Jag tog ju min kyrkeklänning, för jag tyckte du sa i morse att jag skulle klä mig fin.

På en vink av Livia stannade Oscar kvar vid bommarna som låg fastspikade över den gamla vägen. Han såg hur modern samlade sin vida kjol kring midjan. Livia knöt den nerfallna schaletten om hennes hår.

Medan han långsamt följde efter dem, tänkte han på hur han föreställt sig detta möte med familjen. Det skulle kanske bli stelt emedan familjen kände sig underlägsen, eller så alltför hjärtligt att han måste misstänka understuckna krav på hans generositet. Han hade också kunnat tänka sig att han skulle bli så rörd över fattigdom och tapperhet, att han lät all skepsis fara. Men att han skulle bli mottagen som sin egen döde far, det hade han aldrig tänkt.

Det lilla hemmet låg bra ödsligt mitt i skogen men det hade en viss air, liksom dess invånare, hur besynnerliga de än var. Den smala gången upp från gamla vägen var kantad med utvalda stenar. På båda sidor stod fruktträd med enrisomsvepta stammar, och snödropparna blommade i drivor längs med framsidan av huset. Den nyklassiska stilen hade trängt ända hit: dörrposterna antydde en avlägsen släktskap med grekiska kapitäler och på överstycket var snidad en klumpig cornucopiae, överflödets symbol.

Livia verkade så lugn som om ingenting hänt där hon stod på trappan och tog emot honom.

— Mor byter till sina vardagskläder, sade hon. Hon förstod inte alls varför hon skulle vara fin för dig. Det sista jag sa till henne när jag cyklade till herragårn i morse, var: Oscar kommer. Och så har hon rört ihop dig med far, men du får ta allt som det är, säg inte emot. Det går snart över.

— Hur kan du veta det? Har sånt hänt förr. (Den där förbaskade fröken Pendrich som använt så diskreta uttryck, när hon skulle tala om att modern var senil.)

— En gång bara. Då trodde hon att Adel var du, och sa att han skulle komma ihåg att han hette Fredrik efter en skomakare i Skåne.

— Jaså, jag är uppkallad efter en skomakare?

— Han hette Thorsson. Far fick ett brev från han som vi har gömt. Han blev statsråd sen, säger Roda.

Sekreteraren kom in i ett stort lågt fyrkantigt rum med fönster åt tre håll. Det såg fattigt ut, men i motsättning till Almas nypolerade elegans var det vackert. Tapeterna som en gång måste varit kornblå var nerblekta till en mild färg och hade en skimrande yta. Gardinerna var svagt blåelsefärgade och trasmattorna gick i blått och rött. De två sofforna hade röda sängtäcken i färg med fönsterpelargonierna. För övrigt fanns i rummet bara en lodklocka, en klaffbyrå, en spinnrock och en hängbokhylla med några blekta ryggar. I spiselvalvet låg ved och Livia tände genast en brasa.

— Du är bestämt en färgkonstnär Livia, sade han.

— Du pratar. Skynda dig nu och ta en titt på fotografierna innan mor kommer.

Hans resliga mor satt med väldig hårkrona på huvudet vid ett litet ateljébord och bredvid henne stod en bred och satt liten man med ett lustigt ansikte, där alla tvärlinjer var starkt markerade. Näsan slutade i en vass tipp alldeles som hos Alma och den breda munnen var utdragen i ett muntert grin som en harmonika. Den ena handen höll han på sin hustrus axel, med den andra framvisade han en stor silverrova.

Det stämmer nog att han var en spelevink, tänkte Oscar Fredrik Sjömalm.

— Och här är Järnvägsmannaförbundet på kongress. Kan du se far i andra raden, den tredje från höger?

— Jaså, far var ombud?

— Ja, det tror jag att han var ombud. Det här är det sista kortet som togs innan han dog. Han sänker banvaktsföreningens nya fana över en kamrat på kyrkogården. Mor sa att han hade undrat när den fanan skulle användas härnäst.

— Och så blev det när han själv begrovs?

— Nej, den fe... inte användas vid hans begravning, för det satte banmästaren sig emot. Han fe, fick bli utan...

— Tala gärna småländska, Livia, så jag får lära mitt modersmål.

— Det är inget lätt språk, svarade hon. Han hade lockat fram det första leendet sedan de träffades.

Modern kom in med ett stort förkläde om sig och på fötterna vita sockar med tjocka svarta filtsulor. Hon nickade åt Oscar, lyfte fram spinnrocken och satte hjulet i gång. Ögonen följde händernas arbete, foten på trampan ökade och saktade farten allt efter behov. De lätta, luftiga, skimrande tingestarna, som Livia kallade kämlor, drogs ut, tvinnades ihop till tråd och fogades i varandra utan avbrott. Han förstod med en gång fantasierna om nornorna och livets tråd.

— Skulle inte mor vila se? Han tittade på Livia och undrade om hon märkt att han talade småländska med skorr på r:et och se i stället för sej.

— Detta har blett min enda vila, svarade modern. Vila själv du, tess det bler tid att trä på uniformen. Farligt vad du tygade te din hatt, jag fe han aldrig i ordning sen.

En trasig hatt hängde verkligen under två korslagda signalflaggor.

— Rör den inte, viskade Livia, den ... han hade den på sig då, när tåget ge över han. Nu, mor, ska jag sätta på elvakaffet, sade hon och försvann hastigt ut i köket.

Oscar packade upp inne i kammaren, och Adel kallades in för att få sin portfölj. Oscar förvånade sig mest över att han blev så glad åt låset och nyckeln.

— Vad har en sådan grabb som du för hemligheter att låsa om?

Adel visade för den vänlige morbrodern sina varukataloger, sin orderbok och sina kvittenser. Ja, han passade till och med på att ta upp order på en Eversharp.

— Ska du fortsätta på affärsbanan?

— Mor hon är så besatt på agenter, så det får jag nog inte. Hon tror att alla ens kunder blir fattiga.

— Vad vill hon då du ska bli?

— Å jag ska flytta med henne och mormor mittöver och arbeta på gården.

— Vad för gård?

När Oscar fick veta att Lunnagärde ägdes av hans mormors fyra ogifta syskon sade han, att det lät till att vara bra utsikter.

Pojken såg oerhört förvånad ut.

— En ville väl hellre komma någon vart.

— Kom nu, Oscar Fredrik, sade Livia i dörren, jag har tagit fram fars papper. Du Adel, du kan gärna stanna inne, det kanske blir något att höra som du minns sen i hela livet.

Adel opponerade sig, han hade tänkt cykla till banvaktens Teodor, men då modern inte gav med sig, satte han sig borta på sin säng och ägnade sig åt att flytta över unicaboxens innehåll i portföljen.

Sjömalm slog sig ned vid bordet. Han hade velat vara var som helst utom just här, men han beslöt att vara lika snabb, saklig och samvetsgrann som om han haft ett vanligt ärende att expediera.

Livia stod böjd över honom: det mesta är fars kladdar, sade hon. Renskrifterna hade han på sig, då han reste hemifrån siste gång, vi har aldrig fått igen dem.

— Ja-så, sade brodern, han tyckte inte det började så bra. Men vad är det här då?

EN BANVAKTS LEVNADSÖDE.

— Det är ett föredrag som jag höll på folkhögskolan, för en skulle tala om något som låg en om hjärtat. Det var som en övning i språket också, så jag fe skriva om det tio gånger. Så du kan nog förstå det, det ska vara svenska.

— Tror du inte jag förstår småländska? sade han. Säg, vad hade du mer för dig på skolan?

— Jag fe inte göra nån nytta för lärarinnorna, så jag hörde på föreläsningar. Om vad? Ja, om allt möjligt. Utvecklingen och så. Om hur växterna blett djur och djuren mänsker, men som tur var hade inte alla blett mänsker. Nu går jag ut i köket, kalla på mig om det är något du inte förstår i alla fall.

— Ja tack, Livia, det var ju synd att du hade tråkigt på folkhögskolan. Skriva om en uppsats tie gånger och höra om utvecklingsläran.

— Ja, men jag trodde inte på den, sade Livia. För resten hade jag roligt och skämde ut mig, så Roda visste inte vad hon skulle ta sig till. Jag tyckte det var så dumt att botanisera, så jag hitte på att vi flickor skulle ge rektorn till födelsedan buketter av alla örter som jag visste var bra för brännskador och värk och kallsinnighet i kärlek. Äss du behöva nåt Oscar Fredrik, så kan jag stå till tjänst! Läs nu.

En banvakts levnadsöde, var det alltså. I början av detta sekel. Vilket sekel? I rummet fanns ingenting som kunde ge honom svar på den frågan. Ett ögonblick kände han det som om han kastats ur spåret alldeles som olycksvagnen i går kväll. Lyckligtvis hade han i fickan ett cigarrettetui med sina initialer och årtalet 1929.

Adel gav honom en tändsticksask, en cigarrett hjälpte honom att orientera sig i tid och rum.

— Jaså, du sitter över dina papper ändå, kom det oväntat från moderns vrå. Surret hade slutat, hon höll på med något som för hans ögon såg ut som att byta spole. — Aldrig har du då fritt, sade hon. Men jag trivs så väl med att ha dig i stuan, rätt om du inte har tid att tala vid mig. Ensam fågel har ingen ro, men två sitter stilla på taket.

— Det var vackert sagt, mor, svarade han och nickade åt henne. När hon började spinna på nytt, tog han itu med uppsatsen.

"I vår tid har den lägre personalen en mäktig organisation som bevakar dess intressen vid Järnvägen, statens största affärsdrivande företag. Denna organisation har genomdrivit lättnader i tjänstgöringen och förbättringar i löner och bostäder, varför det är svårt att förstå hur en enkel banvakt kunde ha det för tretti, fyrti och femti år sedan. Den banvakt vars öde jag nu vill skildra, skilde sig genom sin begåvning och energi från sina kamrater, och därför blev hans öde i flera avseenden olika deras. Jag kan nog i alla fall lära er något om den anspråkslösa banvaktskåren."

Livia kom genom rummet, kontrollerade hur långt Oscar hunnit, gick in i kammaren, kom tillbaka.

— Du stör far om du springer så här, sade modern förebrående.

— Jag skulle bädda i kammarn åt honom, mor.

— När far nu har kommit in, vill han ligga i sin egen säng hos me, eller hur Oscar? Han mötte moderns praktfulla ögon, brädd-fulla av ömma minnen, och såg hastigt ner i sina papper. Så där hade hon sett på banvakten Värdig då han kom hem från sin vakttjänst: "sov du ett par timmar, far, så kommer jag till dig, när jag postat för sista tåget".

Sekreteraren blev inte lätt generad, men nu visste han inte vad han skulle ta sig till.

— Mor får väl förstå att han får vänja sig till lite första natten. Han behöva ro, sade Livia lugnt. Det generade henne inte det minsta att Adel vaknat upp och hörde på.

— Behöva *han* ro? Ro för me? Tilda lät alldeles oerhört förvånad och misstänksam. Vad sär du själv Oscar?

— Jo, jag behöver nog min ro, mumlade han olycklig.

— Det är första gång jag hör dig sä det, vad går åt dig?

Plötsligt ropade hon med hög röst: var har han varit?

— På permission, sade Livia.

Modern suckade djupt.

— Du har haft permission länge, sade hon. Sedan började spinnrocken surra på nytt.

"Jag kallar honom O Ve efter begynnelsebokstäverna i hans namn. Han föddes 1863 som son av en rallare vid järnvägsbygget. Han dog på banan 46 år senare, en våldsam död.

Hans liv var fattigt och slitsamt. Likväl tror jag inte att vår tids banvakter kunna älska banan så högt som O Ve gjorde, fast de ha goda löner och bostäder samt automatiska grindar så att hustrurna slippa posta. Det var hans fader rallaren som inplantat i honom denna kärlek till banan. Denne trodde att banan skulle bli till gagn inte bara för staten och de rika utan också för de fattiga. Den skulle

skapa nya arbetsmöjligheter i deras trånga tillvaro och förebygga slit och svält.

När jag var liten kom farfar på mig med att lägga småsten på banan till straff för att den körde över så många harar. Sedan, när tåget kört över far, sade farfar till mig att jag aldrig fick säga att det var 'den loje banan' som dödat min far. Han visste bättre, min farfar."

Oscar reste sig och gick ut i köket, där Livia sysslade vid spiseln.

— Du, Livia, sade han, om din pojke ville in vid järnvägen, skulle du vara med på det då?

— Kommer aldrig på fråga, sade hon. Sätt inte den tanken i huvudet på Adel.

— Men du medger ju att förhållandena blivit bättre?

— Jadå, men jag unnar pojken bättre än att fara fram och åter på en dressin. Det vore nästan lika illa som att köra dynga alla dar, eller slakta djur alla dar, eller fara omkring som kontrollassistent.

— Men någon måste göra sådant enformigt arbete också. För resten kunde han ju stiga i graderna.

— Det är väl lika enformigt att vara sekreterare?

"Farfar var alltså med på att hans båda söner trädde i banans tjänst. Han kunde ju inte förutse att han skulle bli barnlös på sin ålderdom därför att den äldste dog och den andre gav sig av åt Norrland.

O Ve kom tidigt in som extra i det distrikt där han sedan stannade. När han tjänstgjort några år blev en banvaktsplats ledig, den andra sträckan neråt från Smalsjö räknat. Den kunde han få, men han tvekade att ta den, ty med platsen var det villkoret förbundet att han skulle sörja för grindvakt vid korsningen mellan landsväg och järnväg, och han anade hur svårt det skulle bli för hans blivande hustru. Men Tilda Månsdotter från Lundagärde var ung och stark, hon ville hellre bli gift med honom och ta grindvakt än vänta till dess han kunde få en sträcka utan grindar.

O Ve for fram och åter denna sträcka i nitton år, två gånger under dagskift och fyra gånger under nattskift, då han hade även kamratens sträcka att bevaka. Men reglementets föreskrift att 'banvakterna skola med ordning, punktlighet, omtanke och nit fullgöra alla sina åligganden, såväl den för bantågens säkerhet så ytterst viktiga bevakningstjänsten som ock vid tillsyn och arbete för banans underhåll', det var för honom Guds ord tiotusende gången likaväl som den första."

— Det kan man kalla en bergfast tro, mumlade Oscar.

"Den högsta ledningen, som satt i huvudstaden, hade ingen aning om att denna kärlek till själva företaget kunde finnas hos den lägsta personalen. När jag nu på skolan har hört att våra förfäder föreställde sig Asarna som ett slags högre människor, så har jag tänkt att generaldirektören liknade Allfadern Oden på den tid då far tjänstgjorde. Dock vet jag ej om han hade så väl reda på sina underlydandes förhållande som denne gud. Det var allt synd att inte generaldirektören nedsteg till sitt folk, ty vilken nytta skulle han inte ha haft av ett samtal med den erfarne, vakne och idérike O Ve?"

Här satte Oscar en bock i kanten. Han måste le åt en sådan fadersdyrkan, men han förstod också hur svårt det skulle bli att rubba Livia.

"Inte för att O Ve någonsin syftade så högt, men han hade varit tacksam om han någon gång fått företräde för distriktschefen. Det var emellertid omöjligt, ty denne hade omkring sig en livvakt som skilde honom från de betjänte. O Ve försökte med skrivelser, men dessa tog det lägre befälet hand om, undertryckte dem eller tolkade dem felaktigt. Därför fick distriktschefen den föreställningen att O Ve var ständigt missnöjd med det arbete han själv sökt sig till, likaså att han tänkte mindre på sitt arbete än på att skaffa sig bättre förmåner. Han tyckte förmodligen att O Ve visste ju om anställningsvillkoren då han sökte till banan. Stort bättre än 660 kronor

om året och fri bostad med tomt kunde han knappast få på annat håll.

Men O Ve klagade blott då det var fråga om att *sätta ner* lönerna för de lägst avlönade.

O Ve fortsatte i några år att skicka in förslag och skriva rapporter till distriktsförvaltningen, vilket beredde honom många anmärkningar och löneavdrag. Det var två allvarliga missförhållanden som han ville ha rättade."

Oscar tände en ny cigarrett. Denna gravallvarliga uppsats både roade och oroade honom. Och sen låg faderns alla kladdar där att gå igenom också! Han hade velat ta en promenad med Adel. Morgondimman hade skingrats, vårsolen sken, sjön var blå, den hade passat på att gå upp, medan han satt här och knogade.

"Det första missförhållandet var att många order utskickades som onödigt försvårade arbetet, emedan herrarna som satte ihop dem, inte hade någon erfarenhet om hur de verkade i praktiken. Den andra var den godtycklighet som rådde vid anställning av personal. Den saken låg i underbefälets händer och skedde enligt gunstlingssystem (vad för något!). Om det fanns underbefäl, och så var fallet inom O Ves distrikt, som inte drog sig för att bestjäla Statens järnvägar, så måste de utvälja sådant folk som antingen lät muta sig att vara med om tjuverierna eller skrämmas till tystnad med hot om avsked..."

Nu började Oscar ana att han skulle ställas inför en mycket allvarligare fråga än den om fadern varit nykter eller ej. Men kanske inte så allvarlig ändå, ty eftersom Livia omöjligt kunde ha belägg för dessa vilda anklagelser, skulle man nog få henne att frångå dem. Hon förstod nog inte att hon utdömde själva Järnvägsstyrelsen, stackars barn.

"Vad angick nu detta O Ve? Kunde han inte ha tegat och skött sitt i stället för att sätta allt på spel för att sanningen skulle fram? Nej, ty brottslingarna undanhöllo banan så mycket som möjligt av underhållsmaterielen och deras stölder gingo därför ut över själva

trafiksäkerheten. O Ve kände det mången gång tungt att behöva visa klart för tåg, när de gamla sliprarna på hans sträcka borde ha varit utbytta för länge sen. Han visste ju också att detta inte skett, emedan banmästaren låtit såga upp virket i olika storlekar och byggt sig en villa av det, som ännu finns att beskåda. Inte heller var det roligt att åse när bönderna tillhandlade sig för sina vägsträckor sådant grus som rälerna skulle stoppats med. Vem hade ansvaret när en olycka inträffade? Jo, alltid den lägre personalen: banvakten som visat klart fast det inte var klart, omlastarna som slarvat, lokförarna som inte kunnat bromsa in vid osäkra punkter. De kunde ju ha sagt att bromsarna (som då voro människor) inte funnos annat än på lönelistorna, men de vågade ej."

— Varför ränner du fram och tillbaka i rummet, far? Är det baningenjören som hittat på något nytt tokeri? Oscar behärskade sig med yttersta möda, han önskade att pojken passat på att försvinna, så att han sluppit ha hans forskande ögon på sig. Adel märkte nog att morbror inte var belåten.

"Under de sista åren av sitt liv ägnade sig O Ve mer åt organisationsarbete bland sina kamrater än åt att reformera Statens järnvägar. Organisationen började växa trots motståndet uppifrån och underbefälet förstod att den en dag skulle kunna skaffa O Ve gehör. Därmed skulle deras framfart bli omöjlig och kanhända skulle deras tidigare underslev bliva upptäckta.

Under denna tid blev O Ve förbigången vid tillsättande av banvaktsbefattningen på sträckan norr om hans egen. Han klagade, ty han önskade så ivrigt att hans älskade hustru skulle befrias från grindtjänsten, men det hjälpte inte. Befattningen var tillsatt med en karl norrifrån, som sökt den emedan han hört att banmästaren skulle ha en så vacker dotter. Hon hade varit baningenjörens så kallade hushållerska innan han gifte sig, och norrlänningen fick överta henne. Han var en grann och trevlig karl som på alla sätt sökte vänskap med mina föräldrar.

Vi komma nu till slutet på vår banvakts levnadsöde. Våren 1909 inträffade en svår olycka på norrlänningens sträcka, varvid lokföra-

ren blev illa bränd av utströmmande ånga. När O Ve kom tillstädes, berättade reparationsmanskapet, att banmästaren givit dem order att bära de ruttna sliprarna in i skogen, därför att de hade orsakat olyckan. Han gick in i skogen för att leta reda på sliprarna, men när han kom tillbaka hade undersökningsherrarna farit sin väg utan att karlarna dock vågat nämna något. Detta upprörde O Ve mycket. I hemlighet släpade han hem ett par av sliprarna och gömde dem i en kasserad järnvägsvagn som stod invid hans stuga. Olyckan skylldes på tjälskott, ingen anställd blev ansvarig.

Kort därefter hölls kreatursmarknad i Alvaryd och O Ve sökte permission för att fara dit. Familjen behövde en ko, därför att den hade så långt efter mjölken, men O Ve hade ett annat hemligt ärende.

Halv nio på kvällen observerades han av två stationskarlar som såg honom ta sin hjuling och sätta av hemåt. Hemresan kunde inte ha tagit mer än högst en kvart, men klockan halv elva blev han överkörd av ett norrgående tåg, endast halvannan kilometer söder om Smalsjö. Var hade han hållit hus under de två timmarna? Den frågan brydde sig länsmannen inte om att utreda, han arbetade bara på att samla hop vittnen som intygade att O Ve varit berusad. Sedan förklarade han att ren olyckshändelse förelåg och hemställde att liket skulle begravas i vanlig ordning utan rättsmedicinsk undersökning.

Ett fläckat minne var allt vad denne man fick för att han offrade sig för järnvägen. Hans änka och yngsta dotter hoppas alltjämt på upprättelse.

Det har här på skolan i anslutning till fröken Pendrichs föreläsningar om 'Nyare svensk sociallagstiftning', diskuterats frågan: leva vi i ett rättssamhälle? Föredragshållerskan menade att det kunde man nog ändå säga trots många brister i fråga om lagarnas tillämpning. Jag yttrade mig inte, ty jag tänkte att jag ville vänta och se.

Livia Värdig.

Betyg på uppsatsen: Ba. På framförandet AB."

Sjömalm var tacksam att inte Livia genast störtade över honom för att fråga vad han tyckte om hennes skrivelse. För sin del skulle han nog gett rektorn AB för stilen och Livia B? för innehållet. Han lade den åt sidan och tog fram faderns kladdar. Så van som han var vid att läsa klagoskrift hade han dock aldrig träffat på något mera vettlöst än dessa illa stavade och illa formulerade skrivelser.

Banvakten Värdig tog järnvägsstyrelsen i upptuktelse och gav den råd om hur den skulle sköta sina åligganden. Han opponerade sig mot Högsta domstolens utslag i målet om en olycka i Norrland som dömde lokföraren skyldig:

"Domen kan av den underordnade personalen inte mottagas utan med det största förakt av rättskipning gentemot denna personal!"

Men rätt ska vara rätt, tänkte Oscar. Faderns förslag att den lägre personalen skulle få ett ord med i fråga om tillsättande av befattningar, det hade efter hans död blivit förverkligat genom förordsrådet. Likaså hade han på ett tidigt stadium insett fördelen av att järnvägens byggnadsverksamhet anförtroddes åt en särskild avdelning med fackutbildat folk.

Så småningom kom sonen fram till den uppfattningen att fadern nog haft ett gott huvud, och lidit av att järnvägen inte ville dra nytta därav. Den tog endast vara på de goda huvuden som höjde sig upp ur sin egen klass, så som han själv hade gjort. Men en verklig kverulant blev fadern först då han inte fick förflyttning till sträckan utan grindvakt. Han hade varit olycklig över att hustrun hade det besvärligt, vilket för all del hedrade honom. Då han inte fick gehör för rimliga klagomål blev han orimlig och började se djävulska komplotter över allt.

Det var ett under av tolerans att han inte åkt ur tjänsten för falska angivelser och disciplinbrott. Lika underligt att dessa som han anklagade för grova brott inte stämde honom inför domstol.

Nu gällde det hur man skulle klara sig. Måste han redan i dag förstöra trevnaden för sig, Livia, modern och pojken genom att deklarera att han inte kunde godtaga denna fantastiska bild av Statens järnvägar, sedd nerifrån, och alltså heller inte förklaringen till faderns död?

Livia kom in med ett fat potatis som hon började skala. Men han låtsade fortfarande vara upptagen med papperen. Det var nästan med tacksamhet han kom ihåg att han halvt lovat fröken Pendrich att utdöma polisprotokollet. Så långt, men inte vidare, skulle han gå.

— Far är så omrörder, sade modern.

— Undra på det, sade Livia. Hennes väsen utstrålade en nästan livsfarlig spänning.

När Oscar inte längre kunde uthärda sade han: det är några saker som jag skulle be dig förklara.

— Vad då? En potatis slängdes så häftigt ner i kastrullen på golvet, att vattnet stänkte på Oscars benkläder.

— Jo jag har sett här, sade Oscar och flyttade sig litet, att det var banmästaren som först rapporterade far för grovt ohövligt uppträdande.

— Ja visst, det borde jag ha nämnt, för det var viktigt. Det var så att en gång när far kom för att få olja till sina lyktor, fanns det ingen på förrådet, och då svor han på banmästaren. Han rapporterade far och far fick tre veckors löneavdrag. Sen så förklarade han bort alla fars anklagelser med att Värdig ville hämnas. Var det något mer?

— Ja, fars begäran om lika grundlön åt mor som åt de andra grindvakterskorna den är stämplad i distriktsförvaltningen och påskriven: *Beviljas*. Men far hade plockat in de allra värsta anklagelser mot banmästaren i sin ansökan, så dem måste då distriktschefen fått reda på.

— Det var inte tvunget, sade Livia. Baningenjören har väl föredragit fars skrivelse utan att nämna hans anklagelser och sagt att fast karln var en plåga, måste hans ansökan beviljas, och så stämpeln på. Kan det inte ha gått till så?

— Jo, sade han, *kan*, men det är ett förmodande.

— Får *jag* nu fråga en sak, sade hon. Vad tycker du om polisprotokollet?

— Jag anser nog Livia att där har du rätt, sade han fegt.

— Gudskelov för det, sade hon. Det sken omkring henne som om hon stått mitt i en regnbåge.

— Det är verkligen rörande av dig att du fäster en sådan vikt vid vad jag tycker.

— Men det är väl klart! Nu när du medgett att länsman hjälpte fars mördare. Nu kan du ta itu med di!

Oscar försökte göra Livia uppmärksam på att Adel inte borde höra ett sådant ord som mördare.

— Varför det då? När jag var sex år, visste jag allting om mordet på far. Men förresten kan du gå till din Teodor, Adel, nu när du har hört att din morbror ger mormor och mig rätt!

Oscar blev alldeles förfärad.

— Livia hör på, jag har aldrig medgett att far blev mördad!

— Har du inte! En nykter banvakt låter inte köra över sig, det var ju därför de måste ha det till att han var full. Skaffa falska vittnen och sätta fälla för mor! Du har ju lärt att skipa rätt, säger Roda, då måtte du begripa något så enkelt.

— Om du menar att jag släpar på en juridisk utbildning, så är det just den som hindrar en att dra så snabba slutsatser.

Han undrade om fröken Pendrich vetat hur farligt det skulle bli att gå med på kritik av polisprotokollet.

Men nu måste jag göra min ställning klar med en gång, tänkte han.

— Jag förstår att de överordnade tyckte illa om far, men det är *en* sak, och att mörda honom, det är en annan. Du har ju själv inte vågat påstå det i din skrivelse till Järnvägen.

— Roda sa att vi måste vänta och överlämna allting åt dig. Och som mor har väntat! Både hon och jag trodde säkert att bara du fick fakta för allt, skulle du förstå att far inte var ett kräk som söp sig full och en bakdantare som spred ut falska rykten.

— Men Livia!

— Antingen var han det, begriper du väl, eller också en hjälte som gav sitt liv för sanning och rätt. Kom med ut i köket, tänk om mor skulle känna i luften att du håller med fars mördare.

Hon rev ringarna av spiseln och satte på potatisgrytan. Där stod inte något skimmer om henne längre.

— Du kan väl tänka dig hur farlig han var! De måste göra av med honom, när han till slut kom på dem med att röja undan de

ruttna sliprarna. Banmästarn kunde inte neka han permission för att resa till marknad, men när han sen kom åter utan ko, då förstod de att han hade haft andra ärenden i Alvaryd. Vad för tillhygge norrlänningen hade, det vet vi inte, men far var inte beredd, så det kan ha räckt med en skruvnyckel bakifrån.

— Så du menar att de slog honom sanslös, tog hans papper, satte honom på hjulingen, lämnade honom på banan, och sen när han blivit överkörd påstod de falskeligen att han varit berusad?

— Så räknade farfar och mor ut det medsamma. Vi har väntat i tretti år, på att sanningen skulle fram.

— Men även *om* det vore sant, hur ska man kunna bevisa det? Lever någon av reparationsmanskapet som fick bära de ruttna sliprarna ut i skogen? Hör på Livia, var förnuftig. Jag känner ju till Statens järnvägars historia och jag har aldrig funnit någonting som på något vis bekräftar fars anklagelser om korruption bland underbefälet och brottslig blindhet bland de överordnade.

— Det är väl sörjt för att det inte ska komma någon fläck på de herrarnas minne, sade Livia obstinat.

— Du får förlåta mig, men jag tycker att generaldirektörens och distriktschefens och till och med banmästarens minne också är något att räkna med. De kanske har efterlevande som håller på dem, har du betänkt det?

— Nej, det har jag inte, sade Livia.

Med det resonemanget kom han ingen vart, det var tydligt. Dessutom trodde han inte själv på att det fanns kvinnor som nu efteråt brann av en sådan kärlek till generaldirektörerna Krusenstierna, Nordström och Pegelow.

Spinnrocken stannade:

— Har far gett se å utan att sä adjö? klagade Tilda inifrån rummet.

— Han är här ute, han grunnar på mig, mor, sade Livia.

— Du tycker väl inte att hon blett något märkvärdigt som du alltid trodde. Men hon har ju fått gå i herragårn i så många år och slita för födan åt mig.

— Men mor har väl fått förhöjd pension efter index?

— Ja fyra öre i kvartalet. Så det har nog behövats att Livia varit så snäll och flitig mens du varit borta far. Ja jag menar inte att du inte gjorde allt vad du kunde. De frågade inte mycket efter dina skrivelser, men sista året jag postade hade jag ledigt varannan söndag, och det var din förtjänst. Hon blev förvirrad av sina egna ord. Sista året? Hon hade ju postat intill denna dag.

— Jag har det i alla fall bra med en så snäller gubbe, sade hon. Du kokte alltid kaffe till oss på morgonen innan du gav dig ut, när jag hade postat sent. Lika goer har du vatt ve mig ännan sen vi ble bekanta år åttifem.

— I femtifyra år då, sade Oscar.

— Du blev ju aldrig mer än fyrtisex år, sade modern oväntat. Men du har nog rätt, för kärleken övervinner dödsriket som det står.

Den blick Livia gav Oscar kunde ha smält ner en elektrisk ledning.

— Nu mor, har ni alla era rullar fulla, så nu får ni vila er till middag, sade hon.

— Väck mig innan du ger dig ut, sade Tilda och lade sig på sin soffa.

Livia samlade ihop de papper hon lagt framför Oscar och låste in dem i chiffonjén på ett slutgiltigt sätt.

— Det var kanske en skickelse att vi fick vänta på dig så länge, hade hon eftersinnande. Om du kommit för tie år sen, då hade det blett en svår strid mellan dig och mor. En kan inte förstå hurdan hon var förr om man inte sett henne. Hon tålte inte i sin närhet den som tvivlade på att far blett mördad, så vi var ensamma, kan du tro. Hon hade farfar och mig med sig och knappt några fler — öppet vill sä. "Förlåt inte fars mördare, glöm inte vad de gjorde far", det förmanade hon mig varenda dag. "Gå inte med den skolkamraten, för hans föräldrar di trodde på att far vatt full." Men som hon nu är, så märker hon nog inte, att du är som di andre, bara du är försiktig med vad du säger.

— Åren har tagit mer på henne än vad man kunde vänta, sade han och gled över anklagelsen att han var som de andre.

— Hon är bra mycket äldre än vad kyrkböckerna utvisar, hennes liv har haft rakt för många långfredagar de här åren. Livia tog ut nyckeln ur klaffen och stoppade den i fickan.

— Jag har gjort dig besviken, det förstår jag, sade Sjömalm, men varför tar du ut nyckeln som om allt vore slut? Det kan ju mot förmodan komma något nytt som kastar mera ljus över den där olycksdagen ... och jag försäkrar dig ...

— Vad då för ljus? Nu blev hon ivrig igen och tog fram nyckeln ur fickan.

— Jag ska titta lite närmare på handlingar från år 1909 och före ...

— Å, sade hon, handlingar ... Jag tänkte du kanske menade olyckan i går kväll.

— Nu talar du i gåtor, sade han och såg alldeles förbryllad ut.

— Du medger väl att den var ett attentat!

— Ja, sade han, tagen med överraskning, men jag sa ju inte ett ord, när fröken Pendrich frågade, om att rälsspikarna var utdragna och muttrarna dänskruvade. Hur kunde du då komma på det?

— Jag tänkte att det kunde vara skönt för somliga om du aldrig kommit levande fram. Det var allt du och inte befallningsman som skulle legat i en kista nu.

— Men jag steg ju av i Smalsjö!

— Glöm inte kortet till mig att du tänkte komma onsdag kväll och stiga av i Skrineberg!

— Nå, men då kan vi ju gripa attentatorn samtidigt som fars mördare! Det skulle du ha sagt genast! Oscar lät mer försmädlig än han avsett, men Livia tycktes inte märka det. Hon var försjunken i djupa funderingar.

— Kan du förklara det här attentatet själv, Oscar Fredrik?

Nej, det måste han ju medge att han ännu inte kunnat. Alla svor sig fria. Banvakten påvisade att sliprarna var nya och väl omstoppade och försäkrade att inga sättningar förekom på hans sträcka. Tågsättet ska ha varit noga översett och alla bromsar fungerade.

— Apropos bromsar, så sa lokföraren verkligen något egendomligt. Han påstod att han såg ett mörkt föremål i bergskärningen och

därför bromsade in för Smalsjö tidigare än han brukade. Annars hade olyckan fått en större omfattning, sade han. Det ville han ha till protokollet, men eftersom där inte fanns något i bergskärningen, så föreslog jag att vi skulle skriva: "en oförklarlig instinkt förmådde lokets förare att bromsa in".

— Det var inte en oförklarlig instinkt, sade Livia. Hennes röst var så olik sig att han förvånad tittade på henne. Hon var alldeles blek.

— Det var far som var där, sade hon.

Sjömalm hann inte mer än tänka, att detta med fadern tagit både mor och dotter, då Adel steg in, mörk som ett åskmoln.

— Mor kunde ha talt om för mig om olyckan, sade han kränkt.

Ett ögonblick stod det stilla i huvudet på henne, ty pojken hade ju varit inne medan de resonerade om mordet. Men så slog det henne att han, som naturligt var, tänkte på sin fars olycka.

— Jag glömde av det när mor försvann, sade hon.

— Mor kunde väl ha kommit ihåg det sedan. Teodor visste mer än jag.

— Ja, det borde jag visst, men du får förlåta mig, för jag tänkte bara på det jag skulle tala med Oscar Fredrik om. För resten är det inte så farligt med din far, hörde jag.

Sjömalm lämnade rummet utan att någon av dem märkte det.

Innan Livia hunnit få Adel god igen, vaknade modern och reste sig upp.

— Det börjar skumna, har inte Oscar Fredrik kommit än, frågade hon oroligt. Har det hänt han nåt?

— Han har kommit, men mor sov och han ville inte väcka.

Sjömalm låg på sin säng i kammaren, tittade ut mot skogens gröna vägg, och undrade hur han skulle klara sig över födelsedagen.

— Mor frågar efter dig, sade Livia. Hon är alldeles klar i huvudet nu. Kom ihåg vad jag sagt dig och var försiktig.

En liten slocknad människa satt på soffkanten.

— Kom hit och lät mig se på dig, Oscar Fredrik, min yngste son,

sade hon högtidligt. Hon synade honom upp och ner: det lär inte vara något fel på dig, fast jag sir ju inte så väl.

— Hittar inte mor något fel? frågade han skrattande.

— Ja, du skrattar du, men det är inte säkert en vet själv om sina fel, sade hon. Lyte syns inte alltid.

— Jag trodde att om något syntes så var det ett lyte, mor.

— Han vet inte vad lyte är, sade Livia.

— Vet du inte? Nej, det var så sant, friherrinnan som jag lämnade dig till, hon sa att dina fosterföräldrar trodde inte på lyte. Ser du, det kan va allting. Det kan bli ett eldmärke eller sätter sig i sinnet. Jag var nog orolig att du kunde blett rädd att åka banan.

Det var han ju också. Oresonligt rädd, och det inte bara därför att han var en fackman som kände alla risker. I så fall borde han ju varit orolig för sin väninna som reste runt Sverige som kassörska i ett restauranglag, men han var tvärtom nöjd över den anonymitet som deras förhållande fick, därför att hon alltid gick direkt från tåget till bostaden och tillbaka till sin kassabur igen.

— Kan lyte botas? frågade han.

Livia märkte för första gången en verklig iver i hans tonfall.

— Jadå, sade hon. När jag föddes, var mina ögonlock alldeles gryniga, mor trodde det var för att hon hävt hö, när hon gick med mig och fått fnas i ansiktet. Men hon botade mig.

— Men så måtte jag också andas på hennas ögon åtti morgnar å rad, innan jag öppnat munnen till ett ord, sade modern.

Den känsla som grep Oscar vid denna upplysning var en blandning av ömkan över hennes vidskeplighet och beundran inför hennes uthållighet. Förklaringen till grynen på Livias ögonlock var förstås tokig. Men kanske hade hans egen rädsla något att göra med det häftiga bytet vid tre månaders ålder från modersbröstet till sköterskans flaska. Miljöbytet hade skett på en tågresa. Om han fått vara omsluten av moderns trygga famn, hade han kanske aldrig blivit så rädd som han faktiskt var. Men så tänkte han på hur upprörd och orolig modern varit vid denna tid. Hennes famn hade då inte varit så trygg längre som när hon botade Livia.

— Vad du har blivit grann och fin, sade modern och torkade

bort tårarna som oavbrutet ville flöda. Tänk om far hade fått uppleva detta! Du må tro Oscar Fredrik att jag drömde så märkeligt nyss att han levde och satt här vid bordet och var finklädd som du, och då jag frågade var han varit, sa han att han varit åt Norrland, och så drömde jag att jag for i väg med han och vi stante inte förrän i Gällivare eller vad nu stället hetade.

— Men mor minns väl, sade Livia, att ni verkligen *for* åt Riksgränsen och att far blev så firad vart han kom.

Tilda kämpade för att skilja dröm och verklighet.

— Ja, när du sär at så. Men Livia var inte född än, vår äldsta hade dött för hon tålte inte att det regnade in på oss då, och moster i Hägnet tog hand om Viktor och Alma. Det var vår enda resa, för jag fick inte följa med på hans långa resa till den andra världen. Ack du, Oscar Fredrik, om du kunde veta hur många nätter jag låg vaken och ankade på att jag förbjöd Livia att följa med till marknaden som bå hon och far ville. Tack hade inte vågat sig på sin gärning då, för Livia, hon hade skrämt han. Jag tycker, snyftade hon översiggivet, att det är som om jag hade min del i fars död.

Oscar såg genast att här hade han en möjlighet.

— Men om mor bara kunde komma från att far blev mördad, då slapp ju mor att sörja så mycket över att mor nekade honom att ta med Livia, sade han lugnande.

— Vad är det du sär, pojke? frågade modern och rätade på sig. Visst blev han mördad! Det var för allt han visste och allt vad di trodde han kunde ta se te. Livia, har du inte talt om för han hur det geck till?

— Han har inte riktigt fattat det än, men det gör han nog litet till likes, sade Livia från köket. Nu tar jag in maten. Adel läser till bordet.

— Godeguvälsinnamaten!

— Ta om det långsamt, Adel! Det har vi tid till.

— Håll nu tillgodo, Oscar, sade Livia. Veterinärn och jägmästarn och assistenten brukar tycka om sån här sill. Drickat har jag bryggt själv, och brödet det är av hemmaråg.

Denna förmiddag hade betagit Oscar lusten på Livias sill och köttbullar, men han åt tappert i alla fall och berömde allt.

— Ska du inte äta själv, Livia? Han skulle vilja se om det var hon som lärt Adel att äta så väl. Hans egen gamla mor, hon åt med kniv. För resten behövde hon ett nytt tandgarnityr och han beslöt att ge henne det.

Under måltiden frågade modern ut honom om hans barndom och ungdom, om hans arbete och undrade om han inte tänkte på att gifta sig. Medan han svarade tänkte han parallellt på det problem han blivit ställd inför.

Det kom för honom att Livias upplysning om att tåget körde ihjäl så många harar kunde ge en förklaring till att fadern låtit köra över sig även i nyktert tillstånd. Hararna borde ju hinna skutta undan, men de blev så bländade av lyktorna att de satt stilla. Varför kunde inte detsamma hända en banvakt som slumrat till och plötsligt vaknade upp med ljuset från loket i ansiktet? När han nu inte kunnat undanhålla modern sina tvivel, måste han göra sitt bästa för att omvända henne i stället.

Motsättningen mellan dem låg som en tyngd över alla tre. Livia var mycket uppmärksam och mån om att han skulle bli mätt, men hon hade slutat att bry sig om honom.

Efter maten kom syster Alma cyklande med nyheten att platsvakten Skarp i Skrineberg tagits i förhör som misstänkt för att ha vållat urspåringen. Den token hade sagt för en tid sen, att om här skedde något, om det så bara var en olycka, skulle Skrineberg komma i radionyheterna och bli världsberömt, han gjorde vad som helst för att hans hållplats skulle väcka uppmärksamhet. En gång hade han sagt åt en hembygdsforskare att det fanns ett skrin nedgrävt i Skrineberg, och den hade låtit lura sig, för han visste inte att trakten var så skrin. Dessutom var skruvnyckeln borta ur hans verktygslåda, så i Smalsjö trodde man på hans skuld.

Livia blev upprörd över att man misstänkte den beskedlige karlen. Han pratade visserligen och tramsade, men han skulle aldrig vålla någons död med vilja. Det är någon som försöker leda lands-

fiskalen på villospår, sade hon. Du, Oscar Fredrik, som har så mycket att sä till om, du får lov att fria han.

— Men det låter ju troligt att det kan vara han.

— Så mycket värre för han efter han är oskyldig.

Hon var på väg att säga något mera, men fångade Almas nyfikna blick och teg.

— Nåå? sade Alma till sin bror så fort Livia gått ut i köket. Du har väl inte haft det lätt med di?

— Nej, sade han, men inte de med mig heller.

— Stå på dig, du, sade hon. Ge inte Livia ett finger!

— Du har redan sagt det två gånger! Märkvärdigt nog tyckte han inte om att Alma höll med honom mot systern.

Sjömalm var just hemkommen efter en ensam promenad ner mot Svartegöl, då Livia bad honom följa henne ut.

— Mor sover redan och Adel håller på att lägga sig.

Det skymde, det var kyligt, han hade inte lust att gå ut alls och särskilt inte dit Livia ville föra honom, men han ville inte säga nej eftersom han gjort henne så besviken denna dag.

Han anmärkte att hon förde honom samma väg som de gått på förmiddagen, då de letade efter mor.

— Ja, sade hon, för det är genaste vägen till gubben Tack som vi talte om nyss. Di sär att han är så orörlig att hans passflicka måste vända bladen i andaktsboken åt han, men du ska inte tro att han har vatt så oförmögen alltid. Som mor var rädd för han de första åren då hon bodde här i skogen med oss barn!

— Var inte *du* rädd?

— Nej, det torde jag inte.

De passerade den gamla järnvägsövergången och gick vidare.

— Här ligger banvaktsstugan där vi föddes, bå du och jag, sade hon. Fast mor sär att en kan inte känna igen stället, så grant som det har blett.

— Kommer du ihåg far?

— Nej, tänk att jag gör inte det. Här vid trappan, akta dig för stegen, där stod mor och jag när de kom med far. Men jag förstod

inte att det var far. Jag sprang och lette efter han så fort jag vaknade nästa morgon.

— Stackars liten, sade Sjömalm. Han skulle aldrig bli otålig på henne mer.

— Ser du ljuset mittöver? Det är dit vi ska. Tack han byggde sig en villa, alldeles som banmästarn, när han fick pension.

Tacks stuga var anspråkslös men kallades för villan, emedan där inte fanns någon jord till den.

Livia bad Oscar vänta vid den fina ingången, gick själv om hörnet till köksdörren och trevade efter nyckeln på dörrposten, där hon fann den.

— Var är du? frågade hon ut i mörkret då hon öppnat dörren. Hon blev plötsligt rädd för att Oscar vänt i förskräckelsen över att behöva möta fars mördare. Hon var själv oroad av det hon tagit sig före och skulle velat ha det undangjort.

De knackade på dörren till höger i förstugan och steg in i ett överhettat rum med en obehaglig lukt. Vid fönstret som vette åt banan satt en gammal man i en länstol. Han hade en pälsmössa på huvudet, en schal över axlarna och en filt om benen. Händerna låg i knät, omlindade med kattskinn. Framför sig hade han en ställning med Arndts Sanna kristendom uppslagen vid sidan 733 om Rättfärdighetens frukter.

— Stäng dörren, så det inte drar och kom hit fram, för jag kan inte vända på huvudet, sade han med vresig röst.

Sjömalm steg genast fram, hälsade och satte sig på en stol mittemot sjuklingen. Livia ställde sig snett bakom honom.

— Det är Värdigs Oscar Fredrik som hälsar på, sade hon i örat på honom.

Han skälvde till.

— Det här är *inte* sonen Värdig, för den känner jag nog igen, sade han. Från pälsmössans kant rann svett ner utefter kinderna.

Oscar tyckte riktigt synd om honom.

— Jag är yngste sonen, som föddes efter fars död, sade han. Livia ville jag skulle hälsa på fars gamle kamrat.

— Jaså, sade gubben. Är det Livia Värdig som står där bakom och lurar? Ja, jag minns nu att Tilda lämnade bort en pojk.

— Det är jag det, och jag har också kommit in vid järnvägen.

— Vad är han då?

— Sekreterare i Järnvägsstyrelsen.

— Måntro det? Vad har du för dig bakom ryggen på mig, Livia?

— Jag bara såg efter vad ni läste.

Den gamle var tydligt oroad av Livias beteende.

— Skulle herrn, jag kan inte säga efter titeln, vilja torka mig i pannan, här är visst farlia varmt. Tackar. Ja, aldrig förr har det hänt att någon av Värdigas tittat till mig sedan jag blev slagen av min svåra sjukdom. Varför kommer ni nu?

— För att vi tycker det är synd om Skarp och vi undrade om ni visste något om attentatet på dymmelonsdagskväll, sade Livia obevekligt.

— Vi ville höra en gammal järnvägsmans uppfattning av saken, sade Sjömalm vänligt.

— Er syster borde ha begrepet att jag stackare inte kan veta något där jag sitter. Jag är från ånglokens tid jag.

— Har inte Skarpas flicka sagt er att Skarp är misstänkt då?

— Jo, det förstås, och det förstår jag mig på, jag menar, jag vet vad det vill säga att gå omkring och vara misstänkt utan orsak, herrn. Man vill helst göra av med sig, herrn, så svårt är det. Herrn borde förordna att de håller Skarpen under bevakning, antingen han är skyldig eller oskyldig, annars så kan han göra sig något illa.

— Om han är oskyldig blir han ju frikänd, så jag vet inte varför han ska vara så förtvivlad, sade Sjömalm lugnande.

— Men det är inte slut med det, generaldirektören! Om det händer en olycka, och de efterlevande inte tycker om den rätta förklaringen till den, så finner de ut en annan. Inte bryr de sig om då att en oskyldig blir misstänkt. Det hjälper inte om polisförhöret klarlägger saken, man får gå där med Kainsmärket i alla fall.

Livia tog ett plötsligt steg fram, så att hon kunde se gubben med Kainsmärket rätt i ansiktet.

— Efter ni själv börjar tala om att vi misstänker er för fars död, så kanske ni kan svara på en fråga i min brors närvaro: om ni såg far sitta berusad på sin hjuling på er sträcka, *varför tog ni inte vara på han då?*

— Det förstod jag väl inte förrän efteråt, att det var så illa med honom att han inte kunde dra benen till sig, sade gubben med en grimas av smärta.

När Livia lutade sig fram över bokstället såg hon att det ryckte i hans händer.

— Ni sa inte så vid polisförhöret. Minns ni vad ni sa då?

— Hur ska jag komma ihåg ordagrant vad jag sa för över trettio år sen? Hör nu herrn, generaldirektörn eller vad ni är för högt, om ni inte har annat ärende än sitta här och höra på hur Livia plågar en gammal sjuk stackare, så tror jag att jag får be er låta mig vara ensam. Tack för besöket! Jag tror nog att herrn menade väl, men mitt hjärta, det tål inte vad som helst.

Då syskonen hunnit ett par steg utanför dörren stannade Livia.

— Jag glömde en sak, sade hon, vänta ett tag Oscar Fredrik.

När Tack hörde köksdörren öppnas på nytt ropade han: hör du jänta, har jag inte sagt och sagt dig att du inte får lägga nyckeln, så att vem som helst kan komma in! Livia Värdig var här nyss och skrämde mig . . .

— Detta är Livia igen.

— Att du bara vågar! Att du inte skäms! Ge dig iväg!

— Jag tänkte jag skulle få se på den där silverrovan ni hade liggande på läsbordet bakom Arndt.

— Du låter bli det!

— Vad är det för farligt då?

Han andades tungt, läpparna rörde sig, men det dröjde innan han fick fram ett ljud.

— Du vågade inte anklaga mig för att ha stulit klockan, när din bror var med inne! Men det finns hundraden av klockor med lok på. Den här har jag ärvt.

— Får jag titta på den då? Fars klocka den hade den förre ägarens namn inne i locket.

— Plundra och överfall en gammal ofärdig man, som inte kan försvara sig, gör det du!

— Om det inte är fars klocka och det finns hundra lika dana, varför kan jag inte få se på den då?

— Ta den du! Passa på innan det kommer någon som kan hjälpa mig!

— Jag vet att den är fars, och nog för jag ville ha den, men nån rånare är jag inte. Säg, kunde ni ta den från far mens han levde utan att han märkte det?

— Varför frågar du mig? Du tror ändå inte om jag säger att jag hittade den på banan. Jag ska säga dig Livia Värdig, jag begrep sen att jag skulle lämna igen den, men jag vågade inte, såna djävlar som ni var. Att du står kvar bakom mig, du gör mig tokig! Du får ta klockan bara du går. Men det ska du veta att sekundvisarna på den klockan, de har varit liksom mitt enda sällskap alla di åren jag suttit orörlig i den här stolen.

— Tänk att jag har hört att Arndts Sanna kristendom varit ert sällskap. Det är en bra nyttig bok, Tack.

— Vad ska jag göra med dig Livia Värdig? Hur ska jag få ut dig ur rummet, jag som är så oförmögen att jag inte ens kan vända bladen i Arndt?

— Men det har ni ändå gjort på den lilla stunden ni var ensam. För den är uppslagen på ett nytt ställe nu.

— Det är som du hittat på för att plåga mig.

— Det behöver jag väl inte hitta på något för. Jag märkte mig det förra stället på sidan 733 för jag undrade vad ni tänkte, när ni satt och stirrade på Rättfärdighetens frukter i timmavis. Se, jag trodde inte ni kunde vända ett blad.

— Du stängde inte dörren redigt, sade gubben utom sig, det blev ett farligt drag, och nu är jag förkyld. Hans tänder skallrade, det ryckte kring mun och ögon. Skuld och straff stod skrivna över hans ansikte.

— Stackare, sade hon, ska jag gå in te Skarpas och be dem hjälpa er i säng?

— Tig med att du vatt här, sade han. Tig hör du.

Hon stannade med handen på dörrklinkan.

— Vinden vände bladen, sade hon. Märkte Tack, att den vände di baklänges?

— Vad gjorde du därinne så länge? frågade brodern nervöst.

— Var det länge? Jag stängde en dörr. Ta mig i handen nerför trappan, Oscar Fredrik.

När Livia varit hos djuren kom hon in till Oscar med ett glas spenvarm mjölk, för hon hade hört att stabor tyckte det var en raritet.

— Minsann om här inte luktar äpplen och lök i alla fall, fast jag skurat golven och vittat väggarna, sade hon.

Besöket hos Tack var som om det aldrig ägt rum.

— Det känner jag inte det minsta av, sade brodern. Jag tror jag ska sova gott. Här är som en klostercell.

— Jag har aldrig sett en klostercell, svarade Livia och rynkade pannan ett ögonblick över allt det som hon aldrig sett.

— Men du bor ju själv i en cell, svarade han.

— Nej, jag bor inte här. Jag måste alltid bo hos mor, för att hon inte ska vara rädd. Farmor bodde här den sista tiden hon levde.

— Kan du inte berätta litet för mig om farfar och farmor? Det är för tidigt att lägga sig än.

När Livia tänkte på hur invecklat det skulle vara att berätta om farfar och Dorra och om farmor som inte var hennes farmor, sade hon: de var så enkla människor. Farmor hon låg i den här fina sängen som stått kvar sen friherrinnans tid, men när hon skulle dö då måste vi flytta henne tillbaks i hennes gamla utdragssoffa.

— Var hon gammal när hon dog?

— Ja, hon var på sitt åttifjärde år och så glad åt att dö.

— Jaja, när man blir så gammal... godnatt då Livia. Tack för den goda mjölken.

Livia stängde försiktigt dörren.

Hon visste ju att det inte var för ålderns skull som farmor varit glad att lämna denna världen utan för att hon de sista veckorna jagat upp sig till en sådan förfärlig oro för hur det skulle bli när

de fyra djuren gick sin väg, de som stödde Guds tron, där människan satt. Hon ömkade sig över Livia som passade henne och bad henne så vackert att med en gång följa med ner i mörkret och undgå den kommande vreden.

— Farmor lilla, jag kommer efter så fort jag hinner, Livia visste inte hur många hundra gånger hon sagt det.

— Blir det snart? — Ja visst farmor, snart.

Hennes tålamod hade aldrig svikit, men i sitt hjärta hade hon sagt till sig själv: Jag har så mycket att uträtta, det dröjer länge, länge innan jag kommer. Då är farmor till jord igen.

Adel satt i sin säng med knogarna i ögonen.

— Varför kryper du inte ner och sover min lille kalv.

— För att jag vill vara vaken och tänka på min far.

— Fröken Pendrich har ju sagt till Alma att ingenting hade stött till i dag. I morgon kan du fara ner till herragårn och fråga.

— Mor glömde rent bort han.

— Adel lille, jag önskar också, att han ska bli bra. Tänk om han kan komma till din utexamen.

— Mor bryr sig inte om, ifall vi aldrig ser han mer sen vi flyttat till Lunnagärde.

Hon satte sig på hans pall och började viska med honom.

— Det är ingen lycka med Aneholm, Adel... Det har aldrig varit välsignelse på den gården. Sönerna där har nog alltid råkat illa ut... En skickade de utomlands till hans fördärv... En hade de att läsa katekes dagen i ända och gråta över sina synder... Tuppen han är utledsen vid livet, och din far han är inte så glad han heller...

Farfar han sa att så långt en kan minns så har Värdigas bott på Aneholms mark... Men nu kommer vi till att flytta till egen jord. På Lunnagärde har det alltid bott skattebönder, det har aldrig hört till någon frälsegård...

Din mormor hon blev fångad in av banan men nu ska vi flytta tillbaka till hennes barndomsgård... Nej, det är inte vår jord än,

men det blir, ska du se ... Du ska få det första fölet ... Vi ska köpa en motor och en tröska och kapsåg och slåttermaskin ... hörde du vad jag sa: en motor? Vi ska reda oss bra ... där är god jord och goda beten ... Vid nödåret sextiåtta behövde inte Lunnagärdebönderna tigga om hjälp, för de hade en skörd på logen och en i pungen ...

Vi ska ha lika roligt som när du var liten ... herrskapsbarn di redar sig sämre ... din far han var så beroende av sina föräldrars pengar så han kunde inte göra som han ville ... Och när du har lärt dig så mycket så du kan skilja på vettigt och tokigt, så ska du resa ut och se dig om i världen ... Hörde du vad jag sa om fölet och motorn? sov nu lille kalv, lille älskade kalv ...

"Vad som helst kan hända när som helst"

Tänk att jag skulle bra gärna vilja veta, muttrade Alexander för sig själv, om Ulla verkligen tror att vi tingat kokfru till hennes begravning, eller om hon mitt i sitt elände roar sig med att låtsa så?

Livia hade nyss givit sig av i bil med sin bror och Alexander erkände för sig själv att han beklagade hennes frånvaro, ty hon om någon hade kunnat lugna Ulla. Sin man viftade hon bort och började fråga efter Kagge. Då han förklarade att Kagge farit in till staden för att bli omskött, svarade hon: då är det honom ni ska begrava! Inte ens doktorn som själv skrivit ut befallningsmans dödsattest, kunde övertyga henne om rätta sammanhanget. Det dröjde flera pinsamma timmar innan hennes fantasier tog en annan riktning.

När Roda efter alla begravningsärenden äntligen hunnit till lasarettet, hade hon försökt koncentrera sig på att muntra upp Kagge som var djupt nedslagen och betraktade sig som invalid för livet. Hon hade målat framtiden i ljusa färger och till och med låtit skymta lyckan i den. Det hörde han inte på. Lycka! Han trodde henne inte ens då hon hälsade från hans far att enligt sista mejeriavräkningen hade fetthalten på mjölken stått sig. Vad värre var, han misstänkte att hon kände skadeglädje när fetthalten sjönk, därför att Livia satt i henne att han inte var snäll mot djuren.

Man kan inte plötsligt bli en tröstare, det kräver förberedelser och övning. Om hon varit litet hyggligare mot Ulla och diskat om söndagarna, då hade hon kunnat vara till mera nytta i sjukrummet. Hon visste heller inte vad hon skulle göra med Alexander. Han var förtvivlad över Ulla, förtvivlad över sig själv och utom sig över att förberedelserna till helgen avstannat medan befallningsmans Beda

grälade med kokerskan om vem av dem som pratat bredvid mun i sjukrummet. Åjo, hon visste nog vad hon kunnat göra för honom. När han utbad sig att få läsa hennes manuskript medan han vakade i sjukrummet första hälften av natten, skulle hon lovat honom att det inte skulle tryckas utan få ligga i Karlshamnskistan så länge hon levde, men se, hon kunde inte förmå sig till det. Natten till långfredagen var de dåliga, de sovande och ouppmärksamma tröstarnas natt. "Jag väntade på tröstare och fann ingen, på medlidande och fann intet."

Hon låg vaken till ingens nytta fram mot halv två. När hon sedan gick bort till sjukrummet för att avlösa Sandro hade hon en kopp varm mjölk med sig. Han sköt den ifrån sig med vedervilja.

— Först ger du mig en sådan läsning så att håren reser sig på ens huvud, och sen kommer du med varm mjölk som jag inte tärt sedan jag var barn, sade han stött. Vad tror du om den röda handen? Mycket effektfull detalj men hände sådant på 1700-talet? Jag trodde att upplysningstiden inföll då. Uttryckte sig folk så där som Johan Stiernborg och alla de andra uppträdande personerna?

— Ja, du förstår ju att han levde med i påskens drama hela tiden, och det lade mera ovanliga ord i hans mun.

— Ja, det kan vara en förklaring. För mig kommer påsken nästan alltid olägligt, antingen ville man utnyttjat sista föret eller är jorden tillreds, och man borde så i stället för att gå i kyrkan. Vad var det nu Johan sa: "Herre jag kan inte sända två män att hämta dig, ty här är inte tillrett åt dig". Vet du vad jag sa: "vad är det för ett sabla liv i huset en helgdagskväll!" Sen vid tolvtiden när jag satt och läste, då, kan du tro, fick jag plötsligt höra att Ulla sa ordet: *dum*. Det har jag hört henne säga dagligen i tretti år, men när jag tittade upp, då pekade hon inte på mig utan på sig själv! Då blev jag så överraskad så jag pekade på mig och sade: dum. Det var kanske makarna Stiernborgs slutuppgörelse. Jag tror vi var ärliga men det låter inte mycket med dum, dum bredvid Johans och hans gemåls avskedsscen. Om du ska fortsätta att skriva Aneholms historia får du bättra på oss betydligt.

— Om ni två var ärliga så är det väl bättre än om ni uppfört en stor avskedsscen som du säger.

— Säger du det? Ja, jag tror nästan att Ulla menade att hon varit dum, fast man kan aldrig veta. Och jag tas då med att jag var dum som gifte mig med henne i desparation. Eller vad säger den sköna hertiginnan?

— Hon säger att du är i största behov av att gå och lägga dig. Drick vad du vill, bara du får sova.

— Nej du, för säkerhets skull så bestämmer vi att jag dricker ingenting som du inte kontrollerar. Du får faktiskt ta hand om mig, Roda, det ser du väl.

Roda stod och kände på Ullas hackiga puls, då Sandros fågelnäsa stack in genom dörrspringan.

— Titta på det här glaset. Hälften vatten och hälften konjak, får jag dricka det?

Hon vinkade bort honom. Han kom igen.

— Du, Kagge sa väl ingenting om att *han* varit dum?

— Jo, han antydde det, och jag gick så långt så jag frågade om jag skulle skriva till Else eftersom han själv var oförmögen till det. Men aldrig i livet skulle han vädja till hennes medlidande.

— Kagge är ändå en riktig karl, sade Alexander gillande. En riktig karl vill inte ha medlidande som din karolin, han vill ha något annat och du vet vad det är.

Långfredagskvällen kom Alexander hem från staden med nyheten om Italiens överfall på Albanien. Han såg att Roda tog stöd mot väggen.

— Nu är det över oss. Hon konstaterade ett ofrånkomligt faktum.

Alexander hade själv onda aningar, men han lyckades inlägga mycken säkerhet i sin röst, när han lugnade henne med att det var ett elakt tillbud som skulle gå förbi som alla andra.

Roda hade suttit hela dagen vid Ullas säng och gått över sitt manuskript. Hon hade slutat det med en viss känsla av befrielse över att nu var det långfredagskväll, nu var lidandet över för lärjunge och Mästare. En dag till, sen skulle man över hela världen

fira uppståndelsen, trots allt. Men det som *nu* skulle komma, var inte uppståndelse utan en ny korsfästelse.

Hon genomdrev att hon fick sitta hos Ulla fram till tolv midnatt. Det blev dryga timmar. "Så älskade Gud världen att han utgav sin ende son." Till slut älskade Gud världen så att Han lät den förgås.

Nästa morgon var världen sig skenbarligen lik igen.

Hon hade just klätt sig färdig i den gröna klänningen som redan varit med om så mycket, då Alexander ropade på henne. — Sekreteraren är här och vill säga adjö! Hon hörde irritationen bakom hans fryntliga förfrågan om hon hade sockerdricka hemma, och tänkte att han tyckte det var svårt i detta ögonblick att bjuda och vara värd. Men då hon kom med sockerdrickan fick hon se att Adel var med.

När Ulla nyligen skänkte bort en av Sandros gamla kostymer hade han beklagat sig över att han inte fått behålla den. Nu fick han se tuppkycklingen komma till gården lika brun som farfadern. En kyckling som tittade och lyssnade och pickade upp vartenda ord som sades.

Stämningen lättade först sedan herrarna druckit ett glas vermut och lagt bort titlarna. Det föll naturligtvis inte Sandro in att sekreteraren kunde ha något emot det, och det hade han heller inte. Plötsligt blev Sandro eld och lågor för idén att Järnvägsstyrelsen skulle köpa eller arrendera Svinaskogen till ett fritidsområde för sin personal och brydde sig inte om att höra efter ifall det lönade sig eller inte att diskutera en sådan plan.

— En orörd natur, kära bror, urskog invid en istidssjö. Lämpliga platser för småstugubebyggelse och gamla källare att gömma sig i om vi, det Gud förbjude, skulle råka ut för bombanfall!

Det låg ett stänk av panik i den tystnad som följde efter denna hänsyftning på läget. De vuxna undrade om de skulle behålla fattningen när de satt i källarna på Svinaskogen medan fienden bombade Smalsjö station till ett mos. Men Adel började genast leka krig i tankarna och erbjöd sig att visa sin morbror en massa naturliga grottor där man kunde gömma sig.

— Ja, det får bli en annan gång, sade Sjömalm. De två dagar han haft till sitt förfogande hade varit strängt upptagna, sade han. Han

hade firat sin mors födelsedag med den längsta middag han någonsin varit med om och nu var han bjuden på smörgås hos sin bror Viktor innan han reste. Bror Viktor, det var en ovanligt trevlig karl. Saklig, förnuftig, pålitlig, lätt att förstå sig på.

Adel följde samtalet med spänd uppmärksamhet. Det var lätt att se att han delade sin morbrors mening på alla punkter. Roda mindes hur viktigt hon tyckte det var att skriva sitt första brev till den här herrn. Månne det varit bättre ifall hon aldrig avsänt det? Allt vad han sade och allt vad han underlät att säga tydde på att uppgörelsen i Snickarstugan om fadern måste ha varit slutet på trettio års förhoppningar.

Med stöd av Viktor och bifall av Adel hade sekreteraren förmodligen sagt ifrån att han ingenting kunde göra åt sin fars minne. Sjömalm fick en ny vermut, tittade på klockan och satte sig igen och berättade om sina lustiga gamla morbröder och mostrar.

De skulle nödvändigt veta hur mycket han hade i lön och sen tyckte de att det måste vara en småsak för honom att köpa en motor åt dem, fast de hade gården betald och pengar över.

— Ja, vi gamla smålänningar är näriga av oss, sade Alexander stolt. Det unga släktet är helt annorlunda.

— Då skulle herrskapet hört Adels kommentar, när syskonen skänkte födelsedagsbarnet hundra kronor var. Det blir jämnt, förklarade han. Ja, jämnt den summan som mormor skulle haft extra i testamente efter sina föräldrar. Om inte Livia kört ut honom, så hade han meddelat hur stort kapitalet nu bort vara med ränta på ränta.

Adel i sin tur rodnade av stolthet, men Alexander gjorde en grimas.

— Dig ska man visst akta sig för, sade han.

Roda frågade vad Lunnagärdefolket gjorde för min.

— Å, de tog inte illa upp, de pratade om lyckade affärer de gjort och skröt med att gamle Krill aldrig hade lurat dem på vikt, när de sålde djur åt honom.

Medan Alexander gick för att svara i telefon, pratade de andra om

Livias beslut att endast införa sådana nyheter på Lunnagärde som haft tjugufem år på sig att visa om de dugde.

— Jag tänker mor förser sig mest ur Krills skrotupplag, sade Adel bittert.

— Ett ögonblick, Roda, sade Alexander i kontorsdörren. Kagges sköterska är i telefon. Han frågar om jag kan komma in i dag, annars så vill han att vi ska skicka in den där pojkvaskern med bussen för han måste ha sällskap. Hur ska jag göra?

— Res in själv!

— Men vet du, jag har annat att göra.

— Ska jag fara in då?

— Nej, du ska vara hemma. Så pojken får väl fara då.

— Utan att vi frågat Livia?

— Ska hon bestämma allting?

Adel strålade upp, han ville visst resa till stan, men han hade inga busspengar. Godsägaren gav honom dem och förmanade honom att komma ihåg att agronomen hade feber. Ingen titelbortläggning här, inte.

— Det var ett farligt löfte ni tvingade av mig när jag kom, sade Sjömalm under tiden till Roda. Livia drog de mest vittgående slutsatser när jag höll med henne om polisprotokollet, så jag måste ju deklarera min ställning. Då låste hon in papperen och klippte av diskussionen.

— Så synd. Jag menar att ni två inte blev närmare bekanta.

— Vi ska väl bli det en annan gång, när inte den här saken är aktuell. För resten så var hon ju också så upptagen med kalaset och den förestående flyttningen. Hennes stora intresse tycks vara djur, näst "vår fars minne" som hon säger.

— Det är mycket märkligt att se henne med djur.

— Ja, det ska bli roligt nån gång.

— Hann ni inte höra något om er familjehistoria, jag menar den som går många generationer tillbaka?

— Du får läsa om den i Rodas bok när den kommer ut, sade Alexander som just följt av Adel med ytterligare förmaningar att inte stanna länge. Hon behandlar Värdigs mycket mera högaktnings-

fullt än Stiernborgs, må du tro. Apropos, kan du tänka dig, vi ska fira ett jubileum.

— Det är jag införsatt i, för jag hade sällskap med Krill till Smalsjö. Herregud, tänkte han, jag skulle ju gett besked om fars namn på bautastenen. Jag får telefonera återbud om det från Stockholm.

Alexander hade riktigt svårt att släppa sin gäst. Han ville ha ett löfte att bror skulle komma och ta en titt på Svinaskogen, men detta löfte fick han inte.

— Hur gick det med attentatet? frågade Roda till slut.

— Undersökningarna måste inställas, vi har inte skymt av bevis mot någon. Men var inte oroliga för att attentatorn ska komma igen. Vi har vidtagit våra mått och steg.

En alarmklocka hos banvakten som signalerar om någon rör vid rälerna, ja, det lät ju lugnande...

Alexander följde sin nye vän upp genom parken och kunde inte skiljas från honom. Han promenerade ända bort mot Smalsjö för att få prata om Svinaskogen. Han fick inte ens skymten av ett löfte, ty Sjömalm var en försiktig general. Men de trivdes ändå tillsammans, sina genanta släktförhållanden hade de totalt glömt.

Roda stod på trappan och såg dem försvinna: den illa klädde gänglige godsägaren och den välvårdade kompetente ämbetsmannen.

Oscar Fredrik Sjömalm var en hygglig karl, han hade gjort vad som föreföll honom vara det rätta, och han skulle inom vissa gränser vara hjälpsam mot de sina. I belöning hade han fått historien om testamentet, de fyra ogifta syskonen och Adel, med dess småländska poäng, den skulle bli ännu roligare när han berättade den i Stockholm utan kontroll.

Det fanns något i hans tonfall då han talade om Livia som erinrade om lärarna på folkhögskolan. De hade också tyckt att hon var svår att handskas med, och om det inte varit för rektorn skulle de bett fröken Pendrich ta henne med sig då hon reste. Han hade alltid en historia för varje tillfälle och nu drog han fram en som skrämde dem för framtidens dom. Roda hade ursprungligen tänkt berätta den för Sjömalm, men sen hade hon beslutat att han får väl se för

sig själv. Den handlade om en fisk som vetenskapen trott vara utdöd för tvåtusen år sedan, ända tills ett exemplar fångades levande vid en djupvattensstation i Sydafrika. Föreståndaren var borta vid det remarkabla tillfället. När han kom hem fann han till sin förtvivlan att miss Latimer, den kvinnliga assistenten, dödat och preparerat fisken. Den fick sedan heta latimeria, henne till evig skam.

Efter detta hade lärarna ändrat sig och börjat studera sin fisk. Resultatet fanns i något folkminnesarkiv och om tvåhundra år skulle vetenskapen bry sina hjärnor, ifall det fanns någon vetenskap och några hjärnor då, med vad forntidens människor menade då de sade, att de kunde tala med sina djur. Men förgäves skulle de leta efter den utdöda örten som botade kallsinnighet i kärlek.

Vinden vände bladen

Lunnagärde hade aldrig varit med om en sådan uppståndelse som dagarna efter påsk, fast man hållit både begravningar och läsemöten. När Livia kom flyttande med mor och son, med kor och kalvar, grisar, höns och hund var elektricitetsföreningens karlar redan i färd med att resa stolpar, och samtidigt huserade två montörer i huset. Gödseln fick ligga orörd på åkrarna, flickorna måste baka bullar i stället för att kärna smör.

Livia var fullt upptagen med att hålla ordning på människor och djur. Modern var minst besvärlig, hon fann sig genast till rätta i det gamla köket där hon arbetat som barn. Men Adel satt och tjurade vid en kopp råg kaffe och fast han av hela sitt hjärta önskade att få vara handräckning åt montörerna, låtsade han som om han var gränslöst jagad och förtryckt, när han blev ombedd att hjälpa dem.

Påskafton hade han kommit tillbaka från staden som ett annat barn och detta var orsaken till att flyttningen var som förgjord. Han talade om "min far" full av medkänsla och beundran. Tänk så sjuk som han är och ändå hade han tänkt på att skicka efter choklad och veckotidningar. Sedan dess hade Adel varje kväll gråtit en skvätt för att påminna mor om hur sjuk far var, mor som glömt bort att berätta om olyckan!

Djuren var också så besvärliga de kunde. Ett ingenmansland gick mellan gårdens egna kor och Värdigs Vandra och Rosa med kalv. Vid mjölkningen daskade Vandra oupphörligt till Livia i ansiktet med svansen, Rosa satte ner en klöv i den fulla mjölkspannen för

att visa sitt misshag över flyttningen, sen knotade moster över att all mjölken gått till kalven.

Men folk och fä fick annat att tänka på, då ledningen blev färdig och lamporna tändes på onsdagskvällen. De gamla pojkarna och flickorna blev som barn. Nu skulle intet mörker vara mer, hela vintern skulle de hålla julotta i lagård och boningshus.

— Du Martin, sade Gustaf, minns du att far brukte sä: "det blir middag när mor vill och kväller när Gud vill". Nu får en själv bestämma när det blir kväller. Säg, nog ökar vi väl på, så att Livia får en drängalön på åttio kronor i månaden för att hon hade oss till detta?

När Livia på torsdagsmorgonen försökte tala förstånd med sina kor, kom Adel och skrek att godsägarn körde upp med häst och vagn. Hennes onda aningar besannade sig, ty han kom för att hämta henne.

— Men godsägarn, jag *har* verkligen flyttat!

— Bara fyra dar, Livia, bara tills begravningen är över. För fröken Rodas skull... Vi har tagit oss vatten över huvudet, hon och jag. Vi hade räknat på att agronomen skulle komma hem med egen sköterska, men han kom utan och ska passas jämnt.

Adel skulle farit till skolan nu, men han dröjde för att höra vad mor svarade. Stackars min far, tänk att inte ha någon som passade sig!

Livia stretade emot men godsägaren var full av argument. Fruntimmerna som de tingat de sprang omkring och slog i dörrar och tappade saker i golvet. Fröken kunde inte vara överallt, och frun blev allt oroligare... Titta här! Det är ett bjudningsbrev till Adel som berättigar honom att intaga middag i sorgehuset! Men om inte Livia svarar ja, så tjänar det inte något till att bjuda hennes pojke, för då får vi ställa in begravningsmiddagen.

— Då *kan* inte mor neka, sade Adel.

— Adel har inga svarta kläder och kan inga få förrän han läser sig fram.

— Om det bara är det, så lät agronomen hälsa att Adel fick ta en kostym på hans räkning hos Krill.

Alexander vädjade till de gamle som stod där utanför sitt vackra gamla hus och följde samtalet, fruntimmerna med armarna i kors över magen mittpå blanka förmiddagen och karlarna sugande på sitt läppsnus. Som han väntat gjorde detta anbud intryck på dem och de hjälpte honom att övertala Livia. De skulle nog reda sig fyra dar när de fått elektriskt ljus, de hade tagits med bråkiga kritter förr. Och Tilda sade: mitt huvud är bättre, jag ska nog akta elden.

De tvingar mig dit jag inte vill, tänkte Livia och gick in för att ta fram sin svarta klänning med vitt förkläde och mössa. Varför vill jag inte?

När hon kom ut på trampeplanen, for Adel i väg på sin cykel och vinkade strålande adjö med det sorgkantade kuvertet. Hon visste nog varför hon inte ville.

Godsägaren hade varit rasande över att han måste ge sig till Lunnagärde. Rasande på Livia för att hon gjort sig oumbärlig på Aneholm och sedan gett sig av, rasande på kokerskan som maskat i tre hela år under skydd av Livias duglighet, rasande på Mussolini därför att Roda var så förstörd, utvakad och tankspridd, på Kagge för att han tvingat sig till den här stora begravningen som hölls över fel person. Men på hemvägen svängde hans stämning och när de for genom Lunnagärde ängsmarker prisade han dess ädelträd. Det låg förmögenheter i dem om man gjorde upp med Krills snickerifabrik.

— Får jag be godsägaren att inte sätta det i huvudet på Adel, svarade Livia. För resten, den där svarta kostymen, den ska vi inte tänka på. Han kan dra upp dricka och springa ärenden i sin blå kostym.

— Ja, men han är bjuden.

— Han hör till tjänstefolket, han som jag.

— Så tragikomiskt det än är, så får du ödmjuka dig för Livia om du ska få äran att ge pojken en kostym, sade Alexander, när han kom in i Kagges rum. Hon håller styvt på att han ska höra till betjäningen, inte till gästerna. Egentligen gillar jag det förstås.

Kagge satt där blek som gips i sin rullstol. Han hade fallit av mycket och ansiktet var hopdraget i ett enda rynknät kring näsan.

— Får jag tala med henne själv, sade han.

Livia lät vänta på sig, men slutligen kom hon, klädd i städrock och med en klut över sitt burriga hår.

— Det var aldrig meningen att *du* skulle råka ut för det här, sade hon, men begravningen ska du inte oroa dig för.

— Nej, det gör jag inte sen du kom, Livia. Men nu ska du vara snäll mot en stackars invalid och låta honom ge Adel en kostym, så att han kan vara med bland begravningsgästerna. Han har glatt sig så.

Livia rodnade och drog sig längre mot dörren.

— Han har inte talt om att du bjudit honom.

— Ja, jag tänkte inte det var något ont i det ... jag menar ... jag har brytt mig alldeles för lite om honom ... Han har allt gått bra ensam.

— Det har inte gått någon nöd på Adel ... hittills ...

— Det menade jag inte. Men det är en så kvick pojke. Ifall jag skulle bekosta honom utbildning, vad säger du om det?

— Är ni redan överens om den också?

— Nej, jag kom på det först i natt.

— Vad då för utbildning?

— Det finns mycket fina förmansplatser, om han vill bli jordbrukare. Men jag har för mig att det skulle passa honom bättre att bli skogvaktare eller trädskötare eller vandringsrättare eller kontrollassistent. En apterare har också bra betalt, det är en syssla som fordrar beräkning och smidighet ...

— Tack skall du ha, Kagge, svarade Livia. Men de gamle och jag, vi ska lära upp honom själva. Han behöver inte bli en sån herre som far omkring med lindade ben från gård till gård. Du skulle inte vilja det själv.

— Jo du, det är just vad jag många gånger skulle önskat mig. Men jag ska ju ärva en egen gård.

— Det tror jag Adel också får. Vi är ju morbrödernas och mostrarnas närmaste arvingar, och inte testamenterar de den till socknen. Varför skulle Adel då förslösa sitt liv med att fara på motorcykel till andras gårdar?

— Akta dig, du Livia! Jag har hört att du är redan ute på det sluttande planet med elektrisk kraft och en fem hästars motor. Jag slår vad att du snart kommer att behöva skicka efter de där herrarna.

— Fråga lagårdsförman så sätter han två liter på att jag aldrig gör det, svarade Livia. Undras om vi ska elda åt dig. Du måste ju bli frusen som inte kan röra dig.

— Nå Livia, hur blir det med Adels kostym?

— Vet han om den också? Då är den ju så gott som köpt.

— Jag kunde väl aldrig tro att du skulle tycka illa vara!

— Åjo, det hade du nog om du tänkt dig för.

Förmannens Beda kom in och eldade.

— Med vem brukar förman slå vad om Livia? frågade Kagge.

— Jo, det var med befallningsman, stackarn. Och min gubbe vann alltid, så det blir nog tört för han nu.

Kagge tittade in i elden och funderade på sitt samtal med Livia. Det var löjligt att hon satte upp motstånd mot kostymen, men det var alldeles rätt av henne att inte fastna för hans förslag om pojkens framtid. Han rodnade i sin ensamhet när han tänkte på att han gjort ett för lågt bud.

Kagge hade haft svåra samvetskval för att han tagit befallningsman med på den resa som blivit hans död, det var därför han ivrat på en fin begravning. Alexander i sin tur eggade Roda att uppliva traditionen från faster Sandras stora dagar, ty han trodde att det var nyttigt för henne att bli sysselsatt. Han gick så långt att han en kväll tog en nyckelknippa ur Ullas handväska och högtidligen överlämnade den till Roda. Nästa morgon hjälptes Livia och Roda åt att låsa upp stängda skåpdörrar och plocka fram det bästa blå porslinet, de gamla kristallglasen och det stiernborgska matsilvret. Roda tog fram damasten och gick igenom matsedeln med storkokerskan med en känsla av att denna vansinniga uppvisning skedde i sista minuten och för sista gång.

Livia övervakade rengöringen och tillät inga ordväxlingar eller skrammel med hinkar. Hela hennes personal måste gå på sock, hade

hon väl kommit hit, så nog skulle frun ha tyst omkring sig. Själva kokfrun dämpade sin stämma när Livia nalkades köket, där kon Blenda i sällskap med en gris förvandlades till aladåber, färser, kotletter och stekar. Hon spred ut ryktet att Livia skulle bli fru på gården, vilket mottogs med blandade känslor. Hon behagade yttra att i så fall skulle den nya frun nog ha respekt med sig i köksavdelningen, men i matsal och salong, där skulle hon göra sig omöjlig. Fru Karlsson har lagat agronomens första jaktmiddag och kunde aldrig glömma när agronomen kom ut i köket och berättade att hundarna hade fått upp ett rådjur, men misslyckats med att driva det mot jägarna som stod på pass. Då hade Livia hållit med hundarna för att de tappat spåret, och Gud i himmelen så arg agronomen hade blivit. Det hade väl gått över, men man behövde inte veta mer för att förstå att hon inte skulle bli vidare omtyckt som herrgårdsfru.

— Hon har inte lagt an på det heller, sade Beda, för Livia hörde ju ändå till gårdens folk och måste försvaras mot utomstående.

— Men hon har andra kort på hand.

Beda förstod vad kokfrun menat, när Adel kom till herrgården i sin nya kostym. Han hade också fått fina skor och en ny svart hatt, han var nyklippt och doftade hårvatten. Hela personalen slutade upp att arbeta och samlades beundrande kring honom. Alla ropade på Livia, men hon kom inte. Han frågade heller inte efter henne utan gick allvarlig och värdig in i västra flygeln för att visa sig för sin far.

När han långt om länge kom tillbaka sökte han upp sin mor som polerade tenn.

— Mor, sa han, jag slipper ju cykla tillbaks till Lunnagärde? Moster Hulda har fått snuva, och det droppar i maten när hon står i spiseln. Jag har talt om det för min far, och han säger att det vore bra om jag kunde ligga inne hos honom mens han är hemma.

— Du får ligga hos mig i vävkammaren, svarade Livia sedan hon betänkt saken en stund. Den dugde åt mormor i alla åren hon tjänade på herrgården för att hjälpa oss två och den duger åt oss. Hon kände sig lugnare medan hon låg och hörde Adel sova om natten. Måndag morgon skulle de ge sig härifrån, Kagge skulle återvända

till stan om det inte hände något med frun. När han kom tillbaka utan gips skulle hans hjärtnupenhet försvinna allteftersom han blev starkare i armen. Moster Huldas snuva skulle gå över. Blev det för omöjligt, så skulle hon lirka med de gamle så att hon själv fick laga skolfrukost och kvällsmaten åt Adel. Femti kronor hade godsägaren bjudit henne för fyra dar, det räckte till kokspis och bänk och hyllor till ett eget kök. Det blev svårt, men det måste gå. Man fick lockas med sin lille bortskämde kalv . . .

På lördagsmorgonen rådde i sjukrummet en tyst men oavbruten oro, som gick sköterskan på nerverna. Den världsliga brådskan kunde inte längre helt dämpas ner, hon satt där och lyssnade längtansfullt till den. Hon som redde sig på sin pension, hon behövde inte sitta här och säga en gång i minuten: ja, ja fru Stiernborg, strax, strax, ta det lugnt! Så roligt de måtte ha därute, så mycket spännande saker som hände och sades.

När Livia kom in med frukost åt dem båda, reste sig sköterskan, tog sin mat och gick ut.

— Fröken får ta sig tid att mata henne, sade hon. Men Ulla ville inte gapa och svälja. Livia skulle ta reda på nyckelknippan i handväskan och låsa fram överste Grips klocka till Adel, lyckades hon få fram.

— Frun måste äta upp först, sade Livia som till ett barn. Hon visste att nyckelknippan inte fanns i handväskan. Dessutom ville hon inte att Adel skulle ha överste Grips klocka. Han skulle haft fars, men vid det här laget låg den nog hos Tack i botten på en låda. För resten var Adel sådan att han inte skulle nöja sig med mindre än det där klockarmbandet han sparade till.

— Inte gå, inte gå, päste den sjuka.

— Jag kommer igen, sade Livia, jag hörde doktorns bil.

Just som hon stängde sängkammardörren bakom sig kom doktorn. Det var inte trevligt att stöta på honom, men det var bra att han kom.

Hon vek åt sidan med sin bricka och neg.

— Jag tycker allt frun är dålig, sade hon.

— Jaså, det har fröken upptäckt? Jaha, men jag kan tala om för er att hon hade inte behövt att ligga här och dö vid femtiosju års ålder om hon fått ordentlig behandling i tid.

— Ja, om hon hade velat leva, skulle hon ha kallat på doktorn förr, det förstår jag nog, svarade Livia och ville gå vidare.

— Stopp ett ögonblick, sade han. Varför tillkallade hon inte läkare då? Inte för att hon ville dö, för alla vill leva. Utan för att ni satte i henne att ni kunde bota henne.

— Det är inte sant, doktorn, svarade Livia och tog ett steg nerför trappan.

— Inte sant att ni försökt att lägga er i mitt ämbete? Neka inte.

— Jo, det nekar jag till, doktorn.

— Ingen har sökt er för att få av er farmors salvor och dekokter? Ni hör att jag har reda på mig, fast jag är ny på orten.

— Jo, de har sökt mig, men jag har inte lämnat ut något. Det är länge sedan farmor lärde mig att Gud överlämnat sin allmakt åt läkarna och så har jag nog inte den rätta kärleken till sjuka människor heller.

— Händelsevis är jag god vän med veterinären, han har andra rapporter. Var inte oförskämd, det vinner ni inget med.

— Ursäkta, doktorn. Men jag nekar inte till att jag gärna skulle botat djur, för di förstår jag mig på, väl så bra som veterinären. Men se folk söker mig inte för sina kreatur, för dem är di räddare om än sig själva. Får jag gå efter sköterskan nu? Hon stod och balanserade med matbrickan på trappräcket.

— Ja, det här är väl inte något trevligt samtal, förstår jag, men jag är inte färdig än. Fröken kan inte neka till att ni försökte huskurer på fru Stiernborg. Ni tror förstås inte att jag upptäckte att hon gått med svavelblomma i skorna.

— Men doktorn . . . inte vill väl *doktorn* påstå att *svavel* kan vara farligt till utvärtes bruk?

— Men till invärtes kanske? Fröken har kanske hört att gubben Tack blivit sämre igen?

Livia ställde från sig brickan.

— Var han bättre först?

— Det har ni väl själv tagit reda på. Jag experimenterade med svavelinjektioner på hans polyartrit, med hans goda minne. Om en charlatan hade åstadkommit sådana resultat, så hade det kallats för underverk. Ja, nu har jag varnat fröken för framtiden, det var bara det jag ville. Nu kommer jag, syster.

— Vilket underverk?

— Å, det är väl underverk när de lame en vacker dag reser sig och går?

Det var som om en elektrisk stöt träffat den uttröttade människan.

— Doktorn *måste* tala om för mig vart han gick!

— Jaså, det måste jag?

Livia ställde sig med ryggen mot sjukrumsdörren.

De spände ögonen i varandra.

— Ja, sade doktorn, eftersom jag inte har lust att bruka våld för att komma in till patienten, så får jag väl tala om att han följde mig till min bil. Mer vet jag inte.

— Kunde han ha gått ner till Skrineberg?

— Ja, om han haft något ärende.

— Bara en sak till, doktorn, var det dymmelonsdag?

— Maka er nu, slut med korsförhöret. Ni är ju inte tillräknelig.

— Om Tack använde tiden till att begå ett brott, skulle doktorn förklara *honom* tillräknelig?

— Vet ni inte att det tar flera läkare och flera månader innan man kan bestämma om en person är tillräknelig eller ej?

Livia steg åt sidan: säg bara en gång till det där konstiga namnet, bad hon.

— Charlatan! skrek doktorn och gick in i sjukrummet.

Sköterskan viskade till Livia: för guds skull, ta fram nyckelknippan, var den sen finns!

Livia höll sig i ledstången när hon gick nerför trappan. Brickan den fick stå.

Den lame reste sig upp och gick . . . Ur den satsen skulle hela förloppet veckla ut sig, bara hon hann tänka. Men det hann hon inte. Det var bråttom med nyckelknippan.

Natten innan detta hände hade godsägaren legat hos Kagge. Fadern sov ljudligt i rummet intill och utanför knutarna hördes natt-djurens skri. Själv låg han klarvaken, pinad av sin tvungna orörlighet, medan hans tankar vandrade utan styrsel, letade upp dumheter och misstag som de sedan måste försvara.

När han kom ihåg den gången, då han genast gett upp, bara för att fadern rivit sönder hans stackars skrivelse till Kunglig Majestät med begäran att få gifta sig före äktenskapsåldern, gav han till ett rop av obehag som väckte fadern.

— Hur är det? Har du inte tagit doktorns tablett?

— Nej, pappa. Alexander tvingade den i honom och somnade sedan igen, men den tabletten kunde lika gärna ha varit en sockerpulla . . .

— Det var absolut oursäktligt att jag for förbi . . . det var väl ursäktligt att jag for förbi . . .

Han hade stått i kupéfönstret, sett en skymt av Svinaskogen och varit tacksam att snälltåget så fort avlägsnade honom från flickan där, som suttit absolut stilla i två år och väntat på att han skulle bli en myndig man som handlade självständigt. Det var väl inte lätt för henne att upptäcka att hon tagit fel. Hon hade förstås inte kunnat fatta att man kan ha exercerat och likväl stå mitt i sin utbildning, sådant hände inte inom hennes samhällsklass.

— Du kunde ha förklarat det för henne, Karl Gustaf Stiernborg!

— Ja, men jag ville inte. — Nå, säg det då rent ut!

Ja, det var klart att man borde ha skött det hela på ett annat sätt, om man inte varit ung och dum. Men hur hade Livia burit sig åt? Adel hade i går anförtrott honom att det var hans skolkamrater som med ett vidrigt skämt upplyst honom vem som var hans far. Ritat upp en kotavla på svarta tavlan. Adel Värdig M. Livia Värdig. F. okänd. Nehej, F. Karl Gustaf Stiernborg.

Stackars pojke!

Hon behövde heller inte ha varit så stram första gången de träffades igen och han frågade efter Adel. Hur mår han? Bra. Hur går det för honom i skolan? Bra. Han ska väl utbilda sig till något när han slutat skolan? Ja.

Om hon behandlat honom på rätt sätt, hade mycket varit annorlunda.

När hon markerar att Adel hör till tjänstfolket och inte behöver ny kostym, då ligger det nära till hands att tänka: du kan ju försöka hålla honom nere på den nivån! Men när han själv kommer emot mig med sin barnsliga beundran, då smälter jag. Ingen har beundrat mig... åjo, men inte så... och jag beundrar honom... det är underligt att plötsligt ha funnit en son att beundra. Så vital, så snabb i uppfattningen. Första generationens vilja att slå sig fram och samtidigt med en instinkt som strax hjälper honom till rätta i vår miljö... Min dumhet den hösten, den bar rik frukt... attentatet som var så meningslöst har fått en mening, för jag har vunnit min son. Om jag bara mäktar behålla hans aktning och beundran? Tänk om han en gång ser ner på mig och anklagar mig? Men det kan också hända att om jag gör min plikt och ger honom en god uppfostran att han frivilligt...

Han slumrade till innan han hunnit få klart för sig vad det var pojken skulle göra frivilligt, men så fort han vaknade anmälde sig ordet frivilligt med all dess avgörande betydelse. Vad hade Livia för glädje av sin vårdnadsrätt om hon måste tvinga pojken kvar på Lunnagärde mot hans vilja? När det gällde Adel betydde frivillighet allt och honom kunde han räkna med. Den tanken var inte enbart trevlig att tänka till slut. Han måste se till att Livia frivilligt gav sitt tillstånd till vad han ämnade föreslå.

När han ringde var det Adel som kom och hjälpte godsägaren att sköta om honom och flytta över honom i rullstolen.

— Du Adel, sade Kagge, du kan fråga om din mor har tid ett ögonblick. Säg, tycker inte pappa att pojken är en äkta liten Stiernborg?

— Om jag bara visste vad en äkta Stiernborg är för något. Hans förmåga att ställa sig in och tränga sig på är inte något släktdrag.

— Hur kan pappa säga så? frågade Kagge upprörd. Om någon ställer sig in i det här fallet...

— Ja, så är det du, jag medger det.

Alexander tänkte på att han själv satt ödet i gång när han gav pojken busspengar påskafton, mest för att han inte orkade tala mer med Kagge om smörfetthalten och kon Blenda. Nåja, det blir ändå som det blir. Kagge var ju stoltare över pojken än om han fått en guldmedalj för sin nya tjur.

Adel kom tillbaka och förklarade att mor stod och talade med doktorn.

— Spring då tillbaka och ta fatt på henne när de slutat. Vi ska tala om din framtid.

Adel drog ner mungiporna.

— Mor har sagt att den har ni redan talt om, och hon var inte med på fars förslag.

— Men jag har hittat på alldeles nya planer i natt...

— O far, vilka planer?

I detsamma kom Livia infarande i mellanförstugan som skilde musikrummet från Kagges båda rum.

— Jag skulle be godsägarn att genast gå och låsa upp fruns chiffonjé, men hon får inte märka att nycklarna varit borta.

— Stanna ett ögonblick, Livia, jag vill tala vid dig, sade Kagge. Det var bäst att få det gjort, han var nervös och måste samla allt sitt mod. Men vill du inte hjälpa mig Adel, så jag kan få komma ut i musikrummet?

— Så där ja, sade hon, nu kan Adel följa med mig och hämta din frukost.

— Strax, Livia. Vi talte om pojkens framtid i förrgår...

— Ja, det gjorde vi och fick du inte klart besked av mig?

— Jo, men sen dess har jag tänkt ut nya planer. När man är tillsamman med pojken så märker man ju att han har läshuvud.

— O far, får jag studera?

— Ja, det får du, om din mor tillåter. Efter studenten står ju alla banor öppna, men det naturligaste vore om du gick igenom en lantbrukshögskola.

— Och sedan? frågade Livia.

— Kan du inte hålla dig lugn, utan måste flyga uppefter väggarna och damma tavelramar? Den utbildningen tar sin modiga tid,

och sen så är jag nog lika ivrig att få hit honom till Aneholm som min far var att få hem mig.

Han såg förväntansfullt på Livia, men hon teg.

— Eller kanske ännu mer, sade han. Eftersom man aldrig vet vad jag får för men av den här olyckan.

Om Tack visste vad han ställde till dymmelonsdagskväll, då skulle han allt vara belåten, tänkte Livia.

— Ja, det var en stor olycka, sade hon.

Kagge började bli illa till mods, men Adel var i sjunde himmeln.

— Mor hörde väl? Jag får bli agronom som far och komma till Aneholm. Vet mor av att Aneholm är sju hemman? Tänk mor, sju...

— Ja, jag tänker. Du Adel, din far menar väl som vill ge dig uppfostran, men du skall inte drömma om sju hemman.

Hon talade långsamt som om hon tänkt sig fram ord för ord.

— Du är gammal nog att höra och förstå, att när din far gifter sig, så får han andra barn och de har arvsrätt efter honom. Men du kan inte ärva någon annan än mig. Du kan fråga din far om jag inte har rätt.

Adel såg skrämd på sin far och Kagge log lugnande mot honom.

— Du ska inte vara orolig alls, sade han, jag ska nog ordna för dig, men spring nu och hör efter om jag inte får någon frukost!

När pojken gick förbi Livia fångade hon in honom ett ögonblick och hade honom att ställa upp sin fot i hennes knä, medan hon knöt hans skoband. Det kunde pojken ha gjort själv, men hon hade sökt en förevändning att röra vid honom och Kagge förstod det.

— Livia, sade han, det är en sak som jag aldrig skulle talt med dig om annars. När min fästmö slog upp med mig, så svor jag att aldrig gifta mig med någon annan.

— Du kommer ändå att göra det, annars vore det för tokigt. Och då kommer den dag då du inte tål att se Adel, ifall han gick här som en påminnelse om dina löften. Du har ju aldrig tålt att se mig.

— Livia!

— Ja du skulle inte nämnt det där om Aneholms sju hemman. Hur visste pojken att det är sju hemman? Det har du förstås talt

om. Om du tar hand om honom, så att han kommer sig upp som min bror Oscar Fredrik, så är det väl mer än nog.

— Det har aldrig varit min mening att du skulle lämna över Adel åt mig som din mor lämnade bort den där Sjömalm.

— Det kan väl hända, men jag vet nog hur det går. Ser du jag har inte hunnit med att vara nån bra mor åt honom de här åren jag haft plats. Jag hade tänkt att jag skulle försökt nu, men hur ska jag kunna det, om han börjar på läroverk?

— Pojken skulle allt bli bra ledsen om han hörde hur du talar.

— Men han hör det ju inte.

— Han är inte dum och han kommer att märka att du tänker: antingen din far eller mig.

— Det *är* så, och han har redan valt.

Kagge tyckte nog att hon spetsade till situationen onödigt, men han hade själv tänkt ungefär detsamma när han vaknade i morse. Han var på en auktion, där ett åtrått föremål auktionerades bort. Han hade höjt budet så kraftigt att hans medtävlare plötsligt avstått från att följa längre. Men han kunde inte uthärda att segra på grund av sina större resurser.

Livia blev allt otåligare medan han försökte förklara vilken glädje detta skulle bli för henne själv, om hon tog det rätt.

— Nu har jag inte tid längre, sade hon. Du kan inte få mig från att detta blir en olycka för Adel och för mig.

— När du talar så, Livia, tvingar du mig att ta tillbaka mitt anbud.

— Det går inte. Vad skulle Adel sen tro på i livet? Hur skulle jag få hand med honom på Lunnagärde? Hon reste på sig. Han ska väl bli hos oss i alla fall tills du kommer tillbaka från lasarettet?

— Livia, jag förstår att jag skulle inte ha farit i väg så här och ställt till... men jag blev överrumplad av pojken... det var så roligt när han kom påskafton, jag hade legat så ensam hela dagen... jag längtade att bli bekant med honom...

— Ja, så blev du det...

Livia gick genom det stora musikrummet utan annan tanke i huvudet än att lyckligen nå ut genom halldörren.

Kagge dröjde i det längsta med att ropa henne tillbaka. Om han gjorde det, så skulle han alldeles säkert ångra sig. Men om han inte gjorde det, vad då?

— Livia, kom närmare.

— Varför ska jag det?

— För att jag kan ju inte komma till dig. Livia, det enda riktiga är förstås att vi får ha pojken ihop. Men då får du bekväma dig att flytta till Aneholm.

— Jag trodde du visste att jag har fått nog av Aneholm.

— Du vill inte förstå vad jag menar. Jag menar att vi ska gifta oss. Ska jag fria till dig på fyra meters avstånd?

— Nu flyger du i väg igen. Man ska gifta sig med den man kan tycka om. Du tycker om din vackra fästmö.

— Ja, jo, men, det är ju en sak som liksom inte hör hit.

— Nyss sa du att du svurit att aldrig gifta dig.

— Ja, det sa jag, men det var för Adels och din skull som Else bröt med mig. Hon tyckte att han skulle heta Stiernborg. Tror du inte att det skulle passa honom? För första gång under detta dystra frieri kom det en glad glimt i Kagges blå ögon. Det flög för honom att Adels legitimering skulle kunna ordnas rent formellt. Men Livia hade inte en tanke åt det hållet. Hon övervägde tydligen deras möjligheter att kunna leva tillsammans och han kände på sig att hon inte tyckte de var stora.

— Namnet Värdig kan duga åt honom, sade hon. Bara begravningen är över så skall här bli... tal om det namnet, hade hon tänkt säga, men hejdade sig, ty när Adel inte ville heta Värdig mer, så kanske hon aldrig fick ork att ställa till bråk för att sätta fast Tack.

— Det får väl vara måtta med dina uppoffringar för pojken, sade hon.

— Undras vad du vill offra för att Adel ska få ett hem med far och mor?

— Begriper du inte att det skall mer till än att vi gifter oss? Gifta folk ska kunna arbeta ihop om det ska bli ett hem. Och det kan aldrig vi.

— Det vet jag visst!

— Nej, för du förslavar de skapade tingen och skaffar dem sjukdomar och veterinär och besprutare på halsen.

— Adel finner inte så många fel på mig.

— Nej, jag vet det.

— Jag har ingen lust att tala jordbruk med dig, sade Kagge. Lägg på minnet vad jag bad dig om och vad du svarade, ifall Adel skulle vilja veta det i framtiden.

Han var både lättad och stukad på en gång.

— Du är allt bra stursk, du Livia, sade han. Du har fått nog av Aneholm! Om du bara visste vad som hände skärtorsdagen.

— Det måtte jag väl veta. Du fick blodöverföring på morgonen.

— Ja, och vidare hände att kunglig majestät tillsatte sakkunniga för att utreda en lag om tjänsteplikt, därför att tiderna är så oroliga. Redan förut i veckan fick jag en förtrolig förfrågan hur många gamla från Skåne vi skulle kunna hysa på Aneholm ifall vi skulle bli angripna söderifrån. Vad tror du?

Livia började räkna. Tretti, sade hon, om det behövs.

— Så bra att jag frågade dig, jag hade tänkt svara tjugu. Och vem tycker du skulle passa att ta hand om dem? Den saken var jag genast klar på, så du står redan på min lista. Det kan hända att du blir kommenderad till Aneholm som du försmår, jag säger bara *kan*, men säg nu inte detta till någon människa . . . hör du . . .

— Jaså, du tror att du kan kommendera mig, sade hon.

Hela dagen arbetade Roda och Livia sida vid sida med att räkna platser, flytta bord och stolar, prova dukar och lägga ut silver.

Livia hade inte tänkt mycket på Kagges varning. Han behövde inte ha kommenderat henne, men tretti gamla skulle hon väl klara om så vore. Rädd? Hon hade ingenting att vara rädd för mer.

Men hon kom ihåg hans ord när hon hörde Rodas ängsliga röst fråga efter nyheter från Albanien.

Högt uppe från en stege där hon stod och langade ner glas åt Roda frågade hon: Kan Kagge kommendera mig till Aneholm om vi blir angripna söderifrån?

— Det är väl något som han önskar sig, fick Roda fram, men hon begrep nog att Kagge haft en bestämd anledning till att börja tala med Livia om tjänsteplikt och anfall söderifrån.

— Är det bara jag som ser spöken, eller är det så att ödet har kommit i rörelse? I förra veckan då jag tänkte mig fram till möjligheten att människans uppehållstillstånd kunde löpa ut långt före den tid som var henne tillmätt av begynnelsen, då låg denna möjlighet i en dimmig framtid. Nu har den ryckt närmare. Spelet är i gång: anfall på Albanien, anfall söderifrån, evakuerade på Aneholm, bombsäkra källare på Svinaskogen.

Människan har länge brutit mot villkoren för sitt uppehållstillstånd. Ska konsekvenserna visa sig nu?

— Förlåt, Livia, jag hörde inte? Jo, tolv personer kan sitta ute i hallen . . .

Rodas tankar började göra vilda slag ut mot de yttersta möjligheterna, ut till den punkt där människan mötte sin gräns, och där föränderligheten brast som en bubbla vid det slutliga mötet med oföränderligheten.

— Vi dukar så att vi kan blanda statare, bönder och herrskap . . .

— Jaså Livia skakar på huvet. Det var min idé.

— Jag kunde just tro det. Jag tyckte Roda sa något mer? Om livet på jorden. Vad är det med det?

— Jag talar högt vet du ju. Jag undrade bara för mig själv om livet skall börja knyta sin långa kedja på nytt, ifall människan försvinner från jorden?

Hon är precis som farmor, tänkte Livia. Det var dumt att jag sa det där om anfallet söderifrån.

De försökte båda föreställa sig jorden utan människor. Livia tänkte på all bråte och all oro hon skulle lämna efter sig. Roda försökte följa dem i spåren som kunnat tro att det mänskliga medvetandet hade ett fäste utanför jorden när vi människor försvunnit därifrån. Hon undrade om alla de som tagit den tanken som en självklarhet i sin mun, hade följt den ända ut, så svårt som det var.

"Och himmel skall förgås och jord, men ej hans helga, dyra ord. Hans namn av alla tungors ljud, skall kallas Frälsare och Gud."

När undergångens möjlighet verkligen stod inför en, tyckte man nog att den versen glidit lite för lätt ur pennan på Johan Olof Wallin.

von Wreech hade aldrig skrivit en psalm. Ingenting hade glidit lätt ur pennan på honom, det märktes när man läste hans bok. Men en säker eskort hade han haft, när han med lilla Kristina Stiernborg vid handen nådde tillvarons hjärtpunkt. Mitt i solen.

— Vi blir aldrig färdiga om Roda ska läsa i psalmboken.

— Vad var det vi skulle bli färdiga med, Livia?

— Dukningen.

En stund arbetade Roda något så när regelbundet, men när kvällen kom gick hon från det ena fönstret till det andra och blev stående.

— Varför gör Roda så?

— Jag gör precis som många andra oroliga människor, jag ser efter om stjärnorna finns kvar.

Godsägaren skulle sitta uppe med ett tal till morgondagen och fick Livias medgivande att Adel skulle få ligga inne hos agronomen i natt. Han visade Livia sin svärfars guldklocka.

— Frun är lite lugnare nu, Livia måste säga något snällt till henne om den.

— Ja det ska jag göra, men själv hade jag ju hellre velat att pojken hade burit min fars silverrova när han läste fram.

— Ja, jag ville bara vara vänlig, sade Alexander, svängde och snodde in på kontoret.

Roda förstod att vänligheten hade gjort ont emedan den var ett tecken på Stiernborgarnas nya inställning till pojken.

— Din fars silverrova är ju krossad i smulor, sade hon.

— Det var bara som vi trodde, sade hon. Den är hel och går riktigt och finns hos Tack.

Roda släppte allting och tvang Livia att berätta om hur hon upptäckt silverrovan på hans läseställning.

Det oangående sätt på vilket Livia redogjorde för besöket skrämde Roda. Hon begrep nu att mer hade hänt än hon anat medan hon tänkt på världens undergång.

— Men det är ju ett bevis mot honom!

— Han påstår att han hittade den på banan. Men säg Roda, är charlatan en sjukdom?

Roda förklarade ordets betydelse.

— Jaså, sade Livia. Doktorn talade med mig om Tacks sjukdom i går, nej det var i morse, och ga den så krångligt namn. Jag frågade om, och då sa han charlatan, men då mente han mig då. Men jag fick ur honom att han botat Tack för tillfället så att han kunnat stiga upp och gå ner till banan.

— Och begå attentatet!

— Ja, inte annat än jag förstår så. Jag misstänkte honom från första stund.

— Men detta är ju förfärligt viktigt!

— Nej, inte så farligt viktigt mer.

Roda gick in till Alexander. Hon lade sin arm om hans skuldra och frågade om han ville ha kaffe att styrka sig med. Han såg tacksamt upp mot henne.

— Du, sade hon, har Kagge tagit pojken från Livia?

— Från Livia, varför det, men nog har han tagit honom.

— Hur ska det då gå med hennes förstånd?

— Det får väl gå över. Jag menar sorgen får gå över. Försök att rycka upp henne.

— Ja, det var ett gott råd.

— Hör nu på mig, Livia, sade hon. Vi har bara servetterna kvar. Det ska vara ljus och svan, och dem har mamma lärt mig. Nu börjar jag medan du går ut i köket och kommer in med kaffe som är svart som döden och hett som kärleken. Alexander får dricka sin kopp ensam.

De blev sittande i ett hörn av matsalen medan Roda obönhörligt frågade ut Livia. Först var det samtalet med doktorn då Tacks sjukdom blev nämnd av en händelse. Roda lovade att i morgon dag ta reda på av doktorn allting om sjukdomen och behandlingens verkningar. Nu går vi vidare baklänges och ser om vi kan få det att hänga ihop. Närmast före kommer de misslyckade försöken att hitta attentatorn. Platsvakten misstänktes och måste släppas. Så kommer vi till ert besök hos Tack som satt så stel att han inte kunde vända

ett blad i sin andaktsbok. Det var klart att din bror tyckte att den gubben var utom fråga.

— Han sa till mig att om jag kunde bevisa att Tack skruvat dän muttrarna, så skulle han gå med på att han mördat far.

— Vad han ska bli snopen när vi bevisar det! Nu antar vi att gubben kunnat göra det, men varför kröp han ner till banan just den kvällen?

— Jag tror att han fick höra om brevkortet som Oscar Fredrik skickade till Skrineberg, att han skulle stiga av där dymmelonsdags kväll, för det var ju en stor nyhet som kom med posten. Han har nog tänkt på det onda han gjort lika mycket som vi, och så blev han rädd. När han fick sina lemmars bruk, skruvade han bort muttrarna. Sen blev det byte på mötesplats, så Kagges tåg gick upp, men det kunde han inte göra något åt.

— Det här ser ut att hänga ihop. Jag ska sätta i gång din bror med det allra första. Du får försöka ta reda på om platsvakten verkligen spred ut vad som stod på kortet. Vilken upprättelse och vilken uppståndelse vi ska ställa till!

— Tro det? sade Livia och reste sig. Godnatt. Roda är snäll som bryr sig om detta.

Livia kröp in mot väggen och slöt ögonen hårt så fort hon kommit i säng. Hon ville inte gå vidare tillbaka, men sedan hon börjat måste hon fortsätta.

Åren gled förbi, och mycket som stod på bladen var utplånat, men inte det ögonblick då farmor i en sista viljeansträngning försökt att dra henne med sig ner i mörkret och hon hade lovat komma efter så fort hon hann.

Hon gick längre tillbaka, här reste sig hennes lille kalv, stod för sig själv, vågade ett steg in mot mors armar.

Här synade hon honom för första gången och kände hans lilla hjärta slå. Här gick hon och väntade på honom, det var ett sådant väsen om hans ankomst, till och med mor hade för anständighetens skull bett henne sjunga någon annan av sina läsepsalmer än: "Guds himlavalv det sköna, är nytt i vidd och höjd..." Men det *var* nytt

i vidd och höjd sedan den dagen då hon följt med Kagge till källan på andra sidan Fjärhanaberget.

Så var hon läseflicka, det höll på att gå galet hos prosten därför att hon enligt sitt löfte inte fick glömma och inte förlåta, men det redde upp sig med farfars hjälp. Hon mindes hur farmor gråtit över henne, hon mindes fars mördare som kom med katten och fars mördare när han dök upp ur mörkret och mor lyste på honom med sin lykta. Men hur hon bjöd till, så mindes hon inte far själv. Mor hade sagt många gånger, att han slagit armarna om henne och inte velat släppa henne fast det var så brått när han skulle i väg, men själv visste hon inte om det. Fadern var förlorad för henne. Hennes minne började vid den där kvällen i mörkret. Hon mindes att hon dagen därpå försökt att tränga sig genom bergskärningen för att finna far, men sedan de vuxna hade hindrat henne den gången hade hon aldrig återvänt dit. Far var inte där.

Någon hade sagt helt nyligen: far *var* där, men de orden hade fått flyga bort. Vänta litet. Lokförarn . . . ett mörkt föremål på banan, det var Oscar som berättat det. Naturligtvis hade där inte varit något mörkt föremål, sade han, men då hade hon själv svarat: *far var där.*

Ända sen brodern reste hade hon undrat varför han alls måste komma. Inte för fars minne och inte för mors sjuttioårsdag, då mor var så tyst och inte ville bli lämnad ensam i rummet med gästerna. Kanske kom han bara för de där orden om lokförarn . . .

Om hon bara kommit ihåg dem lite tidigare hade hon inte behövt hela denna dag, sen hon lämnade Kagge, sitta fast liksom i helvetet, där man varken kommer fram eller tillbaka, och varken kan leva eller dö.

Dödens port bakom, dödens port framför . . . Men när far väntar där, då behöver man inte vara rädd. Man kan gå sin väg vidare fram. För varje steg lämnar man hjärtat längre bakom sig, men det kan inte hjälpas. Det var när Adel varit så kränkt, som hon glömt bort lokförarns ord, men nu var Adel inte mera kränkt och han grät inte mer om nätterna.

När Alexander såg att det lyste under Rodas dörr, knackade han på.

— Varför har du inte lagt dig?

— Jag skriver ett telegram till Sjömalm att han skall komma tillbaka.

— Varför det?

— Vi har fått ett nytt uppslag om banvakten Värdigs död och attentatet.

— Tala inte mer med mig om "fars minne", sade Alexander.

— Jag tror att Livia är mycket nära att vinna sitt mål, och den triumfen kan du väl unna henne nu. Är talet färdigt?

— Ja, och nu har jag satt lite mod i Kagge med det, sade han. Och jag kom för att sätta lite mod i dig också. Jag kan säga dig att jag vet från säkraste källa att vi inte behöver frukta anfall söderifrån. De vet vad vi har att försvara oss med.

— Tack snälla du, sade Roda. Det var skönt.

Han såg lite misstänksamt på henne, men hon var fullt uppriktig. Hon tyckte att det var skönt.

Hon kände ett slags lättnad över att ha kunnat hjälpa Livia genom att leda henne in på andra tankar just nu, när hon för första gång blivit medveten om sin fullkomliga ensamhet.

Inte en aning hade Roda om vari hennes hjälp verkligen bestod. Det kunde hon inte ha, ty hon visste inte att det var hon som råkat lägga en spärr framför dödens port, när hon hindrade Livia att söka efter far. Utan att förstå vad hon gjorde, hade hon nu tvingat Livia att vända bladen i sitt minnes bok, ända tills hon nådde spärren och upptäckte att den var bruten och intet hinder mer.

Befallningsmans begravning

Roda höll just på med att sätta blå iris i alla tennbägare då Alexander gjorde en rond i huset. Han kunde lugnt fara till begravningen. Ulla hade haft en dräglig natt, allt var redo att ta emot gästerna. Solen slog gnistor mot blanka rutor, slipade glas och silver. Rodas blåa och vita bord gjorde effekt, lite hård men förnäm.

— Det här påminner mig om fasters tid, sade han. Du är så lik henne som jag minns henne från farfars begravning.

Roda återgäldade komplimangen och sade att han tog sig bättre ut nu än då. Men för sig själv tänkte hon att hennes mamma aldrig skulle rustat till en sådan begravning för en oskyld person, ty hon satte allting på sin plats. Hon skulle framför allt inte tillåtit ett sådant kalas, då en medlem av den egna familjen låg och väntade på döden.

Frisören från Smalsjö gjorde sitt bästa med agronomen. När han gått kom Adel för att be Roda hjälpa till att klä hans far. Kagge hade sovit den skuldlöses sömn, ty han hade gjort sitt yttersta för Livia och hade intet ansvar mer. Han var vid bättre humör än någon gång under de tio dagar som förflutit sedan han råkade ut för olyckan och spolierade gärna en frackskjorta för att bli fin. Fracken krängdes över vänster arm, gipsförbandet doldes med en svart rundskuren klädeskappa som vädrats och pepprats ner i alla år sedan gamle kammarherrn slutat att bära detta förnäma plagg. Hans rullstol placerades i musikrummet mot bakgrunden av det röda draperiet som dolde dörren in till hans egen flygel. Härifrån kunde han ha fri utsikt över gästerna, och han längtade riktigt efter att de skulle komma.

Gästerna längtade också.

Radio och tidningar hade varit så kusliga den sista tiden, att det var en riktig lättnad med den här begravningen. På lördagen hade bagerskan glacerat sina tårtor med choklad för att markera en sorg som ingen kunde känna. Visst hade den hygglige befallningsman fått en ynklig död, men han efterlämnade ingen oförsörjd familj. Han hade dött vid den ålder, då ens bekanta endast känner en övergående betänksamhet inför utsikten till "vår egen hädanfärd".

Det var nu länge sedan Stiernborgs haft storkalas, och det skulle bli intressant att se hur fröken Pendrich skötte sig som värdinna. Det surrade intressanta rykten omkring Aneholm, där gårdsfolket tidigt på morgonen satte ut granar och risade för den döde, innan de klädde sig för att följa liket till kyrkan. Genom växeln i Smalsjö visste man att den stackars fru Stiernborg försökt övertala sin son att gifta sig med Livia så att hon skulle stanna på gården. Han hade inte varit vidare hågad före olyckan, men han kanske skulle se saken på ett annat sätt nu, när han blev ofärdig för livet. Tänk om det ouppklarade attentatet skulle bereda väg för en sådan sensation. Något betydde väl en mors sista önskan, likaså att agronomen kommit hem i ambulans ena dagen, och att godsägaren nästa dag hämtat Livia från Lunnagärde. Bara man vågar ta risken, finns inte något bättre sätt att visa folk hur oumbärlig man är än att flytta. Mer än en av dem som nu satt som fruar till socknens pampar, hade blivit gifta genom en så enkel åtgärd.

Livia stod på post i sin svarta klänning, sitt vita förkläde och den vita mössan. Det var skönt att bilar och skjutsar med middagsgäster nu äntligen körde upp, ty de här timmarna då alla som kunde farit till kyrkan, hade känts outhärdligt långa. Ingenting hade hon haft att göra, så hon hade suttit inne hos frun och sagt hundra gånger: mycket vacker klocka, alldeles för fin för Adel.

Roda kom och ställde sig bredvid henne.

— Du ska se att allt reder sig, sade hon.

— Varenda en som är bjuden kommer, svarade Livia. När de är färdiga i köket, ger jag Roda en vink, så kan Roda gå till kyrko-

herden och be honom ta upp bordspsalmen. Han ska ju sjunga så bra, så folk vill gärna höra honom, säger kokfrun.

Roda och Livia insåg snart att de alldeles i onödan lagt ner så mycken möda på att duka vackert. Änkeprostinnan Elmén sade några vänliga ord därom, men de övriga gästerna distraherades av de läckerheter som redan stod framme på smörgåsbordet, eller också begrundade de glasen vid kuverten. Andra glömde allt för anblicken av agronomen som hade sin vackre lille son till passopp eller tittade på de nya svarta klänningar som fru Alma Andersson i Smalsjö hade sytt för tillfället. Sedan stirrade de på Livia när hon kom in med sin stab som bar den varma maten. — Jag begriper inte, tänkte hon, varför de ska glo så på mig, då vi har ett sådant smörgåsbord.

— Vad ska jag ta för psalm? frågade kyrkoherden.

Det hade Roda ingen aning om. Hon såg sig frågande omkring och fick ögonen på sin rival om Johan Stiernborg.

— Magistern är den rätte att bestämma psalmvalet, sade hon.

Tillsammans stämde de upp:

"I Jesu namn till bords vi gå
välsigna Gud den mat vi få."

Sedan stämde alla gästerna med överväldigande kraft in i andra hälften av sången:

"och hägna med din milda hand
i nåd vårt hem och fosterland."

Alexander fick tårarna i ögonen. I detta ögonblick försonade han sig med denna dyra tokiga middag.

Hans herrgårdsbekanta slog sig skyndsamt ner i kontoret, när Roda föreslog dem att blanda sig med de övriga gästerna. Direktör Krill drog kyrkoherden med sig dit in, ty trots allt var han inte riktigt säker på att bli välkommen ensam.

Men kyrkoherden avlägsnade sig ganska snart, sedan han förgäves försökt att ge diskussionen om ungdomens nöjesliv en mindre frivol riktning. Det var ju en allvarlig fråga, men herrarna tyckte

visst inte det, trots att riksdagen beviljade anslag till en utredning. Han sade några ord till damerna som satt i lilla förmaket och i matsalen, men deras diskussion om socknens intima angelägenheter var ett frimureri som han inte kunde följa, och vad änkefru Persson angick så hade han fått nog av henne. Först alla svåra anklagelser mot mannen vid medlingen, och nu denna långa slöja och namnlösa sorg. Inte ett ord mer till den människan.

Han hade tänkt att slå sig ner med sin tallrik hos unge Stiernborg som haft hans fulla sympati redan innan han råkade ut för olyckan. Men rullstolen hade genast blivit omringad av doktorn, veterinären och Krill junior. Man resonerade om profylaktisk koltetrakloridbehandling av leverflundra, och det lät då både obegripligt och oaptitligt.

Roda och Alexander hade förstås inte lyckats att stoppa in statarna bland sockenpamparna. Gårdsfolket flydde ut i hallen medan nämndemän, kyrkvärdar och ordförande slog sig ner i musikrummet kring det stora bordet.

Livia hörde hur de gick på om attentatet, när hon serverade pilsner, och det var genom den yttersta självkontroll hon förmådde att tiga. De pratade förstås bara hit och dit med flit, för att ha trevligt.

Redan första smörgåssupen höjde stämningen, men endast kyrkoherden tycktes finna något märkvärdigt däri. Man beredde honom en plats och han fann att om han ville veta något om sina nya församlingsbor, så hade han kommit till rätt bord. Alla visste allting om de smalsjöbor som varit med på olyckståget. Fyra av dem satt här och åt, men man diskuterade ändå fritt vem som kunde ha haft orsak att göra av med dem. Befallningsmans änka hade avförts från de misstänktas lista redan innan kyrkoherden kom, ty visserligen hade dödsfallet kommit lägligt för henne innan hemskillnadsåret gått ut, men man behövde bara ta henne i hand för att förstå att hon aldrig kunnat skruva dän de där muttrarna.

Någon föreslog att förre mejeristen i Skrineberg kunde ha gjort det i desperation över att bönderna tagit från honom hans levebröd, när de övergått till andelsmejeriet i Smalsjö. Men dels var han inte sådan, dels var han rasande på den moderna utvecklingen som ströp

den fria konkurrensen, och den kunde man ju inte komma åt med ett attentat. Fast man måste ju säga att agronomen var den som gjort slag i saken med andelsmejeriet ...

Ordföranden i bondeförbundets lokalavdelning var en herre som inte generade sig.

— Du Pettson, sade han till fattigvårdsstyrelsens ordförande, du var ju med på tåget, vad kan du ha haft för fiender?

— Ja, jag har så många, så jag kan inte räkna dem, svarade han Pettson. Det förstår kyrkoherden att man får ovänner när man försöker hålla utgifterna inom sina gränser. Men varför frågar ni inte Norragård, sade han och stötte den tjocke nämndemannen i sidan, du åkte ju ut med din särlista ur kommunalfullmäktige! Du kunde väl ha velat göra något för att bereda dig rum.

— Ja, men det var inte jag som stod näst efter den siste som kom in. Det var annars ett orättfärdigt val, kyrkoherden, och hade jag haft någon nytta av att Pettson kommit undan, så hade jag varit svårt frestad att ställa till ett attentat.

— Här har vi den som kommer in efter befallningsman! Alla tittade på kyrkvärden i Lövås, en prydlig och städad gammal man, som hittills inte alls deltagit i samtalet och låtit sin snaps stå orörd liksom kyrkoherden.

— Nå du Sven, fram med ditt alibi! Då blev gubben blixtrande ond, ty han förstod inte skämt.

— Så glad har jag sällan vatt som när jag föll igenom och slapp sitta i det sällskapet, sade han förtörnad. Det förstår nog kyrkoherden, då han hör di? Eftersom jag är över de sexti, så tänker ja tacka nej till att komma in efter befallningsman. Om jag vill ha halvan? Tack så mycket godsägaren, men häll i åt den som druckit ut bå mitt och kyrkoherdens glas.

— Det var nog jag som tog miste på glas, godsägaren, sade taxeringsnämndens ordförande Robert Karlsson i Bäckatorp med spelad ånger. Det kunde han säga, ty alla visste hur måttlig han var.

— Ja hör du du, Robert Karlsson, du som tas med att du har lust till din nästas brännvin, var inte du med på tåget?

Jo, det nekade han inte till men det ville han då säga att om smalsjöborna lade försåt för *honom*, så var de inte riktiga i huvudet.

Det blev ett allmänt skratt, ty han var älskad av alla deklaranter, men det visste inte kyrkoherden än, så att han höjde varnande sin hand.

— Kyrkoherden ska inte tro för illa om oss, sade en annan. Tycker vi att vi lyckas *för* bra med deklarationerna, så lägger vi samvetspengar i fattigbössan.

— Jaså, sade kyrkoherden, den enda gången jag har vittjat den, så hittade jag bara åtta tjugofemöringar. Ni måtte skatta mycket hederligt i Smalsjö. Det gläder mig.

De andra märkte genast att han kommit in i tonen och försökte att leka med.

— Kyrkoherden har en arrendator, vågade sig någon på att säga, som var med på tåget, men han bara äter och tiger. Nå du, Angivarnisse, en vet allt vad du har för fiende!

— Min fiende som du säger han var själv med på tåget, svarade prästabonden mellan två tuggor.

— Men han steg av vid Skrineberg, sade en röst från kortändan.

— Ja, visst fanken, det var misstänkt. Du prästabonde, har du inte nämnt det för landsfiskalen?

Men nu tyckte kyrkoherden att det gick för långt.

— Jag önskar inte veta vem det är ni syftar på, sade han, men jag känner min arrendator som en genompräktig karl, jag är säker att han inte gjort något som förtjänar ett så fult öknamn.

— Nej, för all del, kyrkoherden, sade Robert Karlsson, men han har ärvt at efter sin farfar, och vi tänkte inte på att kyrkoherden inte visste det lia bra som vi. Se hans farfar han anmälde den personens farmor som vi inte får nämna för lönnbränneri. Di var inte så blödiga på den tiden, så länsman tog henne själva julafton, fast hon var änka med fyra barn som hon försörjde med att fortsätta mannens hantering. Det hjälpte inte att hon protesterade mot att bli häktad för att hon gjorde sin nästa en tjänst. Hon dog sen på häktet, och prästabondens farfar han fick aldrig något för vad han gjort. Så det är därför namnet sitter kvar.

— Jag tycker att min arrendators farfar gjorde alldeles rätt, sade kyrkoherden och lämnade bordet. Där fortsatte man att diskutera de möjligheter som öppnade sig, om man tänkte sig att attentatet i stället varit riktat mot möteståget.

Livia tyckte allt att Roda var märkvärdig. Ingen människa kunde se på denna värdinna att hon var vettskrämd för kriget. Hon var överallt, hon såg genast om någon satt tyst och fallit ur samtalet, hon tog sig an kyrkoherden när han inte härdade ut vid det stora bordet längre. Kort förut hade hon manövrerat in doktorn i en vrå och haft ett samtal med honom som slutade med att han skrev ner full upplysning om Tacks sjukdom och behandling. Doktorn var som en annan människa. Han hade till och med hälsat artigt på Livia, och sedan han märkt att herrskapet var lika artiga mot statarhustrurna som mot fru Krill hade han tagit dem i hand.

Själve veterinären var idel solsken i dag.

— Fröken skulle bli hovmästarinna på en stockholmsrestaurang, sade han, då han gick förbi Livia. Ja fryn inte på näsan, för det är stiliga fruntimmer det, som kan sin sak likaväl som fröken.

Efter buljongen kom fruntimmerna fram i en lång rad för att hälsa på agronomen och höra hur han bättrade sig. De inbillade sig att det kunde man veta innan gipsförbandet blivit avklippt och axeln röntgad. Han smålog mot dem och sorterade dem i fåren som hade vett att räcka fram vänster hand, och getterna som kom stickandes med den högra.

Livia upptäckte att hon gjort en blunder, när Kagge vinkade bort sopptallriken. Hon serverade honom rykande buljong i en stor kopp, men något mera formellt än hennes sätt att servera och hans att ta emot, hade fruarna aldrig sett. Inte en blick, inte ett småleende.

Fruntimmerna återvände till sina platser och viskade med varandra att det här såg inte vidare lovande ut.

— Lita på mig, sade fru Krill, det kryper alltid i ryggraden på mig, då jag kommer nära två personer som är kära i varann och i dag känner jag ingenting!

— Kan du gå med slagruta också? frågade prostinnan Elmén. Ska vi passa på nu och göra ett litet besök uppe hos Ulla?

Kyrkoherden klagade för Roda över utvecklingen. — Fröken tycker förstås som alla andra att vi inte kan vrida den tillbaka, men ändå. Har fröken tänkt på att hela vår bibel genljuder av ropet på omvändelse?

— Vi måste få tala mycket om det, men nu tänker visst min kusin säga några ord.

De som aldrig förr sett den gamle brune tuppen på Aneholm i frack, med vänlig min och älskvärda tonfall de kände knappt igen honom nu.

Han stod i hallen mitt bland sitt eget folk och talade in mot de tre dörrarna.

— Kära gäster, sade han, *våra* kära gäster vill jag säga, fast tyvärr min hustru inte kan vara närvarande, jag hälsar er välkomna till oss, alla har ni stått vännen Persson nära som släkt eller som medarbetare. Det tycks mig som om han själv vore levande ibland oss här, där han så osjälviskt arbetat först som min högra hand och sedan som min sons (aj, jag skulle inte nämnt den högra handen).

När han kom till oss var det ännu något så när hyggliga tider, och jag tyckte till exempel det var onödigt att införa maskinmjölkning och lägga pengar på prima kontrollerat utsäde. Men sedan blev det sämre undan för undan, mina yrkesbröder här minns nog hur det var, det var på den tiden då man måste producera sextusen femhundra liter mjölk för att betala en dränglön. Priserna var dåliga, själva Krills omsättning sjönk när bönderna inte hade några pengar att köpa för. Skatteunderlaget sjönk, folk sålde sina gårdar och flyttade från socknen, ja, jag kommer ihåg den dagen, då den gamle i Fiskartorpet på Svinaskogen lät hälsa, att fiskarna hade fått bukvattensot...

— Tänk att verkningarna av Ivar Kreugers fall sträckte sig ända till fiskarna i Smalen, viskade Krill till sin granne.

— På den tiden var det inte vidare roligt för vännen Persson att ha med mig att göra. Han påstod att vi skulle kunna få högre avkastning mot mindre kostnader, om vi utnyttjade vetenskapens rön, men jag bara klagade på de dåliga tiderna och citerade bibeln: "förbannad vare marken för din skull, törnen och tistlar skall hon bära

dig . . .” När min son kom hem för att rådgöra med mig om läget, visade det sig att han och befallningsman höll ihop mot mig, så att jag måste ge mig. Jag gillade lika litet som min kära kusin Roda att vi lade ner ängsslåttern och gick in för betesvallar och ensilage. Men när det sen kom så långt att jag kunde ägna mig mer åt skogen, då var jag allt bra tacksam mot dessa två som genomfört betesfred där.

Jag tror att det mesta motståndet satte jag upp mot befallningsman, när han började tala om att jag skulle föregå med gott exempel och gå in i lantbrukarnas inköps- och andelsföreningar. Det var ju detsamma som att avstå från mitt största nöje att trissa upp priser och pruta. Jag älskade långa samtal med mina affärsvänner som kände mina knep lika bra som jag deras. Jag var en inbiten individualist, jag ville inte organisera mig. Men sen när min son kom hem på allvar, då fick jag veta att Persson gjort storverk i organisationsarbetet, Karl Gustaf själv behövde bara charmera in de allra omöjligaste i organisationerna, och den siste av dem var jag.

Min son har bett mig att för hans räkning frambära ett tack till vår vän för det stöd han haft under de tre år han skött gården. Alla som vet vad Aneholm numera producerar för folkförsörjningen förstår det. En tacksamhetens skål för vännen Perssons minne . . . han som levde och dog för den här gården.

Den torre Stiernborg var så rörd att han knappt fick fram de sista orden. Men han vinkade åt flickorna att fylla glasen på nytt, och snart lugnade han sig så att han kunde gå in i musikrummet och dra alla med sig i en skål för framtiden och för den unga kraft som blivit sparad till att ta hand om den . . .

Kagge sökte förtvivlat efter en näsduk, Livia måste smussla sin till Adel som stack den i faderns vänstra hand.

Sen blev samtalet mycket livligt.

Roda och kyrkoherden hade samtidigt kommit fram för att skåla med Kagge. Roda sade: de där orden: ”förbannad vare marken för din skull”, de kan aldrig ha varit sagda till en beskedlig fruktätare som Adam utan till en mycket dålig jordbrukare. Prästen medgav att visserligen kunde man tänka sig hundratusentals år mellan varje

sats i skapelsehistorien, men förbannelsen gällde nog ändå olydnad mot Gud. — Och skulle det inte vara olydnad mot Gud att bruka jorden så att hon bär törnen och tistlar?

Förman kom fram till Kagge och frågade om han kunde rulla ut i hallen, så skulle de leda Rex en sväng framför trappan.

Angivarnisse frågade rätt ut i luften: kan I sä mig vem som hade ihäl Oscar Värdig dan för palmelördag år 1909?

Krill föreslog Stiernborg att befallningsmans namn skulle komma på bautastenen i Smalsjö.

Livia fyllde på Krills glas, så att han skulle kunna tacka för maten och frågade vad en bautasten skulle vara till och fick veta det.

Kyrkoherden hade kommit i diskussion med doktorn, veterinären och Krill junior. Herrarna skrattar åt tanken att vi skulle kunna vrida utvecklingen tillbaka, men har herrarna tänkt på att hela vår bibel genljuder av ett skri på omvändelse...

När Krill senior klingade i glaset, gick Livia till doktorn och viskade ett ord i hans öra. Sedan gick hon in i serveringsrummet.

— Beda och ni andra, ni klarar avdukningen. Jag måste upp till frun, hon ropar på mig. Jag ska försöka komma tillbaka tills vi ska servera kaffe. Vi törs inte ta upp folk i stora salongen, frun har fått en ny attack! Passa på och duka av medan alla springer ut och tittar på tjuren.

Alexander och Roda stod bredvid varandra under kryssvalvet medan gästerna tackade och sade adjö. Omedvetet hörde de så självklart samman som värdfolk att fru Krill började viska med änkeprostinnan att det kröp i hennes rygg. Fröken Pendrich är djupt olycklig, det anförtrodde hon mig en gång när vi delade kupé på nattåget. Jag unnar henne så att bli lycklig. Tack snälla fröken och hälsa så hjärtligt till Ulla och agronomen...

Kagge och Adel hade dragit sig tillbaka in i flygeln med en kopp kaffe och ett glas konjak. De hörde hur sorlet avtog, de pratade om dagens händelser och förstod varandra utmärkt. Adel fick smaka en tesked av konjaken och blev mycket förvånad.

— Jag undrar om du inte borde ligga inne hos din mor i kväll, sade fadern. Ja, Adel tyckte också att det var klokt.

— Livia ska ha stor tack som skött sig så berömligt, sade godsägaren vänligt, när han stötte på henne medan hon höll på att röja upp efter kalaset. Allt har varit så lyckat, det är bara synd att fru Stiernborg ska vara sämre. Men doktorn säger att det hänger inte ihop med kalaset, det är en ny tromb.

Livia kunde inte med när godsägaren talade i den tonen.

— Jag skulle vara tacksam om jag kunde få mina pengar i kväll, för godsägaren är nog inte uppe i morgon bitti när jag ger mig i väg, sade hon.

Adel var mycket underhållande medan han klädde av sig i vävkammaren. — Vet mor var Albanien ligger? Det vet jag. Vet mor vad materia är? Det hörde jag när doktorn och veterinären och disponenten Krill pratade med min far. Han tvekade lite när han skulle redogöra för samtalet. Det är baggar och rost och skravelsjuka och omlöpningar och leverflundra som fåren dör av, men vetenskapen rår på materien, sa de.

Livia borstade av hans nya kostym.

— Du har inte satt en enda fläck, sade hon. Var det skönt att få av de nya skorna?

— Min far frågade om mor var med på att jag följde med honom i ambulansen till stan? Han skulle ringa till fröken i skolan, men jag kommer förstås igen med bussen. Jag skulle gå upp till läroverket också.

— Ja, det blir nog bra, min lille kalv.

Som hon sagt det, visste hon, att hon använde detta smeknamn för sista gången.

Hängivelse till mörkret

Livia lämnade herrgården tidigt på morgonen innan pojken ännu vaknat. Våren hade gjort stora framsteg på de här dagarna, hennes björk hade öppnat sina skärmblad och små gröna prickar stack ut mellan dem. I höstas hade befallningsman köpt krokuslökar av Adel, de blommade nu utanför hans vägg, medan änkan redan packade innanför. Stararna hade kommit och hela styrkan på Aneholm var ute i vårbruket.

Hon hade just fått katten Mimmi på armen och gick ner genom ängen till Svartegöl för att fara till Lunnagärde, då hon tyckte sig höra att någon ropade hennes namn. Hon vände sig inte om.

Ängen ropade också: stanna här, viporna skriade över hennes huvud, små klara ögon såg efter henne ur hålen i den gamla oxeln. Bäcken kvillrade mellan sin guldbård av kabbeleka, och hon hörde den inte. Vid hennes fötter stod vitsipporna tätt intill varandra, nyss uppkomna ur sin rotstock till denna nya värld. Själv var hon som en blomma när den passerat sin höjd och vänder sig tillbaka mot jorden och mörkret.

Roda hade cyklat efter emedan Sjömalm varit mycket orolig i telefon och bett att Livia ingenting skulle säga och ingenting göra i fallet Tack förrän han kom ner.

Men fast Livia visserligen hade hört sitt namn ropas hade hon inte svarat. Hon sköt ut ekan så att vattnet sprutade om den, hon lade allting bakom sig. Roda brydde sig inte om att ropa mer. Oscar Fredrik Sjömalm hade ingen anledning att oroa sig för att Livia skulle företa sig något förhastat. Han skulle aldrig genomtränga

hennes ensamhet och ingen annan människa heller, när Adel gått sin egen väg.

Hon stod kvar och såg hur de blänkande årbladen lyftes och sänktes, tills dess ekan försvann under den stora alens blommande grenar vid andra stranden.

Hon bad att de skapade tingen ville försöka vad de kunde för att hjälpa Livia.

Hon bad att rotstocken skulle få leva.

När hon vände tillbaka till Aneholm hade hon tagit avsked av ett hopp, men bar inom sig ett minne och en visshet. Skulle den kunna följa henne genom den ovissa framtiden?

Moster Albertina gick och stökade i lagården.

— Jag har inte mjölkat dina kor än, för de vill inte gärna vid mig, sade hon.

Livia band en klut om håret och lutade sig mot Vandras varma sida. Kon vände på huvudet och såg länge på henne.

— Ja, så är det, Vandra, sade Livia, nu har de tagit *min* lille kalv.

INNEHÅLL

I

Aneholm 7

II

I fångenskapen fri — i friheten fången 19

III

Herrgårdsrosor 99
Ave Maria mortuorum 111

IV

Kolmilan 123
Marknadsdagen 134
Dödens mörka port 155

V

Änkan Tilda Värdig och hennes barn 167
Åttonde budet och femte bönen 191

VI

Allt blir till jord igen 213
Hängivelse till ljuset 228
Vagn 56, plats 22 236
Skogsfrun 252

Uppbrott 279
Dymmelonsdag 306
Skärtorsdagen 323
”Vad som helst kan hända när som helst” 358
Vinden vände bladen 366
Befallningsmans begravning 388
Hängivelse till mörkret 399

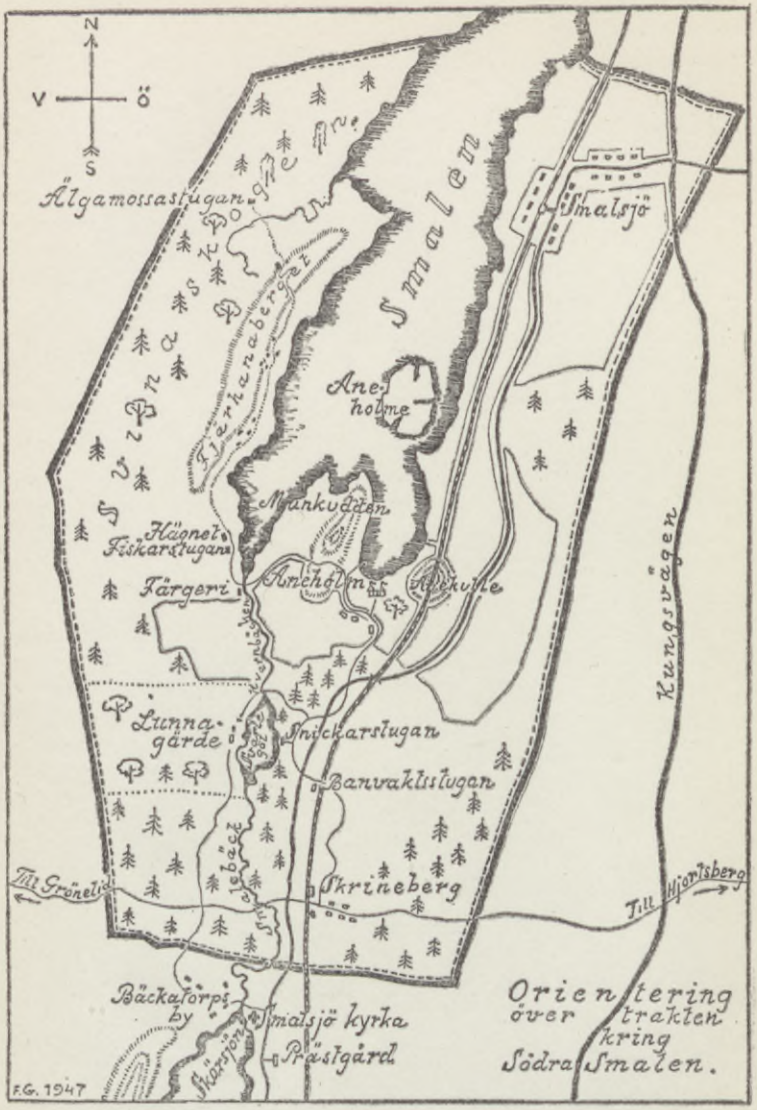

Orientering över trakten kring Södra Smalen.

6000241104
Göteborgs universitetsbibliotek

VINDEN VÄNDE BLADEN

ELIN WÄGNERS första roman sedan "Hemlighetsfull" år 1938 är en krönika från hennes småländska hembygd, buren av samhörighetskänsla och djup förtrogenhet med naturen, traditionen och människosinnet.

Trakten kring sjön Smalen har varit odlad bygd ända sedan den tid då "historien motvilligt löser sig ur sagans famn"; sagan, i wägnersk omtolkning, inleder också den stora romanen. Aneholm heter gården som står i berättelsens centrum. Där bosätter sig i 1700-talets början familjen Stiernborg, vars andre huvudman, åtföljd av sin trogne tjänare Jöns Värdig, blir en av de fångna karolinerna i Sibirien. Den kris han där genomgår, som leder fram till en pietistiskt färgad fromhet, samt omständigheterna kring hans äktenskap och mystiska död hemma på Aneholm, blir motiv som ett par sekler senare får beydelse för både hans och Jöns Värdigs ättlingar.

Romanens huvuddel är förlagd till tiden från 1800-talets slut fram emot vår egen tid. Aneholm är åter i släkten Stiernborgs ägo, Jöns Värdigs efterkommande lever kvar i den bygd där de är rotade, och järnvägen har kommit till trakten. De båda släkternas öden vävs återigen samman, och berättelsen kommer så småningom att koncenteras kring två kvinnor, herrgårdsflickan Roda och Livia Värdig, flickan från banvaktsstugan. Efter att i ungdomen ha vänt både sin kusins kärlek och hembygden ryggen söker Roda sig tillbaka till traditionen; Livia *är* traditionen, en viljestark, begåvad, kärnfrisk småländska. Berättelsen om hennes liv nära naturen, hennes kärlekshistoria, som dock inte kommer henne att vika en tum från sin utstakade väg, och hennes kamp för att rentvå faderns minne som orättvist har blivit fläckat, är en värmande, ja upplyftande skildring.

VINDEN VÄNDE BLADEN är ett verk präglat av sin författares rika, kloka personlighet.

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Pris 14: 50, inb. 18: —